

Κ
Α 1083
X. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

3273
Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

Α. ΚΟΛΟΜΒΟΥΣΕΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ

Έγκριμένη δια μέν πενταετίαν 1932—1937

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

215x145
Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ'

Ἀντίτυπα 4.000

Ἀριθ. ἔγκριτ. ἄποφ.
Υπουργείου Παιδείας
45411
17 Αὐγούστ. 1932
5413

ΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ
52—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—52

1935

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐνὸς
ἐκ τῶν συγγραφέων καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

Ματαίου

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Γ. Η. ΚΑΛΛΕΡΓΗ—ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22 Β

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΜΗΔΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἡ ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΥ 5ου ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 5ου αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ παρουσιάζει ἐξαιρετικὴν δύναμιν καὶ ἀκμαιοτήτα.

Ἐνῶ ἄλλοτε ἦτο περιορισμένη εἰς τὴν μικρὰν Ἑλλάδα, τώρα ἔχει ἐξαπλωθῇ εἰς μεγάλας ἐκτάσεις. Ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν ἡ παρὰ ἡ εἰς σκεπασθῇ ἀπὸ ἑλληνικὰς ἀποικίας. Πολλὰ ἀπ' αὐτάς, ὅπως αἱ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὴν Ἀνατολήν, τῆς Κυρήνης, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας, τῆς Γαλατίας εἰς τὴν Δύσιν, εἶναι ἀξιόλογα κέντρα ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Ἰδίως πυκνὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἔχουν ἡ Κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται διὰ τοῦτο Μεγάλη Ἑλλάς.

Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν τὸν 5ον αἰῶνα δὲν εἶναι μία χώρα, ἀλλὰ ὁλόκληρος κόσμος. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ὑπολογίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἀσφαλῶς ὅμως ἀνέρχεται εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια.

Ὁ κόσμος αὐτὸς εἶναι γεμᾶτος νεότητι καὶ σφρῖγος. Ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἐργατικότης τοῦ δὲν γνωρίζουν ὅρια. Οἱ Ἕλληνες εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ὁρμῆς καὶ δημιουργίας. Σοφίζονται διαρκῶς νέας ἐπιχειρήσεις, ἀνοίγουν νέας ἀγορὰς εἰς τὰ προϊόντα τῆς πατρίδας των. Εἰς τὰς μεγάλας αὐτὰς ἐκτάσεις ὁμιλεῖται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, περνοῦν τὰ ἑλληνικὰ νομίσματα. Εἰς τοὺς μακρινοὺς θαλασσίους δρόμους διασταυρῶνται τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα. Τὰ ἀκρωτήρια καὶ οἱ βράχοι τῶν ἀγνώστων καὶ ξένων ἄλλοτε χωρῶν ἔχουν στολισθῇ μὲ ναοὺς καὶ μὲ μνημεῖα ἑλληνικά, τὰ ὁποῖα οἱ ναυτικοὶ τὰ χαιρετοῦν ὡς γνῶριμα καὶ φιλικὰ σημεῖα. Οἱ ξένοι, οἱ βάρβαροι, προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὰς ἑλληνικὰς συνηθείας, νὰ μά-

θουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἀναπτύσσονται μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν σημαντικὴν πρόοδον. Ἐδημιούργησαν ἀξιόλογον βιομηχανίαν καὶ ναυτικόν, καθίδρυσαν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ μεγαλείου τῶν. Δημοκρατικαὶ ἐπίσης εἶναι αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς ἀποικίας. Εἰς τὸ βάθος τῆς Πελοποννήσου ὅμως εὐρίσκεται τὸ ἰσχυρὸν ἀριστοκρατικὸν κράτος τῆς Σπάρτης, τὸ ὁποῖον μὲ τοὺς συμμάχους τῆς, μὲ τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν, ὅπως ἔλεγον, εἶναι ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τῆς ξηρᾶς.

Αὕτῃ ἦτο ἡ θέσις τοῦ ἑλληνισμοῦ τὸν 5ον αἰῶνα, ὅποτε ἐξέσπασεν ἐναντίον του μεγάλη θύελλα, ἡ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὴν ἐξαφανίσῃ.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα, καθὼς γνωρίζομεν, οἱ Πέρσαι ἵδρυσαν ἐκτεταμένον κράτος εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἵωνος ἐξηπλώθη εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ὑπέταξε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας.

Ὁ μέγας βασιλεὺς, ἀπὸ ἑνα ἀττικὸν ἀγγεῖον περὶ τὸ 450 π.Χ. Ρώμη, Βατικανόν.

Ἡ ἀπέραντος περσικὴ αὐτοκρατορία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσῃ, ἀνδρὲς δὲν ἐξουσίαζε τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἀλλὰ κύριοι εἰς τὴν θάλασσαν ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλήσποντου καὶ τοῦ Βοσπόρου εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν Θράκην καὶ τὰ βόρεια τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας εἰς τὸ κράτος τῶν, ἔπρεπε νὰ συντρίψουν τὸ μικρὸν καὶ δραστήριον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ γίνουν κύριοι τῶν

στενῶν. Διὰ τοῦτο ἐπεχείρησαν πολλές ἐκστρατείας εἰς τὴν Θράκην ἐναντίον τῶν Σκυθῶν καὶ προσεπάθησαν νὰ καταστρέψουν τοὺς Ἑλληνας.

ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσεν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ὁ ἰσχυρότατος καὶ μεγαλοπρεπέστατος βασιλεὺς τῶν Περσῶν **Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπεις** (521—486) εἶχε συγκεντρώσει ὅλην τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Εἰς τὰς ἰωνικὰς πόλεις διώρισε ἑλληνας διοικητάς, οἱ ὅποιοι ~~ἐ~~νομιάζοντο τύραννοι καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ κάμουν τὰ θελήματα τοῦ. Τὸ 514 π. Χ. ὁ Δαρεῖος ἔκαμε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐπέρασεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐτρομοκράτησεν ὅλας τὰς πέριξ χώρας. Ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ὁ Δαρεῖος μὲ τὸν στρατὸν τοῦ ἐπροχώρησε βορειότερον, ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Σκύθας, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν τὸν ἐβοήθησαν πολὺ οἱ τύραννοι τῶν ἰωνικῶν πόλεων καὶ ἰδίως ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου **Ἰστιάιος**, ὁ ὁποῖος ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ ἀθηναῖος **Μιλτιάδης**, ὁ ὁποῖος ἦτο τύραννος μιᾶς πόλεως εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ἔγινεν ὑπόπτος καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἀργότερα ὁ Ἰστιάιος ἔχασε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος τὸν προσεκάλεσεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου τὸν ἐκράτησε μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι τὸν ἤθελε σύμβουλόν του. Τὴν θέσιν τοῦ ἔλαβεν ὁ γαμβρὸς τοῦ Ἀρισταγόρας, ὁ ὁποῖος εἶδεν ὅτι ἡ κατάστασις τῶν Ἰώνων χειροτερεύει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ παρακινηθεὶς ἴσως ἀπὸ τὸν Ἰστιάιον ἐσκέφθη νὰ ἐπαναστατήσῃ. Ὅταν λοιπὸν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἰωνικῶν πόλεων συνηθροίσθησαν εἰς τὸ Πανιώνιον, τοὺς ἔπεισε νὰ διώξουν τοὺς τυράννους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὄργανα τοῦ βα-

σιλέως, καὶ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τοὺς Πέρσας. Ὑστερα ἔκαμε περιοδείαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν ἀκούσουν, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν 20 πλοῖα καὶ οἱ Ἐρετριεῖς τῆς Εὐβοίας 5, διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς ὁμοφύλους τῶν Ἴωνας.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 499 ἡ Ἰωνία ἐπανεστάτησεν. Εἰς τὴν πρώτην ὁρμὴν ὁ ἠνωμένος στρατὸς τῶν Ἴωνων ἐπροχώρησεν εἰς τὰς Σάρδεις, τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἰωνικῆς σατραπείας, καὶ ἔκαυσε τὴν πόλιν, ἐνῶ ὁ στόλος τῶν ἐπαναστατῶν εἶχε συναθροισθῇ εἰς τὴν Ἐφεσον. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἥλλαξαν, ὅταν ἐκινήθῃ ὁ περσικὸς στρατός. Οἱ Ἴωνες ἐνικήθησαν καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰς πόλεις τῶν, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς τοὺς ἐγκατέλειψαν καὶ ὁ στόλος τῶν κατεστράφη εἰς τὴν νῆσον Ἀθήνην πλησίον τῆς Μιλήτου (495). Οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Μίλητον καὶ τὴν ἔκαυσαν. Ἡ Ἰωνία ὑπέκυψε καὶ ὑπέστη θλιβεράν καταστροφήν.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

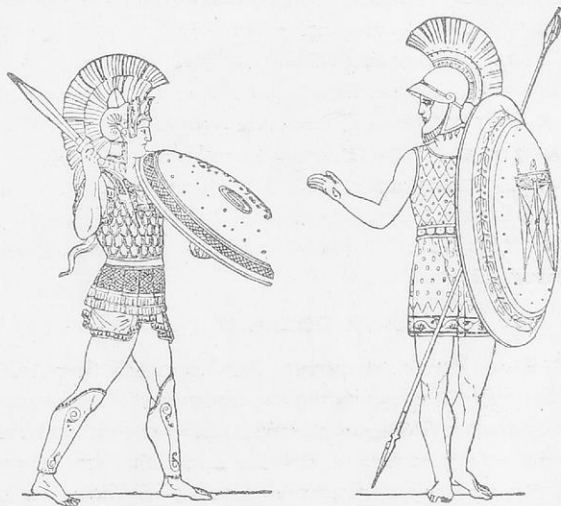
Ἡ ἐπανάστασις ἔσβησεν, ἀλλ' ὁ μέγας βασιλεὺς ἐνόησεν ὅτι δὲν θὰ εἶχεν ἡσυχίαν, ἐφόσον εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς θαλάσσης ὑπῆρχον ἐλεύθεραι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι. Οἱ δὲ Ἕλληνες φυγάδες, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὴν αὐλήν του, ὅπως π.χ. ὁ Ἰππίας, παρουσίαζον εἰς τὸν βασιλέα ὅτι ἦτο εὐκόλος ἐπιχείρησις νὰ ὑποδουλώσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἀργότερα διηγήθησαν ὅτι ὁ Δαρεῖος δὲν ἤμποροῦσε νὰ λησμονήσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ προπάντων τοὺς Ἀθηναίους.

«Ἀφοῦ ἔλαβε τὰς πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἤθελε διὰ τοὺς Ἀθηναίους, λέγει ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος, διέταξε νὰ τοῦ φέρουν τὸ τόξον του. Ἐβαλεν εἰς αὐτὸ βέλος, ἐτόξευσε πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνῶ τὸ βέλος ἔσχιζε τὸν ἀέρα, εἶπε: Ζεῦ, ἀξιῶσέ με νὰ τιμωρήσω τοὺς Ἀθηναίους». Ὑστερα ὥρισεν ἕνα ὑπῆρέτην νὰ παρουσιάζεται τὴν ὥρα πού ἔτρωγε καὶ νὰ φωνάζῃ τρεῖς φορές «Ἀφέντη, νὰ μὴ ξεχάσῃς τοὺς Ἀθηναίους».

Ὅπωςδήποτε ὁ Δαρεῖος ἀπεφάσισε νὰ προσβάλλῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ πάλη μεταξὺ τοῦ

βασιλέως τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία διήρκεσε πολλὰ ἔτη. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι Περσικοὶ ἢ Μηδικοὶ πόλεμοι.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 492 π. Χ. ὁ νεαρὸς γαμβρὸς τοῦ βασιλέως Μαρδόνιος ἐπέρασε μὲ στρατὸν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐξησφάλισε τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, δὲν κατάρθωσεν ὅμως νὰ προχωρήσῃ περισσότερον.

Ὀπλίται τῶν μηδικῶν πολέμων

Οἱ Ὀπλίται ἔχουν ἀμυντικὰ ὅπλα: περικεφαλαίαν, θώρακα, ὁποῖος φθάνει ἕως τοὺς μηρούς, κνημίδας καὶ ἀσπίδα στρογγυλήν. Ἐπιθετικά: τὸ δόρυ, μήκους 2 μ., καὶ ξίφος κοντόν, τὸ ὁποῖον κρεμοῦν δεξιὰ εἰς τὸ πλευρόν.

Δύο χρόνια ἀργότερα, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 490 π. Χ., ὁ Δαρεῖος συνήθροισε στρατὸν ἀποτελούμενον κυρίως ἀπὸ ἱππεῖς εἰς τὴν Ἑφεσον. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἱστορικὸς τῶν περσικῶν πολέμων Ἡρόδοτος ἀναβιβάζει αὐτὸν εἰς 100 χιλ., ἀλλ' οἱ ἀριθμοί, τοὺς ὁποίους μᾶς παρέδωσαν οἱ ἀρχαῖοι τόσοι διὰ τοὺς Πέρσας ὅσον καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας, εἶναι ὑπερ-

βολικοί. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν ἦτο δυνατόν νά κινητοποιηθοῦν τόσον μεγάλοι μᾶζαι ἀνθρώπων.

Ἀρχηγούς τῆς ἐκστρατείας ὁ Δαρεῖος διώρισε τὸν Δάτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνη. Εἰς τὸ περσικὸν ἐπιτελεῖον εὐρίσκετο καὶ ὁ γέρων Ἱππίας καὶ οἱ Πέρσαι ἐστήριξαν πολλὰς ἐλπίδας εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ πλοῖα, ἐπέρασεν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἀντίστασιν, ἔφθασεν εἰς τὴν

Ἀθηναῖος ἱππεύς, παράστασις ἐπὶ ἀγγείου
τοῦ 500 π.Χ. περίπου—Μόναχον, Παλαιὰ
Πινakoθήκη

Εὐβοίαν, ὅπου ἐκυρίεψε καὶ κατέστρεψε τὴν Ἑρέτριαν. Ἐπ' ἐκεῖ ὁ περσικὸς στόλος ἔστρεψε πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀπεβίβασε στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος.

Η ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΜΑΧΗ (490 π.Χ.)

Ὁ κίνδυνος ἦτο πολὺ μεγάλος διὰ τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Οἱ Σπαρτιάται ἤρχισαν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάζωνται, ἀλλ' ἤργησαν νά κινητοποιηθοῦν, ὅπως

πάντοτε. Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἐκινήθησαν. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν 1000 ἄνδρας καί, τὸ χειρότερον, εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ κατὰστασις δὲν ἦτο διόλου ὀμαλή. Οἱ ὅπα-

δοὶ τοῦ Ἰππίου ἐκινουῦντο καὶ δὲν ὑπῆρχε ὁμοφωνία μεταξύ δημοκρατικῶν καὶ ἀριστοκρατικῶν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς ἐπέμεναν νὰ ὀχυρωθοῦν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ πολεμήσουν ἀπὸ τὰ τείχη. Ἀλλὰ τὴν πόλιν ἔσωσεν ἡ ὁρμὴ τῆς νεολαίας καὶ ἡ στρατηγικὴ ἱκανότης τοῦ Μιλτιάδου. Εἶχεν ἐκλεγῇ στρατηγὸς μὲ ἄλλους ἑννέα, ἀλλ' ἐπεβλήθη πολὺ γρήγορα εἰς τοὺς ἄλλους,

διότι εἶχεν ἰδιοφυῖαν στρατηγικὴν καὶ ἐγνώριζε καλύτερον τὰς συνηθείας καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς 9 χιλ. Ἀθηναίων ἐβάδισεν εἰς τὸν Μαραθῶνα, διὰ νὰ συναντήσῃ τοὺς Πέρσας. Ἐκεῖ ἦλθον καὶ οἱ 1000 Πλαταιεῖς, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς Ἀθηναίους.

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, παρετήρησαν ὅτι

Μιλτιάδης

ἡ ἀπόβασις ἦτο στρατήγημα. Οἱ Πέρσαι εἶχον ἀποβιβάσει μέρος τῶν δυνάμεων τῶν διὰ νὰ παρασύρουν τὸν δημοκρατικὸν στρατὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Τὸ ὑπόλοιπον, ἰδίως τὸ ἱππικόν, ἐκράτησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ πλεύσουν κατὰ τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν θὰ παρέδιδον οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ἰππίου. Παράφοροι, μεθυσμένοι ἀπὸ ὀργὴν καὶ ἐνθουσιασμόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐρρίφθησαν ἐναντίον τῶν Περσῶν, διέσπασαν τὰς τάξεις τῶν καὶ τοὺς κα-

τεδίωξαν ἕως τὰ πλοῖα τῶν. Δὲν κατάρθωσαν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ ἐπιβιβασθοῦν εἰς τὰ πλοῖα (490).

Ἡ ἐπιτυχία ὀφείλεται πολὺ εἰς τὴν στρατηγικὴν ἰκανότητα τοῦ Μιλτιάδου. Ἐπειδὴ ἐγνώριζε καλὰ τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν, παρέταξε τὸν στρατὸν μ' ἓνα τρόπον, πού ἀσφάλιζε τὴν νίκην.

Ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Πέρσαι τὰς καλυτέρας τῶν δυνάμεις τὰς βάζουν εἰς τὸ κέντρον. Ἄν ἔκαμνε καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιον, τὸ μέτωπόν τῶν θὰ ἦτο πολὺ μικρότερον ὅπῃ τὸ περσικόν, ἐπειδὴ εἶχε πολὺ ὀλιγωτέρας δυνάμεις. Ἐπρωτίμηνε λοιπὸν νὰ ἐκ-

τείνη τὸ μέτωπον καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὰς πτέρυγας, ἐνῶ τὸ κέντρον τὸ ἄφησεν ἀδύνατον. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν ἀπώθησε τὸ Ἀθηναϊκὸν κέντρον, ἀλλ' αἱ δύο πτέρυγες τῶν Ἀθηναίων ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των ἐχθροὺς, ἐγύρισαν κατὸ πῖν ὀπίσω καὶ ἐνωμέναι ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ περσικοῦ κέντρου καὶ τὸ κατεδίωξαν πρὸς τὰ πλοῖα.

Ὁ περσικὸς στόλος ἐκίνησεν ἀμέσως κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὸ Φάληρον. Ἀλλὰ μετὰ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος κανεῖς δὲν ἐτόλμησε νὰ κινηθῇ εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλωστε ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς μετὴν ἰδίαν ὁρμὴν ἔτρεξε πρὸς τὴν πόλιν καὶ παρετάχθη εἰς τὴν φαληρικὴν ἀκτὴν. Οἱ Πέρσαι εὐρέθησαν εἰς δύσκολον θέσιν, διότι συγχρόνως ἔφθασεν ἡ εἴδησις ὅτι αἱ σπαρτιατικαὶ φάλαγγες διέβαινον τὸν Ἰσθμόν. Ἐσκέφθησαν ὀλίγον καὶ κατόπιν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἀσίαν. Πράγματι τὴν ἐπομένην ὁλόκληρον σπαρτιατικὸν στράτευμα, 2 χιλ. ὀπλῖται μὲ τοὺς βοηθοὺς των εἴλωτας καὶ περιοίκους, ἐστρατοπέδευσαν πλησίον τῶν Ἀθηνῶν. Ἦτο μία μεγάλη στιγμή. Ἡ ἀριστοκρατικὴ Σπάρτη ἔσπευδε νὰ βοηθήσῃ τὴν μικρὰν δημοκρατίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ γίνῃ μεγάλη.

Εἰς τὸν Μαραθῶνα ἐνίκησε τὸ δυνατόν σῶμα καὶ ἡ νεανικὴ ὁρμή. Ἐνας περίφημος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς, ὁ Σιμωνίδης, ἔκαμε τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα διὰ τοὺς ἀνδρεῖους, οἱ ὅποιοι εἶχον πέσει εἰς τὴν μάχην :

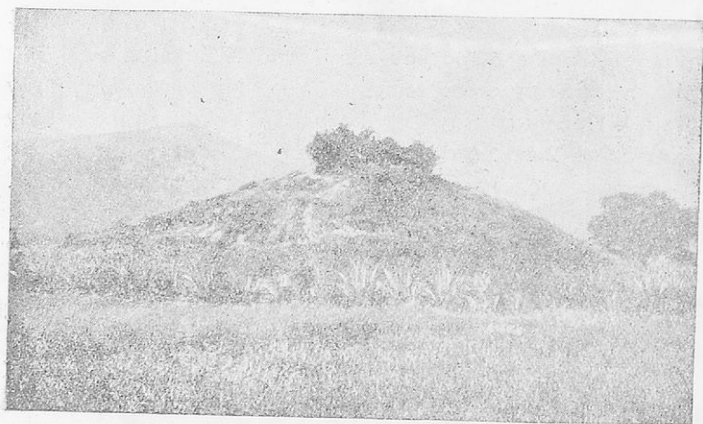
Πολεμοῦντες δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Μαραθῶνα σώρισαν τὴν δύναμιν τῶν χρυσοφορτωμένων Μήδων.

Ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος εἶχε τεραστίαν σπουδαιότητα. Πρώτην φορὰν ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε νικήσει εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα τοὺς Πέρσας, ἐνῶ ἕως τότε τὸ ὄνομα μόνον τῶν Περσῶν ἐνέπνεε τρόμον εἰς τοὺς λαοὺς. Ἡ λαμπρὰ ἐπιτυχία ἀνύψωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων, ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς αὐτοπεποιθήσιν καὶ ἐδόξασε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ

Οἱ Πέρσαι ἄφησαν τοὺς Ἑλληνας ἡσυχούς ἐπὶ δέκα ἔτη (490-480). Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ συνέβησαν μερικά πολὺ σημαντικὰ γεγονότα εἰς τὰς Ἀθήνας.

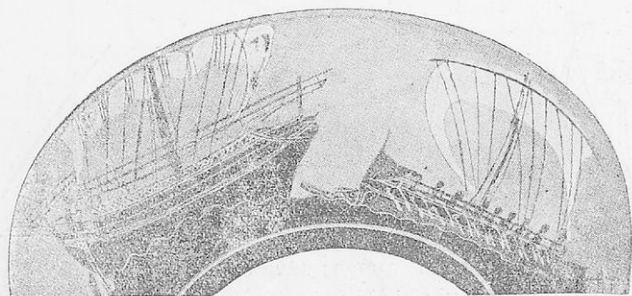
Ὁ Μιλτιάδης, ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνος, ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἐδοκίμασε πολλὰς πικρίας. Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐτίμησαν πολὺ, ἀλλὰ μίᾳ ἐκστρατείᾳ, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε κατὰ τῆς νήσου Πάρου, ἀπέτυχεν. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ τὸν κατηγόρησαν, κατεδικάσθη εἰς βαρὺ πρόστιμον καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν πληγὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει εἰς τὴν ἐκστρατείαν.

Ὁ τάφος τῶν 192 Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἐφονεύθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα (ὅπως εἶναι σήμερον)

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἀνῆλθον τότε νέοι ἄνδρες καὶ πρῶτος μεταξὺ αὐτῶν ὁ Θερμιστοκλῆς. Δραστήριος καὶ προβλεπτικός, εἶχε γίνει ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ εἶχε συμβουλευθεὶς τοὺς Ἀθηναίους ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως νὰ ἐνισχύσουν τὸ ναυτικόν. Τὰ γεγονότα τὸν ἐδικαίωσαν καὶ ὅλοι ἐβλεπον τῶρα ὅτι ἡ πόλις θὰ ἦτο διαρκῶς ἐκτεθειμένη, ἐφόσον εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐκινεῖτο ἐλυσθέτως ὁ περσικὸς στόλος. Ἀλλ' οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἦσαν ἐναντίον τοῦ

ναυτικοῦ προγράμματος, διότι, διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἰσχυρὸς στόλος, ἔπρεπε νὰ στρατολογηθοῦν οἱ ἄνθρωποι τῆς τελευταίας τάξεως, δηλ. οἱ θῆτες, καὶ ἐπομένως ὁ κατώτερος λαός, οἱ ναυτικοί, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λιμένος θὰ ἐκέρδιζον μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ ἀγρόται θὰ ἔχανον τὰ τελευταῖα προνόμιά των. Τὸ πρόβλημα λοιπὸν ἦτο ἂν ἡ Ἀττικὴ θὰ ἔμενε γεωργικὴ καὶ ἀγροτικὴ ἢ θὰ ἐγίνετο ὀριστικῶς ναυτικὴ. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἠγωνίσθη μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ πρόγραμμά του, καὶ παρασύρων ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατεβίβασε τὴν πόλιν πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπως γράφει ὁ Πλούταρχος. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ὅμως τὸν ἐμίσησαν πολὺ, τὸν

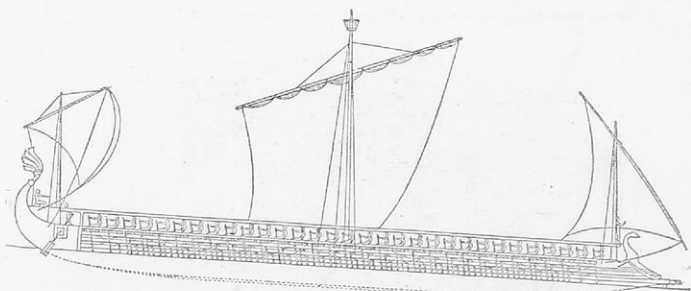
Πολεμικὸν πλοῖον καταδιώκει φορτηγὸν ἰστιοφόρον. Ἀττικὸν ἀγγεῖον τοῦ τέλους τοῦ βου αἰῶνος, Λονδίνον—Βρεττανικὸν Μουσεῖον. Δεξιὰ ἡ τριήρης μὲ ἀνοικτὸ πανί καὶ μὲ γοργή κωπηλασία καταδιώκει τὸ φορτηγόν, τὸ ὁποῖον ἀπειλεῖ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν νὰ προσβάλλῃ μὲ τὸ ξυβόλον της.

ἐσυκοφάντησαν καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ τὸν δυσφημίσουν. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς εἶναι ὠρισμένως ὁ διορατικώτερος καὶ δημιουργικώτερος ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀντίπαλον εἶχε τὸν Ἀριστείδην, ὁ ὁποῖος, φύσει συντηρητικὸς καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, δὲν εἶχε τὴν εὐρεῖαν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐφοβεῖτο τοὺς νεωτερισμοὺς. Ἐγίνετο ὅμως πολὺ δημοτικὸς, διότι ἦτο ἄνθρωπος εὐθύς καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν δικαιοσύνην του. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο πολιτικῶν

ἔφθασεν εἰς μεγάλην ὀξύτητα. Τέλος ὁ Θεμιστοκλῆς κα-
τάρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην
ἐφρόντισαν νὰ καθαρίσουν τὴν πόλιν ἀπὸ τὰ ὑποπτα στοῖ-
χεῖα, ἰδίως ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τῶν τυράννων, οἱ ὅποιοι
ἀπεδείχθησαν τόσον ἐπικίνδυνοι κατὰ τὴν κρίσιμον στιγ-
μὴν. Ἐξώρισαν πολλοὺς τυραννοφίλους καὶ ἄλλα πρό-
σωπα, ὑποπτα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας. Τοιοῦτο-
τρόπως καθιερώθη τὸ ἔθιμον τοῦ ἐξοστρακισμοῦ.
Τὸν νόμον αὐτὸν ἐπωφελήθη ὁ Θεμιστοκλῆς, διὰ νὰ ἐξο-
ρίσῃ τὸν Ἀριστείδην.

Ἀθηναϊκὴ τριήρης (ἀναπαράστασις)

Αἱ τριήρεις ἦσαν πλοῖα ἐλαφρὰ μήκους 40—50 μ., πλάτους μό-
λις 5 καὶ ὕψους 3 1/2. Ἐκινοῦντο κυρίως μὲ κουπιὰ, εἶχον ὅμως
καὶ πανιά. Τὰ κουπιὰ ἦσαν εἰς τρεῖς σειράς, τὸ ὅλον 170. Κάθε
τριήρης λοιπὸν εἶχεν 170 κωπηλάτας καὶ ἄλλο πλήρωμα ἕως 30
ἄνθρωπους. Κατάρθωνε ν' ἀναπτύξῃ ἀρκετὴν ταχύτητα, ἕως 18
χιλιόμετρα. Τὸ κύριον ἐπιθετικὸν ὄπλον τῆς ἦτο τὸ ἔμβολον.

Ἀπὸ τότε εἶχεν ἐλευθερίαν δράσεως. Ἀλλ' εἰς τὰς
Ἀθήνας δὲν ἐπίστευον ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανέλθουν
οἱ Πέρσαι. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέτυχε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ναυ-
τικὸν του πρόγραμμα μὲ διάφορα μέσα καὶ τότε ἀκριβῶς
κατεσκεύασαν μὲ τὰ εἰσοδήματα τοῦ Λαυρείου τὰ 200 πο-
λεμικὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὅποια ἐναυμάχησαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΞΕΡΕΟΥ

Καὶ οἱ Πέρσαι ἐπανῆλθον, ὅπως εἶχε προβλέψει ὁ Θε-
μιστοκλῆς. Ὁ Ξέρξης, ὁ ὁποῖος εἶχε διαδεχθῇ τὸν

πατέρα του Δαρείου (485), συνεπλήρωσε τὰς προπαρασκευὰς ἐκείνου καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος μὲ τεραστίαν δύναμιν.

Πρὸ τοῦ κινδύνου αἱ μεγάλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος Σπάρτη, Ἀθῆναι, Κόρινθος, ἐπροσπάθησαν νὰ ἐνώσουν τοὺς Ἕλληνας, διὰ νὰ πολεμήσουν ὅλοι μαζί ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ ἐφάνη τότε καθαρά ὅτι δὲν ὑπῆρχε στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν κρατῶν. Ἡ Θεσσαλία, ἡ Βοιωτία καὶ τὸ Ἄργος ἔδειξαν ἀδιαφορίαν καὶ ἦτο φανερόν ὅτι δὲν θὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἦτο μάλιστα πιθανὸν μερικαὶ πόλεις νὰ συμπράξουν μὲ τοὺς

Πέρσας, νὰ μὴ διίσουν δηλ. ὅπως ἔλεγον. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων κρατῶν συνηθροίσθησαν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὥρکیσθησαν νὰ καταπαύσουν τὰς φιλονικίας μεταξύ των καὶ νὰ πολεμήσουν ἐνωμένοι, ἀνεγνώρισαν δὲ ὡς ἀρχηγοὺς τοὺς Σπαρτιάτας. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν μεγάλην αὐταπάρνησιν, διότι, ἐνῶ εἶχον τὸν μεγαλύτερον στόλον τῆς Ἑλλάδος, ἐδέχθησαν νὰ γίνουν ἀρχηγοὶ καὶ τοῦ πολέμου κατὰ θάλασσαν οἱ Σπαρτιάται. Ἔστειλαν ἐπίσης πρεσβεΐας εἰς διαφόρους πόλεις καθὼς καὶ εἰς τὸν Γέλωνα, τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν, ὁ ὁποῖος ἔδωκε μόνον ὑποσχέσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωσαν

γενικὴν ἀμνηστειάν καὶ οἱ ἐξόριστοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν καὶ μετὰ αὐτῶν ὁ Ἀριστείδης.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 480 π. Χ. ὁ Ξέρξης ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεϊς. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναβιβάζει τὸ πεζικὸν τοῦ εἰς τὸν μυθώδη ἀριθμὸν 2 1)2 ἑκατομμύρια, τὸν στόλον τοῦ εἰς 1200 πολεμικά καὶ 3000 μεταγωγικά καὶ ἀριθμεῖ καὶ περιγράφει τοὺς λαοὺς μὲ τὰ διάφορα ὀνόματα, οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τεραστίαν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Οἱ ποταμοί, λέγει, ἐξηραίνοντο ἀπ' ὅπου ἐπερνοῦσεν ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου. Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι ὑπερβολικοί, εἶναι ὅμως βέβαιοι ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐκίνητοποίησε πρωτοφανεῖς μάζας ἀνθρώπων, Μήδους, Πέρσας, Ἀσσυρίους, Αἰθίοπας, Ἀραβας, Ἰνδοὺς καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς λιμένας τῆς Φοινίκης, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου νὰ ἐτοιμάσουν ἀνάλογον ναυτικὴν δύναμιν. Ἡ τεραστία στρατιὰ τοῦ Ξέρξου ἐσκόρπισε τὸν τρόπον καὶ κανεὶς βάρβαρος ἢ Ἕλλην δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντισταθῇ μέχρι Θεσσαλίας.

ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙ (480 π. Χ.)

Πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου οἱ Ἕλληνες εὐρέθησαν εἰς δύσκολον θέσιν καὶ δὲν ἤξευραν πῶς νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν ἐχθρόν. Ὅταν ὅμως ὁ χεῖμαρος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐπλημμύρησε τὴν Θεσσαλίαν, ἔστειλαν βιαστικὰ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7 χιλ. Ἕλληνας εἰς τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα.

Εὐκολώτερα ἐκινήθη τὸ ναυτικόν. Τὰ 180 πλοῖα τῶν Ἀθηναίων μὲ τὰ πλοῖα τῶν ἄλλων πόλεων ἀπετέλεσαν σημαντικὴν δύναμιν ἀπὸ 400 πολεμικά. Γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στόλου ἦτο ὁ σπαρτιάτης Εὐρυβιάδης, ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς Εὐβοίας, εἰς τὸ Ἄρτεμισιον, καὶ ἐπερίμενεν ἐκεῖ τὸν περσικόν, ὁ ὁποῖος περιπλέων τὴν παραλίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Μαγνησίας θὰ ἔφθανεν ἐκεῖ.

Ὅταν ὁ Ξέρξης ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμεινε

κατάπληκτος, διότι οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι μὲ τὸν Λεωνίδα νῆσον ἀπόφασιν νὰ τοῦ κλείσουν τὸν δρόμον.

Ἔστειλε, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, κατάσκοπον ἕνα ἱππέα, διὰ νὰ ἴδῃ πόσοι ἦσαν καὶ τί ἔκαμναν... Ὁ ἱππεὺς ἐπλησίασε πρὸς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐξήτασε μὲ προσοχήν. Ἀλλὰ δὲν εἶδε ὅλον τὸν στρατόν, διότι ὅσοι ἦσαν πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος δὲν ἐφαίνοντο. Εἶδε μόνον αὐτοὺς ποὺ ἐφύλατταν καὶ εἶχαν ἀκουμβήσει τὰ ὅπλα τῶν εἰς τὸ τεῖχος. Φύλακες ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔτυχε νὰ εἶναι οἱ Λακεδαιμόνιοι. Βλέπει λοιπὸν ἄλλους νὰ γυμνάζονται, ἄλλους νὰ κτενίζουν τὰ μαλλιά τῶν. Αὐτὰ τοῦ ἐφάνησαν παράδοξα. Ἐμείνε μίαν στιγμήν, τοὺς ἐμέτρησε καὶ ἔφυγε χωρὶς κανεῖς νὰ τὸν πειράξῃ. Μάλιστα δὲν τὸν ἐπρόσεξαν καλὰ καλὰ. Πῆγε καὶ τὰ διηγῆθηκεν εἰς τὸν Ξέρην. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐννοήσῃ τί συνέβαινε. Φωνάζει λοιπὸν τὸν Δημάρατον (ἕνα Σπαρτιάτην ἐξόριστον, ποὺ εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν περσικὸν στρατόν εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ποὺ ὁ Ξέρξης τοῦ εἶχεν ἐκτίμησι) διὰ νὰ τὸν συμβουλευθῇ... Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε: «... Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦλθαν νὰ μᾶς ἐμποδίσουν νὰ περάσωμεν τὸ στενὸν καὶ γι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται. Ἐχουν τὴν συνήθειαν, ὅταν πρόκειται νὰ κινδυνεύσουν, νὰ στολίζουν τὴν κεφαλὴν τῶν. Μάθε ὅτι, ἂν νικήσῃς αὐτοὺς καθὼς καὶ ἐκείνους ποὺ ἔμειναν εἰς τὴν Σπάρτην, καμμία ἄλλη φυλὴ δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ σοῦ ἀντισταθῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον τῶν πολιτῶν τοῦ λαμπροτέρου ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἐναντίον ἀνδρῶν γενναιοτάτων». Ὁ Ξέρξης ἐθεώρησεν ἀπίστευτα ὅσα τοῦ εἶπεν ὁ Δημάρατος καὶ τὸν ἠρώτησε πάλιν πῶς οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ θὰ τὰ βάλουν μὲ τὸν στρατόν του. «Νὰ μὲ θεωρῇς, τοῦ ἀποκρίθηκε ὁ Δημάρατος, ψεύστην, ἂν αὐτὸ δὲν γίνῃ ὅπως ἀκριβῶς σοῦ τὸ λέγω».

Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν πολλὰς ἐπιθέσεις τῶν Περσῶν καὶ ἔμειναν ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις τῶν, ἕως ὅτου ὁ μέγας ὄγκος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐπέρασεν ἀπὸ διαφόρους στενοπορίας καὶ ἐκύκλωσε τὰ στενά. Ὁ Λεωνίδας διέταξε τότε τοὺς ἄλλους Ἕλληνας νὰ φύγουν, διὰ νὰ ὑπηρετήσουν ἄλλοι τὴν πατρίδα. Ὁ ἴδιος ἔμεινε μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας του, διότι ὁ νόμος τῆς Σπάρτης δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἔλθει νὰ φυλάξουν. Μαζί του ἔμειναν καὶ οἱ Θεσπιεῖς, πρόθυμοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ ἀποθάνουν μαζί του.

Οἱ Σπαρτιάται ἐτοιμάσθησαν τότε, ὅπως συνήθιζον νὰ Θεοδωρίδου-Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκὴ Ἔκδ. Δ' 2

έτοιμάζονται διὰ τοὺς ἀγῶνας. Ἐλούσθησαν, ἐκτένισαν τὰ μαλλιά των, ἄλειψαν τὸ σῶμα των μὲ λάδι. Κατόπιν ἤρχισεν ἡ μάχη. Ἡ σύγκρουσις ἔγινε μέσα εἰς τὸ στενὸν καὶ ἀπὸ πολὺ κοντά. Τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν ἐκύκλωσε τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐπολέμησαν μὲ τὸ δόρυ καὶ μὲ τὸ ξίφος, ὅλοι ἐφονεύθησαν καὶ μαζί ὁ γενναῖος ἀρχηγός των (480).

Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς μάχης ὁ Ἡρόδοτος:

«Γύρω στὸ σῶμα τοῦ Λεωνίδα ἔγινε τρομερὰ συμπλοκή. Τέσσαρες φορές οἱ Ἕλληνες βρῆκαν τὴν δύναμιν νὰ τρέψουν εἰς φυγὴν τοὺς Πέρσας καὶ νὰ σηκώσουν στὰ χέρια τὸν νεκρόν. Καὶ ἡ πάλῃ ἐξακολουθοῦσεν, ὁπότε ἔφθασεν ὁ στρατός, τὸν ὁποῖον ὠδηγοῦσεν ὁ Ἐφιάλτης. Τότε ἡ μάχη ἄλλαξε φάσιν. Ὑπεχώρησαν εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ δρόμου, εἰσῆλθαν μέσα εἰς τὸ τεῖχος καὶ ἔλαβαν θέσεις ἐπάνω εἰς τὸν λόφον ὅλοι μαζί ἐκτὸς τῶν Θηβαίων. Ὁ λόφος αὐτός εἶναι εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ, ὅπου τώρα στέκεται λίθινος λέων πρὸς τιμὴν τοῦ Λεωνίδα. Ἀπ' ἐκεῖ ἔκαμαν ἀντίστασιν μὲ τὰ μαχαίρια πού τοὺς εἶχαν ἀπομείνει, μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὰ στόματα. Ἀλλὰ οἱ βάρβαροι τοὺς σκέπασαν μὲ τὰ βέλη των, ἄλλοι ἀφοῦ ἐκρήμνισαν τὸ τεῖχος καὶ ἐπετέθησαν κατὰ μέτωπον, ἄλλοι ἀφοῦ τοὺς περικύκλωσαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Ὅλοι οἱ Σπαρτιάται ἐπολέμησαν μὲ μεγάλην ἀνδρείαν, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον θάρρος ἔδειξε καθὼς λέγουν, ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδουν μίαν φράσιν, τὴν ὁποίαν εἶπε προτοῦ ἀρχίσει ἡ συμπλοκή. Ἐνας Τραχίνιος εἶχεν εἰπεῖ ὅτι οἱ βάρβαροι μὲ τὰ ἀπειρά τους βέλη σκεπάζουν τὸν ἥλιον. Ὁ σπαρτιάτης τοῦ ἀπήντησε μὲ ἀδιαφορίαν: «Ὁ Τραχίνιος ξένος μᾶς φέρνει καλὰς εἰδησεις. Ἄν οἱ Μῆδοι σκεπᾶσουν τὸν ἥλιον, θὰ τοὺς πολεμήσωμεν στὴν σκιά».

Ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ 300 ἔγιναν περίφημοι εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ τὸν ἥρωισμόν των. Ἀργότερα ἔστησαν μνημεῖον εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐθυσιάσθησαν, καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑμνήσει τοὺς μαραθωνομάχους, ἔγραψε τὸ ἐπίγραμμα:

ᾧ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι.

Ο ΞΕΡΞΗΣ ΚΥΡΙΕΥΕΙ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπολέμησε πολὺ καλὰ εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ εἶχεν ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ἡ καταστροφή τοῦ Λεωνίδα ἐτάραξε τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Εὐρυβιάδης καὶ οἱ Πελοποννήσιοι μόλις ἔφθασεν ἡ εἶδησις ὅτι ἔπесαν αἱ Θερμοπύλαι, ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ ἐκεῖ μὲ τὸν Πελοποννησιακὸν στρατὸν νὰ ἐμποδίσουν τὸν Ξέρξην νὰ περάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν κατάρθωσε νὰ τοὺς κρατήσῃ. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔπλευσε πρὸς τὰ κάτω, ἔφθασεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστάθμευσεν εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς νήσου Σαλαμῖνος.

Ὁ δρόμος πρὸς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἀνοικτός. Οἱ Θηβαῖοι ἐμήδισαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναχαιτίσουν μόνοι τὴν προέλασιν τοῦ Ξέρξου. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἀφήσουν τὴν πόλιν. Εἰς τὴν δύσκολον ἐκείνην στιγμήν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τοὺς ἔδωσε μίαν καλὴν συμβουλήν: «τὰ ξύλινα τεῖχη, εἶπε, θὰ σώσουν τὴν πόλιν», καὶ ξύλινα τεῖχη ἦσαν τὰ πλοῖα. Οἱ γέροντες ἐδίσταζον, οἱ νεώτεροι ὅμως ὥρμησαν πρὸς τὴν θάλασσαν. Πρῶτος ἐκίνησε μὲ τοὺς φίλους του ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἔγινεν ἑνδοξος, καὶ τὸν ἠκολούθησαν οἱ ἄλλοι. Ὅλη ἡ πόλις κατέβαινε πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ἄνθρωποι ἄφινον τὰς κατοικίας των, τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον ζῆσει ἀπὸ μικροί. Μαζί τους ἔτρεχον τὰ παιδιὰ καὶ τὰ κατοικίδια ζῶα, αἱ ἀγελάδες, τὰ πρόβατα, οἱ σκύλοι. Ἦθελον καὶ αὐτὰ νὰ φύγουν ἐμπρὸς εἰς τὴν μεγάλην θύελλαν, ἡ ὁποία ἐπλησίαζεν.

Οἱ ἄνδρες εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔστειλαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ των εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Ξέρξης, τὸν ὁποῖον τίποτε δὲν ἠμπόδιζε πλέον, ἐπέρασε τὴν Βοιωτίαν, κατέβη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, κατέστρεψε τὴν πόλιν καὶ ἔκαυσε τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἱερὰ τῆς ἀκροπόλεως.

Η ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑ (480 π.Χ.)

Ὁ στόλος τοῦ Ξέρξου ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ ἐλληνικοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ Φάληρον. Ἐκεῖ κατέβη ὁ Ξέρξης καὶ συνεκροτήθη πολεμικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισε νὰ προσβάλουν τὸν ἐλληνικὸν στόλον.

Εἰς τὴν Σαλαμῖνα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ἐπεκράτει μεγάλη ταραχή. Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε πείσει τὸν Εὐρυβιάδην νὰ μείνουν καὶ νὰ ναυμαχῇσιν εἰς τὰ στε-

νά, ὅπου τὰ μεγάλα περσικὰ πλοῖα θὰ ἐδυσκολεύοντο νὰ κινήθωιν. Ἄν ἔφευγον, ἦτο κίνδυνος νὰ σκορπισθοῦν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς πόλεις τῶν καὶ τότε θὰ ἦτο εὐκολον εἰς τὸν Ξέρξην νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Ὅταν ὁμως εἶδαν τὰς φλόγας ἀπὸ τὴν πόλιν ποὺ ἐκαίετο καὶ

τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐφάνη ὁ Περσικὸς στόλος καὶ ἐσκέπασε τὴν παραλίαν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἐπροχώρησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρουσιάσθη μὲ ὄλον τὸν ὄγκον τοῦ στρατοῦ του, οἱ Πελοποννήσιοι ἐδειλίασαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἀλλ' αὐτὸ ἀκριβὼς ἤθελε νὰ προλάβῃ ὁ Ξέρξης, διότι ἦτο δυνατόν οἱ Ἕλληνες νὰ σύρουν τὰ πλοῖά των διὰ τῆς ξηρᾶς εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ὁ πόλεμος θὰ διαγωνίζετο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἐνόμισε λοιπὸν ὅτι εἶναι συμφέρον του νὰ καταστρέψῃ τὸν ἐλληνικὸν στόλον ὅπως ἦτο συγκεντρωμένος εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Διέταξε λοιπὸν ἀμέσως τὴν νύκτα μέρος τοῦ στόλου του νὰ ἀποκλείσῃ τὸ στενόν.

Τὴν αὐγὴν τῆς ἐπομένης, δηλαδή τὴν 1 Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π. Χ., οἱ Πέρσαι εὐρέθησαν ἐνώπιον στόλου, ὁ ὅποιος κάθε ἄλλο ἦτο παρὰ ταραγμένος καὶ ἔτοιμος νὰ φύγῃ, ἀλλὰ εἶχε παραταχθῇ καὶ ἐφλέγετο ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπιτεθῇ. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κατορθώσει νὰ διατηρῇ-
σουν τὴν ψυχραιμίαν των καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τοὺς
ἠκολούθησαν. Αὐτοὶ ἔδωσαν πρῶτοι τὸ σύνθημα καὶ προ-
σέβαλον τοὺς Φοίνικας καὶ μετ' ὀλίγον ἀπ' ὅλα τὰ ση-
μεῖα τὰ μικρὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν
μεγάλων περσικῶν σκαφῶν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς προσέβαλε κυρίως τὰ δύο ἄκρα τοῦ
περσικοῦ στόλου, τὸν ἐπίεσεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, τοῦ ἔφε-
ρε μεγάλην ταραχὴν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ συγκεντρωθῇ
εἰς τὸ μέσον. Τὰ μεγάλα περσικὰ πλοῖα ἐδυσκο-
λεύοντο τοιουτοτρόπως νὰ κινηθοῦν καὶ συνεκρού-
οντο ἀναμεταξύ των, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες περιπλέοντες ἔσπα-
ζον τὰ κουπιά των καὶ τὰ ἐβύθιζον μὲ τὰ ἔμβολά των. 480
Πρὶν τελειώσῃ ἡ ἡμέρα, ἐκρίθη ἡ μάχη. Τὸ ἥμισυ τοῦ περ-
σικοῦ στόλου ἐβυθίσθη ἢ ἐτέθη ἐκτὸς μάχης, τὸ ὑπόλοι-
πον ἀπεσύρθη εἰς τὸ Φάληρον εἰς κακὴν κατάστασιν.

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ (479 π. Χ.)

Μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ στόλου ὁ Ξέρξης δὲν ἦτο δυνα-
τὸν νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι οἱ Ἕλληνες ἦσαν
κύριοι τῆς θαλάσσης καὶ εἰς κάθε στιγμὴν ἠμποροῦσαν
νὰ διακόψουν τὴν συγκοινωνίαν του μετὰ τὴν Ἀσίαν. Ὑπῆρ-
χε κίνδυνος νὰ καταστρέψουν τὴν γέφυραν τοῦ Ἑλλη-
σπόντου καὶ νὰ τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου
θα κατεστρέφετο. Διέταξε λοιπὸν τὸν στόλον του νὰ
πλεύσῃ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸν πεζι-
κὸν στρατὸν ἐπέστρεψε διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν χώραν του. Εἰς
τὴν Ἑλλάδα ἄφησε τὸν Μαρδόνιον μὲ στρατόν, ὅχι τό-
σον διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον, ὅσον διὰ νὰ ἐξα-
σφαλίσῃ τὴν ὑποχώρησίν του.

Ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν
καὶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 479 π. Χ. ἐπροσπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς

Ἀθηναίους νὰ συμμαχήσουν μαζί του. Μὲ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔστειλε τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν τῶν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ νὰ τοὺς κάμῃ ἡγεμόνας τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἔδωσαν τὴν περίφημον ἀπάντησιν : «Ἐφόνσον ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιον δρόμον, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ γίνουν σύμμαχοι τῶν Περσῶν». Ὁ Μαρδόνιος ἐπροχώρησε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατέστρεψεν ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν πρώτην καταστροφὴν.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες εἶχον προβῇ τῶρα εἰς σοβαρὰς ἐτοιμασίας. Ἰδίως οἱ Σπαρτιᾶται ἐκινήθησαν μὲ προθυμίαν καὶ ὁ ἠνωμένος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀπετέλεσεν ἀξιόλογον δύναμιν, 100 χιλιάδας λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Γενικὸς ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ σπαρτιάτης Πανσάνιος στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ὁ Ἀριστείδης. Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Βοιωτίαν παρὰ τὰς Πλαταιάς (479).

479 Ἐκεῖ διὰ πρώτην φοράν ἡ σπαρτιατικὴ φάλαγξ συνεκρούσθη μὲ τὸν περσικὸν στρατὸν καὶ ἐφάνη πολὺ ἀνωτέρα. Οἱ ὀπλίται εὐκόλως διέσπασαν τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Μαρδόνιος ἐφονεύθη καὶ ὁ στρατὸς του διελύθη. Ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς συμμάχους τῶν Περσῶν Θηβαίους. Ἡ νίκη εἰς τὰς Πλαταιάς ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα τελειωτικῶς ἀπὸ τὴν περσικὴν ἐπιδρομὴν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ὅπως λέγει ἡ παράδοσις, οἱ Ἕλληνες εἶχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἠνωμένος στόλος ὑπὸ τὸν ἀθηναῖον Ξανθίππον καὶ τὸν σπαρτιάτην Λεωτύχιδην ἐνίκησε τὸν περσικὸν στόλον εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριο τῆς Μ. Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου. Κατόπιν ἀπεβίβασαν στρατὸν εἰς τὴν ξηράν, ὁ ὁποῖος ἐσκόρπισε τὸν συγκεντρωμένον ἐκεῖ περσικὸν στρατὸν.

Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τῆς μητροπόλεως ἡγωνίζοντο τὸν βαρὺν ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ἄποικοι τῆς Σικελίας εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐπίσης σοβαρὸν κίνδυνον. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπεχείρησαν μεγάλην ἐκστρατείαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ γίνουν κύριοι τῆς νήσου. Συνηνώθησαν ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ τοῦ Ἀκράγαντος

Θήρων καὶ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Ἰμέραν (479).

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Οἱ περσικοὶ πόλεμοι ἔχουν κοσμοϊστορικὴν σημασίαν. Εἰς αὐτοὺς ἐπάλαισαν δύο δυνατοὶ λαοί. Οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες ἐφαντάσθησαν τοὺς Πέρσας ὡς βαρβάρους καὶ ὠμίλησαν δι' αὐτοὺς μὲ περιφρόνησιν. Ὁ στρατὸς των, ἔλεγον, ἦτο ἀσύντακτος ἀγέλη ἀπὸ ἀνθρώπους, «πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ ὀλίγοι στρατιῶται», ὅπως λέγει ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος. Αὐτὰ εἶναι ὑπερβολικά. Οἱ Πέρσαι εἶχον μεγάλας ὁμοιότητας μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ὑπέταξαν λαοὺς καὶ φυλάς, ἵδρυσαν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν διοργάνωσαν καλὰ. Ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ Ἰράν, νὰ κτυπήσουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν χώραν των.

Ἐνίκηθησαν ὅμως ἀπὸ τὸ μικρὸν ἐλληνικὸν ἔθνος, διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀνωτέρας ἀρετάς. Εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν Σαλαμῖνα ἐπολέμησαν δύο κόσμοι, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος πλήθη χωρὶς πρωτοβουλίαν, συνηθισμένα νὰ κύπτουν εἰς τὸν αὐθέντην, ἀπὸ τὸ ἄλλο πολῖται αὐτεξούσιοι, ὑπερήφανοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἦσαν γυμνασμένοι ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν εἰς τὰς παλαιίστρας, εἶχον ὅπλα τελειότερα καὶ ἦσαν πολὺ ἐπιτηδειότεροι ναυτικοί.

Ἡ νίκη των Ἑλλήνων ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ἐσώθη ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ καὶ ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος μετὰ τὰ μηδικὰ ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ὡρισμένως ἡ ὄψις τοῦ κόσμου θὰ ἦτο διαφορετικὴ, ἂν ἐπεκράτουν οἱ Πέρσαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ νίκη ἀνύψωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ ἀποκτήσουν πεποίθησιν εἰς τὸν ἑαυτὸν τους. Ἦτο φυσικὸν λοιπὸν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμον, ἕως ὅτου διώξουν τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πόλεμος εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν, ἔγινεν ἐπιθετικὸς καὶ διήρκεσεν ἄλλα 30 ἔτη (478-448).

Τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας, διετήρησαν τὴν συμμαχίαν τῶν, διὰ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον. Ἀρχηγὸς τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων ἔγινεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Πausanias, ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐλευθέρωσε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐξουσίᾳζον οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους ἐλευθέρωσαν, Χῖοι, Σάμιοι, Μυτιληναῖοι, Μιλήσιοι κ.τ.λ. εἰσῆλθαν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ ἔδωσαν χρήματα, πλοῖα καὶ ἀνθρώπους. Κατόπιν ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον.

ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ' ἡ συμφωνία μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δὲν διήρκεσε πολὺ. Ἰδίως μεταξὺ τῶν δύο μεγαλυτέρων πολιτειῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, γεννᾶται ἀντιζήλια, ἡ ὁποία γίνεται ζωηροτέρα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἀποτέλεσμα τοῦ περσικοῦ πολέμου ἦτο νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα νέα μεγάλη δύναμις, αἱ Ἀθηναί, ἡ ὁποία εἶχεν ὅλην τὴν διάθεσιν νὰ διεκδικήσῃ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας τὴν κυ-

ριαρχίαν. Οἱ Σπαρτιᾶται λοιπὸν εἶχον λόγους νὰ ἀνήσυχουν καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ θέσουν φραγμὸν εἰς τὴν πρόδον τοῦ ἐπικινδύνου ἀντιπάλου.

Κατ' ἀρχὰς ἐπεχείρησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν τείχισιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἐματαιώσε τὰ σχέδιά των. Τὸ τεῖχος ἐκτίσθη καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ἡ πόλις ἀνεγεννᾶτο μεγαλυτέρα καὶ ὠραιότερα. Συγχρόνως οἱ Ἀθηναῖοι ὠχύρωσαν τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸν ἑκαμὴν ἀσφαλῆ βᾶσιν τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ πολεμικοῦ των στόλου.

Ἀντιθέτως οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπον μὲ ἀνησυχίαν τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Πausανίου εἰς τὸ Βυζάντιον, διότι τὰ στενὰ εἶχον μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν ὑπαρξιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπεὶ δὲ αὐτῶν ἐπρομηθεύοντο σιτηρά.

Εἰς τὰς δύο πόλεις ἐσχηματίσθησαν μερίδες ἀδιαλλάκτων, αἱ ὁποῖαι εἶχον τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ διαφορὰ ἔπρεπε νὰ λυθῇ διὰ τῶν ὀπλῶν. Οἱ ἀδιάλλακτοὶ τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν οἱ δημοκρατικοὶ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Θεμιστοκλέα, ἐνῶ τῶν φιλοπολέμων τῆς Σπάρτης ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Πausanίας. Φαίνεται ὅτι οἱ φιλοπόλεμοι τῶν δύο πόλεων ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ συντρίψουν τὸν ἀντίπαλον, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ των, ὁ Πausanίας καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, εἶχον ἀρχίσει μυστικὰς συνεννοήσεις μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν.

Ἀλλὰ τότε (472) τὴν ἀρχὴν ἔλαβον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ὁ ἀρχηγὸς Κίμων ἦτο φίλος τῶν Σπαρτιᾶτων, φιλολάκων ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, καὶ κατῴρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς φιλειρηνικοὺς τῆς Σπάρτης. Ἀποτέλεσμα τῆς συνεννοήσεως ἦτο ἡ πτώσις τῶν δύο ἀδιαλλάκτων ἀρχηγῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀσπόνδους ἐχθροὺς εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ κατεδίωξαν μὲ πείσμα τὸν Θεμιστοκλέα καὶ κατῴρθωσαν νὰ τὸν ὀστρακίσουν (472). Οἱ Σπαρτιᾶται πάλιν ἀνεκάλεσαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον τὸν Πausanίαν, ὁ ὁποῖος εἶχε πολιτευθῇ ἄδεξιως καὶ εἶχεν ἐξευτελίσει τὸ ὄνομα τῆς Σπάρτης, καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι συνεννοήθη μὲ τοὺς Πέρσας καὶ ἐτοίμαζεν ἐπανάστασιν τῶν εἰλώτων (περὶ τὸ 470).

Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ ἡσυχάσῃ. Μετὰ τὴν ἔξορίαν τοῦ κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος καὶ προσεπάθησε νὰ συνενώσῃ ἐναντίον τῆς Σπάρτης τοὺς δημοκρατικούς τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι εἶχον αὐξηθῇ μετὰ τὸν πόλεμον. Οἱ Σπαρτιᾶται ὅμως ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας καὶ ἐματαίωσαν τὰ σχέδιά του. Τότε τὸν κατήγγειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι καὶ αὐτὸς ἐνέχεται εἰς προδοτικὰς ἐνεργείας.

Ὅστρακον μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους

Ἀθηναί—ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον
Μία ψῆφος ἀπὸ ἄργιλον, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐδόθησαν τὸ 472 π. Χ. διὰ τὴν ἔξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους. Φέρει τὸ ὄνομά του καὶ τοῦ δήμου του (Θεμιστοκλῆς Φρεᾶρριος).

ὅπως δὴθεν εἶχεν ἀποδειχθῇ ἀπὸ τὴν δίκην τοῦ Πausanίου. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς τὰς Ἀθήνας κατεδίκασαν ἐρήμην εἰς θάνατον τὸν ἄνδρα, τὸν ὅποιον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὅλη ἡ Ἑλλάς εἶχε χαιρετίσει ὡς σωτῆρα. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν ἀνθρώπους, διὰ νὰ τὸν συλλάβουν. Ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ πολλὰς περιπετείας κατέφυγεν εἰς τὴν Περσίαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὁ ὅποιος εἶχε διαδεχθῇ τὸν Ξέρξην. Ὁ ἔξοχος πολιτικός ἐξῆσεν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν συμφορὰν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ κτῆμα, τὸ ὅποιον τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ βασιλεὺς.

Κατὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐποχὴν δὲν ὑπῆρχον προδοταὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δυστυχῶς ὅμως ὑπῆρχον σκοτεινὰ πάθη κομματικά καὶ εἶχεν ἀρχίσει νὰ γεννᾶται ἀδιάλλακτον μῖσος μεταξὺ τῶν πολιτειῶν, τὸ ὅποιον θὰ ὀδηγήσῃ ἀργότερα τὸ ἔθνος εἰς τὴν καταστροφὴν.

ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

Ὁ Πausanίας ἐπολιτεύθη πολὺ ἄσχημα ὡς ἀρχηγὸς τῆς συμμαχίας. Ἡ νίκη τὸν εἶχε κάμει ὑπερήφανον, εἶχε καταντήσῃ πολὺ ἐγωιστὴς καὶ ἐφέρετο μετὰ τρόπον ἀπότο-

μον καὶ δεσποτικὸν εἰς τοὺς συμμάχους καὶ εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μικροτέρων πόλεων καὶ συγχρόνως εἶχε γίνεσθαι ὑποπτος ὅτι συνενοεῖται μὲ τὸν βασιλέα τῆς Περσίας, διὰ τὰ γίνῃ τύραννος τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ σύμμαχοι τότε ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων ὁ ναύαρχος Ἀριστείδης εἶχε κερδίσει πολλὰς συμπαθείας μὲ τοὺς καλοὺς τοῦ τρόπους.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεσύρθησαν τότε ἐντροπιασμένοι διὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Πausaniou καὶ συγχρόνως ἐπειδὴ δὲν ἦσαν συνηθισμένοι εἰς ταξίδια καὶ εἰς ἐπιχειρήσεις μακρινὰς. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ εἶχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον, ὠνομάσθη Συμμαχία τῆς Δῆλου (478).

Ἡ συμμαχία ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη περιέλαβε τὴν Εὐβοίαν, τὴν Χαλκιδικήν, τὰς ἰωνικὰς Κυκλάδας, τὴν Λέσβον, τὴν Χίον, τὴν Σάμον καὶ τὰς αἰολικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Προποντίδος. Ὁ Ἀριστείδης διωργάνωσε τὴν συμμαχίαν ὀρίσας τὰς ὑποχρεώσεις ἐκάστης πόλεως, δηλαδὴ πόσους ἀνθρώπους, πόσα πλοῖα ἢ καὶ χρήματα ἔπρεπε νὰ δίδῃ, καὶ λέγεται ὅτι ἔκαμεν αὐτὸ μὲ τόσῃν δικαιοσύνῃ, ὥστε ὅλοι ἦσαν εὐχαριστημένοι καὶ τὸν ὠνόμασαν δίκαιον. Ἡ πρώτη συνεισφορά τῶν συμμάχων ἀνηλθεν εἰς 460 τάλαντα (2 ἑκ. χρυσᾶς δραχ.).

ΑΙ ΝΙΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΟΣ

Τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν ἐδόξασεν ἀργότερον ὁ Κίμων, ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ νικητοῦ τοῦ Μαραθῶνος. Κάτοχος μεγάλης περιουσίας ἀπέκτησε τὰς συμπαθείας τῶν συμπολιτῶν τοῦ μὲ τὸν σοβαρὸν τοῦ χαρακτήρα καὶ τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ εἰς κοινωφελῆ ἔργα. Ἡ οἰκία τοῦ ἦτο πάντοτε ἀνοικτὴ διὰ τοὺς πτωχοὺς συνδημότας τοῦ. Εἰς τὸν δρόμόν οἱ ἀκόλουθοί τοῦ ἐμοίραζον εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐνδύματα καὶ τὰ μεγάλα τοῦ κτήματα ἦσαν ἐλεύθερα εἰς τὸν λαὸν νὰ παίρνουν τοὺς καρπούς. Διέφερον ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τοῦ Ἀθηναίου, διότι δὲν εἶχε τὸ χάρισμα τοῦ λόγου οὔτε τοῦ ἤρεσαν αἱ μακραὶ ἀγορεύσεις. Ἦτο κυρίως στρατιωτικὸς, εἶχε τρόπους ἀπλοῦς

καὶ αὐστηροὺς, ὅπως οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ ἀνήκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, ἣ ὁποία ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου, τὰ ὁποῖα συνέβησαν σχεδὸν τὸ ἴδιον ἔτος (470), ὁ Κίμων ἔγενεν ὁ κύριος ἀρχηγὸς τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς καὶ ἐπὶ 15 περίπου ἔτη ἐκυβέρνησε τὴν συμμαχίαν (476—461).

Ὁ Κίμων ἔκαμε πολλὰς ἐκστρατείας καὶ ἐχρειάσθη 15 ἔτη διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Πέρσας τελειωτικῶς ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον. Τὸ 467 π. Χ. κατέστρεψεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν περσικὸν στόλον ἀποτελούμενον κυρίως ἀπὸ φοινικικὰ πλοῖα πλησίον τῆς ἐκβολῆς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ εἰς τὰ νότια τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ διεσκόρπισε τὸ περσικὸν τῶν Περσῶν. Ἡ νίκη αὕτη κατέλυσε ὀριστικῶς τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Στόλος περσικὸς δὲν ὑπῆρχε πλέον εἰς τὸ Αἰγαῖον.

ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΥΠΗΚΟΟΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Ἀφοῦ ἔλειπεν ὁ φόβος τῶν Περσῶν, οἱ νησιῶται καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ἔδειξαν ὅτι δὲν ἔχουν μεγάλην προθυμίαν νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν, διότι οἱ περισσότεροι ἦσαν φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ δὲν ἠθέλουν ἐκστρατείας καὶ πολέμους. Ἐπροτίμησαν λοιπὸν ἀντὶ πλοίων καὶ στρατιωτῶν νὰ δίδουν μόνον χρήματα, ἓνα εἶδος φόρου εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ἔκαμαν ἰσχυρὸν στόλον, ἔβαλαν μέσα ἰδικούς των ἀνθρώπους καὶ ναύτας μισθοφόρους. Τοιουτοτρόπως ὁ στόλος ἔγινε κατ' οὐσίαν ἀθηναϊκός καὶ οἱ σύμμαχοι κατήντησαν ὑπήκοοι φόρου ὑποτελεῖς. Ὅταν δὲ μερικαὶ πόλεις, ὅπως ἡ Νάξος καὶ ἡ Θάσος, ἠθέλησαν νὰ ἀποσχισθοῦν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετέφεραν τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον ἀπὸ τὴν Δῆλον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ ἐγκατέστησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν εἰς τὸν Παρθενῶνα (452). Τοιουτοτρόπως ἰδρύθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος περιλαμβάνει ἐκτὸς

τῆς Ἀττικῆς τὴν Εὐβοίαν, τὰς Κυκλάδας, τὰς νήσους καὶ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὸν Ἑλλησποντον, τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. Ὑπολογίζουν ὅτι τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος εἶχε πληθυσμὸν 1 1)2—2 ἑκατομ., ἦτο δηλαδή πολὺ μικρότερον ἀπὸ τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ μικρὸν αὐτὸ κράτος ἔχει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἱστορίαν, διότι ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ ὅλα τὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα κατῴρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν τὸν ἑξοχὸν πολιτισμὸν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ νὰ γίνουν διδάσκαλοι τοῦ κόσμου.

Ο ΑΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΗΓΕΜΟΝΙΑΝ

Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως ἐτέθη καθαρὰ τὸ πρόβλημα ποῖα ἀπὸ τὰς δύο μεγάλας πόλεις θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ποῖα δηλαδή θὰ ἔχῃ τὴν ἡγεμονίαν ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

Ἡ εἰρήνη μετὰξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν διετηρήθη, ἐφόσον τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχον οἱ ἀριστοκρατικοὶ Ἀλλὰ μετὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἡ ὁποία ἔγινε μετὰ τοὺς πολέμους, δὲν ἦτο δυνατόν οἱ ἀριστοκρατικοὶ νὰ κρατήσουν τὴν ἐξουσίαν. Οἱ δημοκρατικοὶ ἐκέρδιζον διαρκῶς ἔδαφος καὶ εἶχον δραστηρίους ἀρχηγούς, τὸν τολμηρὸν πολιτευτὴν **Ἐφιάλτην** καὶ τὸν **Περικλέα**, τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης Ξανθίππου. Τὸ ἀριστοκρατικὸν κόμμα ἀνετράπη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κίμων ἐξωστρακίσθη (461). Οἱ δημοκρατικοὶ ἔλαβαν τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνέπτυξαν μεγάλην δραστηριότητα. Ἦθελον ἐσωτερικῶς νὰ κάμουν ὅσον τὸ δυνατόν δημοκρατικώτερον τὸ πολίτευμα, ἐξωτερικῶς νὰ δημιουργήσουν ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον κράτος, διότι ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχανία ἐχρειάζετο διαρκῶς νέας ἀγοράς. Ἡ ἱμπεριαλιστικὴ αὐτὴ πολιτικὴ, ὅπως λέγομεν σήμερον, περιέπλεξε τοὺς Ἀθηναίους εἰς διμέτωπον πόλεμον, μὲ τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς συμμάχους τῶν ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι θὰ ἐπιτύχουν τὰ σχέδιά των. Ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἐπαναστατήσει κατὰ τῶν Περσῶν καὶ

οἱ Ἀθηναῖοι ἔσπευσαν νὰ βοηθήσουν τοὺς ἐπαναστάτας. Τὰ 200 ἀθηναϊκά πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐστάθμευον παρὰ τὴν Κύπρον, ἔπλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰσῆλθον εἰς τὸν Νεῖλον, ἐνίκησαν τὸν περσικὸν στρατὸν καὶ ἐνέκλεισαν αὐτὸν εἰς τὴν Μέμφιν (459). Συγχρόνως ἄλλη μοῖρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἀπέκλειε τὴν Αἴγιναν, τὴν παλαιὰν ἀντίπαλον τῶν Ἀθηναίων, καὶ τρίτη μοῖρα τοῦ στόλου τῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἠπεῖλει τὴν Πελοπόννησον. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν γόητρον καὶ πολλὰ κράτη τῆς ξηρᾶς, Βοιωτία, Φωκίς καὶ Λοκροί, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου προσεχώρησεν ἡ Ἀχαΐα. Μετ' ὀλίγον παρεδόθη ἡ Αἴγινα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος περιπλέων τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσε τὸ Γύθειον, τὸν ναύσταθμον τῆς Σπάρτης (455).

Δὲν ἤργησαν ὅμως ν' ἀλλάξουν τὰ πράγματα. Οἱ Πέρσαι ἀπέκλεισαν τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον εἰς τὸν Νεῖλον, τὸν κατέστρεψαν καὶ ἔγιναν ἀπειλητικοὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἴδιος ὁ Περικλῆς ἐνήργησε τότε ν' ἀνακληθῇ ὁ Κίμων, ὁ ὁποῖος ἔκλεισεν ἀνακωχὴν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἐτοίμασε τὴν τελευταίαν του ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Προσέβαλε τὴν Κύπρον καὶ ἀπέθανε κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου (449), ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κατέστρεψαν τὸν φοινικικὸν στόλον.

Ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπαθαν σοβαρὰν ἀποτυχίαν εἰς τὴν Κορώνειαν τῆς Βοιωτίας. Βοιωτοί, Φωκεῖς, Λοκροί, Μεγαρεῖς καὶ Ἀχαιοὶ ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν, ἡ Εὐβοία ὑποκινουμένη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε καὶ σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Αὐτὰ εἶχον συνέπειαν νὰ καταρρέουσι ἡ ἀθηναϊκὴ κυριαρχία εἰς τὴν ξηράν.

Η ΕΙΡΗΝΗ

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὠρίμασεν ἡ ἰδέα τῆς εἰρήνης. Οἱ ἀντίπαλοι εἶχον κατανοήσει ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καταστρέψῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Οἱ Σπαρτιάται ἦσαν πάντοτε ἰσχυροὶ εἰς τὴν ξηράν, ἐνῶ συγχρόνως ἀπεδείχθη

ὅτι ἦτο ἀκλόνητος ἡ κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν θάλασσαν.

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος πρεσβεία ἀθηναϊκὴ ὑπὸ τὸν Κ α λ λ ί α ν ἀνέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ συνήψεν εἰρήνην μὲ τὸν Ἀρταξέρξην. Ὁ μέγας βασιλεὺς ὑπεχρεώθη νὰ μὴ στέλλῃ πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς νὰ μὴ πλησιάζῃ τὴν θάλασσαν εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἡμέρας. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη Κ ι μ ῶ ν ε ι ο ς ε ἰ ρ ῆ ν η (449).

Ἡ Ἑλλὰς εἰρήνευσεν ὀλίγον ἀργότερα. Τὸ 445 π. Χ. ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέταξαν πάλιν τὴν Εὐβοίαν, μετ' Εὐβοίας ἄλωσιν ὅπως λέγει ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται κατάρθωσαν νὰ συνεννοη- 445
θοῦν καὶ ἔκλεισαν εἰρήνην διὰ 30 ἔτη, τὰς λεγομένας Τ ρ ι α κ ο ν τ ο ὑ τ ε ι ς σ π ο ν δ ᾶ ς, αἱ ὁποῖαι ὅμως διετηρήθησαν μόνον 14 ἔτη, δηλαδή μέχρι τοῦ 431, ὁπότε ἐξερράγη ὁ καταστρεπτικὸς Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Με τὰς τριακοντούτεις σπονδὰς (445) φθάνομεν εἰς τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Οἱ χρόνοι αὗτοί εἶναι ἐποχὴ μεγάλης ἀκμῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀμέσως μετὰ τὰ μηδικὰ ἀρχίζει γενικὴ ἀνθησις. Παντοῦ παρατηρεῖται διάθεσις πρὸς ἐργασίαν καὶ δημιουργίαν, τὰ οἰκονομικὰ προοδεύουν, ὁ πληθυσμὸς αὐξάνει, αἱ πόλεις μεγαλώνουν. Ἡ πρόοδος εἶναι γενικὴ εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἰδίως ὁμως ἀκμαῖζουσιν αἱ Ἀθηναί, αἱ ὅποται γίνονται τὸ σημαντικώτερον κέντρον τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς εὐτυχεῖς αὐτοὺς χρόνους τὴν πόλιν ἐκυβέρνησεν ἀνὴρ ἐξαιρετικός, ὁ Περικλῆς, ὁ ὅποτος μετὰ διαφόρους τρόπους συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πατρίδος του, συνηθίζουσιν νὰ ὀνομαῖζουσιν τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν **Αἰῶνα τοῦ Περικλέους**.

Θὰ σταματήσωμεν ἐδῶ, διὰ νὰ μελετήσωμεν τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του, δηλαδὴ τὸ πολίτευμα, τὸν ἰδιωτικὸν βίον, τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, ὅπως ἐμφανίζονται εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ὑπάρχουν τέσσαρες κατηγορίαι ἀνθρώπων, οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται, οἱ σύμμαχοι, οἱ μέτοικοι καὶ οἱ δοῦλοι.

1. **Ἀθηναῖοι** πολῖται εἶναι οἱ γνήσιοι Ἀθηναῖοι, κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς. Αὐτοὶ κυβερνοῦν τὴν πολιτείαν καὶ τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος. Ὑπολογίζουν ὅτι ἡ Ἀττικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους εἶχε 400 χιλ. κατοίκους. Ἀπ' αὐτοὺς μόνον 100 χιλ. εἶναι ἀθηναῖοι πολῖται. Ἐὰν ἀφαι-

ρέσωμεν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παῖδιά, μένουν τὸ πολὺ 20 25 χιλ. ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι κυβερνοῦν κράτος ἀπὸ 2 ἑκατ. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι πλούσιοι ἐργοστασιάρχαι ἢ ἐφοπλισταὶ ἢ ἔχουν κτήματα εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς.

2. Οἱ **σύμμαχοι** εἶναι οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ὑπακούουν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πληρώνουν φόρον. Εἶναι ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, κυβερνοῦν οἱ ἴδιοι τὴν πόλιν των, ἔχουν δηλαδὴ ἐκκλησίαν, βουλὴν καὶ ἄρχοντας, ἀλλὰ δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόντισαν νὰ κανονίσουν τὸ πολίτευμα τῶν συμμάχων σύμφωνα μὲ τὸ ἰδικόν των.

3. **Μέτοικοι** εἶναι Ἕλληνες ἀπὸ ἄλλας πόλεις, οἱ ὅποιοι ἦλθον εἰς Ἀθήνας χάριν ἐμπορίου. Δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους οὔτε ἔχουν δικαίωμα νὰ ἀγοράσουν κτήματα, πληρώνουν φόρον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν. Καταγίνονται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς χρηματιστικὰς ἐργασίας καὶ μερικοὶ εἶναι πολὺ εὐκατάστατοι.

4. Οἱ **δοῦλοι** εἶναι αἰχμάλωτοι πολέμου ἢ ἄνθρωποι ἀγορασμένοι μὲ χρῆμα ἢ ἀπόγονοι αὐτῶν. Ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχανία χρησιμοποιεῖ μέγαν ἀριθμὸν δούλων. Μερικοὶ ὑπολογίζουν ὅτι εἰς ἓνα πολίτην ἀντιστοιχοῦν 10 δοῦλοι. Πολλοὶ Ἀθηναῖοι ἔχουν 50 καὶ 100 δούλους. Ἡ Ἀττικὴ ἐπὶ Περικλέους ἀριθμεῖ τουλάχιστον 150—200 χιλ. δούλους. Οἱ περισσότεροι ἦσαν ἀσιᾶται, ἄνθρωποι μικρόσωμοι καὶ μελαχροinoί, καὶ ἐργάζονται εἰς τὰ ἐργοστάσια, εἰς τοὺς ἀγροὺς ἢ εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων. Οἱ δοῦλοι εἶναι ὅπως τὰ φορτηγὰ ζῶα σήμερον. Εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζονται καὶ δὲν ἔχουν κανέν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ἀλλὰ μὲ τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ζωὴ των ἔγινεν ὅπωςδῆποτε ὑποφερτὴ. Οἱ Ἀθηναῖοι προσπαθοῦν νὰ εἶναι λεπτοὶ πρὸς τοὺς δούλους, ἀποφεύγουν τὰς προσβλητικὰς ἐκφράσεις, τοὺς ὀνομάζουν οἰκέτας, ἀνθρώπους δηλαδὴ τῆς οἰκίας, καὶ προσφωνοῦν αὐτοὺς παῖ! Πολλοὶ δοῦλοι μανθάνουν γράμματα καὶ λογιστικὴν καὶ ἡ πολιτεία χρησιμοποιεῖ Θεοδωρίδου-Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλλήν. καὶ Ρωμαϊκῆ *Εκδ. Δ' 3

κατὰ προτίμησιν δούλους εἰς τὰς γραφικὰς καὶ λογιστικὰς ὑπηρεσίας. Ἀλλὰ τοὺς τιμωρεῖ αὐστηρότατα διὰ τὴν ἐλαχίστην παρεκτροπήν.

Εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος λοιπὸν ὑπάρχουν κύριοι καὶ ὑποτελεῖς. Ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία κατ' οὐσίαν εἶναι ὀλιγαρχία μιᾶς τάξεως, τῶν ἀθηναίων πολιτῶν. Ὅχι μόνον οἱ δοῦλοι καὶ οἱ μέτοικοι, ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι, οἱ κάτοικοι π.χ. τῆς Χίου ἢ τῆς Μιλήτου, Ἕλληνες καὶ ὁμόφυλοι τῶν Ἀθηναίων, δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκουν. Αὐτὸ εἶναι μεγάλο ἐλάττωμα καὶ ἀδυναμία εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος.

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Συνηθίζουν ὅμως νὰ θεωροῦν τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων ὡς ὑπόδειγμα δημοκρατίας, διότι μεταξὺ τῶν ἀθηναίων πολιτῶν ὑπάρχει ἀπόλυτος ἰσότης δικαιωμάτων καὶ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Κυρίαρχος εἶναι ὁλόκληρος ὁ ἀθηναϊκὸς λαός, αὐτὸς κυβερνᾷ τὸ κράτος μετὰ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν βουλὴν καὶ τοὺς διαφόρους ἄρχοντας καὶ ὁ ἴδιος δικάζει τοὺς πολίτας.

1. **Ἐκκλησία τοῦ δήμου.** Εἶναι ἡ συνάθροισις τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, τὸ κυρίαρχον σῶμα, τὸ ὅποῖον ψηφίζει τοὺς νόμους, ἐκλέγει τοὺς ἄρχοντας, ἀποφασίζει περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ γενικῶς ἔχει τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ κράτους. Τρεῖς ἢ τέσσαρας φορὰς τὸν μῆνα οἱ Ἀθηναῖοι συνέρχονται εἰς ἐκκλησίαν. Ὅσάκις παρουσιάζεται ἀνάγκη, ὁ σαλπικτὴς ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν καλεῖ τὸν λαὸν εἰς συμβούλιον. Συναθροίζονται εἰς ἓνα λόφον πλησίον τῆς ἀκροπόλεως, εἰς τὴν Π ν ὕ κ α, ἢ εἰς τὸ θ έ α τ ρ ο ν τ ο ὗ Δ ι ο ν ὕ σ ο υ. Ὅλοι ἔχουν δικαίωμα νὰ εἴπουν τὴν γνώμην των, ὁμιλοῦν ὅμως κατὰ σειρὰν ἡλικίας. Ὁ ρήτωρ ἀναβαίνει εἰς τὸ βῆμα φέρων στέφανον ἀπὸ μύρτα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούουν ἀπλήστως ἀλλὰ σιωπηλῶς τοὺς καλοὺς ὁμιλητάς, τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγούς, τοὺς ὁποίους ὀνομάζουν ρ ή τ ο ρ α ς καὶ δ η μ α γ ω γ ο ὗ ς.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου λοιπὸν ἔχει περίπου τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς βουλῆς ἢ μάλλον εἶναι διαρκὴς ἐθνοσυνέ-

Άνδρες, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὁ λαὸς ἄσκει τὰ δικαιώματα τοῦ αὐτοπροσώπου καὶ ὅχι δι' ἀντιπροσώπων.

2. **Βουλὴ.** Ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ὅμως χρειάζεται μία ἀρχή, ἡ ὁποία νὰ παραμένῃ διαρκῶς καὶ νὰ διοικῇ τὰς καθημερινὰς ὑποθέσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἐκλέγουν μὲ κλῆρον 500 βουλευτάς, 50 ἀπὸ κάθε φυλῇν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συνεδριάξουν οἱ 500 ὅλοι μαζί, οἱ βουλευταὶ ἐκάστης φυλῆς ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν ὁμάδα. Ἐπίσης καὶ τὸ ἔτος διαιρεῖται εἰς 10 κυβερνητικὰς περιόδους ἀπὸ 35 ἡμέρας. Οἱ 50 λοιπὸν βουλευταὶ μιᾶς φυλῆς κυβερνοῦν τὸ κράτος 35 ἡμέρας καὶ ὀνομάζονται τότε πρυτάνεις καὶ ἡ φυλὴ πρυτανεύουσα. Κάθε ἡμέραν ὅταν ἀρχίζῃ ἡ συνεδρίασις, ἐκλέγουν οἱ πρυτάνεις ἓνα πρόεδρον τὸν λεγόμενον ἐπιστάτην τῶν πρυτάνεων. Ὁ ἐπιστάτης κρατεῖ τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως καὶ τὰ κλειδιά τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προεδρεύει τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, εἶναι δηλαδὴ πρόεδρος τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπὶ 24 ὥρας.

Κύριον ἔργον τῆς βουλῆς εἶναι νὰ προετοιμάζῃ τὰ θέματα καὶ τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους θὰ συζητήσῃ ἡ ἐκκλησία, τὸ πρὸ βουλεύειν ὅπως ἔλεγον, καὶ νὰ ἐκτελῇ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας. Ἡ βουλὴ τῶν Ἀθηναίων λοιπὸν ἦτο ὅ,τι εἶναι σήμερον ἡ κυβέρνησις ἢ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον.

3. Οἱ ἄρχοντες. Οἱ ἐννέα ἄρχοντες τοῦ παλαιοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος ἔχασαν τὴν ἐξουσίαν τῶν καὶ εἶναι τὸ πολὺ πρόεδροι τῶν δικαστηρίων. Οἱ κυριώτεροι ἄρχοντες τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας εἶναι οἱ **στρατηγοί**. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλέγουν κατ' ἔτος 10 στρατηγούς, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀρχηγοὶ τοῦ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν στρατοῦ, ἐν καιρῷ εἰρήνης ἔχουν τὰ καθήκοντα τῶν σημερινῶν ὑπουργῶν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῆς συγκοινωνίας. Φροντίζουν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τῶν λιμένων, τῶν φρουρίων καὶ τῶν ὁδῶν, διὰ τὴν προμήθειαν σίτου, δέχονται τοὺς ξένους ἀπεσταλμένους καὶ διευθύνουν τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Στρατηγοὶ ἐκλέγονται συνήθως οἱ ἐξέχοντες πολιτικοὶ ἀρχηγοί.

Στρατηγοί, βουλευταὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες διορίζονται δι' ἓν ἔτος. Ἐκτὸς τῶν στρατηγῶν, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ ἔχουν εἰδικὰς γνώσεις, οἱ ἄλλοι ἐκλέγονται διὰ κλήρου (κυ α μ ε υ τ ο ῖ), διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν ὅλοι καὶ νὰ μὴ παραγκωνίζονται οἱ ἄγνωστοι καὶ ἀδύνατοι ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς κομματάρχας. Διὰ νὰ κατορθώσουν οἱ πτωχότεροι νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς ἐκκλησίας, δίδει ἡ πολιτεία εἰς αὐτοὺς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (μ ι σ θ ο φ ο ρ ᾱ).

ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

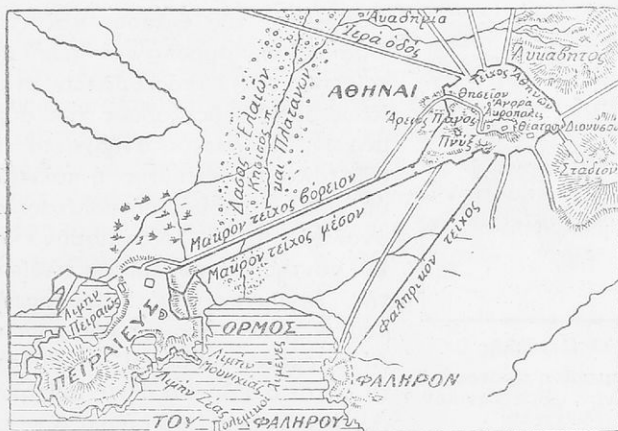
“Ὅπως τὴν διοίκησιν τοιουτοτρόπως καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς δικαιοσύνης ἔλαβεν εἰς χεῖρας του ὁ δῆμος. Τὰ παλαιότερα δικαστήρια ἔχασαν τὴν δικαιοδοσίαν των καὶ ὁ “Ἀρειος Πάγος κατήντησεν ἀπλοῦν δικαστήριον, τὸ ὅποιον δικάζει ἐξαιρετικὰ ἐγκλήματα, ὅπως φόνον ἐκ προμελέτης, προδοσίαν, ἐμπρησμόν κτλ.

“Ὁ δῆμος ἐδημιούργησε νέα δικαστήρια. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλαδὴ ἐκλέγουν κατ' ἔτος 6000 δικαστὰς διὰ κλήρου ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουν ὑπερβῇ τὸ τριακοστὸν ἔτος, καὶ αὐτοὶ σχηματίζουν τὸ λεγόμενον ἡλιαστικὸν δικαστήριον ἢ τὴν ἡ λ ι α ί α ν καὶ ὀνομάζονται ἡ λ ι α σ τ α ῖ. Διαιροῦνται εἰς 10 τμήματα ἀπὸ 500 μέλη καὶ 1000 μένουں ἀναπληρωματικοί. “Ὅπως οἱ βουλευταὶ λαμβάνουν καὶ αὐτοὶ ἀποζημίωσιν (μ ι σ θ ὅ ν), διὰ νὰ παρευρίσκωνται τακτικὰ εἰς τὰς συνεδριάσεις. Δι' ἐκάστην δίκην κληρώνουν ὠρισμένον ἀριθμὸν ἡλιαστῶν τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ συνέλθῃ τὸ δικαστήριον, ὥστε οὔτε οἱ δικαζόμενοι γνωρίζουν τοὺς δικαστὰς ἀπὸ πρὶν οὔτε οἱ δικασταὶ τὴν ὑπόθεσιν, τὴν ὁποίαν θὰ δικάσουν. Οἱ ἡλιασταὶ δὲν εἶναι ἐξ ἐπαγγέλματος δικασταί, ἀλλὰ πολῖται δικασταὶ δικάζοντες πολίτας, ὥστε πρὸ 21)2 χιλιάδων ἐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον δικαστήρια ἐνὸρκων, τὰ ὁποῖα σήμερον θεωροῦν ὡς τὸ τελειότερον εἶδος δικαστηρίου. Γενικῶς ὅμως αἱ ποιναὶ εἶναι αὐστηραί.

ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ—ΟΙ ΠΟΡΟΙ

Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ὑπακοὴν τῶν συμμάχων καὶ διὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὰς μεγάλας φιλοδοξίας των, οἱ Ἀθηναῖοι διετήρουν ἀξιόλογον πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν.

Οὐδέποτε πόλις ἀπέκτησε ναυτικόν, ὅσον αἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτελειοποίησαν τὴν κατασκευὴν πολεμικῶν πλοίων καὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην, ὁ Πειραιεὺς ἔγινε μέγας πολεμικὸς λιμὴν μὲ ν α υ π η γ ε ῖ α καὶ ν ε ω σ ο ῖ κ ο υ ς, δηλαδὴ τὰ παραπηγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφυλάσσοντο αἱ τριήρεις.

Τὰ μακρὰ τείχη

Οἱ Ἀθηναῖοι διέθετον ἐπίσης ἀκμαίαν πεζικὴν δύναμιν, τὴν ὁποῖαν ἀπετέλουν πολῖται στρατευόμενοι. Ὁ πεζικὸς τῶν στρατὸς ἀνῆρχετο εἰς 13 χιλ. ὁπλίτας καὶ διέπρεπε πάντοτε διὰ τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ ἐπινοητικότητα.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν Ἀθηναίων δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀποκρούσῃ ἐπίθεσιν τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν τὰ μακρὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Φαλήρου. Τοιουτοτρόπως ἡ πόλις συνεδέθη μὲ τὸν λιμένα, μετεβλήθη εἰς κολοσσιαῖον φρούριον καὶ ἔγινεν εἶδος νήσου. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ

ἐπίκαιρα σημεῖα καὶ διὰ νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς συμμάχους· οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήγαγον τὸ σύστημα τῶν κληρονομῶν. Οἱ κληροῦχοι ἦσαν ἄποικοι Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἐγκαθίσταντο εἰς σημεῖα, τὰ ὅποια ἐξέλεγεν ἡ κυβέρνησις. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποίκους οἱ κληροῦχοι διετήρουν τὸν τίτλον καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

Ὁ Περικλῆς

Μαρμαρινή προτομή
Λονδίνον, Βρεττανικὸν
Μουσεῖον

Παριστάνεται ὡς στρατηγὸς καὶ φορεῖ τὴν περικεφαλαίαν, τῆς ὁποίας εἶναι ἀνασηκωμένη ἡ δερματίνη προσωπὶς.

Διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς μεγάλας δαπάνας τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία διέθετεν ὡς πόρους τὰ εἰσοδήματα τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου, τῆς Θάσου καὶ τῆς Θράκης, τὴν φορολογίαν τῶν μετοίκων, τῶν ἐμπορευμάτων κτλ., ἰδίως ὅμως τοὺς φόρους τῶν συμμάχων, οἱ ὅποιοι ἀνήρχοντο εἰς 600 τάλαντα. Ἐπίσης ἡ πολιτεία ὑπεχρέωνε πλουσίους πολίτας νὰ ἀναλάβουν τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν πολεμικῶν πλοίων, τὴν ἐκγύμνασιν καὶ διατροφήν μουσικῶν καὶ δραματικῶν χορῶν. Αἱ ὑποχρεώσεις αὗται ὠνομάζοντο λειτοουργίαι, εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν τριηραρχία, εἰς τὴν δευτέραν χορηγία.

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ὑπερήφανοι, διότι οἱ ἴδιοι ἐκυβέρνην τὰς ὑποθέσεις των καὶ δὲν εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς βασιλέα ἢ ἄλλον ἀνώτερον ἄρχοντα. Ἦκουον ὅμως προθύμως ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔδιδον σοφὰς καὶ ὠφελίμους συμβουλὰς.

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη οἱ Ἀθηναῖοι σύμβουλον καὶ ὁδηγὸν εἶχον τὸν Περικλέα, ὁ ὅποιος κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην καὶ παλαιὰν οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Ἦτο υἱὸς οὗ Ξανθίπου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης, καὶ εἶχε μητέ-

ρα άνεψιάν τοῦ Κλεισθένους. Ὁ Περικλῆς ὁμως ἐπεβλήθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὄχι μὲ τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν πλοῦ-τόν του, ἀλλὰ μὲ τὰ σπάνια πνευματικὰ χαρίσματα.

Τὸ πρόσωπόν του ἦτο ἐπιβλητικὸν καὶ ἡ ὁμιλία του σοβαρὰ καὶ πειστική. Εἶχε τρόπους ἀρχοντικούς καὶ ὅλη ἡ συμπεριφορὰ του ἐδείκνυεν ὅτι δὲν καταδέχεται νὰ κο-λακεύῃ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ νὰ τὸ ὀδηγῇ μὲ τὴν λογικὴν. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ὠνόμαζον Ὁ λ ύ μ π ι ο ν, διότι ἦτο σο-βαρὸς καὶ ἀτάραχος ὅπως ὁ Ζεὺς. «Ὅταν ὁμιλῇ, ἔλεγον, ἀστράπτει, βροντᾷ καὶ συγκλονίζει τὴν Ἑλλάδα».

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐγένιν ἐπὶ 20 ἔτη ὁ ἀδιαφιλονίκητος ἀρχηγὸς τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Ὁ Περικλῆς δὲν εἶχεν ἐξαιρετικὸν ἀξίωμα. Μόνον οἱ Ἀθη-ναῖοι τὸν ἐξέλεγον κατ' ἔτος στρατηγόν. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἰσχυρὰν προσωπικότητα καὶ τὸ ὑψηλὸν φρόνημά του ἀπέ-κτησε δύναμιν σχεδὸν βασιλικήν, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμο-ποίησε, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς συμπολίτας του εἰς ἔργα μεγάλα καὶ ὠραῖα. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης γράφει : Τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτο «λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή».

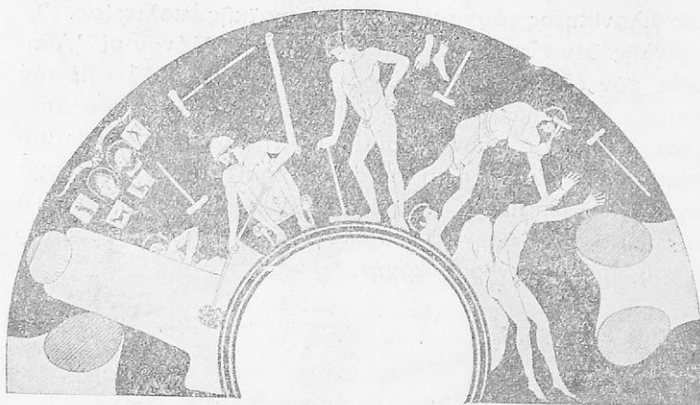

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ἡ μεταβολή, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει τὸν 7ον καὶ 6ον αἰῶνα εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, προχωρεῖ περισσότερον τὸν 5ον αἰῶνα. Ἡ γεωργία παραμελεῖται εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναπτύσσεται ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμ-

Χυτήριον ὀρειχάλκου, παράστασις ἐπὶ ἀττικῷ ἀγγεῖῳ περὶ τὸ 470 π.Χ.—Βερολίνον, Κρατικὸν Μουσεῖον

Ἀριστερὰ τὸ καμίνι, εἰς τὰ δύο ἅκρα οἱ τύποι, εἰς τοὺς ὁποίους χύνουν τὸν ὀρείχαλκον. Δεξιὰ ἓνας τεχνίτης ἐπεξεργάζεται ἓνα ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον ἐβγαλεν ἀπὸ τὸν τύπον. Εἰς τὸν τοῖχον διάφορα ἐργαλεῖα.

πόριον, Ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν πόλεων εἶναι τώρα αἱ Ἀθηναί, ἐνῶ ἡ Σπάρτη μένει γεωργικὴ καὶ περιφρονεῖ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, τὰς βαναύτους τέχνας, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

Ὁ Πειραιεὺς κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 5ου αἰῶνος ἔγινε μεγάλη ἀγορά, εἰς τὴν ὁποίαν συναντῶνται οἱ ἔμποροι τῆς Μεσογείου, τὰ προϊόντα τῆς ἀττικῆς βιομηχα-

Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν τεχνιτῶν
παραστάσεις ἐπὶ ἀγγείων—Νεάπολις

Ἐπάνω σιδηρουργεῖον. Εἰς τὸ μέσον δοῦλοι ἐργάται, δεξιὰ ὁ καταστηματάρχης, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ τὴν ἐργασίαν, εἰς τὸ βάθος ἕνας ἐπισκέπτης πιθανῶς, εἰς τὸν τοῖχον διάφορα ἐργαλεῖα. Κάτω ὑποδηματοποιεῖον. Ὁ τεχνίτης παίρνει τὰ μέτρα τῆς κυρίας, ἡ ὁποία εἶναι ἀνεβασμένη εἰς ἕνα τραπέζι ἀντίκρου ὁ βοηθός του κόπτει δέρμα, τὸ ὁποῖον θὰ δοκιμασθῇ ὡς πρόσωπον τοῦ ὑποδήματος. Δεξιὰ ὁ καταστηματάρχης ἢ ὁ συνοδεύων τὴν κυρίαν, εἰς τὸν τοῖχον δέρματα, καλαπόδια καὶ ἐργαλεῖα.

νίας κατακτοῦν νέας ἀγοράς καὶ τὸ ἀττικὸν νόμισμα γίνεται δεκτὸν παντοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἰδίως οἱ μέτοικοι, οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἰδρῶν τραπέζας, δίδουν δάνεια καὶ κάμνουν καὶ ἄλλας τραπεζιτικὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἡ μεταβολὴ τῶν ὄρων τῆς ζωῆς ἔχει συνέπειαν τὴν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἀνάγκην εἰσαγωγῆς ξένου

Ἔργαστήριον ἄγγείων, παράστασις ἐπὶ ἀγγείῳ

Εἰς τὴν χαριτωμένην εἰκόνα τέσσαρες τεχνίται, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ μία γυνὴ, εἶναι βυθισμένοι εἰς τὴν εἰκονογράφησιν ἄγγείων. Ἡ Ἀθηνᾶ μὲ δύο νίκας στεφανώνει τοὺς δεξιούς καλλιτέχνας.

σίτου. Ἡ Ἀττικὴ εἰσάγει κατὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος 800 χιλ. μεδίμνους σίτου, δηλαδή 420.210 ἑκατόλιτρα, ἐνῶ ἡ ἐγχώριος παραγωγὴ δὲν φθάνει τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. Ἡ ἐξαγωγή ὁμῶς βιομηχανικῶν ἰδίως προϊόντων ὑπερτερεῖ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τοιουτοτρόπως ἡ χώρα πλουτίζει. Οἱ ἔμποροι, οἱ ἐφοπλισταί, οἱ βιομήχανοι καὶ οἱ τραπεζίται τῶν Ἀθηνῶν ἐξασφαλίζουν σημαντικὰ κέρδη. Ἀλλὰ τὸν πλοῦτον τῶν Ἀθηνῶν πρέπει νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀναλόγως τῆς τότε ζωῆς. Ὁ ἔμπορος Πασίων π.χ. θεωρεῖται ὑπέρπλοτος, διότι ἔχει 50—60 τάλαντα, δηλαδή 300 χιλ. χρυσᾶς δραχμᾶς. Ἐπίσης ὁμῶς γνωρίζομεν ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σωκράτους τετραμελὴς οἰκογένεια δὲν χρειάζεται περισσότερο ἀπὸ 350 χρυσᾶς δραχμᾶς τὸ

ἔτος. Τὸ ἐργατικὸν ἡμερομίσθιον εἶναι 2 ὀβολοί, δηλαδή 30 χρυσᾶ λεπτά.

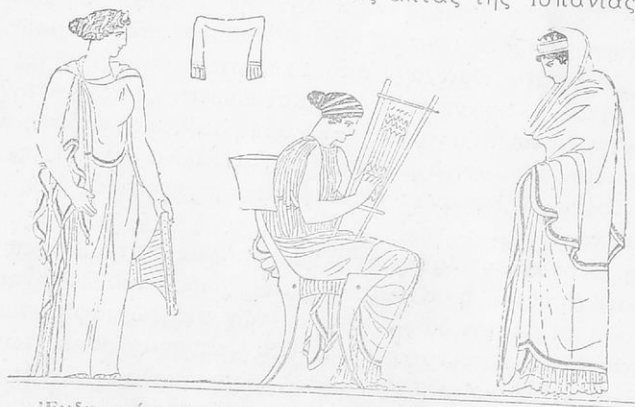
ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ἡ θέσις τοῦ Πειραιῶς ἦτο ἐπικαιροτάτη διὰ τὸ ἐμπόριον τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ ναυτιλία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο κυρίως ἀκτοπλοΐα. Ὅσα πλοῖα λοιπὸν κατέβαινον ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον ἢ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ παρέπλεον διὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ προσεγγίσουν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσάγουν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν κυρίως τροφίμα, σῖτον, λαχανικά, παστὰ καὶ πρώτας ὕλας διὰ τὴν βιομηχανίαν τῶν, ξύλα διὰ τὴν ναυπηγίαν, κάνναβιν διὰ τὰ σχοινία, πίσσαν, δέρματα, ἔρια, μέταλλα κλπ. Ἀπέναντι τούτων ἐξάγουν τὰ προϊόντα τῆς πλουσίας βιομηχανίας τῶν.

Τὸ ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον ἔχει πολλὰς κατευθύνσεις. Ζωηροτάτη εἶναι ἡ κίνησις εἰς τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, αἱ ὁποῖαι δίδουν ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν ἀφθόνης πρώτας ὕλας. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ συμφέροντά των πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν, κατέλαβον τὴν Θρακικὴν χερσόνησον ἐγκαταστήσαντες ἐκεῖ κληρούχους καὶ συγχρόνως διατηροῦν πάντοτε καλὰς σχέσεις μὲ τὸν βασιλεῆ τῶν Σκυθῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, διὰ νὰ ἔχουν ἐλευθέραν τὴν διάβασιν τοῦ Βοσπόρου. Πρὸς ἀνατολὰς τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων κατευθύνονται εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Ἐφεσον, τὴν Φώκαιαν, τὴν Σμύρνην, τὴν Μίλητον. Ἀπ' ἐκεῖ λαμβάνουν ἔρια καὶ τάπητας τῆς Μιλήτου καὶ ἐπικοινωνοῦν μὲ τὸ Περσικὸν κράτος. Νοτιώτερον φθάνουν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Φοινίκης, τὴν Τύρον, τὴν Σιδῶνα, τὴν Βύβλον, καὶ φορτώνουν ξυλείαν τοῦ Λιβάνου καὶ πορφυρᾶ ὑφάσματα. Ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Αἰγύπτου προμηθεύονται τὰ πλοῦσια προϊόντα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ συγχρόνως προϊόντα τῆς Ἀπωτέρας Ἀνατολῆς, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, ἀρώματα, κανέλλαν, γαρύφαλλον, μοσχοκάρυδα, ἐπίσης λιβανωτὸν τῆς Ἀραβίας.

Εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν συνήντησαν ἰσχυρὸν συναγωνιστὴν τὴν Κόρινθον, ἥ ὁποία εἶχε προηγηθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν μερῶν αὐτῶν, καὶ οἱ ἄποικοι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, δωριεῖς οἱ περισσότεροι, εἶχον συμπαθείας πρὸς τοὺς Κορινθίους. Εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον ἔχουν ἀντιμετώπους τοὺς Καρχηδονίους. Ἐν τούτοις τὰ πλοῖα των φθάνουν μέχρι Μασσαλίας καὶ ἐκμεταλλεύονται τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰσπανίας.

Ἐνδυμασίαι γυναικῶν, ἀπὸ ἑνα ἀθηναϊκὸν ἀγγεῖον

Τὰ ἐνδύματα τῶν γυναικῶν ὅπως καὶ τῶν ἀνδρῶν εἶναι δύο, ὅχι τι ὧν, τὸ συνηθισμένον ἔνδυμα, λεπτὸν καὶ ἐλάφρον, καὶ τὸ ἱμάτιον, τὸ βαρὺ δηλαδὴ ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρου ἐπάνω ἀπὸ τὸν χιτῶνα ὅπως σήμερον τὸ ἐπανωφόριον. Ἀπὸ τὰς γυναῖκας αἱ δύο φοροῦν χιτῶνα, ἡ τρίτη δεξιὰ εἶναι τυλιγμένη εἰς τὸ ἱμάτιον.

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Αἱ Ἀθηναὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς εἶναι μεγάλη βιομηχανικὴ πόλις. Τὰ ἐργαστήρια διευθύνουν ἐλεύθεροι πολῖται, ἀλλ' ἡ ἐργασία γίνεται ἀπὸ δούλους. Οἱ τεχνῖται ὅμως διατηροῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν των καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὴν ὥραϊαν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ὁ ἀσημέτερος τεχνίτης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸ τέλειον καὶ χωρὶς πολὺν κόπον, ἀπὸ φυσικὴν προδιάθεσιν, δημιουργεῖ μικρὰ ἀριστουργήματα.

Τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν βιομηχανίαν τῶν Ἀθηνῶν κατέχει ἡ κεραμευτική, μετ' αὐτὴν ἔρχεται ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, οἰκιακῶν σκευῶν, ὄπλων. Τὰ βυρσοδεψεῖα κατεργάζονται τὰ δέρματα, τὰ ὑποδηματοποιεῖα κατασκευάζουν ὑποδήματα. Αἱ Ἀθηναί, ὅπως εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ Ἰταρίσιοι, προμηθεύουν εἴδη πολυτελείας, ἀρώματα, ἐνδύματα, βιβλία καὶ γενικῶς ὅσα χρειάζονται διὰ τὸν κομψότερον καὶ λεπτότερον βίον.

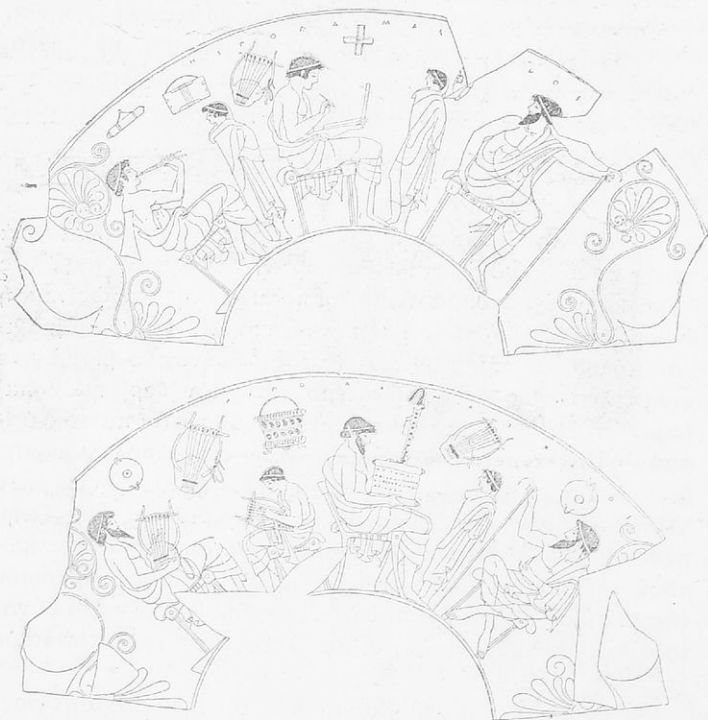
ΚΑΤΟΙΚΙΑ—ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Οἱ Ἕλληνες διεκρίθησαν πάντοτε διὰ τὴν λιτότητα των. Ἐπειδὴ ζοῦν εἰς κλίμα θερμόν, δὲν ἔχουν μεγάλας ἀνάγκας. Ἡ κατοικία των ἦτο πολὺ ἀπλῆ, καθὼς καὶ ἡ ἐνδυμασία καὶ ἡ τροφή των. Μόνον εἰς τὰς βιομηχανικὰς πόλεις καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ βίος ἔγινε πολυτελέστερος καὶ κομψότερος. Εἰς τὸν περίφημον ἐπιτάφιον ὁ Περικλῆς καυχᾶται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατεσκεύασαν κατοικίας, αἱ ὁποῖαι αὐξάνουν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς καὶ μετριάζουν τὰς πικρίας τῆς. Ἀλλὰ ἡ ζωὴ τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν ζωὴν τῶν σημερινῶν ἀνεπτυγμένων λαῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας κατασκευάζουν διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς μεσαίας τάξεως κατοικίας, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὀνειρευθοῦν οὔτε οἱ βασιλεῖς κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους.

Αἱ Ἀθηναί, ὅπως ὅλαι αἱ πόλεις τῆς ἀρχαιότητος, ὁμοιάζουν τὰς ἐπαρχισκὰς πόλεις τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος. Αἱ κατοικίαι εἶναι μικραί, οἱ δρόμοι στενοί, ἀνώμαλοι, ἀκάθαρτοι καὶ σκοτεινοὶ τὴν νύκτα. Αἱ οἰκίαι εἶναι κτισμέναι εἰς τὴν κατωφέρειαν τῆς ἀκροπόλεως χωρὶς τάξιν, διότι ἕκαστος κτίζει ὅπου θέλει. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἡ πόλις ἀνενεώθη, ἔγιναν πολλαὶ νέαι συνοικίαι μὲ πλατυτέρους δρόμους, μὲ οἰκίας μεγαλυτέρας καὶ μὲ δενδροστοιχίας. Ἀλλὰ αἱ ἰδιωτικαὶ κατοικίαι ἦσαν πάντοτε μικραὶ καὶ πτωχικαί.

Οἱ Ἀθηναῖοι διακρίνονται κυρίως διὰ τοὺς λεπτούς

των τρόπους καὶ τὴν ἐξάριετον ἀνατροφήν. Εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, εἰς τὴν στάσιν καὶ τὴν ὁμιλίαν ἔχουν ἰδιαιτέραν χάριν. Καθαροί, εὐθυτενεῖς, ζωηροί, εὐθυμοί, μὲ τὴν ἄψο-

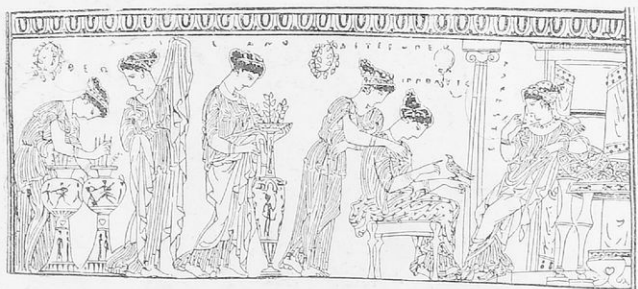
Σχολεῖον, ἀπὸ ἑνα ὀνομαστὸν ἀγγεῖον τοῦ Δούριδος
Βερολίνον—Μουσεῖον

Παριστάνεται ἕνα ἀθηναϊκὸν σχολεῖον. Εἰς τὸ μέσον ὁ διδάσκαλος κρατεῖ χειρόγραφον ποίημα καὶ ἀκούει τὸν μαθητὴν ν' ἀπαγγέλλῃ. Ἀριστερὰ ὁ διδάσκαλος τῆς μουσικῆς γυμνάζει τὸν μαθητὴν εἰς τὴν κιθάραν. Εἰς τὸ ἄκρον δεξιὰ ὁ παιδαγωγός, ὁ ὁποῖος ἦτο συνήθως δοῦλος καὶ συνώδευε τὰ παιδιὰ εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὴν παλαίστραν κλπ. Εἰς τὸν τοῖχον εἶναι κρεμασμένα διάφορα μουσικὰ ὄργανα.

γον ἐνδυμασίαν τῶν ἦσαν πραγματικῶς κύριοι εἰς τὴν στάσιν, τὸν χαιρετισμὸν καὶ τὴν ὁμιλίαν. Ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλ-

ληνες, ἀγαποῦν τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀπολαύσεις της. Προσπαθοῦν νὰ τὴν κάμουν εὐχάριστον καὶ γνωρίζουν νὰ τὴν μοιράζουν μεταξύ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς διασκεδάσεως. Αἱ ἐορταὶ τῶν διακρίνονται διὰ τὴν μεγάλην φαιδρότητα καὶ τὰ συμπόσιά τῶν ἔχουν ἐξαιρετικὴν λεπτότητα.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἔχει ἀπλότητα καὶ χάριν καὶ ἀποτελεῖται κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὸν χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον. Ἡ κομψότης συνίσταται

Τὴν ἐπομένην τοῦ γάμου, ἀπὸ ἀγγείων τῆς Ἑρετρίας

Αἱ φίλαι τῆς νύμφης ἔφεραν δῶρα ἀγγεῖα, τὰ ὅποια στολίζουν μὲ ἄνθη. Ἡ νύμφη εἶναι δεξιὰ. Ἀξία προσοχῆς ἡ χάρις τοῦ προσώπου καὶ ἡ κομψότης τῶν ἐνδυμασιῶν.

εἰς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον φοροῦν τὸ ἱμάτιον, καὶ εἰς τὰς πτυχώσεις, τὰς ὁποίας φροντίζουν νὰ δώσουν εἰς αὐτό, ὅπως βλέπομεν εἰς τὰ ἀγάλματα καὶ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀγγείων.

ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Οἱ Σπαρτιᾶται ἤθελον νὰ κάμουν τὰ τέκνα τῶν ρωμαλέα καὶ τολμηρὰ εἰς τοὺς πολέμους. Ἀντιθέτως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόντισαν διὰ τὴν ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ μόρφωσις τῶν νέων ἔμεινε πάντοτε ὑπόθεσις ἰδιωτικῆ καὶ ἡ πολιτεία δὲν φροντίζει διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν οὔτε παρέχει τὰ μέσα διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας ὅπως εἰς τοὺς χρόνους μας.

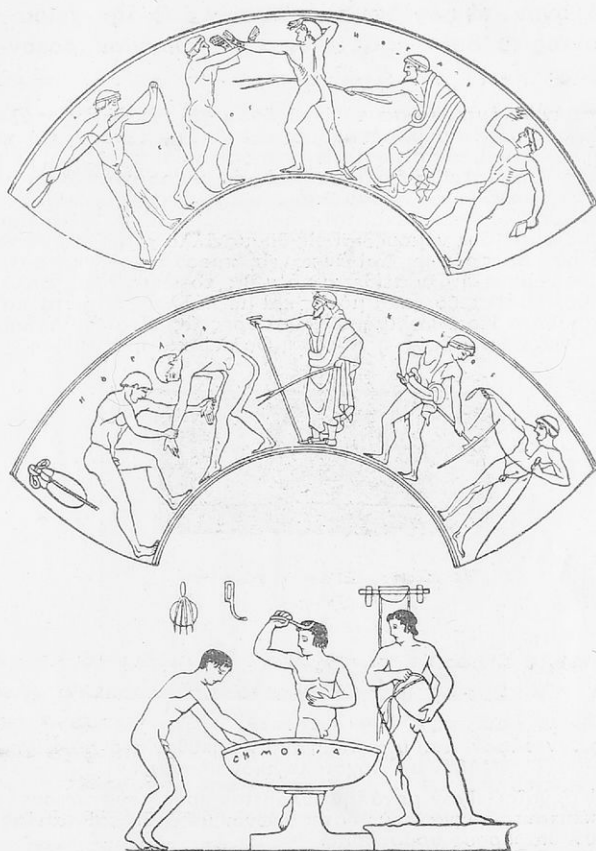
Τὰ παιδιὰ μέχρι τοῦ ἐβδόμου ἔτους μένουν εἰς τὴν οἰ-

κίαν με τὰς γυναῖκας καὶ ἔχουν ὅλην τὴν ἐλευθερίαν νὰ παίζουν ὅπως καὶ ὅσον θέλουν. Εἰς τὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι διετηρήθησαν ἐπάνω εἰς τὰ ἀγγεῖα, βλέπομεν τὰ μικρὰ νὰ παίζουν μετὰ τὰ χῶματα, νὰ κατασκευάζουν οἰκίας μετὰ λάσπην, νὰ ζεύγουν σκύλους καὶ πάπιες εἰς τὰ ἀμάξια. Ἀπὸ τὸ ἑβδομον ἔτος τὰ στέλλουν εἰς τὸν διδάσκαλον. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον δημόσια σχολεῖα ὅπως ἡμεῖς, ἀλλὰ με-

Τὸ δῶρον, ἀττικὸν ἀγγεῖον
τοῦ 450 π.Χ.

ρικοὶ πτωχοὶ ἄνθρωποι συνήθριζον τὰ παιδιὰ τῆς συνοικίας εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ὀλίγην ἀριθμητικὴν, συγχρόνως ὅμως ποιήματα καὶ μουσικὴν. Οἱ ἀρχαῖοι ἀπὸ μικροὶ μανθάνουν τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ τὰ ἀπαγγέλλουν μετὰ συνοδείαν λύρας ἢ αὐλοῦ. Δίδουν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν μουσικὴν, διότι πιστεύουν ὅτι αὕτῃ ἀνυψώνει καὶ ἐξευγενίζει τὴν ψυχὴν. Ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους ἀρχίζουν τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις. Γυμνάζονται εἰς τὴν πάλην, εἰς τὴν πυγμὴν, μανθάνουν νὰ τρέχουν, νὰ ρίπτουν τὸν δίσκον καὶ τὸ ἀκόντιον. Ἡ πόλις ἔχει δημόσια γυμναστήρια, τὰς πάλαιστρας. Τώρα οἱ πατέρες παίρνουν τοὺς υἱοὺς των μαζί, διὰ νὰ συνηθίσουν εἰς τὴν σοβαρὰν ὁμιλίαν καὶ εἰς τοὺς τρόπους τῶν ἀνδρῶν.

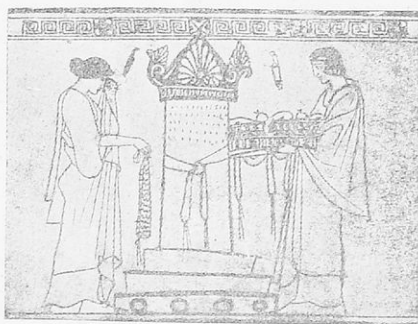
Ἡ ζωὴ εἰς τὰς παλαιστράς, παραστάσεις ἀπὸ ἀγγεία

Εἰς τὴν πρώτην εἰκόνα δύο ἔφηβοι γυμνάζονται εἰς τὴν πυγμαχίαν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ γυμναστοῦ. Δεξιὰ ἄλλος νέος τρέχει κρατῶν ἀλτήρας. Ἀριστερὰ τέταρτος μαζεύει τὸ σχοινί. Εἰς τὴν δευτέραν δύο ἔφηβοι παλαίουν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν πάλιν τοῦ γυμναστοῦ. Δεξιὰ ἄλλος νέος χαράσσει μίαν γραμμὴν εἰς τὸ ἔδαφος. Εἰς τὴν τρίτην οἱ ἔφηβοι καθαρίζονται μετὰ τὰ γυμνάσια.

Θεοδωρίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλλ. καὶ Ρωμαϊκῇ "Εκδ. Δ' 4

Ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἔτους ἐγγράφονται εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐφήβων, λαμβάνουν ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ ἄρχοντος τὰ ὄπλα καὶ δίδουν τὸν περίφημον ὄρκον τοῦ ἐφήβου :

Δὲν θὰ ἐντροπιάσω τὰ ἱερὰ ὄπλα καὶ δὲν θὰ ἐγκαταλείψω τὸν σύντροφόν μου, μὲ ὅποιον καὶ ἂν μὲ τάξουν. Θὰ πολεμήσω δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ υἱός καὶ μετὰ πολυλούς. Τὴν πατρίδα δὲν θὰ παραδώσω μικροτέραν ἀλλὰ μεγαλυτέραν καὶ ἐνδοξοτέραν ἀπὸ ὅτι τὴν παραλαμβάνω. Καὶ θὰ πειθαρχῶ εἰς τοὺς ἐκάστοτε δικάζοντας καὶ θὰ πείθωμαι εἰς τοὺς κειμένους νόμους καὶ εἰς ὅσους ἄλλους ὁ λαὸς θὰ νομοθετήσῃ ὁμοφρόνως. Καὶ ἂν κανεὶς προσπαθῇ νὰ καταστρέψῃ τοὺς νόμους ἢ δὲν πείθεται, δὲν θὰ τὸ ἐπιτρέψω, ἀλλὰ θὰ τοὺς προστατεύσω καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλούς. Καὶ τὰ πατροπαράδοτα ἱερὰ θὰ τιμῶ. Μάρτυρες ἄς εἶναι ἡ Ἄγλαυρος ὁ Ἐνυάλιος, ὁ Ζεὺς, ἡ Ἀῤῥώ, ἡ Θαλλώ καὶ ἡ Ἥγεμῶνη.

Εἰς τὸν τάφον, ἀπὸ μίαν ἀθηναϊκὴν λήκυθον περὶ τὸ 450 π.Χ.⁴⁹⁾
Ἀθῆναι, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον μεγάλην εὐλάβειαν πρὸς τοὺς τάφους, τοὺς ἐπεσκέπτοντο συχνά, τοὺς ἐστεφάνωνον μὲ ἄνθη καὶ ταινίας καὶ ἔφερον διαφόρους προσφοράς.

Κατόπιν ἤρχιζον τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.

Παραλλήλως συμπληρώνουν τὴν πνευματικὴν των μόρφωσιν. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον ἀνώτερα σχολεῖα, ἀλλ' ἡ πόλις, ἰδίως αἱ Ἀθῆναι, ἦσαν εὐρύτατον ἐκπαιδευτήριον, εἰς τὸ ὅποιον ὁ νέος ἀναπτύσσεται συναναστρεφόμενος μὲ τοὺς ἡλικιωμένους καὶ συχνάζων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ θέατρα. Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν τότε σπουδαιότατον πνευματικὸν κέντρον, τὸ ὅποιον δίδει εἰς τὸν

Ἡγησώ, ἀπὸ τοὺς τάφους τοῦ Κεραμικοῦ—Ἀθῆναι

Τὸ περίφημον ἐπιτύμβιον μνημεῖον, ὅπου ἡ νεὰ γυναῖκα Ἡγησώ Προξένου ἀποχωρίζεται τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, τὰ ὅποια συμβολίζει τὸ περιδέριον. Τὸ πένθος εἰκονίζεται ἥρεμον καὶ συγκατατημένον. Χαρακτηριστικὰ προσώπου, ἐνδυμασία, κόμμωσις, φανερῶνουν εὐγένειαν καὶ χάριν.

νέον ἄφθονα μέσα διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Σοφοὶ καὶ καλλιτέχναι ἀπὸ διάφορα μέρη ἔρχονται εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἐπιδειξοῦν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν τέχνην των. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὕρσκει κανεὶς κάθε εἶδους βιβλίου.

Τὰ τέκνα τῶν πλουσιωτέρων λαμβάνουν εἰδικωτέραν μόρφωσιν. Διδάσκονται τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ρητορικὴν ἀπὸ ἰδιαιτέρους διδασκάλους, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται σοφισταὶ καὶ ἔρχονται εἰς τὰς Ἀθήνας κυρίως ἀπὸ τὰς ἀποικίας.

Τὸ ὄνειρον τῶν νέων ἦτο νὰ γίνουν ὠραῖοι καὶ κομψοί, νὰ θαυμαστοῦν εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ γυρίσουν δοξασμένοι εἰς τὴν πατρίδα των, νὰ ἀποκτήσουν δύναμιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὥστε ὁ λαὸς νὰ κρέμαται ἀπὸ τὰ χεῖλη των, ὅταν ὁμιλοῦν, νὰ κερδίσουν τὴν ἐκτίμησιν τοῦ λαοῦ διὰ νὰ γίνουν στρατηγοὶ καὶ δημαγωγοί.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν μανθάνουν πολλὰ γράμματα εἰς τὰς γυναῖκας. Ἦθελον τὰ κοράσια νὰ γίνουν προπάντων καλὰ οἰκοδέσποινα, νὰ γνωρίζουν τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, νὰ εἶναι σεμναί, νὰ ὁμιλοῦν ὀλίγον καὶ νὰ μὴ γίνεται πολὺς λόγος διὰ τὸ ὄνομά των.

Ἡ ὠραία αὐτὴ ζωὴ ἔχει καὶ τὸ τέλος της. Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνα ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν ζωὴν ὅπως ἀπὸ συμπόσιον. Αἰσθάνεται μεγάλην θλίψιν, διότι ἀπαχαιρετᾷ τὸ γλυκύτερον αὐτοῦ πρᾶγμα τοῦ κόσμου, τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ λύπη του εἶναι σεμνὴ καὶ μετρημένη. Εἰς τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα καὶ εἰς τὰς εἰκόνας, αἱ ὅποιοι παριστάνουν θανάτους καὶ κηδείας, δὲν βλέπομεν ἀγρίας κινήσεις καὶ φωνάς. Τὸ πένθος των εἶναι κόσμιον, συγκρατημένον καὶ δι' αὐτὸ βαθύτερον καὶ περισσότερον συγκινητικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ἡ καλλιτεχνικὴ φύσις τῶν Ἑλλήνων ἐκδηλώνεται κυρίως εἰς τὴν τέχνην. Ἐδωσαν ζωὴν καὶ χάριν εἰς τὸ μάρμαρον, διὰ νὰ πλάσσουν ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα σώματα, κατεσκεύασαν φωτολουσμένους ναοὺς καὶ ἐξωγράφισαν θαυμασίας εἰκόνας.

Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἀνεπτύχθη σιγὰ σιγὰ καὶ ἐπέρασεν ἀπὸ πολλοὺς σταθμοὺς. Ἡ δωρική μετανάστευσις, καθὼς γνωρίζομεν, διέκοψεν ἀποτόμως τὴν ἄνθησιν τῆς κρητομυναϊκῆς τέχνης. Ἠκολούθησαν τότε χρόνοι παρακμῆς καὶ ἐχρείασθη μακρὰ προσπάθεια καὶ ἐπίμονος ἄσκησις, διὰ νὰ φθάσουν οἱ τεχνῖται εἰς τὴν τελειότητα τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἀγάλματα, ναοί, ἀγγεῖα τῆς παλαιοτέρας ἐποχῆς εἶναι ἀκόμη ἄτεχνα καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ Ἕλληνες παλαίουν μὲ πολλὰς δυσκολίας. Τὴν τέχνην τῆς παλαιοτέρας αὐτῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν μηδικῶν πολέμων ὀνομάζουν ἀρχαϊκὴν τέχνην.

Εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν διακρίνομεν σαφῶς δύο τάξεις, δύο τεχνοτροπίας ὅπως λέγουν, τὴν ἰωνικὴν καὶ τὴν δωρικήν. Ἡ ἰωνικὴ τέχνη εἶναι τρυφερὰ καὶ συναισθηματικὴ ὅπως ἡ ἰωνικὴ φυλὴ. Διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς κρητικῆς τέχνης, ἀγαπᾷ τὰς ἀπαλὰς γραμμάς, τὴν πολυχρωμίαν καὶ τὴν ποικιλίαν. Διὰ τοῦτο προτιμᾷ νὰ παριστάνῃ γυναικεῖα σώματα μὲ λεπτοῦφάντους ἐνδυμασίας καὶ ἀποφεύγει τὸ γυμνόν. Μεταχειρίζεται τὸ μάρμαρον, διότι εἶναι καταλληλότερον διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν λεπτὴν καὶ ἀπαλὴν σάρκα. Περίφημα εἶναι τὰ ἀγάλματα γυναικῶν μὲ τὸν πολύπτυχον ἰωνικὸν χιτῶνα, αἱ λεγόμεναι κόρυμβοι.

Ἀντιθέτως ἡ δωρικὴ τέχνη παριστάνει τὴν ἀνδρικήν ῥώμην. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς εἶναι ἀγάλματα ἀθλη-

τῶν μὲ ἰσχυροὺς μῦς ἐντελῶς γυμνά. Διὰ τοῦτο μεταχειρίζεται τὸν ὀρείχαλκον, διότι τὸ βαθύ χρῶμα τοῦ ἀρμόζει περισσότερον διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ ἀνδρικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐμαύρισε ὁ ἄνθρωπος τῆς παλαιστρας. Πρότυπον τοιοῦτων ἀγαλμάτων εἶναι οἱ κοῦροι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς κόρας τῆς Ἰωνίας.

Ἄλλ' αἱ δύο τάσεις ἐπέδρασαν ἢ μία εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἀπὸ τὸν ἀρμονικὸν συνδυασμὸν τῆς ἰωνικῆς καὶ τῆς δωρικῆς τέχνης ἐγεννήθη ἡ κλασσικὴ τέχνη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὁ συνδυασμὸς ἐγένεε πρώτην φορὰν εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

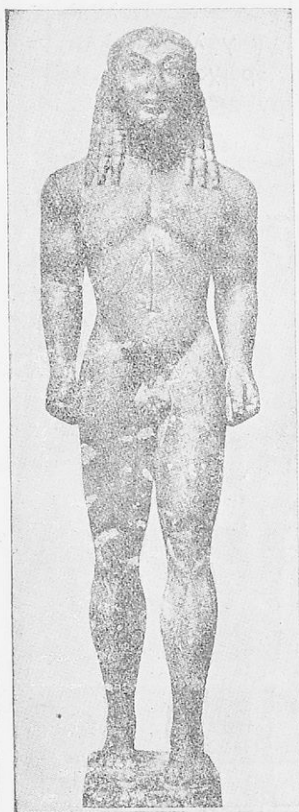
Ἡ γλυπτικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ τέχνη. Οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον νὰ κατεργάζωνται τὸ μάρμαρον τόσοι τέλεια, ὅσον δὲν κατορθώνουν ἀκόμη σήμερον. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὅμως ἡ τέχνη των ἦτο ἀρκετὰ χονδροειδής. Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν κατεσκεύαζον κακότεχνα εἴδωλα ἀπὸ κορμούς δένδρων, τὰ λεγόμενα ξόανα. Ἀργότερα ἐδοκίμασαν λίθους μαλακωτέρους καὶ τέλος τὸ μάρμαρον.

Τὸν 7ον αἰῶνα οἱ τεχνῖται τῆς Σάμου ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους νὰ χύνουν ἀγάλματα ἀπὸ ὀρείχαλκον. Ἀπὸ τότε τὸ μάρμαρον καὶ ὁ ὀρείχαλκος ἐγέναν τὸ κύριον ὑλικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Αἱ μορφαὶ ὅμως, τὰς ὁποίας παριστάνουν, εἶναι ἀρκετὰ ἄτεχνοι, μόλις χωρίζεται διὰ γραμμῆς ἢ κεφαλῇ καὶ τὰ μέλη ἀπὸ τὸν κορμόν. Παριστάνονται εἰς στάσιν προσοχῆς, κατὰ μέτωπον ὅπως λέγουν, ἄκαμπτοι καὶ ἀκίνητοι.

Ἀλλὰ μετὰ τὰ μηδικὰ ἡ τέχνη προχωρεῖ ταχέως. Τὸ μάρμαρον καὶ ὁ ὀρείχαλκος λαμβάνουν ζωὴν καὶ κίνησιν καὶ οἱ τεχνῖται ἀμιλλῶνται νὰ δώσουν τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ ἔργα των. Ὁ 5ος π. Χ. αἰὼν εἶναι περίοδος ὁρμῆς καὶ δημιουργίας. Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνέδειξε πολλοὺς καλλιτέχνας. Οἱ ἐνδοξότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ Πολύκλειτος, ὁ Μύρων καὶ ὁ Φειδίας.

Ὁ Πολύκλειτος εἶναι ὁ σημαντικώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς πελοποννησιακῆς τέχνης τὸν 5ον αἰῶνα. Ἐγεννήθη εἰς

τὴν Σικυῶνα καὶ εἰργάσθη εἰς τὸ Ἄργος. Ἦτο κυρίως ἐπι-

Ἀρχαῖα ἀγάλματα

Ἀριστερὰ μαρμαρίνον ἀγαλμα ἀνδρὸς (μουσεῖον Δελφῶν), δεξιὰ ἀγαλμα γυναικὸς ἐπίσης μαρμαρίνον (μουσεῖον Ἀκροπόλεως). Τὸ πρῶτον εἶναι δείγμα δωρικῆς τέχνης, παριστάνει πιθανώτατα ὀθλητὴν γυμνὸν εἰς στάσιν κατὰ μέτωπον καὶ κατεσκευάσθη πιθανῶς τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ δεύτερον, κατὰ ἑκατὸν ἔτη νεώτερον, εἶναι μία ἀπὸ τὰς κόρας τῆς Ἀκροπόλεως, δείγμα ἰωνικῆς τέχνης, μία κυρία μὲ λεπτόν καὶ πολὺπτυχον χιτῶνα.

δέξιος χύτης ὀρειχαλκίνων ἀγαλμάτων. Κατεσκεύαζε κατὰ προτίμησιν γυμνοὺς ἀθλητὰς μὲ στιβαρὸν σῶμα. Πρότυ-

πον τοιούτου ἀγάλματος εἶναι ὁ δορυφόρος, ὁ ὅποτος διὰ τὴν μεγάλην συμμετρίαν ὠνομάσθη κανὼν. Ἐπίσης ὠνομαστός ἦτο ὁ διαδοῦμενος τοῦ Πολυκλείτου.

Ὁ Μύρων, ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς μεγάλους καλλιτέχνας τῆς Ἀττικῆς, ἦτο καὶ αὐτὸς χύτης ὀρειχαλκίνων ἀγαλμάτων καὶ εἶχεν ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πελοποννησιακῆς

Ὁ δορυφόρος

μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ περιφήμου ἀγάλματος τοῦ Πολυκλείτου.
Μουσεῖον Νεαπόλεως

Ὁ δισκοβόλος

ὀρειχαλκινον ἀγαλμάτιον ἀντίγραφον τοῦ δισκοβόλου τοῦ Μύρωνος.
Μόναχον—Ἀρχαιολογ. Μουσεῖον

τέχνης. Ἐπροσπάθησε κυρίως νὰ εἰκονίσῃ σώματα εἰς ταχεῖαν κίνησιν καὶ ἔδιδεν εἰς τὰ ἀγάλματά του τολμηρὰς στάσεις. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμασαν τὴν χαλκὴν ἀγελάδα του, τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει πλησίον τῆς

Ἀκροπόλεως, καὶ διηγέθησαν μυθώδη διὰ τὴν φυσικότητά της, ὅτι δηλαδὴ μόσχοι ἐπλησίαζον διὰ νὰ θηλάσουν καὶ ἀλογόμυιγες (οἰστροί), διὰ νὰ τὴν κεντήσουν. Ἀλλὰ τὸ τελειότερον δείγμα τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς εἶναι ὁ δισκοβόλος του, ὁ ὁποῖος σημειώνει τὴν τελειωτικὴν νίκην τῶν δυσκολιῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἐπάλαισεν ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη.

Ἄλλ' ὁ πολυύμνητος καλλιτέχνης τοῦ 5ου αἰῶνος εἶναι ὁ **Φειδίας**. Ὀλίγον νεώτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ἀναπτύσσει τὴν τέχνην τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μαρμάρου καὶ μὲ τὴν ἀνωτέραν ἰδιοφυΐαν του φθάνει εἰς τελειότητα ἄγνωστον ἕως τότε. Ὁ Φειδίας δὲν ἀντιγράφει τὴν φύσιν, ἀλλὰ παριστάνει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἐξιδανικευμένα, δηλαδή ὠραιότερα καὶ τελειότερα παρ' ὅ,τι εἶναι εἰς τὴν φύσιν, καὶ διδεδειγμένα εὐγένειαν καὶ γαλήνην. Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἄγαλμα

Ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀθηνῆς Ἀθηνῆς, Βολόνια—Ἰταλίας

Ἀντίγραφον τοῦ ὀνομαστοῦ ἀγάλματος, τὸ ὁποῖον ὁ Φειδίας εἶχε κατασκευάσει διὰ τοὺς ἀθηναίους κληρούχους τῆς Λήμνου. Εἶναι ἀπὸ τὰ νεανικά του ἔργα.

τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας, τὸν ὁποῖον παρέστησε γαλήνιον καὶ μεγαλοπρεπὴ μὲ αὐστηρὰν μορφήν ἀλλ' ἐκφράζουσιν φιλοσοφίαν καὶ ἐπιείκειαν. Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ σωζόμενα ἀντίγραφα ἄλλων ἔργων του, ὅπως τῆς Ἀθηνῆς Ἀθηνῆς κτλ. Ἀλλὰ ἡ τελειότερα ἐκδήλωσις τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Φειδίου εἶναι τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἀκροπόλεως.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

“Όταν οί Έλληνες ήθέλησαν νά κατασκευάσουν κατοικίας διὰ τοὺς θεοὺς των, ἔλαβον ὡς ὑπόδειγμα τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων. Εἰς παλαιότερους χρόνους ἐκτιζόν ἀτέχνους ξυλίνους ναοὺς, ἀργότερα μετεχειρίσθησαν τὸν πώρινον λίθον καὶ τέλος τὸ μάρμαρον. Γενικῶς οἱ ναοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν πολὺ μικροί, διότι δὲν ἐχρησίμευον ὡς τόπος συναθροίσεως τοῦ λαοῦ ὅπως αἱ σημεριναὶ ἐκκλησίαι, ἀλλ’ ὡς κατοικία τοῦ θεοῦ, δηλαδή ἔθε-

‘Ο Ζεὺς τῆς ‘Ολυμπίας. νόμισμα Ἡλείων

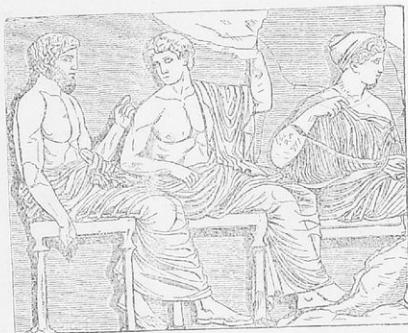
Τὸ περίφημον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα κατεστράφη. Ἰδέαν τῆς μορφῆς καὶ τῆς στάσεως τοῦ θεοῦ μᾶς δίδουν νομίσματα τῶν Ἡλείων.

τον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἄγαλμά του. Ἀπετελοῦντο ὅπως τὰ ἀνάκτορα ἀπὸ ἓνα ὀρθογώνιον δωμάτιον, τὸ ὅποιον εἶχεν εἰς τὴν πρόσοψιν στοὰν μὲ δύο ἢ περισσοτέρους κίονας. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐκαλεῖτο π ρ ό σ τ υ λ ο ς. Ἀργότερα ἐπρόσθεσαν στοὰν καὶ εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευράν καὶ ὁ ναὸς ἐγίνεν ἀ μ φ ι π ρ ό σ τ υ λ ο ς. Τέλος κατεσκευάσαν στοὰς καὶ κίονας εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς καὶ τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ὁ τελειότερος τύπος τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ, ὁ π ε ρ ί σ τ υ λ ο ς.

Οἱ παλαιότεροι ναοὶ εἶχον κίονας παχεῖς χωρὶς βάσιν καὶ μὲ μικρὸν κιονόκρανον. Αὐτὸς εἶναι ὁ δ ω ρ ι κ ό ς κ ί ω ν. Ὅταν ὅμως ἤθελον νά κατασκευάσουν ὑψηλοὺς καὶ λεπτοὺς κίονας, ἔθετον βάσιν καὶ ὑψηλότερον κιονό-

κρανον με έλικοειδή κοσμήματα. Αὐτός εἶναι ὁ ἰωνικός κίων.

Ἀργότερα κατεσκεύασαν ἓνα πολυτελέστερον κίονα με βάσιν καὶ περίκοσμον κιονόκρανον εἰς σχῆμα ἀκάνθης, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη κορινθιακός. Ὅλοι οἱ ἑλληνικαὶ κίονες ἔχουν ραβδώσεις. Ἐπίσης τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ τροποποιεῖται ἀναλόγως τοῦ κίονος καὶ τοιουτοτρόπως ἔχομεν τοὺς τρεῖς ρυθμοὺς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸν δωρικόν, τὸν ἰωνικόν καὶ τὸν κορινθιακόν ρυθμόν.

Ποσειδῶν, Ἀπόλλων, Ἀρτεμις

ἀπὸ τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος (ἀνατολική πλευρά, — Ἀθῆναι, μουσεῖον Ἀκροπόλεως).

Οἱ θεοὶ ἀόρατοι καὶ εὐχαριστημένοι βλέπουν τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων. Μετ' ἀπλότητα καὶ δύναμιν παρέστησεν ὁ καλλιτέχνης τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον τῶν θεῶν.

μόν. Τὰ οἰκοδομήματα τῶν κλασσικῶν χρόνων ἔχουν κυρίως δωρικοὺς κίονας καὶ ἐνίοτε ἰωνικούς.

Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ὑψηλότερα εἰς τὸ μέσον καὶ κλίνει πρὸς τὰς πλαγίας πλευράς καὶ σχηματίζονται τοιουτοτρόπως δύο τρίγωνα εἰς τὴν ἐμπροσθίαν καὶ ὀπισθίαν ὄψιν, τὰ ὁποῖα λέγονται αἰετώματα. Τὰ αἰετώματα φέρουν ἀναγλύφους παραστάσεις καὶ ἀποτελοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα κοσμήματα τοῦ ναοῦ. Ὁ ναὸς ἔχει καὶ ἄλλα γλυπτικά κοσμήματα εἰς διάφορα μέρη καὶ οἱ κίονες ἀκόμη εἶναι ἔργον γλυπτικῆς καὶ αἱ ραβδώσεις δίδουν εἰς

αὐτοὺς μεγάλην χάριν. Οἱ ἀρχαῖοι συνήθιζον νὰ χρωματίζουν μὲ ζωηρὰ χρώματα τὰ γλυπτὰ κοσμήματα τοῦ ναοῦ ὅπως καὶ τὰ ἀγάλματα.

Μεταξὺ τῶν κιόνων εἶναι ὁ κυρίως ναὸς ἡ σηκός, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ὁλος ὁ διά-

Κίονες, κατὰ σειρὰν δωρικός, ἰωνικός, κορινθιακός.

κοσμος τοῦ ναοῦ εἶναι εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸν δὲν ἔχει διάκοσμον. Πολλάκις οἱ λίθοι τοῦ δὲν εἶναι κὰν κατεργασμένοι· καὶ ὁ σηκὸς δὲν ἔχει παράθυρον, παρὰ μόνον μεγάλην θύραν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν. Αἱ τελεταὶ γίνονται εἰς τὸ ὑπαιθρον πρὸ τοῦ ναοῦ, ὅπου ἦτο καὶ ὁ βωμός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο αἱ θυσίαι.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν νίκην ἐφρόντισαν νὰ ἀνοικοδομήσουν πλουσιωτέρους καὶ λαμπροτέρους τοὺς ναοὺς των. Ὁ Περικλῆς καὶ ὁ φίλος του Φειδίας ἐχρησιμοποίησαν ἐπὶ 25 ἔτη τὰ εἰσοδήματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους καὶ τὰ μάρ-

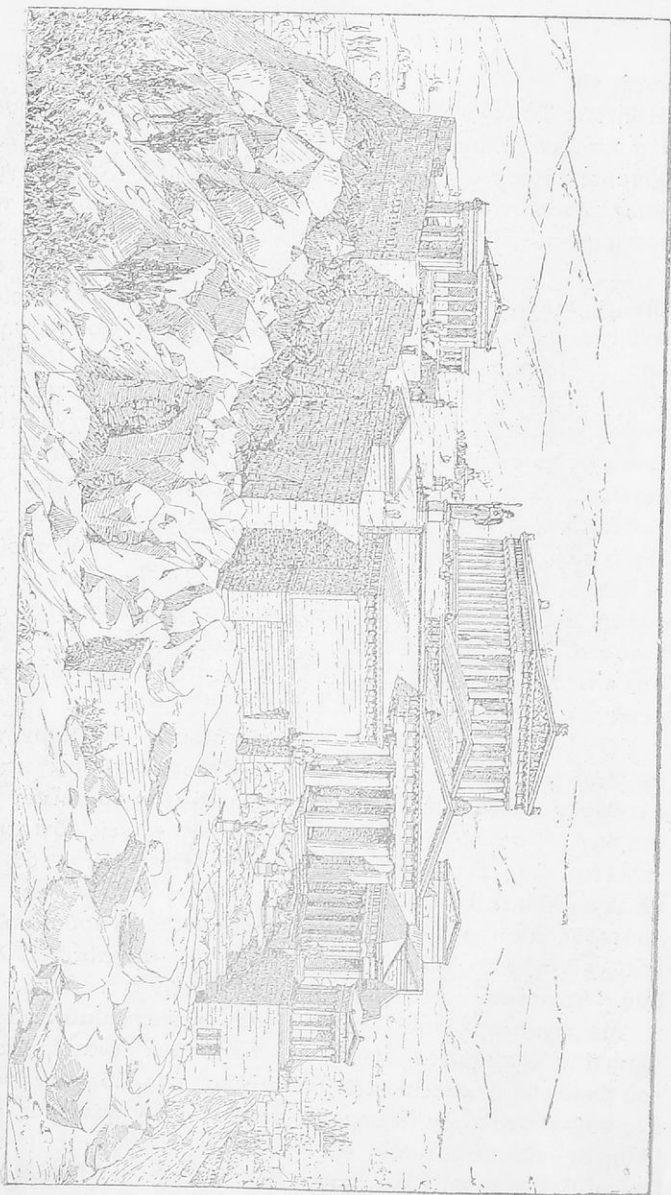
μαρα τῆς Πεντέλης, διὰ νὰ κοσμήσουν τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ ἔργον τῶν ἐξηκολούθησε κατόπιν, ἐκτίσθησαν νέα καλλιτεχνήματα κοντὰ εἰς τὰ παλαιότερα καὶ ἡ Ἀκρόπολις ἔγινε τὸ τελειότερον καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα ὄλων τῶν αἰώνων. «Δὲν ὑπάρχει τίποτε ὠραιότερον εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν», γράφει ἓνας γάλλος σοφός.

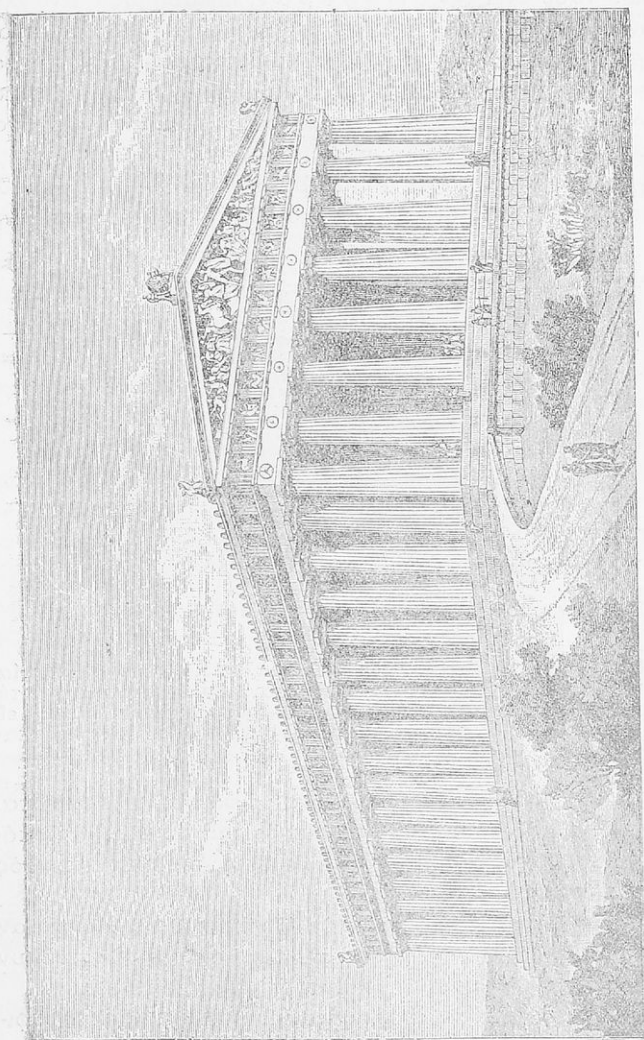
Εἰς τὸν καιρὸν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἀνέβαιναν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ μίαν μεγαλοπρεπῆ εἴσοδον, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Π ρ ο π ὕ λ α ι α. Τὰ Προπύλαια ἦσαν ὕψηλὴ μαρμαρίνη στοὰ στηριζομένη ἐπὶ δωρικῶν καὶ ἰωνικῶν κιόνων. Δεξιὰ ἐπὶ τῆς προεκτάσεως ἦτο ὁ μικρὸς ἀμφιπρόστυλος ναὸς τῆς Ἀ π τ έ ρ ο υ Ν ί κ η ς, κομψοτέχνημα ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη συγχρόνως μὲ τὸν Παρθενῶνα. Ὅταν ἐπροχώρει κανεὶς ἀπὸ τὰ Προπύλαια, εἶχεν ἀριστερὰ τὸ κολοσσιαῖον ὀρειχάλκινον ἄγαλμα τῆς Π ρ ο μ ᾶ χ ο υ Ἀ θ η ν ᾶ ς, ἔργον τοῦ Φειδίου, τοῦ ὁποίου οἱ περιπλέοντες τὸ Σούνιον ἔβλεπον τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος. Δεξιὰ ὕψοῦτο τὸ σεβαστότερον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Παρθενὼν καὶ ἀριστερὰ τὸ Ἐρέχθειον, ναὸς ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ὁ ὁποῖος κατεσκευάσθη μετὰ τὸν Παρθενῶνα.

Ὁ Παρθενὼν εἶναι τὸ ὀνομαστότερον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος, διὰ πολλοὺς τὸ ὠραιότερον ἀπὸ ὅσα κατεσκευάσεν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ μέρη του εἶναι τόσο καλῶς συνηρμοσμένα, ὥστε νομίζει κανεὶς ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα ὅγκον μαρμάρου. Ἐχει μῆκος 66 μ., πλάτος 30 καὶ ὕψος 20 μ., εἶναι δηλαδή ἀσυγκρίτως μικρότερος ἀπὸ τοὺς μεγάλους χριστιανικοὺς ναοὺς, μολονότι εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ ἦτο ὁ Ἰ κ τ ῖ ν ο ς.

Μὲ ἀνυπερβλήτον τέχνην εἶναι κατεσκευασμένα τὰ γλυπτικὰ κοσμήματα τοῦ ναοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐργασία τοῦ Φειδίου ἢ κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα εἰκονίζεται ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς τὸ δυτικὸν ἡ φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς μὲ τὸν Ποσειδῶνα διὰ τὴν ὀνομασίαν τῆς πόλεως. Ὁ Παρθενὼν ἐκτὸς τῶν συνηθισμένων γλυπτικῶν κοσμημάτων τοῦ δω-

Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν (ἀναπαράστασις)

(Ιερατιστάριον) ἀνάθημα Π. Β.

ρικοῦ ναοῦ ἔχει τὴν ζωοφόρον, δηλαδή μίαν ἀνάγλυφον ζώνην, ἣ ὁποία ὥς ταινία περιτρέχει τὰ ἀνώτερα μέρη τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἀποτελεῖ μίαν συνεχῆ παράστασιν. Εἰς αὐτὴν εἰκονίζεται ἡ Πομπὴ τῶν Παναθηναίων. Τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα προϊόντα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς.

Ὁ Παρθενὼν εἶχε συμπληρωθῇ τὸ 438 π. Χ., δηλαδή ἑπτὰ ἔτη πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Κατὰ τὴν

Μελανόμορφος οἰνοχόη
Παρίσιοι—Λοῦβρον

Κορινθιακὴ πυξίς
Μόναχον

Εἰς τὸ πρῶτον διακρίνομεν ἀσιατικὰ σχέδια, ἢ μεγάλα θηρία, τὰ ὁποῖα ἐμιμήθησαν οἱ Ἕλληνες, ὅταν ἐπρόδευσαν εἰς τὴν τέχνην. Καὶ τὸ δεύτερον ἀνήκει εἰς τὸν ἀσιατίζοντα ρυθμὸν καὶ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κομφοτεχνήματα τῆς κορινθιακῆς ἀγγειοπλαστικῆς.

διάρκειαν τοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν τὸ χαριέστατον καὶ κομψότερον ἀπὸ τὰ οἰκοδομήματα τῆς Ἀκροπόλεως τὸ λεγόμενον Ἐρέχθειον, τὸ ὁποῖον εἶναι ναὸς ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

Ἔχει κομψοτάτους ἰωνικοὺς κίονας καὶ εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν προεξοχήν, τῆς ὁποίας τὴν στέγην βαστάζουν ἀντὶ κίωνων κόραι, αἱ λεγόμεναι Καρυάτιδες.

Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὰ ἀναρίθμητα ἀφιέρωματα καὶ τὰ πλούσια χρώματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἦσαν κοσμημένα τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα, διὰ νὰ σχηματίσωμεν μίαν ἰδέαν τῆς ἀκροπόλεως. Σήμερον ὁ κόσμος

αὐτός τοῦ ὥραιου εἶναι θλιβερόν ἐρείπιον, ἀλλ' ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ ἱερόν προσκύνημα τῶν λαῶν.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον ἀνεπτυγμένην ζωγραφικὴν, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς σχεδὸν τίποτε δὲν σώζεται. Οἱ ὀνομαστοὶ Ἕλληνες ζωγράφοι, **Πολύγνωτος, Ξεῦξις, Παρράσιος** καὶ **Ἀπελλῆς** εἶναι δι' ἡμᾶς ὀνόματα μόνον, διότι τὰ ἔργα τῶν ἔχουν χαθῇ χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἵχνος.

Ἰδέαν διὰ τὴν ἐλληνικὴν ζωγραφικὴν σχηματίζομεν ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα καὶ ἀπὸ ἄλλα μικροτεχνήματα, σφραγίδας, νομίσματα κτλ. Ἐσώθησαν χιλιάδες ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα γεμίζουν τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπίσης πολλὰ καὶ ἐξαιρετὰ ἀγγεῖα εὐρίσκονται εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ ἀγγεῖα εἶναι κυρίως προϊόντα βιομηχανίας καὶ ὄχι ἔργα τέχνης, ἀλλὰ κατὰ τὴν γόνιμον ἐκείνην ἐποχὴν καὶ ὁ τελευταῖος τεχνίτης ἐφιλοτιμεῖτο νὰ κάμῃ κάτι τέλειον. Διὰ τοῦτο πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα.

Τὰ ἀγγεῖα τῶν ἀρχαίων ἔχουν ποικιλώτατα σχήματα καὶ ὀνόματα διάφορα ἀναλόγως τοῦ σχήματος καὶ τοῦ προορισμοῦ. Κοσμοῦνται μὲ παραστάσεις μυθολογικὰς ἢ ἀπὸ Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῆς Ἔκδ. Δ' 5

Μελανόμορφος ἀμφορεὺς
Ρώμη, Βατικανόν

Εἶναι ἔργον τοῦ ὀνομαστοῦ ἀθηναίου ἀγγειογράφου Ἐξηκκία, ὁ ὁποῖος ἤκμασεν εἰς τὸ μέσον τοῦ βου αἰῶνος καὶ ἐτελειοποίησε τὸν μελανόμορφον ρυθμόν. Ἐχει μυθολογικὴν παράστασιν. Ὁ Αἴας καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς παίζουν πεσσοῦς.

τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιον βίον, αἱ ὁποῖαι εἶναι πλήρεις χάριτος καὶ χρησιμεύουν ὥς ἀνεξάντλητος πηγὴ πληροφοριῶν διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀρχαίων. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχον ἐργαστήρια κεραμευτικῆς, ἰδίως ὁμως ἐξέχουν τὰ ἀγγεῖα δύο πόλεων, τῆς Κορίνθου

Ἐρυθρόμορφος στάμνος—Μόναχον

Δεῖγμα ἐρυθρομόρφων ἀγγείων μὲ παράστασιν ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Νεαρὸς ὀπλίτης φεύγει διὰ τὸν πόλεμον καὶ ἀποχαιρετᾷ τοὺς γονεῖς καὶ τὴν σύζυγόν του. Ἡ περιπάθεια εἰς τὸ βλέμμα τοῦ ἀνδρός, ἡ κοσμιότης καὶ ἡ χάρις τῆς γυναικὸς καὶ ἡ σοβαρὰ στάσις τῶν γονέων μαρτυροῦν τὴν ἐκφραστικὴν ἰκανότητα καὶ τῶν κατωτέρων ἀκόμη τεχνιτῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους. Ὅλη ἡ παράστασις ἐνθυμίζει τὴν τέχνην τοῦ Φειδίου.

καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Διακρίνονται δύο τύποι ἀγγείων τῆς καλῆς ἐποχῆς. Εἰς παλαιότερα χρόνια ἄφινον ἐρυθρὰν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου καὶ ἐζωγράφιζον μὲ μαῦρον χρῶμα τὰς μορφάς. Ἀργότερα ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἀφίνουν ἐρυθράς τὰς μορφάς καὶ νὰ μαυρίζουν τὴν ἄλλην ἐπιφάνειαν. Τὰ πρῶτα εἶναι τὰ λεγόμενα μελανόμορφα, τὰ ἄλλα ἐρυθρόμορφα. Τὰ τελειότερα ἀττικὰ ἀγγεῖα εἶναι ἐρυθρόμορφα.

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ

Λαός εὐθυμος καὶ καλαισθητικός, ὅπως οἱ Ἕλληνες, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀγαπᾷ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις. Αἱ πανηγύρεις τῶν ἀρχαίων ἐωρτάζοντο μὲ πολλὴν εὐθυμίαν καὶ χάριν καὶ εἶχον πολλάκις βαθὺ νόημα. Φιλέορτοι ἦσαν ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ὀγδοήκοντα ἡμέραι τουλάχιστον τοῦ ἔτους ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὰς ἑορτὰς. Ἰδίως ὅμως ἡ πόλις ἐλάμβανε πανηγυρικὴν ὄψιν εἰς τὰς μεγάλας ἑορτὰς. Ἐγίνοντο τότε ἀγῶνες, ἐδίδοντο συναυλῖαι καὶ θεατρικαὶ παραστάσεις καὶ ἡ πολιτεία ἐμοίραζε χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν κοινὴν εὐθυμίαν. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν τὰ Παναθηναῖα, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς, τὰ Διονύσια πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου καὶ τὰ Ἑλευσίνια πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος.

Τὰ Παναθηναῖα ἦσαν ἡ ἐθνικὴ ἑορτὴ τῶν Ἀθηναίων. Ἐτελοῦντο κατὰ τετραετίαν καὶ κατὰ μῆνα Ἰούλιον ἐπὶ ἕξ ἡμέρας καὶ ἔδιδον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξουν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κομψότητά των. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἔκαμνον μουσικοὺς ἀγῶνας εἰς τὸ Ὠδεῖον, ἀγῶνας ἀθλητῶν εἰς τὸ Στάδιον, ἵπποδρομίας καὶ λεμβοδρομίας εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἐγίνετο ἐπίσης ἀγῶν εὐανδρίας, εἰς τὸν ὅποιον αἱ φυλαὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπέδεικνυν τοὺς ἀκμαϊότερους γέροντας. Οἱ ἀγῶνες ἐτελεῖον μὲ παννυχίδα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελεῖτο ἡ λαμπραδρόμια.

Τὸ κυριώτερον ὅμως μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ Πόμπη. Τὴν τελευταίαν δηλαδὴ ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ὅλη ἡ πόλις ἀνέβαινεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, διὰ νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν θεὰν τὸν πέπλον, τὸν ὅποιον εἶχον κεντήσει κοράσια ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας οἰκογενείας. Ἐπὶ κεφαλῆς ἦσαν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς, ἠκολούθουν κοράσια μὲ κάνιστρα εἰς τὴν κεφαλὴν, τὰ ὅποια περιεῖχον διάφορα χρειώδη διὰ τὴν θυσίαν, ἦρχοντο κατόπιν οἱ θεωροί, δηλαδὴ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ἀποικίων, οἱ γέροντες

κρατούντες κλάδους ελαίας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναῖκας τῶν, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὰ ἱερὰ ἄγγεῖα, ἠκολούθουν τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα, βόες καὶ πρόβατα, τέλος ἤρχοντο οἱ ἔφηβοι ἔφιπποι προσπαθοῦντες νὰ κρατήσουν τὴν ὁρμὴν τῶν ἵππων τῶν. Ὁ πέπλος ἦτο κρεμασμένος ὡς ἰστὶον εἰς τὴν κεραϊὰν πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἐπὶ τροχῶν. Ζωηρότης, εὐθυμία καὶ χάρις ἦτο χυμένη εἰς τὴν πόλιν.

Τὰ **Διονύσια** ἦσαν εὐθυμότερα, ὅπως γενικῶς ἦτο ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου καὶ τῆς βλαστήσεως. Οἱ νέοι μετημφισμένοι εἰς σατύρους περιέφερον τὸ ἀρχαῖον ξόανον τοῦ θεοῦ, διήρχοντο τὴν πόλιν καὶ ἔφθανον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διονύσου εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως. Ἐκεῖ ὁ χορὸς τῶν μετημφισμένων ἔψαλλον ᾠσματα σχετικὰ μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ. Τὸ ᾠσμα αὐτό, τὸ ὁποῖον ἦτο περισσότερον ἀπαγγελία καὶ διήγησις, ὠνομάσθη **διθύραμβος** καὶ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι ἀπ' αὐτοῦ ἐγεννήθη τὸ θέατρον καὶ ἡ δραματικὴ ποίησις.

Τὰ **Ἐλευσίνια** ἐτελοῦντο κατ' ἔτος τὸ φθινόπωρον πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, τῶν θεῶν τῆς ἀνθήσεως καὶ τοῦ μαρασμοῦ. Τὰς πρώτας πέντε ἡμέρας ἐγίνοντο θυσίαι καὶ προσευχαί εἰς Ἀθήνας. Τὴν ἕκτην μεγάλη πομπὴ ἐξεκίνει διὰ τὴν Ἐλευσίνα, διήρχετο ἀπὸ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν Κεραμεικόν, ἐστάθμευεν εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισσοῦ, ὅπου ἐγίνοντο πολλοὶ ἀστεῖσμοι καὶ πειράγματα, καὶ διὰ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔφθανεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσίνα.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Αἱ ἐορταὶ τῶν ἀρχαίων ἔδωσαν μεγάλην ὠθησιν εἰς τὴν καλλιτεχνίαν. Οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ μουσικοὶ ἔψαλλον τὴν χαρὰν καὶ τὴν συγκίνησιν τῶν τελετῶν, οἱ γλύπται καὶ οἱ ζωγράφοι ἔλαβον πρότυπα ἀπὸ τὰ σώματα τῶν νέων, τοὺς ὁποίους ἔβλεπον εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ὁ Φειδίας ἐσκάλισεν ἐπάνω εἰς τὸν Παρθενῶνα τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων καὶ τὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα σώζονται, δεικνύουν

τὴν λεπτὴν τοῦ τέχνην καθὼς καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν μορφῶν.

Τὸ σημαντικώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸν διθύραμβον ἐγεννήθη τὸ θέατρον εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὴν ἀρχὴν δηλαδὴ ὁ χορὸς τῶν Σατύρων ἔψαλλε καὶ ἐμιμεῖτο τὰ κατορθώματα καὶ τὰ παθήματα τοῦ Διονύσου. Ἀργότερα ἤρχισαν νὰ παριστάνουν ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων.

Σαπφώ καὶ Ἀλκαῖος

Ἡ πολιτεία εἶδε τὴν ὠφέλειαν, ἥ ὁποία ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὰς τελετὰς αὐτάς, καὶ τὰς ἐπροστάτευσεν μὲ ὅλα τὰ μέσα. Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν μεγάλην νοημοσύνην τῶν ἐτελειοποίησαν τὰς παραστάσεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ θέατρον. Ἀργότερα ἔκτισαν εἰς τὰς Ἀθήνας θαυμάσιον θέατρον ἀπὸ μάρμαρον, τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου. Ὅμοια θέατρα ἐκτίσθησαν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἀρχαῖον θέατρον ἦτο ὑπαίθριον καὶ πολὺ εὐρύχωρον, εἶχε λίθινα καθίσματα καὶ θέσεις διὰ 12—15 χιλ. ἀνθρώπους. Οἱ ἡθοποιοὶ ἦσαν μετῃμφισμένοι καὶ ἐφόρουν προσωπίδας. Τὸ θέατρον ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δημοσία ἑορτή, ἡ ὁ-

ποία ἐγένετο εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους. Ἡ κυβέρ-
νησις ἔδιδε χρήματα εἰς τοὺς ἀπορωτέρους, διὰ νὰ μὴ χά-
σουν τὸ θέαμα. Τὸ θέατρον εἰς τοὺς ἀρχαίους ἦτο ἀληθι-
νὸν σχολεῖον. Ἐπαιζον δύο εἰδῶν ἔργα, σοβαρὰ καὶ λυ-
πηρά, τὰ ὅποια ἔλεγον τ ρ α γ ω δ ί α ς, καὶ ἀστεῖα, τὰ
ὅποια ἔλεγον κ ω μ ω δ ί α ς. Μεγάλοι ποιηταὶ ἔγραψαν
τραγωδίας καὶ κωμωδίας καὶ ἐδόξασαν τὸ θέατρον.

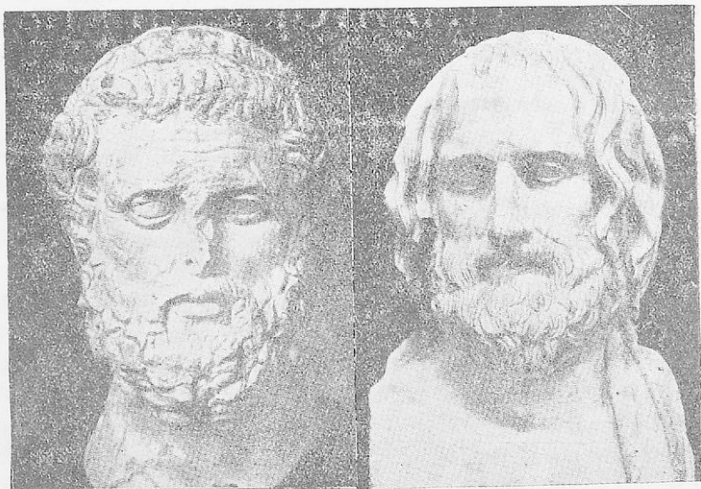
ΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

Ὅπως αἱ τέχναι τοιοῦτοτρόπως καὶ τὰ γράμματα
ἐφθασαν εἰς μεγάλην τελειότητα τὸν 5ον αἰῶνα, ἰδίως εἰς
τὰς Ἀθήνας. Αἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ Περικλέους εἶχον μεγάλους
ποιητὰς καὶ πεζογράφους. Ἀλλὰ διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν
τελειότητα αὐτὴν τὰ γράμματα, ἐχρειάσθη μεγάλη προσ-
πάθεια καὶ προετοιμασία. Ἡ προετοιμασία ἐγένεε κατὰ τὸν
7ον καὶ 6ον αἰῶνα εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ
ἰδίως εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς
Σικελίας καὶ Ἰταλίας.

Ἡ ἀγροτική καὶ ἀριστοκρατική Μικρὰ Ἀσία εἶχε δη-
μιουργήσει τὰ ἔξοχα ὁμηρικὰ ποιήματα τὸν 9ον ἢ 8ον
αἰῶνα. Μετὰ δύο περίπου αἰῶνας εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐζη-
σεν ὁ ποιητὴς **Ἡσίοδος**, ὁ ὅποτος εἰς τὸ περίφημον ποί-
ημά του Ἔρ γ α καὶ Ἡ μέ ρ α ι δὲν ψάλλει τοὺς
ἥρωας, ἀλλὰ τὰς ἀσχολίας, καὶ τοὺς κόπους τῆς καθημε-
ρινῆς ζωῆς. Διαφορετικὴ εἶναι ἡ κατάστασις εἰς τὰς ἐμπο-
ρικὰς καὶ ναυτικὰς πόλεις. Ὁ ἄνθρωπος ἐνδιαφέρεται
ἐκεῖ περισσότερο διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ παρὰ διὰ τοὺς μύ-
θους καὶ τοὺς ἥρωας τοῦ παρελθόντος. Ψάλλει τὰ ἰδικά
του συναισθήματα, τὴν λύπην, τὴν χαράν, τὰς ἐλπίδας
καὶ τοὺς θυμούς του καὶ σατιρίζει τοὺς ἐχθρούς του.
Τοιοῦτοτρόπως ἡ ποίησις γίνεται Λ υ ρ ι κ ῇ καὶ Σ α τ ι -
ρ ι κ ῇ ἢ Ἰ α μ β ι κ ῇ, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Ἐξοχος
λυρικός καὶ ἱαμβικός ποιητὴς ἦτο τὸν 7ον αἰῶνα ὁ **Ἀρχί-
λοχος** ἀπὸ τὴν νῆσον Πάρον, τὸν ὅποτον οἱ ἀρχαῖοι ἐτί-
μησαν πολὺ καὶ ἐθεώρουν ἴσον μὲ τὸν Ὀμηρον. Ὀλίγον
μεταγενέστεροι εἶναι οἱ δύο περίφημοι λέσβιοι ποιηταί, ὁ
Ἀλκαῖος καὶ ἡ **Σαπφώ**, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν ᾠδὰς. Ἀπὸ τὰ:

όλίγα σωζόμενα τεμάχια κρίνομεν πόσον πάθος καί χάριν εἶχον τὰ ἔσματα τῶν.

Εἰς τὰς δωρικὰς κυρίως χώρας ἀνεπτύχθη ἡ Χορική ποίησις, ποιήματα δηλαδή, τὰ ὅποια ψάλλονται ἀπὸ χοροῦς μὲ συνοδείαν μουσικῆς. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ διεκρίθη ὁ μέγας ποιητὴς τῶν Θηβῶν Πίνδαρος, ὁ ὅποιος ἤκμασε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 5ου αἰῶνος. Ὁ Πίνδαρος εἶχε γράψει πολλὰ, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του ἐσώθησαν 40 ᾠδαί,

Σοφοκλῆς

Εὐριπίδης

τὰς ὁποίας εἶχε κάμει πρὸς τιμὴν τῶν νικητῶν εἰς τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας, οἱ Ἐπίνικοι ὅπως λέγουν. Σύγχρονος τοῦ Πινδάρου ἦτο ὁ λεπτὸς καὶ ἐξάίρετος ποιητὴς, ὁ Σιμωνίδης, ὁ ὅποιος κατήγετο ἀπὸ τὴν μικρὰν νῆσον Κέων. Ὁ Σιμωνίδης ἔγραψε τὰ περίφημα ἐπιγράμματα εἰς τοὺς νικητὰς τῶν μηδικῶν πολέμων, τοὺς μαραθωνομάχους καὶ τὸν Λεωνίδα, καὶ ἄλλα λυρικά ποιήματα. Ἀπὸ τὰ ἔργα του ἐσώθησαν πολὺ ὀλίγα, τὰ ὅποια ὁμως δικαιολογοῦν τὴν μεγάλην φήμην του.

Οἱ ἐνδοξότεροι ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι δραματικοί,

ἔγραψαν δηλαδή τραγωδίας καὶ κωμωδίας διὰ τὸ θέατρον. Οἱ μεγαλύτεροι τραγικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι τρεῖς. Ὁ ἀρχαιότερος ἀπ' αὐτοῦς, ὁ **Αἰσχύλος** (525—456), μαρθωνομάχος καὶ σαλαμινομάχος, εἶναι πράγματι μεγάλῃς δυνάμεως ποιητής. Ὁ **Προμηθεὺς Δεσμώτης**, οἱ **Πέρσαι**, ἡ **τριλογία Ὀρέστεια** εἶναι ἀπὸ τὰ δυνατώτερα δημιουργήματά του. Ὁ **Σοφοκλῆς** (495—405) εἶναι λεπτὴ καλλιτεχνικὴ φύσις, ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ἁρμονικοῦ, τὰ ὅποια χαρακτηριστοῦν τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τὰ περίφημα δράματά του, ὁ **Οἰδίπους Τύραννος**, ἡ **Ἀντιγόνη**, ἡ **Ἡλέκτρα** κτλ. εἶναι ἀπὸ τὰ πολυτιμώτερα πράγματα, τὰ ὅποια ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ **Εὐριπίδης** (480—406), ὁ τρίτος καὶ νεώτερος ἀπὸ τοὺς τραγικοὺς, εἶναι φιλόσοφος καὶ γνώστης τοῦ ἀνθρώπου, πνεῦμα ἀνήσυχον, νεωτεριστής, ὀλίγον εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐγραψεν ὀνομαστάς τραγωδίας, ὅπως τὴν **Μήδεια**ν, τὸν **Ἰππόλυτον**, τὰς **Φοινίσσας**, τὴν **Ἰφιγένεια**ν κτλ.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς μόνον τοῦ **Ἀριστοφάνους** (445—385) ἐσώθησαν ὁλόκληρα ἔργα. Εἰς τὰς κωμωδίας του (**Ἰππεῖς**, **Νεφέλαι**, **Βάτραχοι**, **Σφήκες**, **Ἐκκλησιάζουσαι** κτλ.) σατιρίζει ἐξέχοντα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του, τὸν Κλέωνα, τὸν Σωκράτην, τὸν Εὐριπίδην κτλ. Ὁ Ἀριστοφάνης εἶναι ἐξοχος καλλιτέχνης καὶ γράφει θαυμάσια τὴν γλῶσσαν. Ἀλλ' αἱ κωμωδίαί του περιέχουν ἐνίοτε μέρη ἀκαλαίσθητα καὶ χονδροειδῆ ἀστεῖα.

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ

Τὰ πρῶτα λογοτεχνικὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ὧν τῶν λαῶν εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἦσαν ποιήματα. Ἀργότερα ὅταν ὥριμασε περισσότερο ὁ νοῦς των, ἐπεθύμησαν γνώσεις ἀκριβεστέρας καὶ γλῶσσαν ἀνάλογον. Τοιουτοτρόπως ἐμορφώθη ὁ πεζὸς λόγος, ἡ πεζογραφία. Αὐτὸ ἔγινε πρώτην φορὰν εἰς τὴν Ἰωνίαν. Πολλοὶ σοφοὶ ἔγραψαν ἐκεῖ τὰς σκέψεις των εἰς πεζὸν λόγον καὶ συγχρόνως ἤρχισαν νὰ καταγράφουν τὰ ἀξιο-

λογώτερα πολιτικά γεγονότα. Τοιουτοτρόπως έμορφώθη ή **Ιστοριογραφία**.

Οί πρώτοι ιστορικοί ήσαν Ίωνες. 'Ο άξιολογώτερος άπ' αὐτούς είναι ό **Ήρόδοτος**, ό όποίος έζησε τόν 5ον αιώνα (484—425). Έγεννήθη είς τήν 'Αλικαρνασσόν καί κατά τήν παιδικήν του ήλικίαν είδε τά μεγάλα γεγονότα τών μηδικών πολέμων, τά όποία άφησαν βαθείαν έντύπωσιν είς τήν φαντασίαν του. Διά τοῦτο έκαμε σκοπόν τής ζωής του νά διηγηθῇ τά μεγάλα γεγονότα καί νά γνωρίση είς τούς Έλληνας τούς λαούς, οί όποιοι ήλθον μέ τόν Ξέρξην έναντίον τής Έλλάδος. Πρός τόν σκοπόν αὐτόν περιηγήθη τήν Αἴγυπτον, τήν Βαβυλωνίαν καί άλλα μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους, συνέλεξε πολλές πληροφορίας περί τών λαών τής 'Ασίας καί συνέγραψε τήν περίφημον ιστορίαν του. 'Ο Ήρόδοτος έγραψε μέ ένθουσιασμόν καί είναι πολύ εύχάριστος, αλλά παρασύρεται εύκολα, άγαπᾷ τās παρεκβάσεις καί διηγείται ως ιστορίαν πολλούς μύθους.

'Ο έξοχώτατος άπό τούς Έλληνας ιστορικούς, ό **Θουκυδίδης** (460—395), ήτο άθηναίος καί έζησεν είς τήν λαμπροτέραν έποχήν τών 'Αθηνών, είς τούς χρόνους τοῦ Περικλέους. Συνέγραψε τήν ιστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέ μεγάλην όξύτητα καί άσυνήθιστον κριτικήν ίκανότητα. 'Η ιστορία τοῦ Θουκυδίδου είναι ένα άπό τά ώριμώτερα έργα, πού μᾶς άφησαν οί άρχαῖοι Έλληνες.

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Μέ τήν διανοητικήν πρόοδον, ή όποία έγινε τόν 7ον καί 8ον αιώνα, πολλοί άνθρωποι έπαυσαν νά πιστεύουν τούς μύθους καί έπροσπάθησαν νά έξηγήσουν μέ τό λογικόν τήν άρχήν τοῦ κόσμου, τό πώς έγινεν ό ούρανός καί ή γῆ, τί είναι ή ψυχή τοῦ ανθρώπου. Αὐτούς ώνόμασαν **φιλοσόφους**.

Οί παλαιότεροι φιλόσοφοι ήσαν Ίωνες, ό **Θαλῆς**, ό **Αναξίμανδρος**, ό **Ήράκλειτος**, ό **Δημόκριτος**, ό **Πυθαγόρας** κτλ. Αὐτοί ήθελον νά έξηγήσουν ποία είναι ή άρχή τοῦ κόσμου, ποία είναι ή ούσία του κτλ., έδειξαν μεγάλην φι-

λομάθειαν καὶ ἔκαμαν σημαντικὴν πρόοδον εἰς τὴν ἀριθμητικὴν, εἰς τὴν γεωμετρίαν καὶ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι φυσικοὶ τῆς Ἰωνίας. Ὅταν αἱ Ἀθηναὶ ἐγίναν κέντρον τῆς Ἑλλάδος, συνέρρευσαν ἐκεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη πολλοὶ σοφοὶ καὶ λόγιοι, οἱ ὅποιοι ἐπροσπάθησαν νὰ διαφωτίσουν τὸν λαὸν καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰς δεισιδαιμονίας διὰ τὰ ἄστρα καὶ τὰ οὐράνια φαινόμενα. Ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν ἦλθεν ὁ **Ἀναξάγορας**, ὁ φίλος καὶ διδάσκαλος τοῦ Περικλέους, ὁ ὅποιος ἐδίδασκεν ὅτι ἡ σελήνη εἶναι βράχος καὶ ὁ ἥλιος σφαῖρα πυρακτωμένη ἐπτά φορές μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Αὐτὰ ἐσκανδάλιζον τὸν λαόν, ὁ ὅποιος εἶχε συνηθίσαι νὰ πιστεῦῃ ὅτι ἡ σελήνη καὶ ὁ ἥλιος εἶναι θεοί.

Τολμηρότεροι ἀκόμη ἦσαν οἱ σοφισταί, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἀπὸ διάφορα μέρη καὶ ἰδίως ἀπὸ τὰς ἀποικίας, ὁ **Γοργίας**, ὁ **Πρόδικος**, ὁ **Πρωταγόρας** κ.ἄ. Αὐτοὶ δὲν ἐξήταζον τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου οὔτε τὰ οὐράνια φαινόμενα, ἀλλὰ τὸ πολίτευμα, τοὺς νόμους, τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των. Εἶχον μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ρητορικὴν των ἰκανότητα, ὠμίλουν μὲ περιφρόνησιν διὰ τὰς παλαιὰς συνηθείας καὶ ἐδίδασκον ὅτι ὁ ἔξυπνος ἄνθρωπος κατορθώνει νὰ παρουσιάσῃ τὸ δίκαιον ὡς ἄδικον καὶ τὸ ἄδικον ὡς δίκαιον. Πολλοὶ ἀθηναῖοι ἀπὸ τὰς ἀριστοκρατικωτέρας οἰκογενείας ἔλαβον τοὺς σοφιστὰς ὡς διδασκάλους διὰ τοὺς υἱοὺς των.

Κατὰ τῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν ἐξηγέρθη ὁ πρῶτος ἀθηναῖος φιλόσοφος, ὁ περίφημος **Σωκράτης** (469—399). Ὁ Σωκράτης ἦτο πρωτότυπος καὶ περίεργος ἄνθρωπος ἡ φιλομάθειά του ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε παρημέλησε τὸ μαρμαρογλυφεῖον, τὸ ὅποιον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πατέρα του, καὶ ἐγύριζεν εἰς τὰς παλαιστρας, εἰς τοὺς τόπους τῶν συγκεντρώσεων, εἰς τὰ καταστήματα τῶν τραπεζιτῶν, διὰ νὰ εὕρῃ ἀνθρώπους νὰ συζητήσῃ, νὰ φωτίσῃ τοὺς ἄλλους. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς σοφοὺς τῆς Ἰωνίας ἐδίδασκεν ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ ἐρευνᾷ κανεὶς τὰ οὐράνια καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν, ἐνῶ ἔπρεπεν ὁ ἄνθρωπος πρῶτον νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸν του. Διὰ τοῦτο εἶχε θέσει ὡς

ἀρχὴν τὸ γνῶθι σαυτόν. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τοὺς σοφιστὰς ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι ὑπάρχει σταθερὰ ἀλήθεια καὶ δίκαιον καὶ ὅτι δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς εἰς τὴν ζωὴν, ὅσον νὰ γίνῃ τίμιος καὶ καλὸς ἄνθρωπος.

Ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης ἐπολέμησε τοὺς φυσικοὺς καὶ τοὺς σοφιστὰς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἄκροι δημοκρατικοί, οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν παρετήρησαν ὅτι ἡ διδασκαλία του εὐνοεῖ τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ πολλοὶ ἡλικιωμένοι καὶ νέοι τῆς ἀριστοκρατίας, ὅπως ὁ Κρίτων, ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Κριτίας κ. ἄ. ἔσπευσαν νὰ τὸν ἀκούσουν καὶ ἔγιναν μαθηταί του. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Σωκράτης ἔγινεν ὑποποπτος εἰς τοὺς δημοκρατικοὺς καὶ μετὰ τὰ δυστυχήματα τῆς πατρίδος του ἐθεωρήθη ὅτι ἦτο ἀπὸ τοὺς αἰτίους τῆς καταστροφῆς, ἀφοῦ μάλιστα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ὅπως ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας εἶχον γίνεαι αἰτίοι πολλῶν κακῶν εἰς τὴν πατρίδα. Τὸ 399 κατηγορήθη ὅτι εἰσάγει νέους θεοὺς καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους καὶ κατεδικάσθη νὰ πῇ τὸ κῶνειον. Ἡ διδασκαλία του ὁμῶς εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἀπὸ τὸν Σωκράτην ἐπήγασε σημαντικὸν μέρος τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τῶν ἐπομένων ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἡ ἀκμή τῆς Ἑλλάδος δὲν διήρκεσε πολὺ, διότι ὁ ἑλληνικὸς κόσμος κάτω ἀπὸ τὴν λαμπρότητα ἔκρυπτε τὰ σπέρματα τῆς καταστροφῆς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν κατῴρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν ιδέαν τῆς μεγάλης πατρίδος καὶ ἔμειναν ἕως τὸ τέλος διηρημένοι εἰς μικρὰ κράτη. Τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα ἐχώριζον ἀνέκαθεν τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, ἔγιναν μὲ τὸν καιρὸν ὀξύτερα καὶ δὲν ὑπελείπετο παρὰ νὰ λύσουν τὰς διαφορὰς τῶν μὲ τὰ ὄπλα. Πενήντα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, δηλαδὴ τὸ 431 π.Χ., ἀρχίζει μακρὰ περίοδος ἐμφυλίων πολέμων. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευον ὡς θεὰν καὶ τὴν ὠνόμασαν μητέρα τοῦ πλοῦτου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφυγαδεύθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι διήρκεσαν ἓνα περίπου αἰῶνα, ἐξήντησαν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ τὴν ὠδήγησαν εἰς τὴν παρακμὴν.

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ σύμμαχοί των, ἰδίως οἱ Κορίνθιοι, ἔβλεπον μὲ φθόνον καὶ ἀνησυχίαν τὴν πρόοδον τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς εἰρήνης ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηναίων εἶχε φθάσει εἰς τόσῃν ἀνάπτυξιν, ὅσῃν δὲν εἶχον γνωρίσει ἕως τότε οἱ Ἕλληνες. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριαρχήσει ὀριστικῶς εἰς τὴν ἀνατολικὴν θάλασσαν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐζήτουν διαρκῶς νέας ἀγορὰς διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των. Ἦδη ἔστρεφον τὰ βλέμματα πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ εἰς τὰς πλουσίας ἀποικίας τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, τὰς ὁποίας ἐξεμεταλλεύοντο ἕως τώρα οἱ Κορίνθιοι. Ὑπῆρχε λοιπὸν κίνδυνος νὰ κυριαρχήσουν

οἱ Ἀθηναῖοι ὀριστικῶς εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ ἀποκλεί-
σουν τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ πόλεμος μεταξύ τῶν δύο ἀντιπάλων ἦτο ἀναπόφευ-
κτος. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη κατὰ βάθος δὲν ἦτο φιλοπόλεμος,
διότι δὲν εἶχε τὸν κυριώτερον μοχλὸν τοῦ πολέμου, τὸ
χρῆμα. Ἐπίσης δὲν
εἶχε στόλον, ἐνῶ ἦτο
φανερὸν ὅτι ὁ ἀγὼν
μὲ τοὺς Ἀθηναίους
θὰ ἐγίνετο κυρίως εἰς
τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ
τοὺς Σπαρτιάτας πα-
ρέσυραν εἰς τὸν πό-

Νόμισμα Ἀθηνῶν

λεμον οἱ σύμμαχοι καὶ κυρίως οἱ Κορίνθιοι, οἱ ὅποιοι ἔβλε-
πον ὅτι ἀπειλοῦνται σοβαρῶς τὰ οἰκονομικά των συμφέ-
ροντα ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ἀθηναίων.

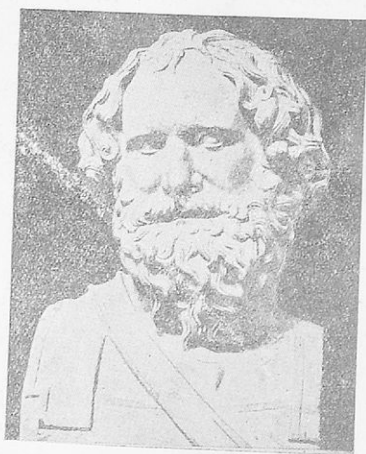
ΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ

Αὕτῃ ἦτο ἡ κατάστασις, ὅτε ἐδόθη εὐκαιρία εἰς τοὺς
Ἀθηναίους νὰ ἐπέμβουν ἐνεργότερον εἰς τὰς ὑποθέσεις
τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Οἱ Κορίνθιοι εἶχον ἀνέκαθεν διαφορὰς πρὸς τοὺς ἀποί-
κους τῶν Κερκυραίων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει δύνα-
μιν, διέθετον σημαντικὸν στόλον καὶ συνηγωνίζοντο ἐμ-
πορικῶς τὴν μητρόπολιν. Κορίνθιοι καὶ Κερκυραῖοι περιε-
πλάκησαν εἰς πόλεμον. Εἰς τὴν πρώτην ναυμαχίαν οἱ Κερ-
κυραῖοι ἀπέκρουσαν τοὺς Κορινθίους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφο-
βοῦντο νέαν ἐπίθεσιν, κατέφυγον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ
ἠθέλησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν συμμαχίαν των. Οἱ Ἀθη-
ναῖοι ἐγνώριζον ὅτι, ἂν ἐδέχοντο τοὺς Κερκυραίους, ἡ
πελοποννησιακὴ συμμαχία θὰ ἐθεώρει τοῦτο ὡς ἐχθρικὴν
πρᾶξιν. Δὲν ἤθελον ὅμως νὰ ἀφήσουν τὴν λαμπρὰν εὐκαι-
ρίαν νὰ ἀποκτήσουν πόλιν τόσον σημαντικὴν, ἥ ὅποια
εἶχεν ἀξιόλογον στόλον καὶ ἔκειτο εἰς ἐπικαιροτάτην θέ-
σιν. Μία φράσις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Κερκύρας ἠλέκ-
τρισε τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκκλησίαν. «Ἡ θέσις τῆς πόλεώς μας,
εἶπον, ἐξουσιάζει τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Σικελίαν καὶ

Ἰταλίαν, τῆς τε γὰρ Ἰταλίας καὶ Σικελίας καλῶς παράπλου κεῖται. Ἄλλως τε οἱ Ἀθηναῖοι ἐγνώριζον ὅτι ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἐδέχθησαν λοιπὸν τοὺς Κερκυραίους καὶ μοῖρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν καταστροφὴν (φθινόπωρον τοῦ 433).

Οἱ Κορίνθιοι διὰ νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμόν, ἐκίνη-

Ἀρχίδαμος

μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ 400 π.Χ. περίπου
Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον

σαν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἀποικίαν τῆς Χαλκιδικῆς Ποτείδαιαν καὶ ἔστειλαν στρατὸν διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἐπανάστατάς. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι μετὴν συνήθη ταχύτητά ἀπέκλεισαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς πελοποννησίους βοηθοὺς. Ἡ πόλις ἐπολιορκήθη στενῶς καὶ ἦτο κίνδυνος νὰ πέσῃ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν.

Οἱ Κορίνθιοι τότε ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς καὶ τοὺς Αἰγινήτας κατάρθωσαν νὰ παρασύρουν τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τὴν πελοποννησιακὴν συμμαχίαν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν

εἰρηνοφίλων, τῶν ὁποίων προῖστατο ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος (431).

Ὁ Πόλεμος, εἶπεν ὁ Ἀρχίδαμος εἰς τὴν συνάθροισιν τῶν συμμάχων, δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ ἐναντίον γειτονικοῦ κράτους. Ἡ χώρα τῶν Ἀθηναίων ἀπέχει πολὺ καὶ οἱ ἴδιοι εἶναι ἐμπειρότατοι εἰς τὰ ναυτικά καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα κάλλιστα ἐτοιμασμένοι. Ἐχουν πλοῦτον ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον, πολεμικά, ἱππικόν, ὀπλίτας καὶ ἄλλους στρατιώτας. Ἐπειτα πῶς εἶναι δυνατόν νὰ τοὺς ἀφαιρέσωμεν τὴν δύναμιν ποὺ τοὺς δίνει τὸ πλῆθος τῶν ὑπηκόων; μὲ πλοῖα; ἀλλὰ ἔχομεν πολὺ ὀλιγώτερα ἀπ' αὐτοὺς καὶ μόνον ὕστερα ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἠμποροῦμεν νὰ ἐτοιμάσωμεν ἀρκετά. Μὲ τὸ χρῆμα; ἀλλ' εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς εἵμεθα πολὺ κατώτεροί τοις. Οὐτε δημόσια ἔχομεν οὔτε ἀπὸ τὰ ἰδιωτικά μας συνεισφέρομεν εὐχαρίστως. . . . Ἄν δὲν ὑπερτερήσωμεν εἰς τὸ ναυτικόν ἢ ἂν δὲν τοὺς ἀφαιρέσωμεν τοὺς πόρους, μὲ τοὺς ὁποίους τὸ διατηροῦν, εἶναι κίνδυνος νὰ ζημιωθοῦμεν περισσότερα ἡμεῖς. Καὶ τότε δὲν θὰ εἶναι εὐκόλῳ νὰ καταπαύσωμεν τὸν πόλεμον, ἀφοῦ ἄλλως τὴ ἡμεῖς θὰ τὸν ἀρχίσωμεν. Ἄς μὴ φανταζώμεθα ὅτι ὁ πόλεμος θὰ τελειώσῃ γρήγορα. . . . Φοβοῦμαι μὴ πῶς τὸν ἀφήσωμεν καὶ στὰ παιδιὰ μας. . . . »

(Θουκυδ. Α', 80—81)

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

Ὁ πόλεμος διήρесе τοὺς Ἕλληνας εἰς δύο στρατόπεδα. Μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἦσαν ὅλη ἡ Πελοπόννησος, ἐκτὸς τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Ἀχαιῶν, οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Βοιωτοί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Λοκροί. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων τῶν εἶχον ὀλίγους συμμάχους, τὴν Κέρκυραν, τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ναύπακτον καὶ τοὺς Ἀκαρνανας καὶ Θεσσαλούς, οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν ἦσαν πολὺ σταθεροί.

Εἰς τὴν ξηρὰν πολὺ ἰσχυρότεροι ἦσαν οἱ Πελοποννήσιοι, ἐνῶ τὴν θάλασσαν ἐξουσίαζον οἱ Ἀθηναῖοι. Εἶχον ἑκατοντάδας πολεμικά, ναύτας ἐξησκημένους καὶ μεγάλην πείραν εἰς τὰ ναυτικά. Ἐπίσης εἶχον χρήματα περισσότερα καὶ ἦσαν ἀνώτεροι κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν. Εἰς ὅλους τοὺς κλάδους διέθετον πλῆθος ἱκανῶν ἀνθρώπων. Τέλος εἶχον ἐνότητα ἐνεργείας, διότι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ ἓνα ἀνώτερον ἄνθρωπον, τὸν Περικλέα, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι δὲν κατάρθωνον νὰ συνεννοοῦνται.

Αἱ συμπάθειαι ὅμως ἐστρέφοντο πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, διότι εἶχον κηρύξει ὅτι ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐλλληνικῶν πόλεων. Οἱ ὑπήκοοι ἐμίσουν τοὺς

Ἀθηναίους καὶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν συνεννοοῦντο μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος. Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν εἰς τὸ μεγαλύτερον τῆς μέρος ἐστρέφετο κατὰ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, κατὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ κυριώτερος καὶ ὁ ἀξιοθαύμαστος ἥρως τῆς μεγάλης αὐτῆς τραγωδίας.

Ὁ πόλεμος διήρκεσεν 27 ἔτη ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ξένοι δυνάμεις, οἱ Πέρσαι, ἐπενέβησαν εἰς αὐτὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἔλαβε παγκόσμιον χαρακτήρα, ὅπως ὁ τελευταῖος εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος παρουσίασε τρεῖς φάσεις :

1. **Δεκαετὴς ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος** (431—421) ὀνομασθεῖς τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμον. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ πόλεμος εἶναι ἀκαθόριστος καὶ μᾶλλον ἐπικρατοῦν οἱ Ἀθηναῖοι.

2. **Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία** (415—413). Μετὰ βραχεῖαν φαινομενικὴν εἰρήνην οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιχειροῦν τὴν καταστρεπτικὴν κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν.

3. **Δεκελεικὸς πόλεμος** (413—404). Οἱ Σπαρτιῶται τειχίζουσι τὴν Δεκέλειαν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐνισχύονται μὲ περσικὸν χρῆμα, κατασκευάζουσι στόλον καὶ συντρίβουσι τὴν ἀθηναϊκὴν δύναμιν.

Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (431—421)

Οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν μὲ πολλὴν ὀρεξιν τὸν πόλεμον, διότι εἶχον ἀκμαίας τὰς δυνάμεις των καὶ δὲν ὑπελόγιζον τὰς συνεπείας. Οἱ σοβαρώτεροι ὅμως καὶ πεπειραμένοι ἦσαν πολὺ σκεπτικοί. Ὁ τελευταῖος ἀπεσταλμένος τῆς Σπάρτης ἐνῶ ἄφινε τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς, εἶπεν: ἢ δε ἢ ἡμέρα τοῖς Ἕλλησι μεγάλων κακῶν ἄρξει.

Ὁ πελοποννησιακὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἀττικὴν, καίει τὰ σιτηρά, κόπτει τὰ δένδρα καὶ γενικῶς καταστρέφει τὴν χώραν, ἢ ὅποια διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας εἶχε μεταβληθῇ εἰς ἀπέραντον δενδρόκηπον. Οἱ Ἀθηναῖοι φεύγουσι ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον καὶ κλείονται

431

εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως. Τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Περικλέους ἦτο νὰ ἀποφύγῃ τὴν σύγκρουσιν εἰς τὴν ξηράν, διὰ νὰ διατηρήσῃ ἀκέραιον τὸν πεζικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος τοιοῦτοτρόπως θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ εἰς πειθαρχίαν τοὺς ὑπηκόους. Συγχρόνως ὁμοίως ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἀπέκλειε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔβλαπτε τὰ παράλια της. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πόλεμος θὰ ἦτο μακρᾶς διαρκείας καὶ θὰ ἔκαμπε τὴν Σπάρτην.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐφάνη ὅτι τὰ γεγονότα δικαιολογοῦν τὰς προβλέψεις τῶν ἀθηναίων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Ἡ εἰσβολή, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ Πελοποννήσιοι ἤθελον νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς Ἀθηναίους, δὲν ἔφερε μεγάλα ἀποτελέσματα, ἐνῶ ὁ ἀποκλεισμός καὶ αἱ ἐπιθέσεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἔβλαπτον πολὺ περισσότερον τοὺς Πελοποννησίους. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν αἰσιόδοξοι καί, ὅταν τὸν χειμῶνα ἔθαψαν δημοσίᾳ τὰ πρῶτα θύματα τοῦ πολέμου, ὁ Περικλῆς ἀπήγγειλε τὸν περίφημον ἐπὶ τὰ φῖον, ὁ ὁποῖος ἀποπνέει θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν καὶ ὑπερηφάνειαν ἐθνικὴν.

Μετ' ὀλίγον ὁμοίως ἐσηκώθησαν μαῦρα σύννεφα. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 430 οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ σχεδὸν συγχρόνως ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καταστρεπτικὴ ἐπιδημία, ὁ λοιμὸς, εἶδος ἐξανθηματικοῦ πυρετοῦ. Ἡ ἀσθένεια ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, διότι εἰς τὴν πόλιν εἶχον συσσωρευθῇ οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου καὶ ἔζων ὑπὸ συνθήκας ἀνθυγιεινᾶς. Ὁ Θουκυδίδης μᾶς δίδει φρικιαστικὴν περιγραφὴν τῆς νόσου.

Ὁ λοιμὸς διήρκεσεν ἓν ἔτος περίπου, ἐπροξένησε μεγάλην καταστροφὴν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Περικλῆς ἀπέθανεν, ἀφοῦ εἶδε νὰ πέσουν θύματα οἱ δύο υἱοὶ καὶ ἡ ἀδελφὴ του. Δὲν ἐκλόνησεν ὁμοίως σοβαρῶς τὸ ἠθικὸν καὶ τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων.

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐπεκράτησαν οἱ ἄκροι δημοκρατικοί, ὁπαδοὶ τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων. Ὁ ἀρχηγός των, ὁ περίφημος **Κλέων**, βυρσοδέψης ἐργοστά-
θεοδωρίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῇ Ἔκδ. Δ' 6

σιάρχης πλουτήσας εἰς τὸν πόλεμον, ἦτο ἄνθρωπος ὀρμη-
τικός καὶ βίαιος, ὁ πρῶτος δημαγωγός, ὁ ὁποῖος δὲν προ-
ήρχετο ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν εὐγενῶν. Ὅταν ὠμίλει εἰς
τὴν ἐκκλησίαν, ἐφώναζε καὶ συνώδευε τοὺς λόγους του
μὲ μεγάλας χειρονομίας. Ἐντελῶς ἀντίθετος ἦτο ὁ **Νι-
κίας**, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγροτικῆς μερίδος καὶ τῶν πλου-
σίων, οἱ ὁποῖοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὰ βάρη τοῦ πολέμου ἤθε-
λον τὴν εἰρήνην. Ὑπέρπλουτος, σοβαρὸς καὶ ὀλιγόλογος,
ἱκανὸς στρατηγός, ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς
τὸν λαὸν διὰ τὰς γενναιοδωρίας καὶ τὴν σεμνότητά του.
Ἐπιφυλακτικὸς ὅμως καὶ ἄτολμος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ
ὑπερισχύσῃ τοῦ ὀρμητικοῦ ἀντιπάλου του.

Νόμισμα Μυτιλήνης

Εἰς τὴν μίαν ὄψιν ὁ Ἀπόλλων στεφανωμένος μὲ δάφνην,
εἰς τὴν ἄλλην αἰολικὴ λύρα.

Ὁ Κλέων διηύθυνε μὲ θάρρος τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτι-
κὴν καὶ ἐφήρμοσε μὲ ἀκρίβειαν τὸ στρατηγικὸν σχέδιον
τοῦ Περικλέους. Διωργάνωσε τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχ-
θροῦ καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκλείσῃ ὀριστικῶς τὴν Πελο-
πόννησον. Οἱ ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἀνέπτυξαν τότε μεγά-
λην δραστηριότητα καὶ ἰδίως εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ στρα-
τηγοῦ **Δημοσθένους** εὐρῆκεν ὁ Κλέων τολμηρὸν ἐκτελε-
στὴ τῶν σχεδίων του.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 429 ἔπεσεν ἡ Ποτειδαία. Οἱ Σπαρτι-
ᾶται καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Πλάταιαν μετὰ
πολιορκίαν δύο ἐτῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν πολιορκούμενοι

καὶ πολιορκηταὶ ἐξήντησαν ὅλα τὰ μέσα τῆς τότε πολιορκητικῆς τέχνης (427). Ἡ Μυτιλήνη ὑποκινουμένη ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους ἐστασίασε κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἐκυριεύθη καὶ ἐτιμωρήθη σκληρῶς. Τὸ 425 ὁ στρατηγὸς Δημοσθένης ὠχύρωσε τὸν λιμένα τῆς Πύλου εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, μὲ σκοπὸν νὰ ἐγκαταστήσῃ ναυτικὴν βάσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν. Τὸ σημεῖον ἦτο ἐπίκαιρον, διότι ὀρμώμενοι ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι ἠδύναντο νὰ κινήσουν εἰς στάσιν τοὺς εἰλωτας καὶ τοὺς Μεσσηνίους. Οἱ Σπαρτιάται κατανοήσαντες τὸν κίνδυνον ἀνεκάλεσαν τὸν στρατὸν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἔσπευσαν νὰ προσβάλουν ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν τὸ ὀχύρωμα καὶ ἀπεβίβασαν 400 ὀπλίτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία κλείει τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἔφθασεν ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος, διεσκόρπισε τὰ πλοῖα τῶν Πελοποννησίων καὶ ἀπέκλεισε τοὺς ὀπλίτας τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν νῆσον. Μεγάλῃ ἀνησυχίᾳ ἐπεκράτησε τότε εἰς τὴν Σπάρτην, διότι οἱ ἀποκλεισθέντες εἰς τὴν Σφακτηρίαν ἦσαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας οἰκογενείας. Ἔστειλαν ἀμέσως πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐζήτησαν ἀνακωχὴν καὶ ἤρχισαν διαπραγματεύσεις εἰρήνης. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη ἐματαιώθη, διότι ὁ Κλέων εἶχεν ὑπερβολικὰς ἀπαιτήσεις. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σπαρτιάται εἰς τὴν Σφακτηρίαν ἀντέτασσον ζωηρὰν ἀντίστασιν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος ὁ Κλέων καὶ κατῴρθωσε νὰ αἰχμαλωτίσῃ τοὺς ὑπολειπομένους 300 πολεμιστὰς καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐντὸς 20 ἡμερῶν, ὅπως εἶχεν ὑποσχεθῇ.

Τὸ γεγονός ἐπροξένησε τεραστίαν ἐντύπωσιν, διότι πρῶτην φορὰν σπαρτιατικὸς στρατὸς παρεδίδετο εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἀπὸ τότε οἱ Σπαρτιάται δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν φοβούμενοι διὰ τὴν ζωὴν τῶν αἰχμαλώτων, ἐνῶ ἡ ἀθηναϊκὴ ἐπίθεσις ἐγίνεν ἐντονωτέρα. Οἱ Ἀθηναῖοι κατέλαβον τὰ Μέθωνα, τὰ Κύθηρα καὶ τὴν Θυρέαν ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς ἀκτῆς.

Η ΝΙΚΙΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ (421)

Τοιουτοτρόπως οί Ἀθηναῖοι ἀπέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον. Τὸν ἀποκλεισμὸν αὐτὸν ἐπεχείρησε νὰ διασπάσῃ ὁ **Βρασίδης**, ὁ μόνος ἄξιος λόγου ἀνὴρ, τὸν ὁποῖον ἀνέδειξε κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ Σπάρτη. Μὲ στρατὸν ἀπὸ ἐλλώτας καὶ μισθοφόρους ἐπέρασε τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς κτήσεις τῶν Ἀθηναίων· εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἀμέσως προσεχώρησαν πολλαὶ πόλεις καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Βρασίδης κατέλαβε τὴν **Ἀμφίπολιν**, τὸ κέντρον τῶν ἀθηναϊκῶν κτήσεων εἰς τὸ σημεῖον αὐτό.

Ὁ Κλέων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως, ἀλλὰ εἰς τὴν συμπλοκὴν παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο ἀρχηγοί, ὁ Κλέων καὶ ὁ Βρασίδης. Τοιουτοτρόπως ὁ περίφημος δημαγωγὸς ἔμεινε συνεπὴς εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ πεδίον τῆς τιμῆς.

Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἔλειψαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ πολέμου· **421** μέχρις ἐσχάτων, ὁ Κλέων καὶ ὁ Βρασίδης, τὸ ἔργον τῶν εἰρηνοφίλων ἔγινεν εὐκολώτερον. Ἐμεσολάβησεν ὁ Νικίας καὶ ἔγινεν εἰρήνη διὰ 50 ἔτη ὑπὸ τὸν ὅρον οἱ ἀντίπαλοι νὰ διατηρήσουν τὰς πρὸ τοῦ πολέμου κτήσεις. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη **Νικίειος εἰρήνη** (421).

Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ

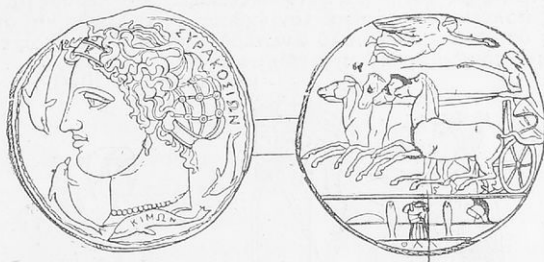
Δυστυχῶς ἡ εἰρήνη ἦτο μόνον φαινομενικὴ καὶ διήρκεσε πολὺ ὀλίγον. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συμμάχους τῶν Σπαρτια-

Νόμισμα Ἀμφιπόλεως, κεφαλὴ Ἀ-
πόλλωνος καὶ λυχνία

τῶν δὲν ἦσαν εὐχαριστήμενοι καὶ δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν εἰρήνην. Εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχεν ἀναπτυχθῇ νέα γενεὰ πολιτευομένων, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν πόλεμον ὡς φυσικὴν κατάστασιν καὶ μέσον διὰ νὰ ἀναδειχθοῦν καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς φιλοδοξίας των. Ὁ σημαντικώτερος ἀπ' αὐτοὺς ἦτο ὁ **Ἀλκιβιάδης**, νέος ἀπὸ μεγάλῃν οἰκογένειαν.

συγγενῆς τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κλεισθένους, πλούσιος, ὥρατος καὶ κομψός. Εἶχεν ἀκούσει τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ Σωκράτους καὶ ἔγινε γνωστός περισσότερον μὲ τὰς νεανικὰς ζωηρότητας παρὰ μὲ τὰς πραγματικὰς τοῦ ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα. Ἔγινε δημοκρατικός, διότι ἐπίστευεν ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἦτο

Νόμισμα Συρακουσῶν

δυνατὸν νὰ διακριθῇ εὐκολώτερον καὶ κατῴρθωσε πραγματικῶς νὰ ἐκλεγῇ στρατηγὸς τὸ 420 π.Χ. μόλις 30 ἐτῶν.

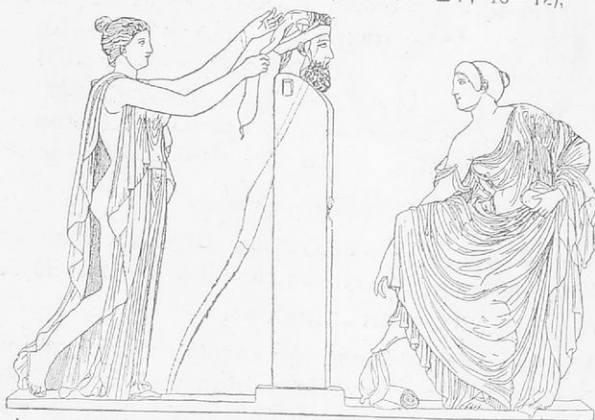
ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΙΚΕΛΙΑΝ

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐξώθησε τὴν πατρίδα του εἰς τὴν κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν. Παρουσίασεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ἦτο εὐκολὸν νὰ κυριεύσουν τὰς δωρικὰς πόλεις τῆς Σικελίας, νὰ γίνουν κύριοι τῆς Δυτικῆς Μεσογείου, νὰ ἀποκλείσουν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ δυσμὰς καὶ νὰ ἀναγκάσουν τὴν Σπάρτην νὰ ὑποκύψῃ. Ματαίως ὁ Νικίας ἐπρόσπαθῃσε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ καὶ ἔδειξε τὰς δυσκολίας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχειρήσεως.

«Ἀφίνομεν, εἶπεν ὁ Νικίας, ὀπίσω πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ πηγαίνομεν νὰ δημιουργήσωμεν καὶ ἄλλους. Φαντάζεσθε ὅτι ἡ εἰρήνη ποῦ ἐκάμαμεν μὲ τοὺς ἐχθροὺς μας, εἶναι ἀσφαλής; Ἄν καθήσωμεν ἥσυχοι, θὰ διατηρηθῇ κατ' ὄνομα τουλάχιστον, ἂν ὁμως πάθωμεν καμμίαν μεγάλην ἀποτυχίαν, ἀμέσως θὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν οἱ ἐχθροί. Ὑπεχρεώθησαν νὰ εἰρηνεύσουν, διότι ἔπαθαν κατὰ τὸν πόλεμον περισσοτέρας συμφορὰς καὶ ἐξευτελισμοὺς ἀπὸ ἡμᾶς. Ἔπειτα καὶ μέσα εἰς τὴν συνθήκην ὑπάρχουν πολλὰ σημεῖα ἀμφισβητούμενα. Διὰ τοῦτο μερικοὶ δὲν τὴν παρεδέχθησαν καὶ ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ εἶναι φανεροὶ ἐχθροὶ μας.... Ἄν λοιπὸν διχάσωμεν τὰς δυνάμεις μας, δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν μαζί μὲ τοὺς Σικελιώτας, τοὺς ὁποίους γνωρίζο-

μεν πολύ καλά, πόσον ἐπροσπάθησαν προηγουμένως νὰ κάμουν συμμάχους των. Ὡστε δὲν εἶναι διόλου φρόνιμον νὰ ἐπιθυμοῦμεν ἄλλην ἀρχήν, προτοῦ ἐξασφαλίσωμεν αὐτὴν ποὺ ἔχομεν. . . Ἐπειτα μὴ λησμονεῖτε ὅτι μόλις πρὸ ὀλίγου ἀπηλλάγημεν ἀπὸ φοβερὰν ἀσθένειαν καὶ ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ ὅτι μόλις ἤρχισαμεν ν' ἀναλαμβάνωμεν εἰς χρῆμα καὶ εἰς πληθυσμόν. Αὐτὰ εἶναι ὀρθότερον νὰ ἐξοδεύσωμεν ἐδῶ καὶ ὄχι χάριν ἀνθρώπων φυγάδων, οἱ ὅποιοι ἔχουν συμφέρον νὰ μᾶς λέγουν πολλὰ ψεύματα. . . Ἄν δὲ κάποιος ἀπὸ φιλοδοξίαν νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς σᾶς παρακινεῖ εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν καὶ ἐπιδιώκει δόξαν καὶ κέρδος μὲ κίνδυνον τῆς πόλεως, θεωρήσατέ τον ἔχθρὸν τῆς πόλεως καὶ σκεφθῆτε ὅτι ἡ ὑπόθεσις εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ τὰς νεανικὰς του δυνάμεις καὶ τὴν ὀρμητικότητά του.

(Θουκυδ. ΣΤ, 10—12),

Λατρεία τοῦ Ἑρμοῦ, ἀττικὸν ἀνάγλυφον—Μόναχον, Γλυπτοθήκη.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλὴν του καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἐκστρατείαν. Ἐξέλεξαν τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμαχον στρατηγοὺς μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, αὐτοκράτορας στρατηγούς ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, καὶ ἀμέσως ἤρχισαν τεραστίαν προετοιμασίαν.

Τὸ θέρος τοῦ 415 ἐξέπλευσεν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ὁ μεγαλοπρεπὴς στόλος ὕστερα ἀπὸ ἐπίσημον καὶ συγκινητικὴν τελετὴν. Ἴδου πῶς περιγράφει τὴν τελετὴν αὐτὴν ὁ ἱστορικός τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου Θουκυδίδης.

Ποτὲ στρατὸς ἑλληνικὸς τόσον πολυτελὴς καὶ τόσον λαμπρὸς ἐφωδιασμένος δὲν ἐξῆλθεν ἀπὸ ἑνὸς μόνου λιμένα. Οἱ τριήραρχοι

εἶχον στολίσει τὰ πλοῖα των μὲ πλούσια ἐμβλήματα, οἱ στρατιῶται ἐφιλοτιμήθησαν νὰ φέρουν τὰ καλύτερα ἐνδύματα καὶ τὰ λαμπρότερα ὄπλα ... Ἀφοῦ ἐπεβιβάσθησαν ὅλοι, ἡ σάλπιγξ διέταξε σιωπὴν καὶ ἀπήγγειλαν τὰς εὐχάς, τὰς ὁποίας συνηθίζουν εἰς τὸν ἀπόπλουν, ὅχι κάθε πλοῖον χωριστά, ἀλλὰ ὅλοι μαζί διὰ τοῦ κήρυκος. Εἰς ὅλον τὸ στράτευμα ἐγέμισαν μὲ οἶνον τοὺς κρατῆρας. Ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται ἔκαμαν σπονδὰς ἀπὸ χρυσῆ καὶ ἀργυρᾷ ποτήρια. Τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν παραλίαν, ἤνωσε τὰς εὐχάς του μὲ τὰς εὐχάς τοῦ στρατεύματος καὶ ἀφοῦ ἔψαλε τὸν παιᾶνα καὶ ἐτελείωσαν τὰς σπονδὰς, ὁ στόλος ἀπέπλευσεν (Θουκυδ. ΣΤ', 32).

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ παρέλαβε τοὺς συμμάχους, οἱ ὁποῖοι εἶχον συγκεντρωθῇ ἐκεῖ. Τοιουτοτρόπως ἀπετελέσθη τεραστία δύναμις διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, 134 τριήρεις, 30 σιταγωγὰ, 100 φορτηγὰ, 5000 ὀπλῖται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1500 Ἀθηναῖοι, καὶ 1300 ψιλοὶ μισθοφόροι. Ὁ στόλος ἔφθασεν εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ τότε ἐφάνησαν αἱ μεγάλαι δυσκολίαι τῆς ἐπιχειρήσεως. Μ' ὅλα αὐτὰ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐπιτυχίας. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπέρασεν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἔγινεν εὐκόλως κύριος τῆς Κατάνης.

Αἰφνης ὅμως ἔγινεν κάτι ἀπρόοπτον. Εἰς τὴν Σικελίαν ἔφθασε τὸ ταχυδρομικὸν Σ α λ α μ ι ν ῖ α μὲ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ μερικοὺς φίλους του, διὰ νὰ δικασθοῦν. Ὀλίγας ἡμέρας δηλαδὴ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ στόλου ἄγνωστοι εἶχον σπάσει τὴν νύκτα τοὺς Ἑρμᾶς, δηλαδὴ τὰς λιθίνας στήλας μὲ τὴν προτομὴν τοῦ θεοῦ, τὰς ὁποίας εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι ἐμπρὸς εἰς τὰς θύρας των καὶ εἰς τὰς γωνίας τῶν δρόμων. Ἡ ἀσεβὴς πράξις ἐγέννησε μεγάλην ταραχὴν, διότι πολλοὶ ἐνόμισαν ὅτι πρόκειται περὶ μυστικῆς συνωμοσίας, ἡ ὁποία εἶχε σκοπὸν νὰ καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν. Οἱ ἀντίπαλοι δημαγωγοὶ κατήγγειλαν τότε τὸν Ἀλκιβιάδην ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἔνοχος, ἀφοῦ μάλιστα ἦτο γνωστὸν ὅτι μὲ τοὺς φίλους του ἐχλεύαζον τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, καὶ κατάρθωσαν νὰ πείσουν τὴν κυβέρνησιν νὰ τὸν καλέσῃ εἰς ἀπολογία. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπροσποιήθη ὅτι ὑπακούει, εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον του μὲ τοὺς φίλους του, ἠκολούθησε τὴν Σαλαμινίαν ἕνα διάστημα, κατόπιν ἔλοξοδρόμησε καὶ ἔπλευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου

ἔσπευσε νὰ γίνῃ σύμβουλος τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν του.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργησαν δραστηρίως. Προσέβαλον τὰς Συρακούσας, τὴν μεγλυτέραν δωρικὴν πόλιν, ἐνίκησαν τὸν πεζικὸν στρατὸν καὶ ἀπέκλεισαν τὴν πόλιν τόσον στενά, ὥστε οἱ Συρακούσιοι ἐσκέπτοντο νὰ παραδοθοῦν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔφθασε στρατὸς σπαρτιατικὸς καὶ κορινθιακὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γύλιππον, διότι ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Σπάρτην, εἶχε πείσει τοὺς Σπαρτιάτας νὰ μὴ ἀφήσουν εἰς τὴν τύχην τῶν τὰς πόλεις τῆς Σικελίας. Τὰ πράγματα ἤλλαξαν τότε. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὁ στόλος τῶν, ὑποχρεωμένος νὰ ναυμαχήσῃ ἐντὸς τοῦ στενοῦ λιμένος, ἔπαθεν ἀποτυχίας. Ὁ Νικίας, ὁ ὁποῖος εἶχε μείνει μόνος στρατηγός, ἀφοῦ εἰς μίαν συμπλοκὴν ἐφονεύθη ὁ Λάμαχος, βλέπων τὴν κατάστασιν ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν καὶ νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατὸν. Ἐκεῖνοι ὁμῶς ἔστειλαν τὸν γνωστὸν στρατηγὸν Δημοσθένην μὲ σημαντικὴν ἐπικουρίαν (75 πλοῖα, 5000 ὀπλίται). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν κατάρθωσε νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατάστασιν. Ὡς ὅλη ἡ νῆσος τότε ἠνῶθη ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Συρακούσιοι ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον καὶ τὸν ἐκλείσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἀφοῦ ἔφραξαν μὲ πλοῖα τὴν εἴσοδόν του. Οἱ Ἀθηναῖοι κατέστρεψαν οἱ ἴδιοι τὰ πλοῖα τῶν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ὑποχωρήσουν διὰ ξηρᾶς. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν ὑποχώρησιν ὁ Θουκυδίδης :

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἔβλεπαν τοὺς ἰδικούς των νεκρούς καὶ ἀτάφους καὶ κατελαμβάνοντο ἀπὸ λύπην ἀνάμεικτον μὲ φόβον. Περισσότερον ὁμῶς σπαραξικάρδιον ἦτο τὸ θέαμα τῶν τραυματιῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγκατελείποντο εἰς τὴν τύχην. Ἦσαν περισσότερον ἄξιοι λύπης ἀπὸ τοὺς φονευμένους. Ἰκέτευαν τοὺς φεύγοντας μὲ ὀλοφύρμους, ἐσπάρασσαν κυριολεκτικῶς τὴν καρδίαν μὲ τὰς παρακλήσεις νὰ τοὺς πάρουν μαζί καὶ ἐφώναζαν μὲ τὸ ὄνομα

τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς γνωστούς των. Ὅταν ἔφευγαν οἱ δμόσκηνοί των, ἐκρεμῶντο ἐπάνω τους καὶ τοὺς ἠκολούθουν ὅσον ἤποροῦσαν, καὶ ὅταν πλέον τοὺς ἐγκατέλειπαν αἱ δυνάμεις, ἐρρίπτοντο εἰς τὸ ἔδαφος μεθρήνους καὶ ἐπικλήσεις τῶν θεῶν... Ὅλους κατεῖχε τὸ συναίσθημα τῆς κατηφείας καὶ ταπεινώσεως... Ἐνῶ ἦλθαν διὰ νὰ ὑποτάξουν ἄλλους, ἔφευγαν μετὸν φόβον μήπως ὑποδουλωθοῦν οἱ ἴδιοι. Ἐνῶ εἶχαν ἐκπλεύσει ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μετ' εὐχάς καὶ παιᾶνας, τώρα ὑπεχώρουν ὑπὸ τὰς ἀπαισιωτέρας συνθήκας.... (Θουκυδ. Γ' 75).

Μετὰ πέντε ἡμερῶν πορεῖαν ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν, πρῶτον ὁ Δημοσθένης, ἔπειτα ὁ Νικίας. Ἡ ἐκδίκησις τῶν Συρακουσίων ἦτο τρομερά. Ἐσφασαν τοὺς 413 δύο στρατηγοὺς εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, 7 χιλ. περίπου, ἔρριψαν εἰς τὰ λατομεῖα, ὅπου ὑπέστησαν θλιβερὸν μαρτύριον. Ἀργότερα ἐπώλησαν ὡς δούλους τοὺς ἐπιζήσαντας εἴτε τοὺς ἔκλεισαν εἰς τὰς δημοσίας φυλακάς.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (413—404)

Ἡ καταστροφή τῆς Σικελίας εἶναι μία ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας συμφορὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Δι' αὐτῆς ἐδέχθη δυνατόν κτύπημα ἢ μεγαλύτερα καὶ προοδευτικώτερα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἤργησαν νὰ φανοῦν.

Οἱ ἐχθροὶ ἔλαβον θάρρος καὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἔκαμαν μερικὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔβλαψαν πολὺ τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιάται ἔκτισαν πρῶτον φρούριον εἰς τὴν Δεκέλειαν τῆς Ἀττικῆς (Τατότι), ὅπου ἔμενε διαρκῶς στρατὸς καὶ ἔκαμνεν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Ἀττικὴν. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι τώρα νὰ μένουν ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὑπέφερον πολὺ, καὶ τὸ χειρότερον πολλοὶ δοῦλοι φεύγουν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ παραλύουν τὴν ἀθηναϊκὴν βιομηχανίαν.

Δεύτερον οἱ Σπαρτιάται στέλλουν στόλον εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸν στόλον ὁδηγεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλκιβιάδης. Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν των, ἐπαναστατοῦν ὁ ἓνας κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Οἱ Σπαρτιάται συνεννοοῦνται μετὰ τοὺς Πέρσας, λαμβά-

νουν χρήματα ἀπ' αὐτοὺς καὶ κατασκευάζουν δυνατόν στόλον. Τέλος οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν κινοῦνται καὶ εἶναι πρόθυμοι νὰ συνεννοηθοῦν μετὸν ἐχθρόν.

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΑΜΥΝΑ

Ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ἦτο ἀποκαρδιωτικὴ εἰς τὰς Ἀθήνας.

«Ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδησις εἰς τὰς Ἀθήνας, γράφει ὁ Θουκυδίδης, πολὺν καιρὸν δὲν ἤθελαν νὰ πιστεύσουν ὅτι ἡ καταστροφὴ ἦτο τόσο μεγάλη καὶ ἐνόμιζαν ὅτι λέγουν ὑπερβολὰς ὅσοι εἶχαν διαφύγει ἀπὸ τὴν συμφορὰν καὶ διηγούντο μὲ ἀκρίβειαν τὰ γεγονότα. Ὅταν ὅμως ἐγγώρισαν τέλος τὴν ἀλήθειαν, ὠργίζοντο ἐναντίον τῶν πολιτικῶν, οἱ ὁποῖοι τοὺς παρεκίνησαν εἰς τὴν ἐστρατείαν, ὥσάν νὰ μὴν τὴν εἶχαν ἀποφασίσαι οἱ ἴδιοι, καὶ τὰ ἔβαζαν καὶ μετὰ τοὺς χρησολόγους καὶ τοὺς μάντεις καὶ τοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ θεῖα δῆθεν σημεῖα εἶχαν δώσει εἰς αὐτοὺς ἐλπίδας ὅτι θὰ καταλάβουν τὴν Σικελίαν. Ὅλα τοὺς στενοχωροῦσαν καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ τραγικὸν συμβᾶν τοὺς ἐκυρίευσεν φόβος καὶ ὑπερβολικὴ κατὰ πληξίς. Ἐστενοχωροῦντο καὶ ὥς ἄτομα καὶ ὡς πολῖται διὰ τὴν ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν τῶσων ὀπλιτῶν καὶ ἱππέων καὶ ἀκμαίας ἡλικίας, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν εἶχαν ἄλλην. Ἐξ ἄλλου δὲν ἔβλεπαν εἰς τὸν ναύσταθμον ἀρκετὰ πλοῖα οὔτε χρήματα εἰς τὸν δημόσιον ταμεῖον οὔτε κωπηλάτας διὰ τὸν στόλον καὶ ἦσαν ἀηλπισμένοι. Ἐνόμιζαν ὅτι καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς Σικελίας θὰ ἤρχοντο ἀμέσως μετὰ τὸ ναυτικὸν των νὰ κτυπήσουν τὸν Πειραιᾶ. ἀφοῦ εἶχαν κερδίσει τόσο περιφανὴ νίκην. Οἱ ἐχθροὶ, τοὺς ὁποίους εἶχαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν ἐτοιμασμένοι τῶρα πολὺ καλύτερα ἀπ' αὐτοὺς καὶ θὰ τοὺς ἐπετίθεντο καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τέλος εἶχαν τὸν φόβον μήπως ἐπαναστατήσουν οἱ σύμμαχοί των. Ἐν τούτοις πῆραν ἀπόφασιν νὰ κάμουν ὅ,τι ἦτο δυνατόν, μετὰ μέσα πού διέθεταν νὰ ἐτοιμάσουν νέον ναυτικὸν καὶ νὰ προμηθευθοῦν ξυλείαν καὶ χρήματα ἀπ' ὅπου ἤμπορουν. Ἐπειτα ἔλαβαν ἀπόφασιν νὰ ἐξασφαλίσουν τοὺς συμμάχους καὶ προνομίας εἰς τὴν πόλιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐθεώρησαν καλὸν νὰ ἐκλέξουν ἀρχὴν ἀπὸ ἡλικιωμένους καὶ σεβαστοὺς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἀναλόγως τῶν περιστάσεων νὰ ρυθμίζουν τὴν κατάστασιν. Ἀπέναντι τοῦ ἐξαφνικοῦ τρόμου ἦσαν πρόθυμοι, ὅπως συνηθίζει ὁ λαὸς εἰς τὰς περιστάσεις αὐτάς, νὰ πειθαρχήσουν εἰς ὅλα».

(Θουκ. Η', 1).

Συνελθόντες ἀπὸ τὴν πρώτην κατάπληξιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐτοιμάζουν τὴν ἄμυναν. Ἐξηντηλέμειοι, ἐγκαταλελειμμένοι ἀπὸ τοὺς συμμάχους, ἔδειξαν σθένος ψυχικὸν καὶ ἀντοχὴν ἀξιοθαύμαστον. Ἐπάλαισαν ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἀκόμῃ ἐναντίον ὀλοκλήρου κόσμου ἐχθρῶν καὶ ἔκαμαν ἀξιόλογα κατορθώματα. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποτρέψουν τὸ

μοιραῖον, ἀφότου μάλιστα τὸ περσικὸν χρῆμα ἐνίσχυσεν τὸν ἀντίπαλον.

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἔχων ὀρμητήριον τὴν Σάμον, ἣ ὁποία ἔμεινε πιστὴ μέχρι τέλους, διεξάγει ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα καὶ εἶχε πολλὰς ἐπιτυχίας. Ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν ταραχὴν ἐξηγέρθησαν οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγκαθίδρυσαν ὀλιγαρχικὴν κυβέρνησιν, τὴν λεγομένην κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων (411). Ἀλλὰ ὁ στόλος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἀνέτρεψε τὴν ὀλιγαρχίαν. Συγχρόνως ἐλευθερώνει τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐξασφαλίζει τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς πόλεως.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἦτο πρόθυμος νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ φίλοι του ἐνεργοῦν καὶ κατορθώνουν νὰ ἀνακληθῇ. Ὁ Ἀλκιβιάδης φθάνει εἰς τὸν Πειραιᾶ μεῖν ἰδιαιτέρον πλοῖον (410), γίνεται δεκτὸς μεῖν ἐνθουσιασμὸν ἀπὸ τὸ πολυἀριθμον πλῆθος, τὸ ὁποῖον εἶχε συγκεντρωθῇ ἐκεῖ, καὶ διορίζεται αὐτοκράτωρ στρατηγός. Ἀποτυγχάνει ὁμως εἰς τὰς πρώτας του ἐπιχειρήσεις, γίνεται ὑποπτος, καθαιρεῖται καὶ ἀπὸ τότε ζῇ βίον τυχοδιωκτικὸν χωρὶς ὁμως νὰ παύσῃ τὰς ραδιουργίας, καὶ θὰ ἔχῃ κακὸν τέλος.

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἀνασυντάσσεται καὶ νικᾷ εἰς τὰς Ἀργινοῦσας νήσους πλησίον τῆς Λέσβου. Ὁ λακεδαιμόνιος ναύαρχος φονεύεται, μέρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου καταστρέφεται (406).

Ο ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ Σπαρτιάται ἐνίσχυσαν σημαντικῶς τὸν στόλον των πάλιν μεῖν περσικὰ χρήματα. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν εἶχε καταβῇ εἰς τὴν Ἰωνίαν ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Κῦρος, διορισθεὶς σατράπης τῆς Λυδίας, ἄνθρωπος φιλόδοξος, ἐχθρὸς τῶν Ἀθηναίων, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε μεῖν περισσοτέραν προθυμίαν τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκτὸς τούτου ὁ σπαρτιατικὸς στόλος εἶχεν ἱκανώτατον ναύαρχον, τὸν **Λύσανδρον**, ἄνδρα φιλόδοξον καὶ διπλωματικώτατον.

Ὁ Λύσανδρος κατέλαβε τὴν Λάμψακον εἰς τὸν Ἑλλή-

σποντον, ἐνῶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐστάθμευσεν ἀπέναντι, εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν παραλίαν, εἰς τὴν θέσιν Αἰγὸς ποταμοί, καὶ κατῴρθωσε νὰ τὸν προσβάλλῃ αἰφνιδιαστικῶς, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ πληρώματα εἶχον ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν ξηράν. Χωρὶς μάχην ἐκυρίευσεν ὁλόκληρον τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ἤχμαλῶτισε σχεδὸν ὅλον τὸ πλῆρωμα καὶ κατέσφαξε 3 χιλ. ἀθηναίους αἰχμαλώτους. Μόνον ὁ

Ἐπιτύμβιον ναύτου

Μαρμαρινὴ στήλη τοῦ 400 π. Χ. περίπου—Ἀθῆναι, ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Ἡ στήλη διαιωνίζει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πένθους, τὸ ὅποιον εἶχε σπεπάσει τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς καταστροφὰς εἰς τὴν θάλασσαν.

στρατηγὸς Κόνων κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν καταστροφὴν μὲ ὀκτὼ πλοῖα καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Κύπρον.

Μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον πλέον στόλον. Ὁ Λύσανδρος ἀπέκλεισε τὸν Πειραιᾶ, ἐνῶ συγχρόνως σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Πausανίαν ἀπέκλειε τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ξηράν. Ἡ 404 πολιορκία διήρκεσε πέντε μῆνας. Τέλος οἱ Ἀθηναῖοι ἤναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς ὅρους τῶν νικητῶν, δηλαδὴ νὰ παραδώσουν τὸν στόλον ἐκτὸς 12 πλοίων, νὰ κρημνίσουν τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, νὰ ἀνακαλέσουν τοὺς ἐξορίστους ὀλιγαρχικοὺς καὶ νὰ γίνουν σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν (404).

Ὁ Λύσανδρος ἀμέσως ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ, οἱ ἑξοριστοὶ ἔτρεξαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἔβαλαν αὐλητρίδας νὰ παίξουν καὶ ἤρχισαν νὰ κρημνίζουν μὲ πολλὴν ὄρεξιν τὰ τεῖχη ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν αὐλῶν, ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ὅτι ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀρχίζει ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος (Ξενοφ. Ἑλληνικά).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο μεγάλη συμφορὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ χώρα ἔπαθεν ἀνεπανόρθωτον κατὰστροφὴν. Ἐφονεύθησαν χιλιάδες ἄνθρωποι, πόλεις μεγάλαι καὶ πλούσιαι μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια, τὰ κτήματα ἔμειναν ἀκαλλιέργητα, τὰ δάση ἐκόπησαν, τὰ ζῷα ὠλιγόστευσαν καὶ ὁ πλοῦτος τῆς χώρας ἔπαθε [μεγάλην καταστροφὴν.

Ὁ μακρὸς καὶ ἄγριος πόλεμος εἶχεν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ περίφημος ἑλληνικὴ φιlanθρωπία ἐξηφανίσθη καὶ οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν πολλὰς ἀγριότητας λησμονήσαντες συγγένειαν καὶ παλαιούς δεσμούς. Φονεύουν ἢ πωλοῦν τοὺς αἰχμαλώτους ὡς δούλους, δὲν διακρίνουν ὀπλοφόρους ἀπὸ τοὺς ἀόπλους κατοίκους, παραβιάζουν τὸ ἔδαφος τῶν οὐδετέρων, ἐκριζώνουν τοὺς πληθυσμούς καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν εἰς τὴν ἐχθρικὴν χώραν συνοδεύεται ἀπὸ λεηλασίαν καὶ καταστροφὴν. Οἱ Σπαρτιᾶται φονεύουν τοὺς 200 Πλαταιεῖς καὶ 25 Ἀθηταίους αἰχμαλώτους καὶ κατασκάπτουν τὰς Πλαταιὰς χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας εἶχον προσφέρει κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Μυτιλήνην, ἀποφασίζουν νὰ σφάξουν ὅλους τοὺς ἄνδρας καὶ μόλις μετριάζουν τὴν ἀπόφασιν καὶ φονεύουν τοὺς 1000 πρωταιτίους.

Τὰ κομματικὰ πάθη φθάνουν εἰς πρωτοφανῆ ὀξύτητα. Οἱ δημοκρατικοὶ τῆς Κερκύρας καταπνίγουν τὴν ἐξέγερσιν τῶν ὀλιγαρχικῶν, ἐκτρέπονται ὅμως εἰς πρωτοφανεῖς βιαιοπραγίας. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι πρόθυμοι νὰ παραδώσουν τὴν πατρίδα τῶν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, διὰ νὰ ἐξοντώσουν τοὺς δημοκρατικούς.

Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς διαλύεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ἑλληνικὸν θαῦμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΕΛΛΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

ἩΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ἀφοῦ οἱ Σπαρτιάται κατέστρεψαν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, ἔμειναν μόνοι κύριοι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατέλυσαν τὰς δημοκρατίας, παρέδωσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικούς, ἐγκατέστησαν εἰς αὐτὰς φρουράν καὶ στρατιωτικὸν διοικητὴν σπαρτιάτην, τὸν λεγόμενον ἄρμουςτήν, καὶ τὰς ὑπεχρέωσαν νὰ πληρώνουν φόρους εἰς τὴν Σπάρτην ὅπως ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τιοιουτοτρόπως ἡ Σπάρτη ἐκληρονόμησε τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται ἐφάνησαν ἀδέξιοι καὶ κακοὶ ἡγεμόνες. Ἐπενέβαινον εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν ἄλλων πόλεων, ἐπέβαλλον ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις καὶ μετεχειρίζοντο τρομοκρατικὰ μέτρα.

Ἐπεκράτησε τότε μεγάλη ἀκαταστασία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς πολλὰ μέρη ἐγίνοντο ἐπαναστάσεις καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἐγύριζον ὡς τυχодиῶνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Πολλοὶ ἔφυγαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔγιναν μισθοφόροι εἰς τοὺς σατράπας τῆς Περσίας.

ΟΙ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΤΥΡΑΝΝΟΙ

Μεγαλυτέρα ταραχὴ ἔγινεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Λύσανδρος ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῶν Ἀθηναίων, παρέδωκε τὴν ἀρχὴν εἰς 30 ἀπὸ τοὺς φανατικωτέρους ὀλιγαρχικούς, οἱ ὅποιοι διὰ τὴν κακὴν των καὶ τυραννικὴν διοίκησιν ὠνομάσθησαν **τριάκοντα τύραννοι**. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ὁ **Θηραμένης**, ὁ ὅποιος κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἶχε παίξει αἰσχρὸν πρόσωπον, καὶ ὁ **Κριτίας**, ὁ ὅποιος εἶχε χρηματίσει ἄλλοτε μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν, εἶχε μεγάλην μόρφω-

σιν καὶ εἶχε διακριθῇ ὡς ποιητής, λογοτέχνης καὶ ρήτωρ.
Ἄλλ' ἦτο ὕπουλος καὶ ἐμπαθής.

Οἱ τριάκοντα ἀφώπλισαν ὅλους τοὺς πολίτας ἐκτὸς 3
χιλ. ὁπαδῶν των καὶ κατεδίωξαν τοὺς δημοκρατικούς
μὲ τρόπον σκληρόν. Εἰς ὀλίγον διάστημα ἐφόνευσαν 1500
ἀπὸ τοὺς εὐπορωτέρους πολίτας καὶ ἐδήμευσαν τὴν περι-
ουσίαν των. Οἱ δημοκρατικοὶ δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς εἰς τὰς
Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ διεσκορ-
πίσθησαν εἰς διάφορα μέρη. Οἱ περισσότεροι ὅμως εὐρή-
καν καταφύγιον εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ συνεκεντρώθησαν
περὶ τὸν στρατηγὸν **Θρασύβουλον**, ὁ ὁποῖος εἶχε δια-
κριθῇ εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ εἶχε καλὴν
φήμην. Ὁ Θρασύβουλος ἅμα εἶδε τὸ πλῆθος τῶν φυγά-
δων, ἔλαβε θάρρος καὶ ἤδη τὸν χειμῶνα τοῦ 404 οἱ δημο-
κρατικοὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του κατέλαβον τὸ φρούριον
τῆς Φυλῆς ἐπὶ τῆς Πάρνηθος. Ὁ ἀριθμὸς των ἑδεκα-
πλασιάσθη ἀμέσως, ἐπροχώρησαν καὶ κατέλαβον τὸν
Πειραιᾶ.

Οἱ τριάκοντα ἐπροσπάθησαν νὰ τοὺς ἀποκρούσουν,
ἀλλ' ἐνίκηθησαν ἐπανελημμένως καὶ κατὰ τὴν συμπλοκὴν
ἐφονεύθη ὁ Κριτίας. Τότε ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς
Σπάρτης. Ἀλλ' εἰς τὴν Σπάρτην δὲν εἶχε πλέον μεγάλην
δύναμιν ὁ Λύσανδρος, ὁ ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας καὶ φί-
403 λος τῶν τριάκοντα. Οἱ Σπαρτιάται λοιπὸν ἀπεφάσι-
σαν νὰ συμφιλιώσουν τοὺς ἀριστοκρατικούς καὶ
δημοκρατικούς. Ὁ Θρασύβουλος ἔδωκε γενικὴν ἀμνη-
στείαν καὶ οἱ δημοκρατικοὶ εἰσῆλθαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ
ἐγκαθίδρυσαν πάλιν τὴν δημοκρατίαν (403).

Η ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ

Τρία ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέ-
μου ὁ Κῦρος ὁ νεώτερος, υἱὸς τοῦ βασιλέως Δαρείου Γ',
σατράπης τῆς Ἰωνίας καὶ φίλος τῶν Σπαρτιатῶν, ἔκαμε
σημαντικὴν προπαρασκευὴν, διὰ νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελ-
φόν του Ἀρταξέρην. Ἐκτὸς τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ
ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 13 χιλ. Ἕλληνας μισθοφό-

ρους, οἱ ὅποιοι διὰ τὴν συντομίαν ὠνομάσθησαν μύριοι, δηλ. 10 χιλιάδες.

Ὁ Κύρος ἐπροχώρησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας καὶ διῆλθε τὸν Εὐφράτην. Ἀλλὰ παρὰ τὰ Κούναξα ὁ στρατηγὸς τοῦ βασιλέως Τισσαφέρνης κατῴρθωσε διὰ στρατηγήματος νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Τὸ σῶμα δηλαδὴ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, τὸ ὅποιον εἶχε παραταχθῆ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρώτην ἐπίθεσιν καὶ παρέσυρεν αὐτοὺς μακρὰν ἀπὸ τοὺς συμμαχοὺς των. Οἱ Πέρσαι τοῦ Κύρου ἐνίκηθησαν τότε καὶ ὁ Κύρος ἐφονεύθη. Ὁ Τισσαφέρνης ἀργότερον ἐφόνευσεν μὲ δόλον τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, τὸν Κλέαρχον, τὸν Μένωνα, τὸν Πρόξενον κτλ.

Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν τότε μόνοι χωρὶς ὁδηγοὺς εἰς τὸ βάθος τοῦ περσικοῦ κράτους τριγυρισμένοι ἀπὸ βουνὰ καὶ ἀπὸ ἀδιαβάτους ποταμούς. Ἀλλ' οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ ὁ ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀκολουθήσει ἀπὸ περιέργειαν τὴν ἐκστρατείαν, ἔδωσαν θάρρος εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ὠδήγησαν μετὰ ἀναριθμήτους περιπετείας διὰ μέσου τῆς Καρδουχίας καὶ Ἀρμενίας εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἔπειτα ἀπὸ τόσας ταλαιπωρίας ἀντίκρυσαν ἀπὸ ἑνα ὕψωμα μίαν λωρίδα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, κατελήφθησαν ἀπὸ μεγάλον ἐνθουσιασμόν καὶ συγκίνησιν καὶ ἐφώναζον θάλαττα, θάλαττα. Ἀπ' ἐκεῖ μὲ πλοῖα ἐπέρασαν τὸν Εὐξείνου καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου ὁ Ξενοφῶν παρέδωσε τοὺς ὑπολειπομένους 7 χιλιάδας εἰς τὸν σπαρτιάτην στρατηγόν, ὁ ὅποιος ἐπολέμει τότε κατὰ τῶν Περσῶν. Αὕτῃ εἶναι ἡ Κόρου ἀνάβασις, τὴν ὁποίαν περιέγραψεν ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφῶν. Ἡ ἐκστρατεία αὕτῃ ἔδειξε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ περσικοῦ κράτους.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Οἱ Πέρσαι βλέποντες τὴν ἀκαταστασίαν, ἣ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἔλαβαν θάρρος, κατέβησαν εἰς τὰ παράλια καὶ

ἐζήτουν νὰ φορολογήσουν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Τότε μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας ἐνόησαν τὶ κακὸν ἔφερεν ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους, διότι, ἐφόσον ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐξουσίαζε τὴν θάλασσαν, οἱ Πέρσαι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀνησυχήσουν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις.

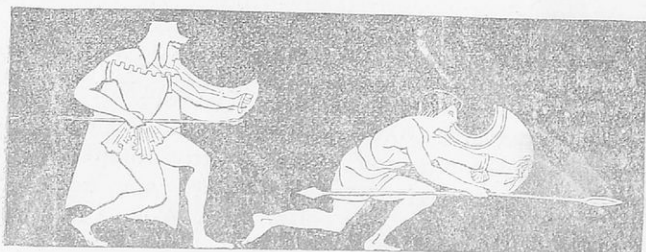
Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας εἶχον τὴν ἀπαίτησιν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείψουν, ἀφοῦ τώρα αὐτοὶ ἦσαν ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Σπαρτιάται λοιπὸν ὑπεχρεώθησαν νὰ στείλουν στρατὸν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς καὶ τέλος τὸ 396 ἔστειλαν τὸν βασιλεῖα Ἀγησίλαον. Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο χωλὸς καὶ μικρόσωμος, ἀλλ' εἶχε γενναίαν ψυχὴν καὶ τολμηρὰ σχέδια. Διωργάνωσε καλὰ τὸν στρατὸν του, τοῦ ἐνέπνευσε θάρρος καὶ ἐνθουσιασμόν, ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Πέρσας καὶ ἔφερεν εἰς δύσκολον θέσιν τοὺς σατράπας τοῦ Ἀρταξέρξου. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τοῦ Ἀγησιλάου ἐματαίωσαν οἱ Ἕλληνες.

Ο ΝΕΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οἱ Πέρσαι εἶχον διδαχθῇ ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας τὸν τρόπον νὰ πολεμοῦν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν πρῶν ἀθηναῖον ναύαρχον Κόνωνα νὰ διοργανώσῃ τὸν περσικὸν στόλον καὶ ἐσκόρπισεν ἄφθονον χρῆμα εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ προκαλέσῃ ἐξέγερσιν κατὰ τῆς Σπάρτης. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχε γενικὴ ἀγανάκτησις κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ οἱ παλαιοὶ σύμμαχοί των ἦσαν δυσηρεστημένοι. Ἐσχηματίσθη λοιπὸν συνασπισμὸς κατὰ τῆς Σπάρτης, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος αἱ Θῆβαι, ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος καὶ αἱ Ἀθῆναι, καὶ ἤρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα (395). Ὁ Λύσανδρος ἔσπευσεν εἰς Βοιωτίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς Ἀλιάρτου καὶ οἱ σύμμαχοι συνήθροίζον τὰς δυνάμεις των εἰς τὸν Ἰσθμόν. Οἱ Σπαρτιάται ἐκάλεσαν τότε ἐσπευσμένως ἀπὸ τὴν Ἀσίαν τὸν Ἀγησίλαον, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ μάχην εἰς τὴν Κορώνειαν, διὰ νὰ διανοίξῃ τὴν ὁδὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον (394). Οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος Βοιωθεοδωρίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλλ. καὶ Ρωμαϊκῆ Ἐκδ. Δ' 7

τικός ἢ Κορινθιακός πόλεμος. Ἐν τῷ μεταξὺ τῶν Κόνων ἐνισχύσας τὸν στόλον του καὶ ἐπιβιάσας ἐπ' αὐτοῦ τὸν Φαρνάβαζον κατέστρεψε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον εἰς τὴν Κνίδον (394).

Τότε συνέβησαν παράδοξα πράγματα. Ὁ περσικὸς στόλος ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Κόνωνος καὶ τοῦ Φαρναβάζου ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα, ἐληλάτησε τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ κατέλαβε τὰ Κύθηρα. Κατόπιν ἔ-

Πελτασταί, ἀπὸ ἑνα ἀθηναϊκὸν ἀγγεῖον

Πελτασταί ἦσαν στρατιῶται ὠπλισμένοι μὲ μικρὰν ἀσπίδα καὶ ἀπετέλουν βοηθητικὰ σώματα. Τὸν 4ον αἰῶνα ἔλαβον μεγαλυτέραν σπουδαιότητα. Οἱ ἀθηναῖοι στρατηγοὶ κατήρτισαν σώματα πελταστῶν ἀπὸ ξένους μισθοφόρους καὶ ἰδίως θράκας καὶ ἐσημείωσαν σημαντικὰς ἐπιτυχίας.

πλευσεν εἰς τὸν ἰσθμὸν, ὅπου ὁ Φαρνάβαζος συνενοήθη μὲ τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι εἶχον συνέλθει εἰς συνέδριον ἐκεῖ, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς πολλὰ χρήματα, διὰ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τὸν Κόνωνα τὴν ἄδειαν νὰ οἰκοδομήσῃ τὰ μακρὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τοῦ πολέμου εἶχον ἀνοικοδομήσει τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς. Τώρα ἐπεσκεύασαν καὶ τὰ μακρὰ τείχη μὲ τὴν βοήθειαν τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου τοῦ Κόνωνος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον θάρρος τότε καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ ἀνιδρῶσουν τὸ κράτος των. Πολλοὶ παράλιοι πόλεις καὶ νῆσοι ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθη ἡ λεγομένη Δευτέρα ἀθηναϊκὴ σύμμαχία (394).

ΑΝΤΑΛΚΙΔΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ (387)

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀνησύχησαν τόσον τοὺς Σπαρτιάτας, ὅσον καὶ τοὺς Πέρσας. Οἱ Σπαρτιάται ἔστειλαν ἐπανειλημμένως ἀνθρώπους εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Περσίας διὰ νὰ ἐπιτύχουν συνεννόησιν μὲ τὸν βασιλέα. Τέλος ὁ Ἀνταλκίδας ἔφερεν ἀπὸ τὰ Σοῦσα τὸ κείμενον τῆς εἰρήνης, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν παρουσιαζέτο ὡς ὁ ἄνωτερος ρυθμιστὴς τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ βασιλεὺς Ἀρταξέρξης θεωρεῖ δίκαιον αἱ πόλεις τῆς Ἀσίας καθὼς καὶ αἱ νῆσοι Κλαζομεναὶ καὶ Κύπρος νὰ περιέλθουν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ. Αἱ ἄλλαι ὅμως ἑλληνικαὶ πόλεις, μεγάλαι καὶ μικραὶ, νὰ ἀφεθοῦν αὐτόνομοι. Μόνον ἡ Λήμνος, ἡ Ἴμβρος καὶ ἡ Σκύρος νὰ ἀνήκουν, ὅπως ἀνέκαθεν, εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Θὰ πολεμήσω τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ παραδεχθοῦν τὴν εἰρήνην αὐτὴν μαζὶ μὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὴν δέχονται, καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν χωρὶς νὰ φεισθῶ οὔτε πλοίων οὔτε χρημάτων (Ξενοφ. Ἑλληνικά βιβλ. Ε').

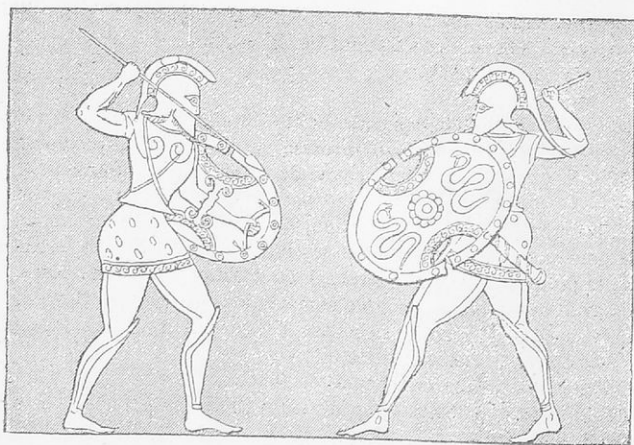
Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη Ἀ ν τ α λ κ ῖ δ ε ι ο ς εἰ ρ ῆ ν η. Δι' αὐτῆς οἱ Σπαρτιάται παρέδιδον τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας εἰς τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ κυριαρχήσουν οἱ ἴδιοι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι ἡ διάταξις νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθεραι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἐσήμαινεν ὅτι ἔπρεπε νὰ διαλυθοῦν ὅλοι οἱ συνασπισμοὶ ἐκτὸς τῆς σπαρτιατικῆς συμμαχίας, ἰδίως ἡ Βοιωτικὴ ὁμοσπονδία καὶ τὸ νεοσύστατον ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐπικίνδυνα εἰς τὴν Σπάρτην.

ΠΑΛΗ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

Πρὸς στιγμὴν ἡ Σπάρτη ἐφάνη κυρία τῆς καταστάσεως. Ἐπεμβαίνει αὐθαιρέτως εἰς τὰς πόλεις, ἐπιβάλλει κυβερνήσεις ὀλιγαρχικὰς καὶ πιέζει τοὺς δημοκρατικούς. Τὴν αὐθαρεσίαν τῆς ἐδοκίμασαν καὶ οἱ σύμμαχοί της. Τὰ πράγματα ὅμως ἔλαβον δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Σπαρτιάτας, ὅταν ἠθέλησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ἰδίαν πολιτικὴν εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ 383 ἐνῶ ἦτο εἰρήνη, ἔστειλε στρατόν, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθεν αἰφνιδιαστικῶς εἰς τὴν πόλιν, ἐφόνευσε τοὺς ἀρχη-

γούς τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἔβαλε φρουρὰν εἰς τὴν Κ α δ μ ε ί α ν, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν. Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Θηβῶν ἐγέννησε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ τῶν Θηβῶν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ εὗρήκαν πρόθυμον ὑποδοχὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως οἱ ἀθηναῖοι φυγάδες ἐπὶ τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ εἶχε καταφύγει καὶ ὁ Πειλοπίδας, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους Θηβαίους. Οἱ δημοκρατικοὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πειλοπίδα εἰσῆλθον εἰς τὰς Θήβας, ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἠνάγκασαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν

Βοιωτοὶ ὀπλίται, ἀπὸ ἀγγείων

Πολεμισταὶ τῶν χρόνων τῆς πάλης τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Σπάρτης. Εἰς τὸν ὅπλισμόν δὲν ἔγινε σημαντικὴ μεταβολή. Ἡ διαφορά εἶναι εἰς τὰς δύο τοξοειδεῖς ἐντομάς τῶν ἀσπίδων.

νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν. Οἱ ἐπαναστάται ἐγκαθίδρυσαν τὴν δημοκρατίαν εἰς τὰς Θήβας.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ

Οἱ Σπαρτιάται ἠθέλησαν νὰ ἀνακτήσουν τὸ γόητρόν των μὲ ἀποφασιστικὸν κτύπημα. Διέταξαν τὸν βασιλέα των Κλεόμβροτον, ὁ ὅποιος εὗρίσκετο μὲ στρατὸν εἰς τὴν

Φωκίδα, νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλὰ τότε ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Παρὰ τὰ Λεῦκτρα ὁ βοιωτικὸς στρατὸς συνέντριψε τοὺς Σπαρτιάτας, ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος ἐφονεύθη καὶ 1000 νεκροί, μεταξύ τῶν ὁποίων 400 γνήσιοι Σπαρτιάται, ἐκάλυψαν τὸ πεδὶον τῆς μάχης (371).

Τὸν θηβαϊκὸν στρατὸν διωργάνωσαν καὶ ὠδήγησαν εἰς τὴν νίκην ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, οἱ δύο ἔξοχοι στρατιωτικοὶ καὶ διπλωμάται, τοὺς ὁποίους ἀνέδειξαν αἱ Θῆβαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν. Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν διέπρεψεν ὁ ἱερός λόχος, τὸν ὁποῖον εἶχε διοργανώσει καὶ ὠδήγει ὁ Πελοπίδας. Ὁ ἱερὸς λόχος ἦτο σῶμα στρατιωτικὸν ἀπὸ 300 διαλεκτοὺς νέους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὠρμισμένοι νὰ μὴ φύγουν ἀπὸ τὴν μάχην καὶ νὰ μὴ ἐγκαταλείπῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον.

Ἡ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ καταστροφὴ εἰς τὰ Λεῦκτρα σημειώνει τὸ τέλος τῆς σπαρτιατικῆς κυριαρχίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κτύπημα ἦτο τόσο δυνάτον, ὥστε ἡ Σπάρτη δὲν θὰ συνέλθῃ πλέον. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἦτταν ἡ σπαρτιατικὴ συμμαχία ἤρχισε νὰ διαλύεται. Αἱ ὀλιγαρχικαὶ κυβερνήσεις, τὰς ὁποίας ἡ Σπάρτη εἶχεν ἐπιβάλλει εἰς τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀνετράπησαν καὶ ἡ δημοκρατικὴ κίνησις, τὴν ὁποίαν εἶχε καταπνίξει ἕως τώρα, ἐξεδηλώθη μὲ μεγαλυτέραν ὁρμὴν καὶ ἐπροκάλεσεν εἰς πολλὰ μέρη αἱματηρὰς συγκρούσεις καὶ ἀνατροπὰς, ἰδίως εἰς τὸ Ἄργος. Οἱ Ἀρκάδες ἔκτισαν πάλιν τὴν Μαντίνειαν, τὴν ὁποίαν εἶχον καταστρέψει οἱ Σπαρτιάται, καὶ ἤρχισαν ζωηρὰν κίνησιν διὰ νὰ ἐνωθοῦν εἰς ὁμοσπονδίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Βοιωτίας.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 370 ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὅλοι οἱ δυσηρεστημένοι κατὰ τῆς Σπάρτης, Ἀργεῖοι, Ἀρκάδες, Ἡλεῖοι ἠνώθησαν μαζί του. Ὁ ἐχθρὸς ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία διέτρεχε μέγιστον κίνδυνον. Ἡ ἀτείχιστος πόλις πρῶτην φορὰν εἶδε τὸν ἐχθρὸν τόσο πλησίον καὶ αἱ γυναικες περίφοβοι ἔβλεπον τὸν καπνὸν τῶν καιομένων χωρίων. Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὴν

πόλιν, ἀλλ' ἡ εἰσβολὴ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας. Ἡ Μεσσηνία ἀπεσχίσθη καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μεσσήνην, ἡ ὁποία ἐκτίσθη εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰθώμης. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 369 ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἀρκάδες ἠνώθησαν τότε εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν καὶ ἴδρυ-

Εἰδώλια τῆς Τανάγρας

Τὴν πρόοδον τῆς Βοιωτίας τὸν 4ον αἰῶνα μαρτυροῦν τὰ πολυάριθμα πῆλινα εἰδώλια, τὰ ὁποῖα εὗρέθησαν εἰς τοὺς τάφους τῆς Τανάγρας. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα. Εἰκονίζουσαν συνήθως γυναῖκα καὶ πολὺ συχνὸς εἶναι ὁ τύπος γυναικῶν μὲ ἐνδυμασίαν περιπάτου, μὲ χιτῶνα δηλαδὴ καὶ ἱμάτιον, καὶ σκιάδιον, ὅπως εἰς τὴν εἰκόνα ἀριστερά. Ἀλλοτε πάλιν ἔχομεν κωμικὰς παραστάσεις. Εἰς τὴν εἰκόνα δεξιὰ δοῦλος παιδαγωγὸς τραβᾷ τὸ αὐτὶ τοῦ παιδιοῦ.

σαν διὰ συνοικισμοῦ τὴν Μεγαλόπολιν, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ κέντρον τῆς ὁμοσπονδίας των. Τοιουτοτρόπως διελύθη ὀριστικῶς ἡ σπαρτιατικὴ συμμαχία καὶ ἡ Σπάρτη περιωρίσθη εἰς τὴν Λακωνικὴν. Τὸ σπαρτιατικὸν κράτος κατελύθη καὶ δὲν ἀνιδρύθη πλέον. Ἀπὸ τότε ἡ Σπάρτη ἔπαυ-

σε νά ἔχη σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Μετὰ τὴν νίκην εἰς τὰ Λευκτρα ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τῶν Θηβῶν. Ἡ Βοιωτία δὲν εἶχε παύσει νὰ προοδεύῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἡ χώρα ἔπαυσε νὰ εἶναι καθαρῶς γεωργικὴ, ἀνέπτυξεν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν καὶ ἀστικὴν τάξιν καὶ ἤρχισε νὰ προοδεύῃ πνευματικῶς. Οἱ Βοιωτοὶ διακρίνονται τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὰς τέχνας, ὅπως μαρτυροῦν τὰ περίφημα εὐρήματα τῆς Ταναγρας, διὰ τὰ ὁποῖα θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς τέχνης.

Ὁ θηβαϊκὸς στρατὸς εἶναι ὁ πολυπληθέστερος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, καλύτερον ὥπλισμένος καὶ ἔχει ἐξόχους ἀρχηγούς. Δύο ἀπ' αὐτοῦς, ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἀπέκτησαν πανελλήνιον φήμην. Ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσήγαγε σοβαρὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν στρατόν. Αὐτὸς ἐφεῦρε τὴν λεγομένην κατάλοξήν φάλαγγα παράταξις. Ἐνίσχυσε δηλαδὴ μίαν ἀπὸ τὰς πτέρυγας τῆς φάλαγγος καὶ δι' αὐτῆς ἐζήτει νὰ ἀνοίξῃ ρήγμα εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὴν παράταξιν αὐτὴν λέγεται ὅτι ὀφείλεται ἡ νίκη εἰς τὰ Λευκτρα. Ἐκτὸς τούτου ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε καὶ ἄλλα ἐξαίρετα προσόντα. Εἶχε μορφωθῇ καλὰ, ἔζη βίον ἀπλοῦν, ἡγάπα πολὺ τὴν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν, ἦτο ρήτωρ ἑξοχος, μέγας στρατηλάτης καὶ ἐπεβάλλετο μὲ τὴν μετριοπάθειαν καὶ τὴν τιμιότητα.

Δυστυχῶς ὅμως καὶ οἱ πολιτικοὶ τῶν Θηβῶν ἐμιμήθησαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐνῶ εἶχον διακηρύξει ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων, ἐπιμένουν μετὰ τὴν νίκην τῶν νὰ τὰς ὑποτάξουν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν. Ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν κρᾶτῶν καὶ δὲν ἀποφεύγουν τὰς τρομοκρατικὰς μεθόδους, διὰ τὰς ὁποίας ἡ Σπάρτη ἔγινε τόσο μισητὴ. Δὲν διστάζουν καὶ αὐτοὶ νὰ χρησιμοποιοῦσιν περσικὰ χρήματα, διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ὁ Πελοπίδας τὸ 367 ἀναβαίνει εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ ἐπαιτήσῃ χρήμα-

τα, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας μὲ περσικὸν χρῆμα κατασκευάζει στόλον καὶ ζητεῖ νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν θάλασσαν. Καὶ οἱ πολιτικοὶ λοιπὸν τῶν Θηβῶν δὲν κατορθώνουν νὰ ἀνυψωθοῦν εἰς τὴν ἔννοιαν μιᾶς μεγάλης ἡνωμένης Ἑλλάδος.

Η ΕΝ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑ ΜΑΧΗ (362)

Ἄλλ' αἱ δυνάμεις τῶν Θηβῶν δὲν ἐξαρκοῦν διὰ σχέδια τόσον μεγάλα καὶ μετ' ὀλίγον δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν, νὰ συγκρατήσουν τοὺς συμμάχους των. Ὁλη ἡ Ἑλλάς εἶναι ἀνάστατος. Ἡ Πελοπόννησος ἰδίως ἔχει παραδοθῇ εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀναγκάζεται νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τρίτην καὶ τετάρτην φορὰν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπειδὴ ἀνησυχοῦν διὰ τὴν πρόοδον τῶν Θηβῶν, συμμαχοῦν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας. Κατὰ τὴν τετάρτην εἰσβολὴν κινδυνεύει πάλιν ἡ Σπάρτη, ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχην ὁ Ἐπαμεινώνδας φονεύεται καὶ ὁ ἀγὼν μένει ἄκριτος (27 Ἰουλίου 362).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ καταρρέει ἡ θηβαϊκὴ κυριαρχία καὶ δημιουργεῖται χάος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν Ἑλλάδι, γράφει ὁ Ξενοφῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου ἐκτείνεται ἡ βορειοτέρα Ἑλλάς, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομα Μακεδονία.

Ἡ Μακεδονία εἶναι χώρα εὐρύχωρος καὶ ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος καὶ τῆς Ἰλλυρίας. Τὰ βουνά της, γυμνὰ σήμερον τὰ περισσότερα, ἦσαν σκεπασμένα ἀπὸ δάση εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Μεταξὺ τῶν βουνῶν σχηματίζονται μεγάλαι πεδιάδες, ὀνομασταὶ διὰ τὴν εὐφορίαν των, τὰς ὁποίας διατρέχουν μεγάλοι ποταμοί, ὁ Στρυμών, ὁ Ἀξιός, ὁ Ἀλιάκμων. Τὸ κλίμα τῆς Μακεδονίας διαφέρει ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος. Ὁ χειμὼν εἶναι ψυχρότερος, οἱ ποταμοὶ κάμνουν ὑγροτέραν τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ διατηροῦν λειβάδια καὶ ἀφθονωτέραν χλόην. Ἐπίσης καὶ ὁ βίος τῶν κατοίκων διαφέρει. Οἱ Μακεδόνες εἶναι εὖρωστοι χωρικοί, βοσκοὶ ἢ γεωργοί, καὶ ζοῦν εἰς κώμας. Αἱ πόλεις των, ἀκόμη καὶ ἡ πρωτεύουσά των αἱ Αἰγὰι καὶ ἀργότερα ἡ Πέλλα, εἶναι ἀσήμαντοι συνοικισμοί.

Τὴν χώραν ἐκυβέρνηα ὁ βασιλεὺς μὲ τοὺς γαιοκτῆμονας εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἑταῖροι. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Μακεδονίας εἶχον μεγάλην ἀγάπην εἰς τὴν ἵππασίαν, τὸ κυνήγιον, τὸν πόλεμον καὶ ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τὴν φιλοποσίαν. Ἐπολέμουν ἑφιπποὶ καὶ ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐπὶ μακρὸν ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ ἵππικόν. Οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες ὑπήκουον εἰς τὸν βασιλέα, ἰδίως ἡ ὀρεινὴ Μακεδονία ἀνῆκεν εἰς ἰσχυροὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι.

Ἡ Μακεδονία δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ παράλιά της κατεῖχον ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, τὰς ὁποίας ἐξουσίαζον οἱ Ἀθηναῖοι. Διὰ τοῦτο ἔμενε πολὺν

καιρὸν ἀγροτική. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀποικίων καὶ τῶν Ἀθηναίων ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται. Τὸν 4ον αἰῶνα ἐξῆλθεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὸν καθαρῶς ἀγροτικὸν βίον καὶ ἐδημιούργησεν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν. Οἱ βασιλεῖς εἶδον τότε τὴν ἀνάγκην νὰ καταβοῦν εἰς τὴν θάλασσαν, ἄφησαν τὴν παλαιὰν πρωτεύουσάν των καὶ ἔκτισαν νέαν, τὴν Πέλλα (Γιανιτσά,) ἡ ὁποία ἔκειτο πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ βασιλεὺς **Περδίκας Β'** ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Χαλκιδικήν. Ὁ διάδοχός του **Ἀρχέλαος** (413—399) εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως. Ἔκτισε πόλεις, κατεσκεύασε δρόμους καὶ ἔκαμε μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν στρατόν. Αὐτὸς ἐδημιούργησε τὸ πεζικόν, τὸ ὁποῖον ἔγινεν ἀργότερα μεγάλη μαχητικὴ δύναμις εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Φιλίππου. Ἦτο φίλος τῆς προόδου καὶ ἐπροσπάθησε νὰ ἀνοίξῃ τὴν χώραν του εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Εἰς τὴν αὐλήν του ἐφιλοξενήθη ὁ μέγας δραματικὸς Εὐριπίδης.

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ

Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτὴν συνεχίζει καὶ συμπληρώνει ὁ Φίλιππος. Ὁ Φίλιππος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ 360 μὲν 23

Μακεδὼν ἱππεὺς νόμισμα ὀκτάδραχμον Ἀλεξάνδρου Α', βασιλέως τῆς Μακεδονίας πρὸ τοῦ 450 π.Χ.

ἐτῶν. Εἶχε μείνει τρία ἔτη ὡς ὄμηρος εἰς τὰς Θήβας, ὅπου ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ μάθῃ τὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν, τὴν στρατιωτικὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ τὴν διαίρεσιν, τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλα σχέδια. Ἦθελε νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ ἐπίστευεν ὅτι δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε δὲ ἐξαίρετα προσόντα διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδιά του. Ὁ Φίλιππος ἔλαβε

μεγάλην μόρφωσιν κατὰ τὴν νεότητά του καὶ κατορθώνει μὲ τὴν εὐγλωττίαν του, μὲ τὰς γνώσεις καὶ μὲ τοὺς τρόπους του νὰ γοητεύῃ τοὺς Ἕλληνας. Συγχρόνως ὁμως ὡς

γνήσιος Μακεδὼν εἶναι βίαιος, ἀγαπᾷ τὸ κυνήγιον καὶ τὸν οἶνον. Παρατηρητικός, κατορθώνει νὰ διακρίνῃ τὰ προσόντα καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀντιπάλων του, εἶναι ἀποφασιστικός καὶ ταχύς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων, ἀλλὰ γνωρίζει ἐπίσης νὰ κρύπτῃ τὰς σκέψεις του καὶ νὰ περιμένῃ.

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Πρώτη φροντίς τοῦ Φιλίππου ἦτο νὰ κάμῃ ἰσχυρὸν στρατόν. Κυρίως ἐφρόντισε νὰ διοργανώσῃ καλύτερα τὸ πεζικὸν καὶ κατήρτισεν ἐκτὸς τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐταίρων πολυάριθμον σῶμα ἀπὸ ὀπλίτας, τοὺς λεγομένους πεζεταίρους, τοὺς ὁποίους ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τοὺς εὐρώστους χωρικοὺς τῆς Μακεδονίας. Οἱ ἀξιωματικοὶ ὅμως ἦσαν εὐγενεῖς. Τοιοιτοτρόπως κατήρτισεν ἀληθὴ μόνιμον ἐθνικὸν στρατόν.

Εἰς τὸ πεζικὸν εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρτισε δηλαδὴ τὴν λεγομένην μακεδονικὴν φάλαγγα, ἡ ὁποία εἶναι σῶμα στρατιωτικὸν ἀπὸ 4096 ἄνδρας παρατεταγμένους εἰς 16 σειράς. Ἐκαστος στρατιώτης ἦτο ὀπλισμένος μὲ δόρυ μακρότατον, 6.30 μ., τὸ ὅποion ὠνόμαζον σάρισσαν, καὶ μὲ ἀσπίδα στρογγυλὴν κρεμασμένην ἀπὸ τὸν λαιμόν. Οἱ ἄνδρες τῶν ἐξ πρώτων σειρῶν κανονίζουν τοιοιτοτρόπως τὸ μῆκος τοῦ δόρατος, ὥστε ἡ αἰχμὴ τοῦ ὄπλου τῆς ἑκτῆς σειρᾶς προεξείχε κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τοὺς ὀπλίτας τῆς πρώτης γραμμῆς. Τοιοιτοτρόπως ἐσχηματίζετο κινητὸν φρούριον, τὸ ὅποion ἐπροστάτευεν ὀλόκληρον δάσος ἀπὸ αἰχμᾶς. Τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος ἀσφαλίζουν σώματα πελταστῶν καὶ πρὸ αὐτῆς βαδίζει πυκνὴ παράταξις ἀπὸ ψιλοῦς, δηλαδὴ ἀκοντιστάς, τοξότας, σφενδονήτας κτλ. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἐκυριάρ-

Μακεδὼν ὀπλίτης

ἤχησεν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἱππικὸν διετήρησε σπουδαιοτάτην θέσιν εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ πολλάκις αὐτὸ ἔκρινε τὴν τύχην τῆς μάχης. Τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ Φιλίππου συμπληρῶνουν πλήθος μηχανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰς ὁ ἴδιος ἐφεύρεν.

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΥΡΙΑΡΧΕΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τὸ ἔργον τοῦ Φιλίππου δὲν ἦτο εὐκόλον. Ἐπρεπε πρῶτον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν νὰ ἐπιβάλη τὴν πειθαρχίαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς γαιοκτήμονας, δεύτερον νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν χώραν ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους, ἰδίως τοὺς Θρᾶκας, οἱ ὅποιοι ἔκαμνον διαρκεῖς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν του, καὶ τέλος νὰ ζητήσῃ διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Φίλιππος μὲ ἐπίμονον ἐργασίαν, μὲ πόλεμον ἢ διπλωματίαν, ἐπέτυχεν εἰς ὅλην τὴν γραμμὴν.

Ἀφοῦ ἀπέκρουσε τοὺς βαρβάρους καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὸ ἐσωτερικόν, κατῴρθωσε νὰ προσελκύσῃ μὲ ὑποσχέσεις τὴν Ὀλυνθον, τὴν ἰσχυροτέραν ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίπολιν καὶ ἄλλας πόλεις τῶν Ἀθηναίων (357). Τοῦτο ἔφερε τὸν Φίλιππον εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς μακροχρόνιον πόλεμον. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔδειξαν μεγάλην προθυμίαν καὶ ὁ Φίλιππος κατῴρθωσε νὰ λάβῃ μὲ τὸ μέρος του τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου (357—348), ἔγινε κύριος τῶν χρυσωρυχείων τοῦ Παγγαίου καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπορεύεται μὲ τὸν Εὐξείνουν. Κατεσκεύασε μάλιστα στόλον, μὲ τὸν ὅποιον ἐξουσίασε τὴν παραλίαν. Τὰ κατορθώματα αὐτὰ ἀνησύχησαν τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἔχον τὰ συμφέροντά των εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἔβλεπον ὅτι ἀπειλοῦνται τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου.

ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ ΚΑΙ ΦΩΚΙΔΑ

Εὐθὺς κατόπιν ἐδόθη εὐκαιρία εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἡ μέση

Ἑλλάς ἦτο ἀνάστατος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀπὸ τὸν λεγόμενον Ἰερὸν πόλεμον. Αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀναπτύσσωνται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Αὐτὸ ἀνησύχησε τοὺς γείτονάς των Θηβαίους, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν νὰ τὰς περιορίσουν μὲ κάθε τρόπον. Κατήγγειλαν λοιπὸν εἰς τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὅτι οἱ Φωκεῖς ἐκαλλιέργησαν χώραν ἀνήκουσαν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ τὸ συνέδριον τοὺς κατεδίκασεν εἰς βαρὺ πρόστιμον (500 τάλαντα). Ἐπειδὴ δὲ οἱ Φωκεῖς ἡρνήθησαν νὰ πληρώσουν, ἐκήρυξε τὸν ἱερὸν πόλεμον ἐναντίον των καὶ ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Θηβαίους, τοὺς Λοκροὺς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἀπόφασιν. Οἱ Φωκεῖς ἔχοντες τολμηροὺς καὶ ἱκανοὺς ἀρχηγούς, τὸν Φίλομηλον, τὸν Ὀνόμαρχον κἄ., ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἔγιναν κύριοι τοῦ μαντείου καὶ ἐχρησιμοποίησαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ θεοῦ διὰ νὰ καταρτίσουν ἰσχυρὸν μισθοφορικὸν στρατόν. Ἐνίκησαν τοὺς ἀντιπάλους καὶ κατέλαβον μέρος τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Θεσσαλίας.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐκάλεσαν τότε τὸν Φίλιππον ἐναντίον τῶν Φωκέων, ὁ ὅποιος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν Ὀνόμαρχον καὶ ἀμέσως ἐβάδισε κατὰ τῶν Θερμοπυλῶν (353). Ἀλλὰ στόλος ἀθηναϊκὸς ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ τοῦ ἔφραξε τὸν δρόμον. Ὁ Φίλιππος ὑπεχώρησεν ἀτάραχος ἀναγνωρίζων ὅτι δὲν εἶχε φθάσει ἡ ὥρα. Ἡ Θεσσαλία ὁμως ἔμεινε κτῆσις μακεδονικῇ.

Ἀφοῦ ἀπέτυχεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ὁ Φίλιππος ἐστράφη εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι Βυζαντίου. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἤρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν καὶ ἡ Ὀλυνθος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἔξαπατήσει ὁ Φίλιππος, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὸν κίνδυνον, ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἠκούσθη πρώτην φοράν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκκλησίαν ἡ φωνὴ τοῦ Δημοσθένους, ὁ ὅποιος κατήγγειλε τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου. Ὁ Δημοσθένης ἐξεφώνησε τότε τὸν πρῶτον κατὰ Φιλίππου λόγον (349).

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

Ὁ Δημοσθένης εἶχε γεννηθῇ τὸ 384 ἀπὸ πλουσίους

γονεῖς, ἔλαβε καλὴν μόρφωσιν, ἐμελέτησε τοὺς ρήτορας καὶ πολιτικοὺς συγγραφεῖς καὶ ἰδίως ἐθαύμαζε τὸν Θουκυδίδην.

Ὅταν ἤρχισεν ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὴν πολιτικὴν ὁ Δημοσθένης, εἰς τὰς Ἀθήνας μεγάλην ἐπιρροὴν εἶχεν ὁ πολιτικός **Εὐβουλος**, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτικὴν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου. Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο δημοκρατία μεγαλεμπόρων, τραπεζίτων καὶ ἐφοπλιστῶν. Δὲν εἶχε πλέον στρατὸν ἀπὸ πολίτας, ἀλλὰ ἐχρησιμοποιοῖε μισθοφόρους. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀγαποῦσαν τοὺς πολέμους, προπάντων τοὺς μακροὺς πολέμους, οἱ ὁποῖοι ἐβλαπτον τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ μὲ τὰ συμφέροντα τῆς εὐπορουμένης τάξεως ὁ Εὐβουλος εἶχε πρόγραμμα νὰ μὴ ἀναμιγνύεται εἰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς πολέμους. Ἐφερεν ὅμως μεγάλην τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλην δημοτικότητα.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἦσαν ὄχι μόνον ἡ τάξις τῶν πλουτοκρατῶν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ εἰρηνόφιλοι ἐκ πεπειθήσεως καὶ μερικοὶ ἀπαισιόδοξοι, ὅπως ὁ στρατηγὸς **Φωκίων**, οἱ ὁποῖοι ἐφρόνουν ὅτι αἱ Ἀθῆναι δὲν ἦσαν ἱκαναὶ διὰ πολέμους καὶ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ συμφεροντολόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον χρήματα ἀπὸ τὸν Φίλιππον καὶ προσεπάθουν νὰ κρατοῦν τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀδράνειαν. Τοιοῦτος ἦτο ὁ **Αἰσχίνης**, ρήτωρ ἱκανώτατος, ἀντάξιός τοῦ Δημοσθένους, καὶ οἱ ἄλλοι **φιλιππίστες**. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Φίλιππος εἶχε τοιαῦτα ὄργανα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' οἱ ὅπαδοι τοῦ δὲν ἦσαν ὅλοι προδόται καὶ ἀγορασμένοι. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἰδεολόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὸν Φίλιππον ὡς τὸν μόνον ἱκανὸν νὰ ἐνώσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς ἐθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, ὅπως ἦτο π.χ. ὁ ἀθηναῖος ρητοροδιδάσκαλος **Ἰσοκράτης**. Ὁ πόθος αὐτὸς εἶχε γίνει ζωηρότερος εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, διότι ἡ δύναμις τῆς Περσίας ἐπὶ τοῦ βασιλέως **Ἀρταξέρξου Γ'** τοῦ **Ὡχοῦ** (359 — 338) ἐφάνη ὅτι ἀναγεννᾶται.

Ἐναντίον ὅλων αὐτῶν ἐξηγέρθη ὁ Δημοσθένης καὶ ἐπροσπάθησε νὰ κινήσῃ τοὺς συμπολίτας τοῦ κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦτο κατ' αὐτόν ὁ Ὡχος, ἀλλ' ὁ Φίλιππος, τὸν ὁποῖον εἰς τὴν ἑξαψὶν τοῦ ὠνόμαζε

βάρβαρον. Ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα, ἡ ἀνάμνησις τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου της καὶ ἡ ἀντιπάθεια εἰς τὸν Φίλιππον ἔδωσαν εἰς τοὺς λόγους του πάθος καὶ ὄρμην καὶ πρωτοφανῆ εὐφράδειαν. Ἐπὶ μακρὸν ὅμως δὲν κατῴρθωσε νὰ εἰσακουσθῇ.

ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Φίλιππος ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν στιγμήν νὰ προσβάλῃ τὴν Ὀλυνθον. Τὸ 349 ἐπολιόρησε τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ τρεῖς Ὀλυνθιακοὶ λόγοι, τοὺς ὁποῖους ἐξεφώνησεν ὁ Δημοσθένης, δὲν κατῴρθωσαν νὰ κινήσουν τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν. Ὁ Φίλιππος ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν καὶ τὴν κατέστρεψε παραδειγματικῶς, διὰ νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ἄλλους. Τὰ ὄργανά του εἰς τὰς Ἀθήνας εἰργάσθησαν διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἐχρειάζετο τὴν στιγμήν ἐκείνην. Μετὰ μακρὰς συνεννοήσεις ὁ Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔκλεισαν εἰρήνην, τὴν λεγομένην εἰρήνην τοῦ Φιλοκράτους, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἀντίπαλοι ἐκράτησαν τὰς κτήσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον (346).

Ἀπὸ τὴν εἰρήνην ὅμως εἶχον ἀποκλεισθῇ σκοπίμως οἱ Φωκεῖς. Ὁ Φίλιππος λοιπὸν ἐπιτίθεται ἐναντίον αὐτῶν, κυ-

Δημοσθένης (384—322), ἀντίγραφον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων—Κοπεγχάγη

Ἡ κεφαλὴ ἑνὸς ἀντιγράφου τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Δημοσθένους, τὸν ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει τὸ 280 π.Χ. ὁ γλύπτης Πολύευκτος.

ριεύει καὶ κατασκάπτει ἀγρίως τὰς φωκικὰς πόλεις καὶ συγχρόνως γίνεται κύριος τῶν Θερμοπυλῶν.

Ἀλλὰ πρὸς στιγμήν στρέφεται πρὸς τὴν Θράκην, κυριεύει τὸ κράτος τῶν Ὀδρυσσῶν Θρακῶν, κτίζει εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου τὴν Φιλιππούπολιν καὶ πολιορκεῖ τὸ Βυζάντιον.

Τοιοιουτρόπως ἀπειλεῖται αὐτὴ ἡ ὑπαρξις τῶν Ἀθηνῶν, διότι, καθὼς γνωρίζομεν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὸν Εὐξεινον Πόντον ἐπρομηθεύοντο τὸν σῖτον. Ὁ Δημοσθένης ἀνέπτυξε τότε μεγάλην δραστηριότητα καὶ συνήνησε πολλὰς πόλεις ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Βλέπων τὴν κίνησιν αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν χώραν τῶν. Ἐπέρασε τὰς Θερμοπύλας καὶ κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Ἐλάτεια ν, ἡ ὁποία ἐξουσιάζει τὸν δρόμον πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΝ (338)

Ἡ εἰδησις ἐδημιούργησε πανικὸν εἰς Ἀθήνας.

Ἴδου πῶς περιγράφει τὴν ταραχὴν τῶν Ἀθηναίων ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν περὶ στεφάνου λόγον :

Ἦτο ἀργὰ τὸ βράδυ, ὁπότε κάποιος ἔφερε τὴν εἰδησιν εἰς τοὺς πρυτάνεις ὅτι κατελήφθη ἡ Ἐλάτεια. Εὐθὺς ἐκείνοι διέκοψαν τὸ δεῖπνον... ἔστειλαν νὰ προσκαλέσουν τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἐφώνησαν τὸν σαλπικτὴν. Ἡ πόλις ἦτο ἀνάστατος ἀπὸ τὴν ταραχὴν. Τὴν ἄλλην ἡμέραν μόλις ἐξημέρωσεν, οἱ πρυτάνεις προσεκάλεσαν τὴν Βουλὴν εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ εἰς ἐτρέξατε· εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ προτοῦ ἀκόμη συνέλθῃ ἡ βουλὴ καὶ λάβῃ ἀποφάσεις, ὅλος ὁ λαὸς εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν Πνύκα. Κατόπιν ἦλθαν οἱ πρυτάνεις, ὁ νεοκρίνωνσαν τὰς πληροφορίας καὶ παρουσίασαν τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶχε φέροι τὴν εἰδησιν. Ὁ κήρυξ τότε ῥώτῃσε ποῖος θέλει νὰ ὁμιλήσῃ, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζετο κανεὶς, καὶ ἐνῶ ὁ κήρυξ ἐπανελάμβανε τὴν ἐρώτησιν, κανεὶς δὲν ἐσηκώνετο, μολονότι ἦσαν παρόντες ὅλοι οἱ στρατηγοί, ὅλοι οἱ ῥήτορες καὶ ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος ἐκάλει διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς.

Πρὸ τοῦ κινδύνου συνεννοήθησαν αἱ Ἀθηναὶ καὶ αἱ Θῆβαι καὶ ὁ ἡνωμένος στρατὸς τῶν δύο πόλεων ἐπεχείρησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ Φιλίππου. Ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ τὸ μοιραῖον. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαίρωνειας ὁ μακεδονικὸς στρατὸς συνέτριψε τὰς 338 δυνάμεις τῶν δύο πόλεων. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον μεγάλας ἀπωλείας, 1000 Ἀθηναῖοι ἐσκέπασαν τὸ πεδίον τῆς μάχης, 2 χιλ. συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι (2 Αὐγούστου 338).

Ἡ νίκη τῆς Χαίρωνειας ἔκρινε τὴν τύχην τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Ὁ συνασπισμὸς διελύθη καὶ αἱ πόλεις ὑπετάχθησαν εἰς τὸν νικητὴν ἐκάστη χωριστά. Αἱ Θῆβαι ἔχασαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βοιωτίας, ἡ ὁμοσπονδία τῶν Βοιωτικῶν πόλεων διελύθη. Ἐπεικέστερος ἐφάνη ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀφῆσεν ἐλευθέρους τοὺς αἰχμαλώτους, ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν τῶν καὶ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἐπὶ πολλῶν νήσων. Ὑπεχρέωσεν ὅμως αὐτοὺς νὰ Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῆ. Ἔκδ. Δ' 8

παραχωρήσουν τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον καὶ τοιοῦτοτρόπως εἶχεν εἰς χεῖρας τοῦ τὴν τύχην τῆς πόλεως. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης αἱ Ἀθηναὶ ἔπαυσαν νὰ παίζουσι σημαντικὸν πρόσωπον εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Παρέμειναν ὅμως πολὺν καιρὸν ἀκόμη κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἐστία τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων. Ἀπὸ τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Ὁ Φίλιππος ἦτο κατ' οὐσίαν κύριος τῆς Ἑλλάδος. Ἐγκατέστησεν εἰς τὰς Θήβας, εἰς τὴν Χαλκίδα, τὴν Ἀμβρακίαν καὶ τὴν Κόρινθον μακεδονικὰς φρουράς, τὴν Σπάρτην περιώρισεν εἰς τὰ στενὰ σύνορά της καὶ εἰς τὰς πόλεις τὴν ἀρχὴν ἔλαβον οἱ μακεδονίζοντες.

Ὁ Φίλιππος ἐκάλεσε τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὴν Κόρινθον. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε διαρκὴ εἰρήνην μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπρεπε κάθε πόλις νὰ σεβασθῇ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἄλλης. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ γίνουσι συνασπισμοί. Οἱ παραβαίνοντες τὰς ἀποφάσεις θὰ ἐδικάζοντο ὑπὸ ὁμοσπονδιακοῦ δικαστηρίου. Τὸ δικαστήριον λοιπὸν αὐτὸ ἦτο ἓνα εἶδος κοινωνίας τῶν ἐθνῶν. Ἰδίως ὅμως τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὴν ἵδρυσιν νέας ἑλληνικῆς συμμαχίας, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἀνεγνωρίσθη ὁ Φίλιππος. Ὡς σκοπὸν τῆς συμμαχίας διεκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰσοκράτους ἐπραγματοποιεῖτο. Ὁ Φίλιππος ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ἡνωμένου στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων θὰ ἐβάδιζε κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἡδὴ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 336 μακεδονικὸς στρατὸς ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν καὶ Ἀτταλον ἐπέρασε τὸν Ἑλλησπόντον, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ στενὰ καὶ νὰ προετοιμάσῃ τὸν δρόμον εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Φιλίππου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἤρχισεν ἀμέσως προετοιμασίας, ἀλλ' ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος ἀξιωματικοῦ, ἐνῶ ἐτέλει τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς του, μόλις 47 ἐτῶν (336).

Ὁ Λέων τῆς Χαιρωνείας

Μνημεῖον στηθὲν ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν Θηβαίων,
οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Μετά τὴν νίκην εἰς τὴν Χαιρώνειαν τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας ἀπέκτησεν ἑκτασιν καὶ δύναμιν ὅσῃν καμμία ἐλληνικὴ πολιτεία ἕως τότε. Διὰ τὴν ζήσιν ὅμως τὸ μεγάλο αὐτὸ κράτος, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξευσιιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, ὅπως τὸ ἴδιον πρᾶγμα πρὸ δύο αἰώνων ἦτο ἐπίσης ζήτημα ζωῆς διὰ τὸ κράτος τοῦ Δαρείου. Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἦτο ἀνάγκη διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Μακεδονίας. Εὐθύς μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας ὁ Φίλιππος ἔστειλε, καθὼς εἶδομεν, μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατηγούς του.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἦτο, καθὼς εἶπομεν, ἀνάγκη διὰ τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' ἡ ἐμφάνις κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ἑνὸς ἐξαιρετικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔδωκεν εἰς τὸν ἀγῶνα διαστάσεις καὶ λαμπρότητα πρωτοφανῆ.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα πρόσωπα τῆς ἱστορίας. Ἐμφανίζεται εἰς στιγμὴν κατάλληλον διὰ μεγάλα ἔργα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος εἶναι φαινόμενον ἐξαιρετικόν. Νεανίας ξανθός, ὑψηλός, μὲ πλατεῖς ὤμους, μὲ κόμην βοστρυχώδη ἐπὶ τοῦ μετώπου ὡς χαίτην λέοντος, ἀγαπᾷ τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ μεθύει ἀπὸ τὴν ἵππασίαν. Αὐτὸς μόνος κατάρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον ἵππον Βουκεφάλαν, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν φέρῃ ἕως τὰς Ἰνδίας. Ὅπως ὁ πατὴρ του, ἀγαπᾷ μὲ πάθος τὰ στρατιωτικά. Νεώτατος ὠδήγησε στρατεύματα καὶ αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ἱππικοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας.

Εἰς τὸ στήθος του κατοικεῖ ψυχὴ φλογερὰ καὶ δλόκληρος ὁ ὀργανισμός του εἶναι εὐερέθιστος. Δὲν δύναται νὰ ἀκούσῃ στρατιωτικὴν μουσικὴν χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ παραφοράν. Οἱ πόθοι του, ἡ ἀγάπη καὶ ὁ θυμός του ὑπερβαίνουν τὰ συνήθη ὅρια. Ἡ φλογερὰ φαντασία του μεγαλώνει τὰ πράγματα καὶ παρουσιάζει τὸν κόσμον μεγαλύτερον καὶ φωτεινότερον.

Ἀπὸ τὸ 13ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἔχει διδάσκαλον τὸν ἑξοχον φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, ὁ ὁποῖος τὸν εἰσάγει εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνυψώνει τὸ φρόνημά του μετὴν ποίησιν τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγίνε θαυμαστής τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ὀνειρεύεται ὁμηρικὰς μάχας καὶ δόξαν ἡρώων. Εἰς τὸ βάθος ὁμως μένει γνήσιος Μακεδὼν, ἀγαπᾷ τὸν οἶνον καὶ παραφέρεται εὐκόλως.

Μ. Ἀλέξανδρος

μαρμαρίνη κεφαλὴ—Μουσεῖον
Κωνσταντινουπόλεως

Ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ προτίμησιν παρήγγελλε τὰς εἰκόνας του εἰς τὸν διάσημον γλύπτην τῆς ἐποχῆς τοῦ Λύσιππον. Ἀπὸ τὰς πολλὰς σωζόμενας κεφαλὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ ἀνωτέρω πλησιάζει περισσότερον τὴν τέχνην τοῦ Λυσίππου καὶ ἀποδίδει ἀκριβέστερον τὴν μορφήν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ.

Ἡ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθε νεώτατος εἰς τὸν θρόνον, μόλις 20 ἐτῶν (336), καὶ εἰς στιγμὰς πολὺ δυσχερεῖς. Ἡ εἶδησις τῆς δολοφονίας τοῦ Φιλίππου ἐγέννησε ζωηρὸν ἀναβρασμὸν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, οἱ βάρβαροι τῆς Θράκης ἐκινούντο καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς

τοὺς ἀπαιτητὰς τοῦ θρόνου. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἤργησε νὰ δείξη ὅτι ἔχει στιβαρὸν βραχίονα.

Μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι καταδιώκει τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρὸς του ἐξηφάνισε τοὺς ἀντιπάλους του καὶ κατέπνιξε τὴν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν. Κατόπιν ἐστράφη ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Αἵμου πρὸς τὰς θρακικὰς φυλάς, διεδόθη ἡ ψευδὴς εἶδησις ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε ἐπανεστάτησαν αἱ Θῆβαι καὶ τὸ παράδειγμά των ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἀκολουθήσουν αἱ Ἀθηναί. Ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὁπαδούς του κατάρθωσαν νὰ ἐνώσουν πολλὰς πόλεις ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἐξέπληξεν ὅλους μὲ τὴν κεραυνοβόλον ταχύτητά του. Ἐντὸς 15 ἡμερῶν εὐρέθη εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα, ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν ἐπίθεσιν τὰς Θήβας, κατέσκαψεν ἀγρίως τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοικοὺς ἐπώλησεν ὡς δούλους (335). Εἶχε διατάξει ὅμως νὰ μὴ καταστρέψουν τὴν οἰκίαν τοῦ μεγάλου ποιητοῦ τῶν Θηβῶν Πινδαρου. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐξαφανίζεται μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐφάνη ὑποχωρητικός.

Ὁ Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς κοινὸν συνέδριον εἰς τὴν Κόρινθον ὅπως πρὸ τριῶν ἐτῶν ὁ πατὴρ του, τὸ ὅποτον ἀνενέωσεν τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ συμμαχίαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ ἐξέλεξε τὸν Ἀλέξανδρον στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ Μ. ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΦΟΙΝΙΚΗΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεκίνησε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 μὲ 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 5 χιλ. ἵππεῖς. Τὸ ἱππικὸν ἀπετέλουν μακεδόνες εὐγενεῖς, οἱ ἐταῖροι, τὸ πεζικὸν κατὰ μέγα μέρος ἦσαν ἐπίσης Μακεδόνες, ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ἀξιόλογος ἀριθμὸς ἐλλήνων συμμάχων καὶ μισθοφόρων. Σωματάρχαι καὶ ἀξιωματικοὶ ἦσαν μακεδόνες εὐγενεῖς, ἄνθρωποι φιλόδοξοι καὶ πολεμικοί. Μία ἰλη ἱππικοῦ, ἡ λεγομένη ἰλη βασιλική, ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους εὐγενεῖς, ἀπετέλει τὴν φρουρὰν τοῦ βασιλέως καὶ ἐπτὰ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, οἱ

ἐπὶ τὰ σωματοφύλακες λεγόμενοι, ἀπετέλουν τὸ ἐπιτελεῖον του. Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ὁ **Παρμενίων**, ὁ υἱὸς του **Φιλώτας**, ὁ **Κλεῖτος**, ὁ **Κράτερος**, ὁ ἐξαιρετικὸς φίλος καὶ εὐνοούμενός του **Ἡφαιστίων** ἔγιναν ὀνομαστοί. Ἦκολούθησε τὴν θρακικὴν παραλίαν καὶ διέβη τὸν Ἑλ-

λῆσποντον χωρὶς νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν συνέντριψε τὰς σημαντικὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας οἱ σατράπαι τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εἰ
334
χον συγκεν-

τρώσει (Μάιος 334). Ὁ ἴδιος ἐκινδύνευσεν εἰς τὴν μάχην καὶ μόλις ὁ στρα-

τηγὸς Κλεῖτος ἔσωσεν αὐτὸν ἀποκόψας τὴν χεῖρα τοῦ Πέρσου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν ἀπὸ πίσω.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σημαντικώταται. Αἱ Σάρδεις καὶ ἡ Ἔφεσος ἤνοιξαν τὰς πύλας. Εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐδέχοντο αὐτόν, ἐγκαθίστα δημοκρατίαν. Οἱ Πέρσαι ὁμως μὲ τὸν στόλον των ἐξουσίαζον τὴν θάλασσαν.

Τὸν χειμῶνα ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον ἀδιαφορῶν ἂν ὁ περσικὸς στόλος θὰ διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὸ κράτος του, ὑπέταξε τὴν Λυκίαν καὶ Παμφυλίαν καὶ διὰ τῆς Πισιδίας καὶ Φρυγίας ἐπροχώρησεν εἰς τὸ **Γόρδειον**, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ στρατηγὸς Παρμενίων, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποτάξει τὴν Μεγάλην Φρυγίαν. Ἐκεῖ ἔλυσε τὸν περίφημον Γόρδειον δεσμόν.

Εἰς τὸ Γόρδειον ὑπῆρχε μία ἄμαξα, τῆς ὁποίας ὁ τροχὸς ἦτο δεμένος μὲ τὸν ἄξονα μὲ μεγάλην τέχνην, ὥστε ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ λύσῃ κανεὶς τὸν δεσμόν. Ἐπίστευαν ὅτι τὴν ἄμαξαν εἶχε δέσει ἕνας παλαιὸς βασιλεὺς τῆς Φρυγίας, ὁ Γόρδιος, κι ἕνας χρησμός ἔλεγεν ὅτι ὁποῖος τὸν ἔλυε θὰ ἐγίνετο βασιλεὺς

τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφοῦ ἐκοπίασεν ἄρκετὰ νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, ἔσυρε τὸ ξίφος του καὶ τὸν ἔκοψε. Μ' αὐτὸ ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι οἱ δυνατοὶ ἄνθρωποι κόπτουν τὸν δεσμόν, τὸν ὁποῖον δὲν ἔμπορουν νὰ λύσουν.

Ὁ ρόδιος **Μέμνων**, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων τοῦ Δαρείου, ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλ' ἀπέθανε πολιορκῶν τὴν Μυτιλήνην καὶ τὸ σχέδιόν του ἐγκατελείφθη. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 333 ὁ Ἀλέξανδρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐβάδισε πρὸς τὴν Κιλικίαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας **Δαρεῖος Γ'** ὁ λεγόμενος **Κοδῶμα νός** (336—330) εἶχε συγκεντρώσει τεραστίας δυνάμεις εἰς τὴν Βαβυλῶνα (600 χιλ. γράφει ὁ ἱστορικός Ἀρριανός), μετὰ τὰς ὁποίας ἠθέλησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Οἱ δύο στρατηγοὶ συνε-

κρούσθησαν εἰς τὴν ἀμώδη πεδιάδα τῆς **Ἴσσου** (Ὀκτώβριος ἢ Νοέμβριος 333). Ἀλλ' ἀμέσως ἐφάνη ἡ ἀσύγκριτος ὑπεροχὴ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ τῶν χρόνων 333 τῶν μηδικῶν ὁ περσικὸς στρατὸς δὲν εἶχεν ἀλλάξει οὐσιωδῶς. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀσυντάκτους μάζας, ἀπὸ πλήθη ποικιλώνυμα καὶ ποικιλόγλωσσα. Ἐναντίον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη πάντοτε τὴν ἰδίαν τακτικὴν. Ἡ φάλαγξ διὰ τοῦ συμπαγοῦς ὄγκου της ἤνοιγε ρήγμα εἰς τὴν μάζαν τοῦ ἐχθροῦ, ἐπροχώρει ἐπιμόνως πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἦτο ὁ βασιλεὺς, ἐνῶ συγχρόνως ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἱππικοῦ ἐπεχείρει πλευρικὴν ἔφοδον. Τοιοῦτοτρόπως μετέδιδε τὴν σύγχυσιν

Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ, μωσαϊκὸν Πομπήιας—Νεάπολις

Ἀπὸ τὰ ὠρατότερα μωσαϊκὰ τῆς Πομπήιας, Παριστάνει μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας μάχας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Δαρείου, πιθανώτερον τὴν μάχην τῆς Ἴσσοῦ. Ἀριστερὰ βλέπομεν τὸν Ἀλέξανδρον ἔφιππον νὰ προσπαθῇ νὰ φθάσῃ τὸν Δαρεῖον μὲ μίαν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν. Ὁ Δαρεῖος, ὄρθιος ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ ἀρματος φαίνεται τρομαγμένος καὶ χειρονομεῖ, ἐνῶ ὁ ἡνίοχος τοῦ μαστιγώνει τοὺς ἵππους, οἱ ὅποιοι ἀφηνιάζουν.

εἰς τὰς μάζας τοῦ ἐχθροῦ, αἱ ὁποῖαι ἔφευγον καὶ διεσκορπίζοντο. Ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας τοῦ ἀφίνων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ τὸ στρατόπεδόν του μὲ τὴν μητέρα, τὴν σύζυγόν του καὶ τὰς δύο νεαρὰς θυγατέρας του καὶ ἄπειρα λάφυρα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν συμπεριφορὰν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου. Ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Δαρεῖος δὲν ἐφονεύθη, ἐπαρηγόρησεν αὐτὴν καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ ἐλαφρύνῃ τὴν δυστυχίαν των.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν κατεδίωξε τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Φοινίκην, ἡ ὁποία ἦτο κυρίως ἡ βᾶσις τοῦ ναυτικοῦ τῶν Περσῶν. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν, ἀπέσυραν τὰ πλοῖα των καὶ τοιοιουτρόπως ὁ περσικὸς στόλος διελύθη. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος κατήρτισε μὲ φοινικικὰ καὶ κυπριακὰ πλοῖα στόλον καὶ ἐξουσίασε τὴν θάλασσαν. Μόνον ἡ Τύρος, ἡ παλαιὰ ἀντίζηλος τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, θεωροῦσα ἑαυτὴν ἀσφαλὴ ἐπὶ τῆς νησίδος τῆς, ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγέμισε τὸν μεταξὺ τῆς νήσου καὶ τῆς παραλίας χώρον, ἐκυρίευσεν μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν τὴν πόλιν καὶ κατέσκαψεν αὐτὴν (θέρος 332).

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Ἀπ' ἐκεῖ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ Παλαιστίνη ὑπετάχθη, πλὴν τῆς Γάζας, ἡ ὁποία ἐκυριεύθη μετὰ πολιορκίαν. Οἱ Αἰγύπτιοι μισοῦντες τοὺς Πέρσας ἐδέχθησαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξε σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὰς παλαιὰς παραδόσεις των. Ἐπὶ τοῦ δέλτα τοῦ Νείλου ἔκτισε τὴν πρώτην ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας θὰ κατασπείρῃ εἰς τὴν διάβασίν του, τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἡ ὁποία ἐγένινεν ἡ σημαντικωτέρα ἀπὸ ὅλας καὶ ἔμελλε νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἀπ' ἐκεῖ διέσχισε τὴν ἔρημον, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ περίφημον μαντεῖον τοῦ Ἀμὸν ἢ τοῦ Ἀμῶνος Διός, ὅπως ἔλεγον οἱ ἄρχατοί, εἰς τὴν ὁασιν τῆς Λιβύης. Οἱ ἱερεῖς ἐχαίρετισαν αὐτὸν ὡς υἱὸν τοῦ Ἀμῶνος.

ἔδωσαν δηλαδή εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον, τὸν ὅποιον ἔφερον ἄλλοτε οἱ Φαραῶ. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἐξουσία τοῦ καὶ αἱ κατακτήσεις τοῦ περιεβλήθησαν θρησκευτικὴν αἴγλην.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως συνεπλήρωσε τὸ πρῶτον μέρος τῆς κατακτήσεως, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Φοινίκην ἀκολουθῶν τὴν ἰδίαν ὁδόν, ὥστερα ἔκαμψε πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸν Εὐφράτην. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ δευτέρα φάσις τῆς ἐκστρατείας (331—330). Ὁ Δαρεῖος εἶχε συναθροίσει εἰς τὴν Βαβυλῶνα σημαντικὰς δυνάμεις ἀποτελεσθείσας ἰδίως ἀπὸ στρατεύματα τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐπομένως ἡ ποιότης αὐτῶν ἦτο ἀκόμη κατωτέρα, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ νέων ἐνισχύσεων ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἀνῆλθεν εἰς 50 χιλ.

Ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρην καὶ προσέβαλε τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὰ **Γαυγάμηλα**, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀναπτύξει ἀνέτως τὰς ἀπειραρίθμους μάζας τοῦ εἰς τὴν εὐρείαν πεδιάδα. Ἡ μάχη διεξήχθη ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἴσόν. Ἡ φάλαγξ εἰσεχώρησεν ὡς σφὴν εἰς τὸν ὄγκον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διὰ παραφόρου ἐπιθέσεως ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἰππικοῦ τῶν ἑταίρων συνε-

331 πλήρωσε τὴν νίκην (30 Σεπτεμβρίου 331). Ἡ τρίτη αὕτῃ μάχῃ ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐξεμηδενίσθη, ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ἦτο ἀνοικτή.

Ἐνῶ ὁ Δαρεῖος ἔφευγε πρὸς τὴν Μηδίαν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε κατὰ τῆς Βαβυλώνος, ἡ ὁποία παρεδόθη ἐκουσίως. Ἐπίσης τὰ Σουσα, ἡ ἔδρα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, ὅπου ἐφυλάττοντο οἱ βασιλικοὶ θησαυροὶ, ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ὑστερον ὁ μακεδονικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Περσίαν, αἱ στενοπορίαι, αἱ λεγόμεναι πύλαι τῆς Περσίας, ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου, ἡ Περσέπολις καὶ αἱ Πασαργάδαι κατελήφθησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπυρπόλησε τὰ ἀνάκτορα τῆς

Περσεπόλεως ὡς ἀντεκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, κυρίως ὅμως διὰ νὰ δείξη ὅτι ἔληξεν ἡ κυριαρχία τῶν Ἀχαιμενιδῶν, δηλαδὴ τῆς δυναστείας τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Τοὺς χειμερινοὺς μῆνας ὁ Ἀλέξανδρος διέκοψε τὴν πορείαν, διὰ νὰ ἀναπαυθῇ τὸ στράτευμα.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 330 ἐρρίφθη πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μηδίαν, κατέλαβε τὰ Ἑκβάταν καὶ διὰ ταχείας πορείας ἐπλησίαζεν αὐτόν, ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Βῆσος, σατράπης τῆς Βακτριανῆς καὶ συγγενῆς τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἐδηλοφόνησε τὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν διάδοχον τοῦ Δαρείου.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΤΩΝ ΑΧΑΙΜΕΝΙΔΩΝ

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ἔληξεν ὁ ἐθνικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ὁ Ἀλέξανδρος ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτόν του ὡς στρατηγὸν τῆς Ἑλλάδος, ἀπέπεμψε τὸν συμμαχικὸν στρατὸν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς πατρίδας τῶν καὶ ἔθεσε νέους σκοποὺς εἰς τὰς πράξεις του. Ἀπὸ τότε θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν καὶ συνεχιστὴν τῆς περσικῆς βασιλείας, ὀνειρεύεται μεγάλας κατακτήσεις καὶ κοσμοκρατορίαν. Ὡς διάδοχος τῶν Ἀχαιμενιδῶν θεωρεῖ καθήκον του νὰ τιμωρήσῃ τοὺς δολοφόνους τοῦ Δαρείου. Ἐπίσης ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην παρατηρεῖται σοβαρὰ μεταστροφή εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὴν συμπεριφορὰν του. Προσπαθεῖ νὰ προσελκύσῃ τοὺς ἡττημένους, νὰ συμφιλιώσῃ τὸν ἑλληνικὸν καὶ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον. Ἀλλὰ συγχρόνως λαμβάνει τρόπους αὐταρχικοὺς, συμπεριφέρεται ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ μιμεῖται τὰς συνηθείας τῶν ἀρχόντων τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς δυσαρεσκείας καὶ θλιβεράς παρεξηγήσεις.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΑΝΩ ΑΣΙΑΣ

Ἐξακολουθῶν τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου διαβαίνει τὰς Κασπίας πύλας, φθάνει τὴν παραλίαν τῆς Κασπίας.

θαλάσσης καί, ἀφοῦ ἐπροχώρησεν ἄρκετὸν διάστημα πρὸς ἀνατολάς, καταβαίνει πρὸς νότον εἰς τὴν Ἀρίαν, ὅπου ἰδρύει τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐν Ἀρίοις (σημ. Χερράτ), καὶ προχωρεῖ μέχρι τῆς Ἀραχωσίας. Ἀπ' ἐκεῖ ἀνέρχεται πρὸς βορρᾶν καὶ προσεγγίζει τοὺς πρόποδας τοῦ Παροπαμίσου, τῆς ὀγκώδους ὀροσειρᾶς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, ἣ ὁποία σήμερον λέγεται Ἰνδοκοῦκ, ὅπου διεχείμασε. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 329 οἱ Μακεδόνες μὲ πολλοὺς κόπους ἀναρριχῶνται τὰς χιονοσκεπεῖς διαβάσεις καὶ καταβαίνουν εἰς τὴν Βακτριανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ὠξόν, τὸν σημερινὸν Ἀμούρ-Δάρια, τὸν πρῶτον ἐκ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, οἱ ὅποιοι διαρρέουν τὴν χώραν καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀράλην λίμνην, ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Βῆσσος ἔφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὅθεν διαβαίνει τὸν ποταμὸν καὶ κατορθώνει νὰ συλλάβῃ αὐτόν. Βραδύτερον ὁ Βῆσσος εἰσέχθη εἰς δίκην πρὸ δικαστηρίου ἀπὸ Πέρσας καὶ βασιανισθεὶς ἐφυνεύθη.

Ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψεν εἰς τὰς χώρας αὐτάς δύο ἔτη (328—327), τὰ βαρύτερα τῆς ἐκστρατείας, διότι εἶχεν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ καταπνίξῃ ἐξεγέρσεις τῶν φιλοπολέμων ἐγχωρίων, ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ βόρεια σύνορα τοῦ κράτους τοῦ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομᾶς τῶν μογγολικῶν φυλῶν. Ἐκ τῆς βασιλικῆς πόλεως τῆς Σογδιανῆς Μαρκάνδας (Σαμαρκάνδη) ὀρμώμενος διέβη τὸν δεῦτερον ποταμόν, τὸν Ἰαξάρτην, τὸν σημερινὸν Σίρ—Δάρια, καὶ ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν τουρανικῶν φυλῶν (Μογγόλων), αἱ ὁποῖαι ἔζων ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἔσχατον τοῦτο σημεῖον τῆς πρὸς βορρᾶν προελάσεώς του ἵδρυσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ Ἰαξάρτου, τὴν ἐσχάτην ὀνομασθεῖσαν (σήμερον Κοτσένδ).

Εἰς τὴν Σογδιανήν εὕρισκόμενος συνεζεύχθη τὴν Ρωξάνην, θυγατέρα πρῶην δυνάστου τῆς χώρας.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΙΝΔΙΑΣ

Τὸ ἀνήσυχον δαιμόνιον ὥθησε τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις. Μετὰ τὴν χώραν τῶν Φαραῶ αἱ μυστη-

φριώδεις Ἰνδῖαι εἵλκυσαν αὐτὸν μὲ ἀκαταγώνιστον γοητεῖαν. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὄχι πλεον ὥς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ὥς ἀνώτατος ἡγεμὼν τῆς Ἀσίας. Πλὴν τῶν 40 χιλ. Μακεδόνων συνώδυσαν αὐτὸν 90 χιλ. Ἀσιᾶται καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίστευσεν ὅτι ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπιχειρήσις θά ἦτο εὐκαιρία νὰ γνωρισθοῦν καὶ συμφιλιωθοῦν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ βάρβαροι.

Κατήλθε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας πρὸς νότον καὶ τὸ 327 εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας, διέβη τὸν Ἰνδὸν καὶ ἐνίκησε μετὰ βαρὺν ἀγῶνα ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνος **Ταξίλου** τοὺς βασιλεῖς τοῦ Πενταποτάμου, οἱ ὅποιοι παρετάχθησαν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπερφηάνου βασιλέως **Πῶρου**. Ὁ Πῶρος ἔπεσεν αἰχμάλωτος καὶ ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἠρώτησε πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ἀπήντησεν «ἡγεμονικῶς». Ἀπ' ἐκεῖ ἐπροχώρησε πρὸς ἀνατολάς, διὰ νὰ φθάσῃ τὴν κοιλάδα τοῦ Γάγγου, ἀλλὰ ἐνῶ ἐτοιμάζετο νὰ διαβῇ τὸν Ὑφασιν, τὸν τρίτον ἐκ τῶν παραποτάμων τοῦ Ἰνδοῦ, οἱ στρατιῶται ἠρνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε τότε παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ ἐπιστρέψῃ. Διέταξε νὰ κατασκευάσουν εἰς τὸν Ὑδάσπην στόλον, ὁ ὅποιος φθάνει εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ δι' αὐτοῦ καταβαίνει εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν.

Ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπέστρεψε διηρημένος εἰς τρία. Μέρος αὐτοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει ἤδη τὸ θέρος τοῦ 325 ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας (νότιος Περσία). Ὁ στόλος ὑπὸ τὸν κρητὰ ναύαρχον Νέαρχον ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ ἐξερευνήσῃ τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Εὐφράτου. Ὁ ἴδιος ἐβάδισε διὰ τῆς Γεδρωσίας (σῆμ. Βελουτχιστάν). Ἡ πορεία διὰ τῆς ἐρήμου χώρας διήρκεσεν 60 ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ στρατὸς ἐδοκιμάσθη βαρέως ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν. Εἶναι ὅμως ἀπίστευτον τὸ γραφόμενον ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὅτι ἔχασε τὰ 3/4 τοῦ στρατοῦ του. Συνενωθεὶς μὲ τὸν Κράτερον εἰς τὴν Καρμανίαν

ἔφθασεν εἰς τὰς Πασαργάδας καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 324 ὁ παράτολμος κατακτητὴς εὐρίσκετο εἰς τὰ Σοῦσα, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτελέσει τὴν καταπληκτικὴν αὐτὴν διαδρομὴν.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνας ὁρμητικὸς πολεμιστὴς καὶ κατακτητὴς. Ἡ προσπάθειά του νὰ διοργανώσῃ τὸ κράτος του καὶ τὰ σχέδιά του δεικνύουν ὅτι εἶχεν ἄνωτερον πολιτικὸν νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἀπεμιμήθη τὴν διοικητικὴν ὁργάνωσιν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καί, ὅταν

ἀπέθανε, τὸ κράτος του παρουσιάσθη ὡς ἀντιγραφὴ τοῦ περσικοῦ.

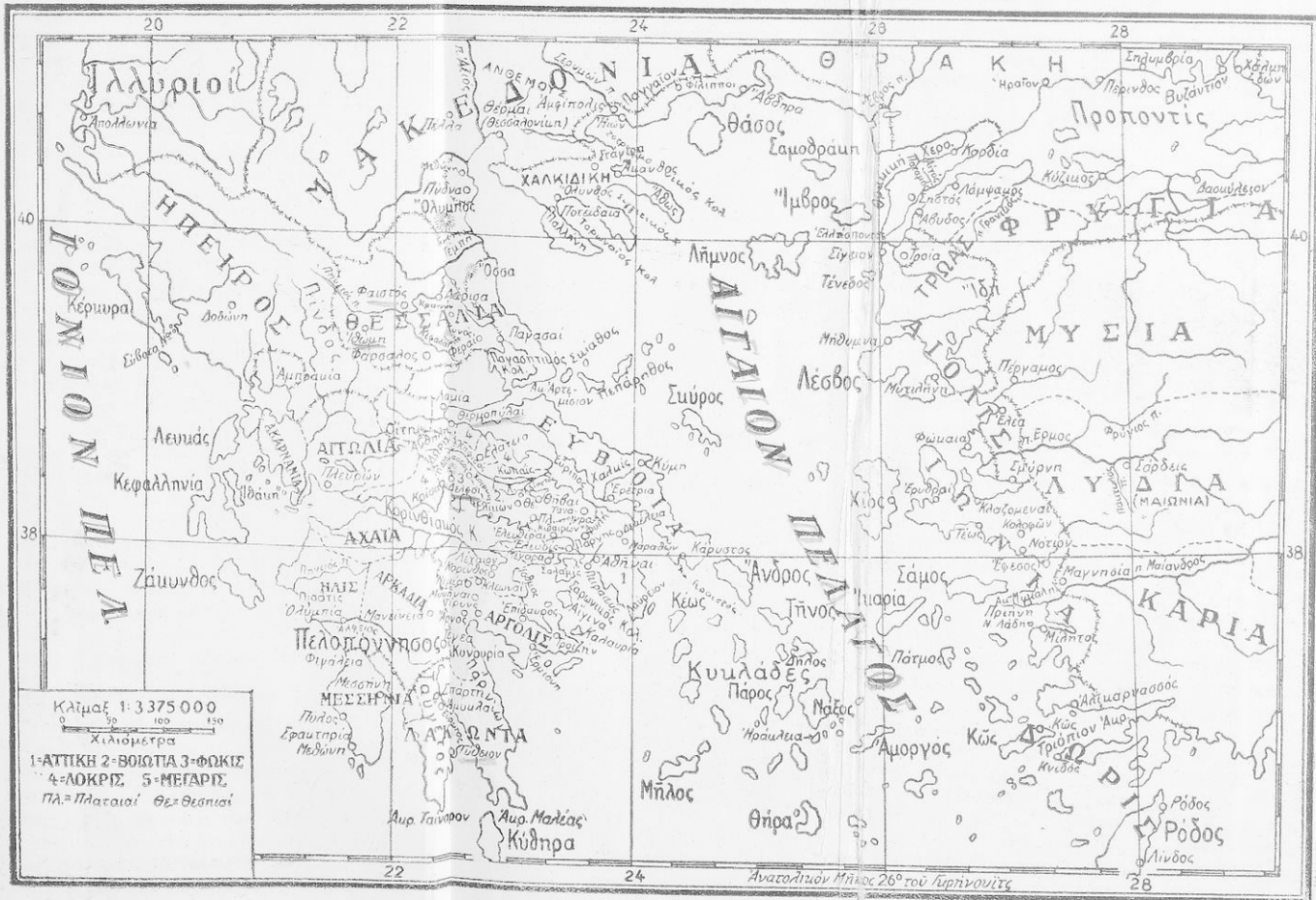
Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος
ἐπὶ νομίσματος τοῦ Λυσιμάχου

Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως εἶχεν εἰς τὸν νοῦν γενναῖα σχέδια, τὰ ὅποια δὲν ὥρμισαν ἔνεκα

τοῦ πρόωρου θανάτου του. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θέτει αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ πατρός του, εἶναι ἡ κοσμοπολιτικὴ ἀντίληψις. Ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτος ἀπὸ τοὺς κυβερνήτας τῆς ἀρχαιότητος συνέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους, τοῦ ὁποῖου οἱ κάτοικοι νὰ εἶναι ἴσοι χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ μία πόλις ἢ μία φυλὴ ἡγεμονεύουσα. Εὐρεθεὶς ἐν μέσῳ τῶν ἀπεράντων ἐκτάσεων καὶ ἐκατομμυρίων ξένων καὶ ἀλλογλώσσων, ἀντιλαμβάνεται ὅτι μὲ τὰς ὀλίγας χιλιάδας ἐνόπλων, τοὺς τοὺς ὁποίους φέρει μαζί του, ἦτο μὲν δυνατόν νὰ διαλύῃ τὰς μάζας τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἀλλ' ὅτι δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσῃ τοὺς ἡττημένους ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Διὰ τοῦτο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ προσελκύσῃ τοὺς βαρβάρους καὶ ἰδίως τοὺς Πέρσας. Θέλει νὰ συναδελφώσῃ καὶ νὰ συγχωνεύσῃ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, ὥστε νὰ λησμονήσουν τὰ παλαιὰ πάθη καὶ τὰς διακρίσεις.

Ἦδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατακτήσεως εἶχε διορί-

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΛΛΑΣ

σει Πέρσας ὡς σατράπας εἰς σπουδαίας θέσεις. Σημαντικώτατον βῆμα ἦτο ὁ γάμος του μὲ τὴν Ρωξάνην. Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου ἐφαρμόζει τοῦτο συστηματικώτερον. Ἐπιστρέψας εἰς τὰ Σοῦσα τελεῖ μεγάλας ἐορτάς, ὁ ἴδιος νυμφεύεται δύο ἄλλας γυναῖκας, μίαν θυγατέρα τοῦ Δαρείου καὶ μίαν τοῦ Ὠχου, καὶ 80 ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας ἐταίρους νυμφεύονται Περσίδας. Προσφέρει δῶρα εἰς τοὺς 10 χιλ. Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον πράξει τοῦτο προηγουμένως. Ἐπίσης ἐσχεδίασε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ στρατοῦ. Ἐσχημάτισε σῶμα ἀπὸ 30 χιλ. εὐγενεῖς Πέρσας, τοὺς ὀνομασθέντας ἐπιγόνους, τοὺς ὥπλισε καὶ ἐγύμνασε κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ἵππικὸν τῶν ἐταίρων καὶ εἰς τὴν φρουρὰν του κατέταξε Πέρσας.

Ἡ διαβάσις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφίνει ἔχνη ἀνεξάλειπτα εἰς τὸν κόσμον. Ἀπὸ τὸν χρυσόν, τὸν ὅποιον μὲ φιλαργυρίαν ἔκρυπτον οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας, διέταξε νὰ κόψουν νομίσματα, τὰ ὅποια μὲ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἔφεραν ἀσυνήθιστον ἕως τότε ζωηρότητα τοῦ ἐμπορίου. Κατεσκεύασεν ὁδοὺς καὶ ἐφρόντισε διὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς συγκοινωνίας. Εἶχε σχέδιον νὰ κατασκευάσῃ μέγαν λιμένα εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἔχῃ πρωτεύουσάν του, διὰ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν μεγίστην ἀποθήκην τοῦ κόσμου καὶ κεντρικὸν σταθμὸν τοῦ ἐμπορίου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ ἐπιτυχὴς ἐκλογή τῶν θέσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἔκτισε τὰς πόλεις, καθὼς καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, τὰ ὅποια ἐξετέλεσεν εἰς τὸν Νεῖλον, εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Εὐφράτην, μαρτυροῦν περὶ τῆς διορατικότητός του.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

Ἐν τούτοις ὁ ἐξαιρετικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος εἶχε καὶ μεγάλα ἐλαττώματα, τὰ ὅποια ἐξώγκωσαν ἀκόμη περισσότερον αἱ συνεχεῖς ἐπιτυχίαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ματαιόδοξος καὶ ἐγωπαθής. Ἡ δύναμις καὶ ὁ πλοῦτος καθὼς καὶ αἱ κολακεῖαι τῶν Ἀσιατῶν ἐμέθυσαν αὐτόν. Ἐπίστευσε πράγματι ὅτι εἶναι ὄν ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Μόλις ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Ἀθεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῇ Ἔκδ. Δ' 9

σιάτας, ἄφησε τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ περιεβλήθη ἀνατολικὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἐδέχθη τὰς συνηθείας καὶ τὴν περὶ τοῦ ἄρχοντος ἀντίληψιν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας. Εἰσήγαγε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, εἰς τὰς ἐορτὰς ἐνεφανίζετο ἐνδεδυμένος ὅπως ἄλλοτε ὁ μέγας βασιλεὺς φορῶν τὴν τιάραν καὶ πορφύραν. Εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν πίπτοντες εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεόν.

Οἱ νεωτερισμοὶ αὐτοὶ ἐξήγειραν τοὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον συνηθίσει νὰ βλέπουν τὸν βασιλέα τῶν νὰ συναναστρέφεται μὲ αὐτοὺς ὡς σύντροφος, καὶ τοὺς Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι εἶχον διάφορον ἀντίληψιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Ἰδίως τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως ἐδημιούργησε σκάνδαλον. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐπάταξε κάθε ἀντίστασιν. Τὴν σκληρότητά του ἐδοκίμασαν οἱ ἐξοχώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐταίρους, ἄνδρες κατέχοντες ἀνωτάτας θέσεις, οἱ ὅποιοι εἶχον προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας. Ἐνῶ ἀκόμη εὐρίσκετο εἰς τὰς περὶ τὴν Κασπίαν χώρας (330) εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Φιλώτα, υἱὸν τοῦ ἀρίστου ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ Παρμενίωνος, ἐπὶ ἀπλῇ ὑπονοίᾳ καὶ πειθόμενος εἰς τὰς συκοφαντικὰς εἰσηγήσεις τῶν ἀντιπάλων του ὅτι συνωμοτεῖ κατὰ τῆς ζωῆς του. Ὁ Φιλώτας ἐβασανίσθη διὰ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἐνοχὴν του καὶ ἐλιθοβολήθῃ. Εὐθὺς κατόπιν διέταξε νὰ φονεύσουν καὶ τὸν Παρμενίωνα, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀφήσει ὡς σατράπην τῆς Μηδίας.

Σχεδὸν ἓν ἔτος ἀργότερα κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς τὴν Σογδιανὴν ἐφόνευσεν εἰς τὸ συμπόσιον, ἰδιοχείρως διατρυπήσας τὸ στήθος του μὲ δόρυ, τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, τὸν ὅποιον ἡγάπα περισσότερο ἀπὸ ὅλους μετὰ τὸν Ἡφαιστίωνα. Τὸ 327 κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν φιλόσοφον Καλλισθένην, ἀνεψιὸν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸν ὅποιον εἶχε παραλάβει εἰς τὴν ἐκστρατείαν ὡς ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς, διότι εἶχε χλευάσει τὴν ἀνατολικὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἀπαίτησίν του νὰ θεωρεῖται ὡς θεός.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 323 ἔφθασε τέλος εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅπου τὸν ἀνέμενον πρέσβεις ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Καρχηδόναν, ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, Σκυθίαν καὶ Αἰθιοπίαν. Ἐκόσμησε τὴν Βαβυλῶνα, ἔκτισε χαλδαϊκοὺς ναοὺς καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα. Ἀνήσυχος ὅμως ὠνειρεύετο φαντασιώδεις ἐκστρατείας καὶ κατακτήσεις. 323
Αἰφνης ἠσθένησεν ἀπὸ πυρετόν, ὁ ὁποῖος ὑπέσκαψε ταχέως τὴν ζωὴν του καὶ ἐντὸς 12 ἡμερῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε μόλις 33 ἐτῶν (13 Ἰουνίου 323).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἱστορία δικαιότερον ἴσως ἀπὸ κάθε ἄλλον τοῦ ἔδωσε τὸν τίτλον τοῦ **Μεγάλου**. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν, δὲν εἶναι κυρίως οὔτε οἱ πολεμικοὶ θρίαμβοι, οὔτε τὰ ἐκπληκτικὰ κατορθώματα τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Αἱ νῖκαι τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέρριψαν τὸν φραγμόν, ὁ ὁποῖος ἐχώριζεν Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολήν, καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐξεχύθη εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀφύπνισε τοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀποναρκωθῆ ἀπὸ τὴν περσικὴν δουλείαν.

Ἀλλὰ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ὠφελήθη πολὺ. Πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἠνοίγετο τὼρα κόσμος πολὺ εὐρύτερος. Ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ φυσικὴ ἐπλουτίσθησαν σημαντικῶτα. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν περιέργειαν τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ μάθῃ. Παρέλαβεν ὁλόκληρον ἐπιτελεῖον ἀπὸ σοφοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐμελέτησαν τὰς νέας χώρας. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν ἐπιτυχῶς τὴν ἐκστρατείαν του ἔξοπλον ἐξερεύνησιν.

Ἀνυπολόγιστος ἦτο προπάντων ἡ ὠφέλεια τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Διὰ τῆς κατακτῆσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀλλάζει ἡ ὄψις τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς ἱστορίας, οἱ λεγόμενοι ἐλληνιστικοὶ χρόνοι.

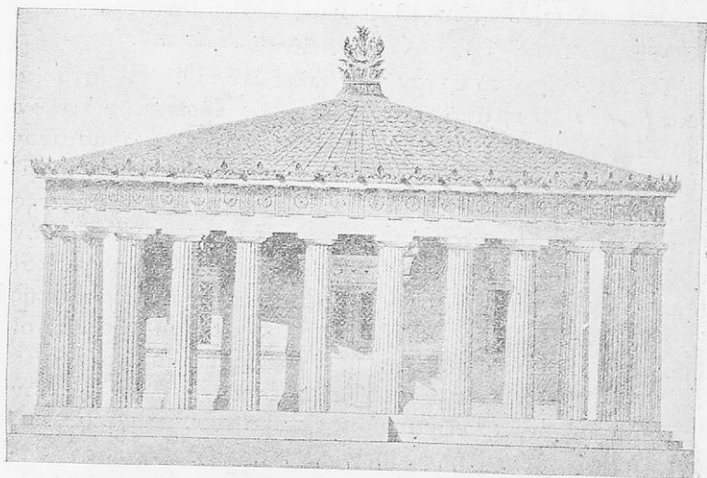

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΝ 4ον ΑΙΩΝΑ

Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΑΙΩΝ

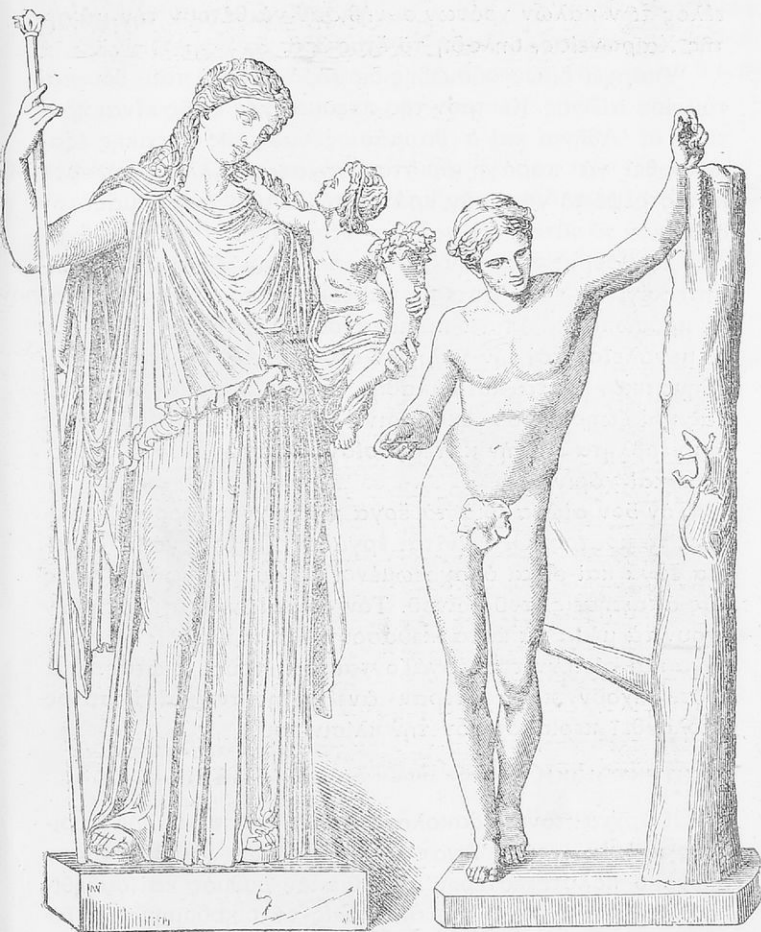
Παρ' ὄλην τὴν ἀναστάτῳσιν καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει ζωηροτάτη

Ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀναπαράστασις)

Τὸν 4ον αἰῶνα ἔκτισαν πολλὰ κυκλικά οἰκοδομήματα. Τοιοῦτον εἶναι ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς Πελοποννησιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Τὸ οἰκοδόμημα ἔκτισθη ἀπὸ τὸ 360—330 π.Χ. Ἡ ἐξωτερικὴ περιφέρεια ἀποτελεῖται ἀπὸ δωρικοὺς κίονας, οἱ ὅποιοι εἶναι κατασκευασμένοι ἀπὸ πώρινον λίθον. Ἐσωτερικῶς εἶχεν ἄλλην κιονοστοιχίαν κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἀπὸ μάρμαρον τῆς Πάρου.

πνευματικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ συγγραφεῖς παράγουν ἔργα κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, τὰ ὅποια δὲν ὑπολείπονται ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ 5ου αἰῶνος. Ὁ 5ος καὶ ὁ 4ος αἰὼν εἶναι οἱ κυρίως κλασσικοὶ χρόνοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ὥς

Εἰρήνη Κηφισοδότου
ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων
Ρώμη

Ἀπόλλων Σαυροκτόνος
ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων
Βατικανόν

Τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τὸν 5ον εἰς τὸν 4ον αἰῶνα. Εἰς τὸ δεύτερον βλέπομεν ὅλην τὴν χάριν, τὴν ὁποίαν ὁ Πραξιτέλης ἤξευρε νὰ δίδῃ εἰς τὰ νεαρά σώματα. Ὁ νεανίας σχεδὸν κρυμμένος ὀπίσω ἀπὸ τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου παραμονεύει τὴν σαύραν ποὺ ἀνεβαίνει γοργά, ἔτοιμος νὰ τὴν καρφώσει μὲ τὸ βέλος, τὸ ὁποῖον κρατεῖ εἰς τὸ χέρι.

τέλος τῶν καλῶν χρόνων συνήθισαν νὰ θέτουν τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας, δηλαδή τὸ ἔτος 338.

Ὑπάρχει ὅμως οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου αἰῶνος. Κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι πάντοτε αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὁ θαυμάσιος λαὸς τῆς Ἀττικῆς ἐξακολουθεῖ νὰ παράγῃ ἀριστουργήματα. Ἀλλ' ὁ πόλεμος κατέστρεψε τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν καὶ μαζί τὸν δημόσιον πλοῦτον. Ἡ γαλήνη ἐταράχθη, οἱ πολῖται ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν. Γενικῶς οἱ Ἕλληνες ἔγιναν εὐπαθέστεροι καὶ εὐερέθιστοι. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα παριστάνουν οἱ τεχνῖται, δὲν ἔχουν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν γαλήνην τοῦ Διός, ἀλλ' εἶναι συναισθηματικά, λεπτὰ καὶ εὐπαθῆ. Ἐχουν γραμμὰς λεπτοτέρας καὶ ζωηροτέραν ἑκφρασιν. Τὰ ἔργα εἶναι πολλάκις ἀνυπέρβλητα εἰς τὴν κατεργασίαν καὶ ἀνώτερα εἰς κομψότητα καὶ χάριν.

Τὸν 5ον αἰῶνα διὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης φροντίζει κυρίως τὸ κράτος. Οἱ τεχνῖται ἐργάζονται εἰς μεγάλα δημόσια ἔργα καὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ. Τὸν 4ον αἰῶνα τὰ κράτη δὲν ἔχουν τὰ μέσα νὰ κατασκευάσουν ναοὺς ἢ ἄλλα δημόσια ἔργα καὶ οἱ τεχνῖται ἐργάζονται διὰ τοὺς ἰδιώτας. Διὰ τοῦτο ἔχουν περισσοτέραν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἕκαστος ἀκολουθεῖ περισσότερον τὴν κλίσιν του.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Οἱ ἀρχιτέκτονες ἐξακολουθοῦν νὰ κτίζουν ναοὺς δωρικοὺς καὶ ἰωνικοὺς. Ἀναπτύσσεται ὅμως κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς ρυθμὸς καὶ συνήθιζον νὰ δίδουν σχῆμα κυκλικὸν εἰς τὰ οἰκοδομήματα. Τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα τοιοῦτου κορινθιακοῦ οἰκοδομήματος εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, μικρὸν κυκλικὸν κτίριον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε τοποθετηθῇ ὁ χορηγικὸς τρίπους, δηλ. τὸ βραβεῖον, τὸ ὁποῖον ὁ Λυσικράτης εἶχε λάβει ὡς χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα. Ὑπέροχον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ εἶναι ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐσώθησαν

μερικοί εξαίσιοι κίονες. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα κτίζονται ἔξοχα θέατρα εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, τὸ Διο ν υ - σ ι α κ ὸ ν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ θέατρον τῆς Ἐ π ι δ α ύ - ρ ο υ κτλ.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ Ἑλλάς ἔχει μεγάλους γλύπτας. Ὁ

Κεφαλή τοῦ Ἑρμοῦ

Ἡ κεφαλὴ τοῦ περιφήμου ἀγάλματος τῆς Ὀλυμπίας. Ὁ θεὸς εἰκονίζεται μὲ σῶμα εὐρωστον, ἀνθηρὸν καὶ τρυφερόν. Κρατεῖ εἰς τὴν ἀγκάλην του τὸν Διόνυσον, διὰ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι θὰ τὸν ἀναθρέψουν. Εἰς τὸν δρόμον ἐσταμάτησε διὰ ν' ἀναπαυθῇ καί, διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὸ μικρόν, τοῦ πρότείνει σταφυλὴν.

Κεφαλή Μελεάγρου

Μαρμάρινον ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων, Ρώμη, Βίλλα Μεδίκκων

Ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἔργα τοῦ Σκόπα. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκφράζουν τὸ βαθύ πάθος, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ ἐκραγῇ εἰς τὴν πρώτην ἀφορμὴν. Τὸ ἀγαλμα ἦτο ὀνομαστόν καὶ ἤρρεσκε πολὺ καὶ δι' αὐτὸ ἐγίναν πολλὰ ἀντίγραφα.

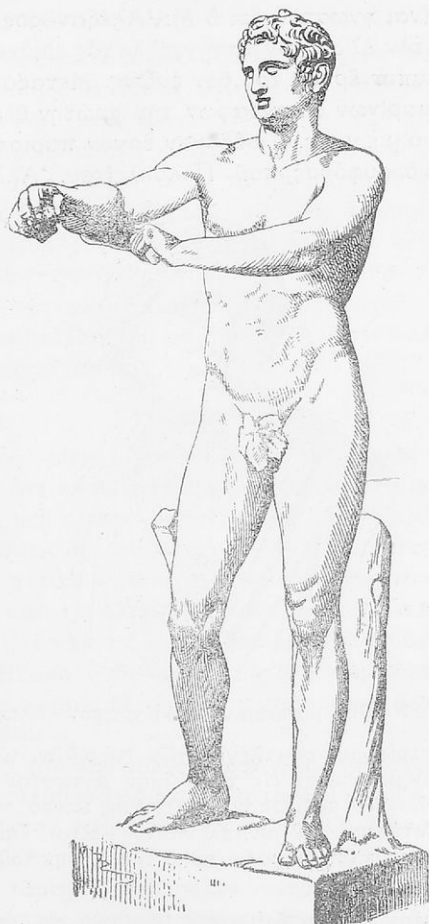
Ἀθηναῖος **Κηφισόδοτος** κατεσκεύασε περίφημον ἄγαλμα τῆς θεᾶς **Εἰρήνης** μὲ τὸ τέκνον της, τὸν **Πλοῦτον**, εἰς τὴν ἀγκάλην, τὸ ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἔστησαν εἰς τὴν

νοτίαν ἄκραν τῆς ἀγορᾶς, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου πιθανῶς ἦτο ὁ μέγιστος γλύπτῃς τοῦ 4ου αἰῶνος **Πραξιτέλης**, τὸν ὁποῖον μὲ θαυμασμόν ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι καὶ σήμερον πολλοὶ θεωροῦν ὡς τὸν μέγιστον καλλιτέχνην τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὰ ἔργα του σώζεται τουλάχιστον ἓν πρωτότυπον καὶ ἀρκετὰ ἀντίγραφα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν τέχνην του. Ὁ Πραξιτέλης ἦτο κυρίως μαρμαρογλύπτῃς καὶ προήγαγεν εἰς μεγάλην τελειότητα τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου. Εἰς τὰ ἀγάλματά του τὸ μάρμαρον λαμβάνει ἀπαλότητα σαρκὸς καὶ νομίζει κανεὶς ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν λευκὴν ἐπιδερμίδα τρέχει θερμὸν αἷμα. Τοῦτο παρατηροῦμεν καὶ ἡμεῖς σήμερον, διότι εὐτυχῶς ἓν ἀπὸ τὰ ἔργα του διεσώθη εἰς τὸ πρωτότυπον. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ὁ περίφημος Ἑρμῆς τῆς Ὀλυμπίας. Οἱ θεοὶ τοῦ Πραξιτέλους εἶναι περισσότερον ἀνθρωποει, ἀλλ' ἀνθρωποει μὲ εὐγενέστατα χαρακτηριστικὰ καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Ἀπὸ τὰ ἔργα του σώζονται εἰς ἀντίγραφα ὁ Ἑρως τῶν Θεσπιῶν, ὁ ἀναπαυόμενος Σάτυρος, ὁ Ἀπόλλων σαυροκτόνος.

Ἐξοχος καλλιτέχνης ἦτο ἐπίσης ὁ **Σκόπας**, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Πάρον καὶ εἰργάσθη εἰς διάφορα μέρη. Ἦτο κυρίως χύτης ὀρειχαλκίων ἀγαλμάτων καὶ εἰκονίζει συνήθως ἰσχυρὰ πάθη. Πρότυπον τοιοῦτου ἔργου ἦτο ἡ Βακχίς, τοῦ ὁποῦ ἀντίγραφον εὐρίσκεται εἰς τὸ Μόναχον. Ὁ Σκόπας κατὰ τὴν νεότητά του εἰργάσθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Τεγέας καὶ ἀργότερα εἰς τὸν περίφημον μνημεῖον τοῦ Μουσώλου (Μαυσωλεῖον) εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἔζησεν ὁ τρίτος μέγιστος καλλιτέχνης τῆς περιόδου **Λύσιππος**, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα καὶ ἦτο χαλκοπλάστης, ὅπως οἱ περισσότεροι πελοποννήσιοι τεχνῖται. Κατεσκεύασεν ἀναρίθμητα ἔργα βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς μαθητάς του καὶ ἴσως δὲν εἶναι ὑπερβολικοὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὅταν λέγουν ὅτι παρήγαγε 1500 ἔργα. Κατεσκεύασεν ἀγάλματα θεῶν, ἀθλητῶν, ζώων καὶ ἰδίως ἀνδριάντας συγχρόνων

Ἄποξυόμενος

μαρμάρινον ἀντίγραφον—Ρώμη, Βατικανόν

Εἰκονίζει ἀθλητὴν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν νίκην ξύνει τὸ λάδι καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τοῦ σώματός του μὲ ξύστραν (στλεγγίδα). Ὁ Λύσιππος δίδει νέον τύπον ἀθλητοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει κεφαλὴν σχετικῶς μικράν, σκέλη λεπτά καὶ ὕψηλά καὶ ὅλον τὸ ἄγαλμα κάμνει ἐντύπωσιν δυνάμεως μαζί καὶ εὐκινήσιας.

άνδρων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατὰ προτίμησιν εἰς τὸν Λύσιππον παρήγγελλε τὰς εἰκόνας του. Κανὲν πρωτότυπον ἔργον του δὲν ἐσώθη. Μεταξὺ τῶν σωζομένων μαρμαρίνων ἀντιγράφων τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ ἀποξυόμενος. Τὸ ἔξοχον ἔργον παριστάνει ἀθλητὴν ὅπως ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου. Ἀλλ' ὁ Λύσιπ-

Κεφαλὴ Νιόβης, μαρμάρινον ἀντίγραφον—Φλωρεντία

Ἀπὸ τὸ περίφημον σύμπλεγμα τῶν Νιοβιδῶν, τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι εἶχαν μεταφέρει εἰς τὴν Ῥώμην ἄγνωστον ἀπὸ ποίαν ἑλληνικὴν πόλιν. Τὸ πρόσωπον τῆς Νιόβης ἐκφράζει βαθὺ πένθος. Ὁ καλλιτέχνης τοῦ συμπλέγματος εἶναι, ἐπίσης ἄγνωστος, ἀλλ' ἡ τέχνη του ὁμοιάζει πολὺ τὴν τέχνην τοῦ Σκόπα.

πος ἔδωσε νέον τύπον ἀθλητοῦ. Ἐπίσης σώζεται εἰς ἀντίγραφον ὁ περίφημος Ἡρακλῆς, ὁ Ἀρης, ὁ Ἀγίας κτλ.

Εἰς τὸν 4ον αἰῶνα ἀνήκει τὸ περίφημον σύμπλεγμα τῆς Νιόβης. Ἐπίσης εἰς τὸν αἰῶνα αὐτὸν θέλουν νὰ κατατάξουν δύο περίφημα ἀγάλματα, τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Μπελβεντέρε καὶ τὴν Ἀρτεμιν τῶν Βερσαλλιών.

Η ΚΕΡΑΜΕΥΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα σώζονται ἄγγεῖα καὶ ἄλλα ἔργα κεραμευτικῆς, τὰ ὅποια κάμνουν ἐντύπωσιν μὲ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν χάριν των.

Τὴν πρόδοον τῆς κεραμευτικῆς εἰς τὴν Βοιωτίαν κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα μαρτυροῦν τὰ πολυάριθμα πήλινα εἰδῶλιστα, τὰ ὅποια εὐρέθησαν εἰς τοὺς τάφους τῆς Ταναγρας. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα. Εἰκονίζουσι συνήθως γυναῖκας καὶ πολὺ συχνὸς εἶναι ὁ τύπος γυναικῶν μὲ ἐνδυμασίαν περιπάτου, μὲ χιτῶνα δηλαδὴ καὶ ἱμάτιον καὶ σκιάδιον. Ἄλλοτε πάλιν ἔχομεν κωμικὰς παραστάσεις.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ὁ 4ος αἰὼν εἶναι περίοδος τῆς ἀκμῆς τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἡ ἀττικὴ πεζογραφία ἀναπτύσσεται καὶ συστηματοποιεῖται καὶ οἱ συγγραφεῖς περιποιοῦνται τὴν μορφήν τοῦ λόγου, ὅπως οἱ καλλιτέχναι τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου. Ἡ ἀττικὴ διάλεκτος τελειοποιεῖται τόσον πολὺ, ὥστε ἐπιβάλλεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ γίνεται ἡ κοινὴ γραφομένη. Ἡ ποίησις ὅμως δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄξια λόγου ἔργα. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ζῇ ἡ κωμῳδία, ἡ ὁποία τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔλαβε νέαν μορφήν καὶ ὀνομάζεται Νέα Κωμῳδία.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔζησαν πολλοὶ ἱστορικοί, οἱ ὅποιοι ἐπράγματευσαν διαφορώτατα θέματα. Ἀλλὰ μόνον τοῦ Ξενοφῶντος ἐσώθησαν τὰ ἔργα. Ὁ Ξενοφῶν ἦτο ἀθηναῖος, μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, καὶ ἡ νεότης του συνέπεσε μὲ τὰς ταραχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου καὶ ἀργότερα ἔζησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπειδὴ ἦτο ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων. Ὁ Ξενοφῶν περιέγραψε μὲ ζέσιν νεανικὴν τὴν Ἀναβάσιν τοῦ Κύρου. Τὸ κυριώτερον ὅμως ἱστορικὸν ἔργον του εἶναι τὰ Ἑλληνικά, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 411 π.Χ. μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης τὸ 362. Ἡ Κύρου παῖς εἶναι διδασκτικὸν μυθιστόρημα. Ἐκτὸς τούτων ἔγρα-

ψε τὰ Ἀπομνημονεύματα, ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους. Ὁ Ξενοφῶν ἦτο πολυγρ-

Ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων
Ἀθῆναι, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

Τὸ ὀνομαστὸν ἄγαλμα εὐρέθη εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης πλησίον εἰς τὴν νῆσον Ἀντικύθηρα, εἰς τὴν θέσιν ὅπου εἶχε βυθισθῇ κατὰ τὸν 1ον π. Χ. αἰῶνα ἓνα πλοῖον, τὸ ὁποῖον μετέφερον ἔργα τέχνης εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἶναι κομψὸν ἔργον τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ παριστάνει πιθανῶς ἔφηβον καὶ ὄχι θεόν.

Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε
Ρώμη—Βατικανόν

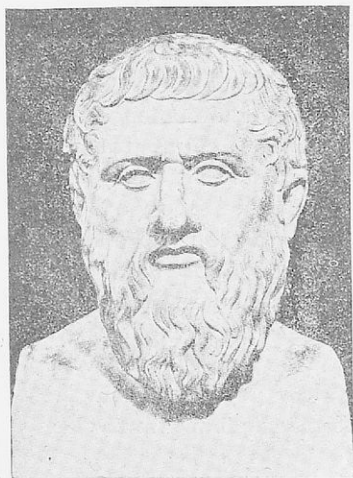
Εἰς τὸν 4ον αἰῶνα ἀνῆκει τὸ ὀνομαστὸν ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ὁποῖον ἐθαυμάσθη καὶ ἐξυμνήθη πολὺ. Εἶναι ὁ θεός, ὁ ὁποῖος ἀποτρέπει τὸ κακὸν καὶ προστατεύει τοὺς ἀνθρώπους. Προβαίνει ὀρμητικὸς καὶ τὸ χαριτωμένον πρόσωπόν του εἶναι γεμάτων ὑπερηφάνειαν καὶ θάρρος.

φώτατος, ἔγραφε μὲ μεγάλην εὐκολίαν καὶ τὸ ὕφος του εἶναι ἀπλοῦν καὶ ὑπόδειγμα ἀττικοῦ λόγου.

Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ

‘Ο 4ος αἰὼν εἶναι ἰδίως ἐποχὴ τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας.

‘Η ρητορικὴ εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔγινεν ἐπιστήμη, τὴν ὁποίαν ἐδίδασκον εἰδικοὶ διδάσκαλοι, ἰδίως οἱ σοφισταί. ‘Αμέσως μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον δημοτικότητα ἀπέκτησεν ὁ **Λυσίας**. Κατήγετο ἀπὸ μίαν μεγάλην οἰκογένειαν μετοίκων καὶ ἔγραψε λόγους, τοὺς ὁποίους

Πλάτων (427—347)

μαρμαρινὴ προτομὴ· Ρώμη, Βατικανόν

‘Αριστοτέλης (384—322)

Μαρμαρινὴ προτομὴ· Βιέννη

οἱ δικαζόμενοι ἀπήγγελλον εἰς τὸ δικαστήριον, διότι εἰς τὰς ‘Αθήνας δὲν ἐπετρέπετο ἡ μεσολάβησις δικηγόρων. ‘Ο ὀνομαστὸς ὅμως ρητοροδιδάσκαλος τῶν ‘Αθηνῶν κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἦτο ὁ **‘Ισοκράτης**, ὁ ὁποῖος ἀπέκτησε πολλοὺς μαθητάς, μολοντί ἐλάμβανεν ὑπέρογκα δίδακτρα.

‘‘‘Αλλ’ οἱ ἐξοχώτεροι ρήτορες τῶν ‘Αθηνῶν ἤκμασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου, εἶναι δὲ ὁ **Δημοσθένης** καὶ ὁ ἀντίπαλός του **Αἰσχίνης**. Σῶζονται πολλοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους. ‘‘Αλλοι ἀπ’ αὐτοὺς ἀπήγγελθησαν εἰς κρίσιμους στιγμὰς τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν ‘Αθηνῶν, ὅπως

οἱ Φιλιππικοί, οἱ Ὀλυνθιακοί, καὶ διακρίνονται διὰ τὴν πατριωτικὴν θέρμην καὶ τὸ πάθος, ἄλλοι εἰς πολιτικὰς δίκας, ὅπως ὁ περὶ στεφάνου, ὁ κατὰ Μειδίου κτλ., οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ σημαντικώτεροι. Ἡ ἀρχαιότης ἐθεώρησε τὸν Δημοσθένην ὡς τὸν κορυφαῖον τῆς ρητορικῆς καὶ σήμερον, ὅταν ὁμιλοῦν περὶ ρητόρων, αὐτὸν ἐννοοῦν κατὰ πρῶτον λόγον.

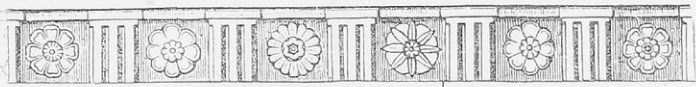
Ἐφάμιλλός του ἦτο ὁ ἄσπονδος ἀντίπαλός του Αἰσχίνης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος. Τοῦ Αἰσχίνου ἐσώθησαν ὀλίγοι λόγοι, ἀλλ' ὁ κατὰ Κτησιφῶντος μᾶς δίδει ἔννοιαν τῆς ἐξόχου ρητορικῆς ιδιοφυΐας του.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους ἔδωσε πλουσίους, καρπούς κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταὶ του ἐξήγησαν ὁ καθεὶς μὲ τὸν ἰδικόν του τρόπον τὰ διδάγματα του καὶ ἐσχημάτισαν τὰς Σωκρατικὰς σχολάς.

Ὁ σημαντικώτερος ἀπὸ τοὺς μαθητάς του ἦτο ὁ Πλάτων (427-347), φύσις ἐξαιρετικὴ, πολυμαθὴς σοφὸς καὶ ἐξαίρετος καλλιτέχνης τοῦ λόγου, ὁ ὅποιος συνεπλήρωσε καὶ ἀνέπτυξε τὴν σωκρατικὴν διδασκαλίαν. Ὁ Πλάτων ἦτο πολυγραφώτατος καὶ μὲ τὴν μεγάλην συγγραφικὴν του ιδιοφυΐαν ἔδωκεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὴν μορφήν ἐκείνην, μὲ τὴν ὁποίαν ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα.

Νέους δρόμους εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἤνοιξεν ὁ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος Ἀριστοτέλης (384—322). Ἐγεννήθη εἰς τὰ Στάγिरα τῆς Μακεδονίας, ἤλθε 17 ἐτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος. Εἶχε κλίσιν εἰς τὰς πρακτικώτερας ἐπιστήμας καὶ μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν προσωπικὴν ἔρευναν ἐγένεν ὁ πολυμαθέστερος σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἀπεταμίευσε τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του καὶ τὰ βιβλία του ἐγέναν εἶδος ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ, τὸ ὅποιον ἐπαιδαγώγησε τὴν ἀνθρωπότητα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οἱ Ἀραβες, καθὼς καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τοὺς μέσους χρόνους εἶχον ὡς διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν τὸν Ἀριστοτέλην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναστάτῳσιν εἰς τὸ κράτος του, διότι ὁ περὶ φημος κατακτητὴς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχόν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἄνθρωπος κατώτερος πνευματικῶς. Ἀλλ' ἡ δύναμις περιήλθε κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει φήμην καὶ πλοῦτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ὁ **Περδίκκας**, συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ὁ **Πτολεμαῖος**, ὁ **Λυσίμαχος** καὶ ὁ **Λεοννάτος**, ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως, ὁ **Ἀντίγονος**, ὁ **Σέλευκος**, ὁ **Εὐμένης**. Μεγάλην ἰσχὺν εἶχεν ἐπίσης ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Μακεδονίας **Ἀντίπατρος** καὶ ὁ υἱός του **Κάσσανδρος**.

Ὅλοι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ κυριαρχήσουν. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἦλθον εἰς φῶς τὰ κακῶς κρυπτόμενα πάθη καὶ αἱ ἀντιζηλῖαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἤρχισεν ἤδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν κατῴρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ὁ Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς, ἀλλὰ πλησίον του ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκας μετὰ τὸν τίτλον ἐπιμελητῆς αὐτοκράτωρ. Οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ἔλαβαν ἄλλας ἐξουσίας ἢ τὴν διοίκησιν μεγάλων τμημάτων τοῦ κράτους. Τρεῖς μῆνας μετὰ ταῦτα ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν υἱόν.

Ο ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Παρά τὰ ἀτυχήματα καὶ τὴν θλιβεράν κατάπτωσιν δὲν εἶχε νεκρωθῇ ἐντελῶς τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσε τὸ σύνθημα εἰς τὴν ἐξέγερσιν. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του ἐτέθησαν εἰς κίνησιν καὶ πολλαὶ πόλεις ἤκουσαν τὴν πρόσκλησιν των. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν ἱκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων Λεωσθένην, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ ἀποκλείσῃ τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς συνάντησιν του μὲ ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις, ἀπεκρούσθη καὶ ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Λαμίαν, ὅθεν ὁ πόλεμος ὠνομάσθη Λαμιακὸς πόλεμος. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλάς καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου ἐτάχθησαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἀλλὰ ἡ ἀπόπειρα αὕτῃ ἔλαβε τραγικὸν τέλος. Οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ Λεοννᾶτος καὶ Κράτερος ἔσπευσαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ αἱ ἡνωμένοι δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἐνίκησαν τοὺς Ἕλληνας παρὰ τὴν Κρανῶνα (Αὔγ. 322). Ὁ Ἀντίπατρος παρουσιάσθη τότε πρὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, τοὺς ὁποίους ἡ ἐκκλησία κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ὁ Ὑπερίδης, ὁ φίλος τοῦ Δημοσθένους, ρήτωρ καὶ θερμὸς δημοκρατικὸς, παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐφονεύθη, ὁ Δημοσθένης καταφυγὼν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (Πόρος) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τοῦ Ἀντιπάτρου ἐπὶ δηλητήριον (τέλος τοῦ 322). Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μουνιχίαν τοῦ Πειραιῶς, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα περιωρίσθη σημαντικῶς. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην αἱ Ἀθηναὶ παύουν νὰ εἶναι ἡγεμονεύουσα δυνάμεις.

ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΝ

Εἴκοσι περίπου ἔτη οἱ Μακεδόνες ἀρχηγοὶ κατέβαλλον προσπάθειαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ ἐνότης ἦτο κατὰ τύπους μόνον. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ οἱ ἰσχυροὶ ἀρχηγοί, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ἱστορίαν λέγονται **Διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου**, ἐφιλονίκησαν καὶ περιεπλάκησαν εἰς αἱματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοτρόπως οἱ χρόνοι, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάν-

δρου, εἶναι χρόνοι ἀναστατώσεων, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστροφῶν. Παριστάμεθα ἐπανειλημμένως πρὸ τοῦ ἐξῆς φαινομένου. Εἷς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτᾷ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ γίνῃ μόνος κύριος εἰς τὸ ἀχανές κράτος. Κατ' αὐτοῦ συνασπίζονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμιν του. Τοιοῦτοτρόπως ἐξαφανίζεται ὁ Περδίκκας καὶ ματαιώνεται τὸ σχέδιόν του νὰ γίνῃ μόνος βασιλεὺς. Συγχρόνως ὁμως εἰς τοὺς ἀνταγωνισμοὺς αὐτοὺς δολοφονοῦνται ὁ Ἀρριδαῖος καὶ ὁ υἱὸς τῆς Ρωξάνης καὶ σχεδὸν ὅλη ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξοντώνεται.

Μετὰ πολλὰς τροπὰς τοῦ πολέμου ὁ Ἀντίγονος κατῴρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ μεγάλην δύναμιν. Ἐξουσίαζεν ἐκτεταμέναις χώραις εἰς τὴν Ἀσίαν, ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ καὶ κύριος τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ διεκδικῶν νὰ γίνῃ μόνος κύριος. Κατ' αὐτοῦ συνησπίσθησαν τότε οἱ ἄλλοι στρατηγοί, ὁ Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ἡ τελευταία περίοδος τοῦ πολέμου, ἡ ὁποία διήρκεσε δέκα ἔτη μὲ μικρὰν μόνον διακοπήν.

Ὁ Ἀντίγονος κατῴρθωσε νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ μακρόν, διότι διέθετεν ἀνεξαντλήτους δυνάμεις εἰς ἀνθρώπους καὶ χρῆμα καὶ εἶχεν ἱκανώτατον στρατηγὸν τὸν υἱὸν του **Δημήτριον**, τὸν ὀνομασθέντα **Πολιορκητὴν**. Τέλος τὸ 301 εἰς τὴν Ἰψὸν τῆς Φρυγίας ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη. Οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοῦ Σελεύκου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὀδηγήσει ἀπὸ τὴν Βαβυλῶνα μεγάλας δυνάμεις (μεταξὺ αὐτῶν 300 πολεμικοὺς ἐλέφαντας ἀπὸ τὰς Ἰνδίας), ἐνίκησαν κατὰ κράτος. Ὁ Ἀντίγονο-Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῇ Ἔκδ. Δ' 10

Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (336—283) ἐπὶ νομίσματος

νος ἐφονεύθη, ὁ Δημήτριος μόλις διεσώθη μὲ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του.

Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη εἶναι σημαντικός σταθμός εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων, διότι σημαίνει τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ κράτος διαμερίζεται ὀριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῶν διαδόχων. Τὰ σημαντικώτερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι :

1) τὸ βασιλείον τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος,

2) τὸ βασιλείον τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Σέλευκος,

3) τὸ βασιλείον τῆς Μακεδονίας καὶ

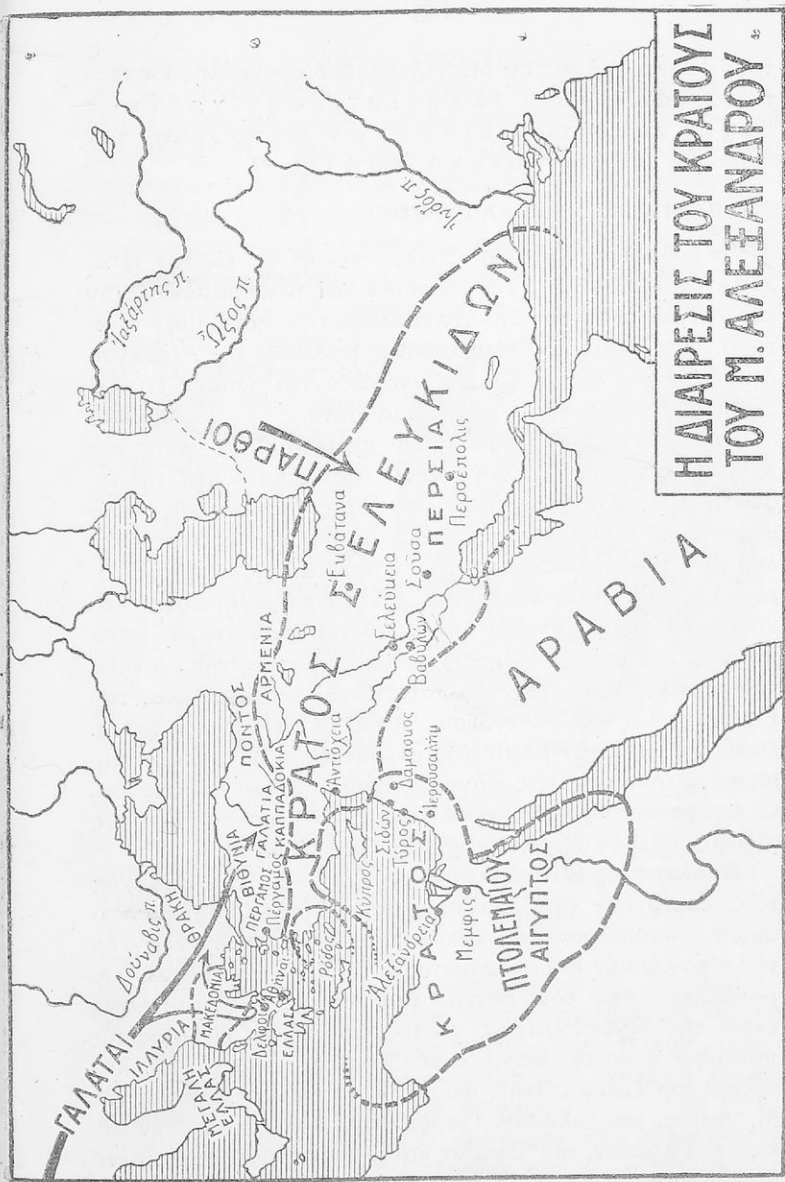
4) τὸ βασιλείον τῆς Περγᾶμου, τὸ ὁποῖον ἱδρύεται ὀλίγον ἄργότερα.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κράτη τὰ ἱδρυθέντα ὑπὸ Ἑλλήνων. Πλὴν τούτων δημιουργοῦνται ἐθνικὰ κράτη ὑπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας, τὰ λεγόμενα βαρβαρικὰ βασίλεια, βασιλείον τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας, τῆς Παφλαγονίας κτλ.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Εἰς τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἱδρύθησαν εἰς ξένας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, οἱ Ἕλληνες ἐπεβλήθησαν μὲ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνωτέραν εὐφυΐαν των, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου καὶ ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν εὐεξίαν τοῦ τόπου, ὥπως οἱ Ἀγγλοὶ σήμερον εἰς τὰς ἀποικίας. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε στενωτέρα ψυχικὴ ἐπαφὴ μεταξὺ τῆς κυριάρχου τάξεως καὶ τῶν ὑποτελῶν, μολονότι οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καὶ περιεποιήθησαν τοὺς ἐγχωρίους σεβασθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰῶνας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἐξελληνισμός δηλ. τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν

**Η ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.**

τούς χρόνους ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων ἐλληνιστικοὺς χρόνους ἢ χρόνους τῶν διαδόχων καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων ἐλληνιστικὰ κράτη.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἡ εὐδαίμων χώρα τοῦ Νείλου περιήλθεν εἰς τὸν **Πτολεμαῖον** (323—285), τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Σωτήρ. Ἔνεκα τούτου οἱ μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζονται **Λαγίδαι**. Ὀνομάζονται ἐπίσης Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν τὸ ὄνομα αὐτό.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε πλὴν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νήσον Κύπρον, ἡ ὁποία ἦτο στερεὰ βάση τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν. Ἄνθρωπος μὲ πρακτικὸν νοῦν ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος δὲν ἐπεδίωξε χιμαϊρικὰ σχέδια. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐσκέφθη πῶς νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἀνεξάρτητον. Διὰ τοῦτο ἀντετάχθη κατὰ παντός, ὁ ὁποῖος ἐζήτησε νὰ ἀνασχηματίσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους πρὸς ἴδιον ὄφελος, κατὰ τοῦ Περδίκκα, τοῦ Εὐμένους καὶ τοῦ Ἀντιγόνου. Ἀφοῦ δὲ κατῴρθωσε τοῦτο, ἔθεσε τὴν στερεὰν βάσιν τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως στηρίζας αὐτὴν ἐπὶ καλῶς ὀργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Οἱ ἀπόγονοί του ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας, σχεδὸν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ.

Πτολεμαῖος Β΄ ὁ Φιλάδελφος (285—247), ὁ διάδοχός του, κατέστησε τὴν Ἀλεξάνδρειαν κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀκμὴν, τὴν ὁποίαν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐπεδίωξε κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου. Διὰ τοῦτο περιεπλάκη εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον Β΄. Κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, Φοινίκην, τὰ νότια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κιλικίαν, Παμφυλίαν, βραδύτερον τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν, τὴν Ἐφεσον καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου. Μετὰ πρόσκαιρον διακοπὴν ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος οἱ

δύο βασιλεῖς εἰρήνευσαν, ἀφοῦ ὁ Ἀντίοχος Β' συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Βερενίκην. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου διετήρησε μέρος τῶν κατακτήσεών του. Ἡ Αἴγυπτος εἶδε τότε ἡμέρας λαμπράς. Ἡ Ἀλεξάνδρεια κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν μεταξύ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Ρόδου, Κυζίκου, Βυζαντίου, καὶ ἀνεμιγνύετο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος κατέχουσα ναυτικὰ στηρίγματα εἰς τὸ Αἶγαῖον. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μάλιστα νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Δύσεως, μὲ τὰς Συρακούσας, τὴν Καρχηδόνα καὶ ἰδίως τὴν Ρώμην.

Πτολεμαῖος Γ' ὁ Εὐεργέτης (247—221) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του καὶ ἤρchiσε νέον πόλεμον εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφορμὴν λαβὼν τὴν δολοφονίαν τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης. Τοιοῦτοτρόπως ἤρchiσεν ὁ λεγόμενος **τρίτος συριακὸς πόλεμος**. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε τότε μεγάλην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν ὁποίαν ἐφρόντισε νὰ ἀπαθανάτι-

Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη
κειμηλῖος λίθος—Βιέννη

Κειμηλίους λίθους ἔλεγον πολυτίμους λίθους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔγλυφον μορφὰς ἐκτύπους κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Ὁ ἀνωτέρω εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κομφοτεχνήματα, ἔχει διάμετρον 0,11 μ. καὶ παριστάνει τὰς προτομὰς Πτολεμαίου τοῦ Β' καὶ τῆς Ἀρσινόης.

ση μὲ ἐπιγραφὰς πλήρεις κομπορρημοσύνης. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως δὲν ἦσαν τόσον σημαντικά. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 240 ἐκράτησε τὴν Παλαιστίνην, τὴν κοίλην Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ ἀξιολόγους θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Θράκης.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ Αἴγυπτος διετήρησε τὴν πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν. Ἀλλ' ἤδη ὁ **Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ**

(221—205) δὲν κατορθώνει νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς τῆν αἰγυπτιακὴν δύναμιν. Ἐπὶ τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου τοῦ **Πτολεμαίου Ε΄ τοῦ Ἐπιφανοῦς** (205—181) παρέλυσεν ἡ διοίκησις καὶ ἐπεκράτησαν οἱ αὐλοκόλακες. Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν συνεμάχησαν ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ' καὶ ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ διαμοιράσουν τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος. Τὸ 200 ὁ Ἀντίοχος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Τὰ παράλια τῆς Συρίας, ἡ Ἰουδαία μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ μέχρι τῆς Γάζης περιήλθον εἰς τὸν Ἀντίοχον, ἐνῶ τὰς μικρασιατικὰς κτήσεις τῶν Πτολεμαίων κατελάμβανεν ὁ Φίλιππος.

Βραδύτερον ἡγεμόνες ἀνίκανοι, σκληροὶ καὶ αἰμοχαρεῖς ἐκάθησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἐξησθένησε καὶ φιλονικίαι ἐτάραξαν τὸ κράτος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε πολλάκις θέατρον βιαιῶν στάσεων. Τέλος ἡ Ρώμη ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον (31 π.Χ.).

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ—ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς ὀργανώσεως στηρίζας αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπιτυχοῦς φορολογικοῦ συστήματος. Ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἦτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐξαντλήσουν. Τὸ ταμεῖον τῶν ἐγέμιζεν ἰδίως ἀπὸ τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἀπέφευγον νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φόρους τὸν ἐγχώριον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἦτο κυρίως γεωργικός. Διὰ τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριζαν μὲ ὅλα τὰ μέσα τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐτῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαιοὺς αἰγυπτιακοὺς ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἀπαράμιλλον ὀξυδέρκειαν εἶχεν ἐκλέξει

τὴν θέσιν τῆς. Προτοῦ παρέλθῃ αἰὼν ἀπὸ τὸν θάνατόν του, ἡ πόλις ἀπέβαινεν ὁ μεγαλύτερος λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἡ κοιλὰς τοῦ Νείλου ἦτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὅποῖον συναντῶνται οἱ δρόμοι τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης. Πολλὰ μεγάλα ἐμπορικὰ ὁδοὶ κατέληγον ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν συνεκέντρωνε μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν συνέρρεον, ὅπως εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς ἀρχαιότητος, προϊόντα μακρινωτάτων χωρῶν, διότι ἐκεῖ εὗρισκον ἀγοραστάς. Τὸ ἐμπόριον ἔδωκε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦτο ἡ σταθερὰ βάσις τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Ὁ κυριώτερος νικητὴς τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης **Σέλευκος** (321·281) ἱδρυσε μετὰ τὴν νίκην τὸ εὐρύτερον κράτος τῶν διαδόχων, τὸ Βασίλειον τῆς Ἀσίας, καθὼς ἔλεγον κατ' ἀρχάς, ἢ Βασίλειον τῆς Συρίας, ὅπως ὠνομάσθη ἀργότερα, διότι τὸ κέντρον τοῦ κράτους ἦτο ἡ Συρία. Οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας ὠνομάσθησαν Σελευκίδαι ἀπὸ τὸν γενάρχην των καὶ φέρουν συνήθως τὸ ὄνομα Σέλευκοι ἢ Ἀντίοχοι.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἀλλὰ τὸ εὐρύτατον αὐτὸ κράτος δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πόλιν, ἡ ὁποία νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἔμειναν πάντοτε ἀκαθόριστα. Διὰ τοῦτο πολὺ ἐνωρὶς οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ οἱ Σελευκίδαι ἱδρυσαν σειρὰν πόλεων. Ὁ ἱστορικὸς Ἀππιανὸς λέγει ὅτι ὁ Σέλευκος ἔκτισε 16 Ἀντιοχείας, τὰς ὁποίας ὠνό-

μασεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρός του, 5 Λαοδικείας, αἱ ὅποιαι ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς μητρός του, 9 Σελευκείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωκε τὸ ὄνομά του, 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στρατονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γυναικῶν του. Κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Σελεύκεια ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἀλλ' οἱ Σελευκίδαι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλησιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ ἰδρύθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἡ Ἀντιόχεια, ἡ ὁποία ἀργότερα ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἴπομεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐπὶ τινα χρόνον ὅμως ἀπέκτησε μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουτοπαραγωγούς πηγὰς του. Πολλὰ ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἦσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι ὅσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Ἡ γεωργία ἀνεπτύχθη εἰς ἀπίστευτον σημεῖον. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἡ γῆ ἀπέβη εὐφορωτάτη μὲ τοὺς ὕδατοφράκτας, τὰς διώρυγας καὶ ἄλλα ὑδραυλικά ἔργα, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα εὗρέθησαν σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς ἀνατολῆς, ἐχρησίμευσε δὲ τοῦτο ὡς σύνδεσμος τῆς ἁπλῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

Ὁ Ἀντίοχος Α' ὁ Σωτὴρ (281—261), ὁ διάδοχος τοῦ Σελεύκου Α', διατηρεῖ ἀκόμη τὴν ἑκτασιν τοῦ κράτους του. Ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ διαδόχου, τοῦ Ἀντιόχου Β' τοῦ Θεοῦ (261—248), ἰδρύνονται εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ βασιλείου ἰσχυρὰ ἀνεξάρτητα κράτη. Ἰδίως ἐπικίνδυνον ἔγινε τὸ νέον περσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἵδρυσαν μογγόλοι ἱππεῖς, οἱ Πάρθοι, εἰς τὰς νοτιοανατολικὰς τῆς Κασπίας χώρας κατελθόντες ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ἐντοπίους κατοίκους καὶ τοιουτοτρόπως προῆλθε τὸ νέον περσικὸν ἢ Παρθικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον θὰ διαδραματίσῃ σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καὶ βυζαντινὴν ἱστορίαν. Ὁ Ἀντίοχος Γ' ὁ λεγόμενος Μέγας (222—187) δίδει προσωρινὴν λαμ-

πρότητα εἰς τὸ κράτος, πολεμεῖ ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Πάρθων, ταπεινώνεται ὁμως ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν ἐξασθε-
νεῖ διαρκῶς ὑπὸ τὴν
πίεσιν τῶν Πάρθων
καὶ τοῦ νέου κρά-
τους τῶν Ἀρμενίων
καὶ περιορίζεται εἰς
τὴν Συρίαν, ἡ ὁποία
γίνεται τέλος ρωμα-
ϊκὴ ἐπαρχία τὸ 63
π. Χ.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ὅλιγον ἀργότερα
ἀπὸ τὰ μεγάλα βα-
σίλεια ἰδρύθη τὸ μι-
κρὸν κράτος τῆς
Περγάμου εἰς τὴν
δυτικὴν Μ. Ἀσίαν,
τὸ ὁποῖον προωρί-
ζετο νὰ λάβῃ ἀξιό-
λογον θέσιν εἰς τὸν
ἐλληνικὸν πολιτι-

σμόν τῶν χρόνων
αὐτῶν. Ἰδρυτὴς αὐ-
τοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φιλέ-
ταιρος, ἄνθρωπος
ταπεινῆς καταγω-
γῆς, ἄλλοτε ὑπὲρ-
της τοῦ Λυσιμάχου,
ἄρχοντος τῆς Θρά-
κης, ὁ ὁποῖος εἶχε

διορίσει αὐτὸν φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγά-
μου (βορείως τῆς Σμύρνης) καὶ φύλακα τοῦ σημαντικοῦ

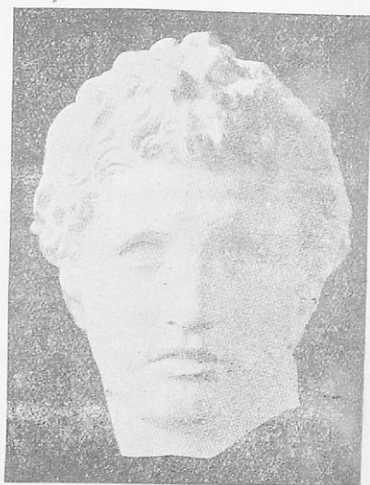
Θεὰ Ἀντιόχεια

μαρμάρινον ἀντίγραφον ἐνὸς ἔργου τοῦ
3ου αἰῶνος· Ρώμη, Βατικανόν

Τὸ πρωτότυπον ἦτο ἔργον ἐνὸς μαθητοῦ
τοῦ Λυσίππου. Ἡ Ἀντιόχεια παριστάνεται
ὡς νεαρὰ γυνή, ἡ ὁποία κάθεται ἐπάνω
εἰς βράχον, κρατεῖ στάχια εἰς τὴν δεξιάν,
διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐφορίαν τῆς χώρας, φο-
ρεῖ εἰς τὴν κεφαλὴν πυργωτὸν στέμμα, τὸ
ὁποῖον συμβολίζει τὰ τεῖχη της. Κάτω εἰς
τὰ πόδια της προβάλλει ἓνα παιδάκι, τὸ
ὁποῖον συμβολίζει τὸν Ἀρόντην ποταμόν,
πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ πόλις.

θησαυροῦ (9000 τάλαντα), τὸν ὁποῖον εἶχε κρύψει ἐκεῖ. Μετὰ τὴν πτώσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ στηριζόμενος εἰς τὰ χρήματά του ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώραν ἰδρύσας τοιοῦτοτρόπως μικρὰν ἡγεμονίαν (281), τὴν ὁποῖαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ **Εὐμένης Α'** (263—241). Ἀλλ' ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ Περγαμικοῦ κράτους εἶναι ὁ **"Ατταλος Α'** (241—197), ὁ ὁποῖος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστερέωσε τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸ εἰς βασιλείον. Ἀπ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ὀνομάζονται **Ἀτταλίδαι** καὶ φέρουν τὸ ὄνομα **"Ατταλος** ἢ **Εὐμένης**.

Υἱὸς τοῦ Ἀττάλου ἦτο ὁ **Εὐμένης Β'** (197—159), ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ **Ἀττάλου Β'** (159—138) ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Περγάμου **"Ατταλος Γ'** ἀφίνει κληρονόμους τοῦ κράτους τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

"Ατταλος Α' (241—197)
μαρμαρινὴ προτομή, Βερολῖνον, Μουσεῖον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις μὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ κυρίως Ἑλλάς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον θέσιν καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρκετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ πάσχη ἀπὸ τὴν παλαιάν πληγὴν, ἀπὸ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κατοίκων εἶναι ὀξυτέρα τώρα, διότι οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἀναστατώσεις διήρεσαν τοὺς κατοίκους εἰς δύο τάξεις, εἰς μίαν μικρὰν μειοψηφίαν ἀπὸ ὑπερπλοῦτους, οἱ ὅποιοι κατέχουν ὅλας τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου, καὶ εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων, οἱ ὅποιοι δὲν κατορθώνουν οὔτε καὶ νὰ ζήσουν, διότι οἱ πλούσιοι μεταχειρίζονται εἰς τὰς ἐργασίας τῶν δούλους. Διὰ τοῦτο οἱ πτωχοὶ ὀνειρεύονται ἀνατροπὰς καὶ γίνεται διαρκῶς λόγος περὶ νέας διανομῆς τῆς γῆς καὶ περὶ ριζικωτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα σύγχυσις καὶ ἀναρχία, ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐκλονίσθη καὶ πολλοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, δηλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας (322—146), ἡ Ἑλλάς ἔκαμε πολλὰς προσπάθειάς διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλὰ καμμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι ἐκτὸς ὀλίγων ἰδεολόγων ἀρχηγῶν ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Ἡ ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ

Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Πτολεμαίου Α΄ τῆς Αἰγύπτου **Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός**. Ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἥλλαξε ριζικῶς ἡ αἰφνιδία ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν. Οἱ Γαλάται ἀνῆκον εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλὴν, ἡ ὁποία κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως τὴν σημερινὴν Γαλατίαν, καὶ ἦτο διηρημένη εἰς πολλοὺς λαούς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰῶνος ἔγινε μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχον ἐγκατασταθῇ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἀπ' ἐκεῖ κατῆλθον πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραυνοῦ συνεντρίβησαν, ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημύρησαν τὴν χώραν. Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, ὅταν οἱ Γαλάται εἰσέβαλον εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οὔτης. Ὅταν ὁμοῦς ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγωγῇ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκίων, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφὴν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας. Τότε ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, υἱὸς Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐληλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἠπειλῆσαν τὸ κράτος τῆς Περγάμου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀγκυραν χώραν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀπ' αὐτοὺς Γαλατία. Πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ ἀπόστολου Παύλου.

Ο ΠΥΡΡΟΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀποκτᾷ σπουδαιότητα τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς βασιλείας ἰδίως

τοῦ Πύρρου ἐφάνη πρὸς στιγμήν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἥπειρος ἀπὸ παλαιοτάτους χρόνους εἶχε κατοικηθῇ ἀπὸ πολλὰς ἑλληνικὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν μικρὰ κράτη καὶ διετήρησαν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Τὸ ἰσχυρότερον κράτος ἦτο τῶν Μολοσσῶν, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς ἀνήγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸ κατήγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπίας. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν εἶχον κατορθώσει νὰ συνενώσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον των ὅλην σχεδὸν τὴν Ἥπειρον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἥπειρος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ὁ Πύρρος (316-272) ἔζησε κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων. Ἐπανειλημμένως ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸ κράτος του καὶ συνέδεσε τὴν τύχην του μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. Εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ἔδειξεν ἐξάίρετα στρατιωτικὰ προσόντα. Μετὰ πολλὰς περιπετείας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Α' καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξίν του ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ τὸ βασίλειόν του. Ἀπὸ τότε ὁ Πύρρος ἀναμειγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, διεξάγει διαρκεῖς πολέμους καὶ ἀποκτᾷ φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Μολονότι τὸ κράτος του δὲν ἔδιδε περισσότερον ἀπὸ 10 χιλ. στρατιώτας, ὁ Πύρρος ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον.

Ἀφοῦ ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ πρὸς νότον εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακεδονίαν. Προτοῦ ὅμως φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, δέχεται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων καὶ μὲ ἀξιόλογον δύναμιν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν (280), ὠνειρευόμενος νὰ ἰδρύσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας δὲν κατορθώνει νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην. Διακόπτει τὸ ἔργον του καὶ μεταφέρει τὸν στρατόν του εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ Συρακούσιοι κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ

καὶ ἐκεῖ αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ ἦσαν προσωριναὶ καὶ χωρὶς σοβαρὸν ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ σύμμαχοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, Τέλος μετὰ περιπέτειαν πέντε ἐτῶν ἀφοῦ ἀπέτυχεν ὀριστικῶς νὰ κάμψῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης, ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἑπειρον (280-275).

Ἄλλ' ἡ ἀνήσυχος φύσις τοῦ τὸν ρίπτει εἰς νέας περιπετείας. Φαντάζεται ὅτι ἦτο εὐκολὸν νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἀποτυγχάνει εἰς τὰς προσπάθειάς του καὶ τέλος εὐρίσκει ἄδοξον θάνατον εἰς τὸ Ἄργος (272).

Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία

Ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς (277-239) μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀνεγνώρισθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀντιγονίδαι ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ 168, δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο σοβαρὸς ἡγεμὼν, ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν χώραν του, διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο πολιτικῶν ὀργανώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦς, δηλαδὴ τῆς Αἰτωλικῆς καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον μείνει γεωργικαὶ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ δὲν ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4ου καὶ ἰδίως τὸν 3ον αἰῶνα ἐπροόδευσαν οἰκονομικῶς, ὁ πληθυσμὸς ηὔξηθη, ἐδημιουργήθησαν πόλεις καὶ γενικῶς παρουσιάζουν σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καθὼς καὶ τῆς Ἀχαΐας ἠνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἀπετέλεσαν δύο ὁμοσπονδίας ἡ δύο συμπολιτείας, ὅπως ἔλεγον τότε.

Ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἶχον σχεδὸν τὴν ἰδίαν ὀργάνωσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἔχει ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, εἰς τὴν ὁποίαν λαμβάνουν μέρος οἱ πολῖται ὅλων τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται μίαν ἢ δύο φορές τὸ ἔτος καὶ ἐκλέγει ἓνα διαρκὲς συμβούλιον ἀπὸ 10 μέλη, ἓνα στρατηγὸν καὶ ἓνα γραμματέα. Τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κυβερνᾷ τὴν συμπολιτείαν. Μεγάλην ἐξουσίαν ἔχει ἰδίως ὁ στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶναι πρόεδρος τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνώτερος ἀρχηγός τῆς συμπολιτείας. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἐκάστη πόλις ἔχει μίαν ψήφον καὶ ὅλαι

Νόμισμα ἀργυροῦν Αἰτωλικῆς συμπολιτείας

ἴσα δικαιώματα, δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ πόλις ἡγεμονεύουσα ὥπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναίαι τὸν παλαιότερον καιρὸν. Αἱ πόλεις τῆς συμπολιτείας ἐδέχθησαν τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ καθὼς καὶ νομίσματα, ἀλλὰ διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς μόνον πρὸς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔφθασεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους καὶ ἀνεκάλυψε πολιτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐφηρμόζετο ἐγκαίρως, θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴν παρακμῇ.

Κατ' ἀρχὰς ἰσχυροτέρα ἦτο ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Ἐξουσίαζε τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἦτο κυρία τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔφθανεν ἕως τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ συμαντικώτερον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνωτέρους ἀνθρώπους ὥς ἀρχηγούς καὶ ἔφθασεν εἰς μεγαλυτέραν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἰδρυθεῖσα τὸ 280 π. Χ. περιέλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ

ἐπιρροή της ἔγινεν αἰσθητὴ σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο συμπολιτεῖαι εἶχον ἰδρυθῆ κυρίως, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐπὶ τινὰ καιρὸν κατώρθωσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἔριδας καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Ο ΑΡΑΤΟΣ-ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολὴν ἰδίᾳ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, ὁπότε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἄρατος.

Ὁ Ἄρατος (272-213) κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν, ἣ ὁποία εἶχε δώσει ἀξιολόγους καλλιτέχνας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν τύραννον, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπίεζεν, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας ἐξελέγη στρατηγός (245) καὶ ἔγινεν ἡ ψυχὴ ἐπὶ πολὺν καιρὸν. Ὁ Ἄρατος ἦτο τολμηρός, φρόνιμος, πολὺ ἐπιδέξιός εἰς παρασκηνακὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ στρατηγὸς μέτριος, ἐμπάθης πολλάκις καὶ στενῆς ἀντιλήψεως διπλωμάτης. Εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἂν δὲν ἦτο ἡνώμενη. Ἐπροσπάθησε λοιπὸν νὰ υπαγάγῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Εἶχε τάσεις ὀλιγαρχικάς, ὅπως ὅλη ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἂν κατώρθωνε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς τυράννους, νὰ ἐκδιώξῃ τὰς μακεδονικάς φρουράς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὡς τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὰς τότε περιστάσεις.

Ὁ Ἄρατος διηύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν συμπολιτείαν, ἐξελέγη 16 φορὰς στρατηγός καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐπιβολὴν της. Μὲ τολμηράς ἐπιχειρήσεις κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς τυράννους ἢ τὴν μακεδονικὴν φρουράν ἀπὸ πολλὰς πόλεις, ὅπως ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἡ Κόρινθος, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Μεγα-

λόπολις, τὸ Ἄργος, ἡ Τροιζὴν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἡ ὁποία ἐγίνε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ ὁμοσπονδία τῆς Πελοποννήσου.

ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ προσπάθεια τῶν

δύο βασιλέων, τοῦ Ἀγίδος καὶ τοῦ Κλεομένους, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Ἀπὸ μακροῦ ἡ Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ εἶναι σημαίνουσα πόλις. Ἡ παλαιὰ πληγὴ της, ἡ ὀλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχον ἐξαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Πολῖται μὲ πλήρη δικαιώματα ἔμειναν 700 καὶ ἀπ' αὐτοὺς οἱ 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Οἱ λοιποὶ Σπαρτιάται Θεοδορίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῆ, Ἐκδ. Δ' 11

ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, ὀνειρευόμενοι ἀνατροπὰς καὶ πολιτικὴν μεταβολήν. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἰτία τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανεύρῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἐγένετο παραγραφὴ τῶν χρεῶν καὶ νέα δι-
καιότερα κατανομή τῆς γῆς καὶ τῆς περιουσίας.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Ἅγεις (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέ-
θη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε λοιπὸν κατάργη-
σιν χρεῶν καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως,
διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπέτρεψε νὰ
γίνουν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας οἱ ἀκμαιότεροι ἀπὸ τοὺς
περιοίκους. Ἄλλ' οἱ ἔξφοροι συνησιπίσθησαν μετὰ τῶν
πλουσίων καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτώσιν του. Ὁ Ἅγεις
συλληφθεὶς διὰ δόλου ἐφονεύθη.

Μετ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἄγιδος ἐπανελάβεν ὁ
Κλεομένης. Πολιτικώτερος τοῦ προκατόχου του παρεσκεύ-
ασε στρατὸν ἀφωσιωμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του. Διὰ τοῦτο
ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Ἄρατον, τὸν ὅποιον εἶχον ἀρχίσει
νὰ ἀνησυχοῦν τὰ σχέδιά του. Ἄλλ' ὁ Κλεομένης ἐνίκησε
τοὺς Ἀχαιοὺς (227), ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐφόνευσε
τοὺς ἐφόρους, ἐξώρισε τοὺς ἀντιδραστικούς καὶ ἐπέβαλε
τὴν μεταρρύθμισιν, ἡ ὁποία ἐσήμαινε πραγματικὴν κοινω-
νικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπανεφέρε τοὺς λεγομένους νόμους
τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν οἰκονομικὸν
βίον, ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν
πολιτῶν καὶ προέβη εἰς νέαν διανομὴν τῆς γῆς. Ἐγινε
τότε κάτι περίεργον. Ἡ παλαιὰ ὀλιγαρχικὴ Σπάρτη ἐφά-
νη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὥς ἡ δημοκρατικώτερα πόλις τῆς
Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι τῶν
πτωχοτέρων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐνῶ οἱ πλουσιώτεροι,
περίτρομοι ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῆς Σπάρτης, ἐζήτησαν
στήριγμα εἰς τὸν Ἄρατον καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν.

Ἀνήσυχος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κλεομένου καὶ
ἀνίκανος νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἄρατος ἀπεφάσισε
νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀν-
τίγονον τὸν Δόσωνα (229-220). Εἰς τὴν παρὰ
τὴν Σελλασίαν μάχην (222) παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς

κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα ὁ Κλεομένης ὑπέστη θλιβεράν ἦτταν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη μετὰ δύο ἔτη ἐπιχειρήσας νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν ὀλιγαρχίαν.

Ἡ νίκη εἰς τὴν Σελλασίαν εἶχεν ὥς συνέπειαν νὰ κυριαρχήσουν πάλιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κόρινθος κατελήφθη ἀπὸ μακεδονικὴν φρουράν. Ἡ ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμά της. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Κλεομένην κατέστρεψεν ἰδιοχείρως τὸ ἔργον τοῦ προκαλέσας ὁ ἴδιος τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὅποιος εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἐφρόντισε νὰ τὸν δηλητηριάσουν (213). Ὁ Δόσων ἀπέθανε εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς τοῦ **Φίλιππος Ε΄** (220-179), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀρχίζει ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ο ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

Μετὰ τὸν Ἄρατον ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ **Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης** (253-189).

Ἀλλ' εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ εἶχε γίνει σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φιλοποίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρωμαίων, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωργάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς συμπολιτείας καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.

Τοιοιουτρόπως ὁ Φιλοποίμην ἔδωσε τὴν τελευταίαν λάμψιν εἰς τὴν σημαντικωτέραν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ καὶ ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων τοῦ. Πραγματικῶς ὁ Φιλοποίμην ἦτο ἐξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Εἶχε λάβει ὥς ὑπόδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν ὁμοιά-

ση εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διετῆρει ζωηρὰν εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὠνόμασαν τὸν τελευταῖον Ἑλληνα, ἔσχατον τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἤθελον διηρημένην τὴν Ἑλλάδα, ὑπεκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Προσπαθῶν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐξέγερσιν ὁ Φιλοποίμην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτίμησαν αὐτόν, τοῦ ἔκαμαν μεγαλοπρεπῆ κηδείαν καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. Ἀλλ' ἡ συμπολιτεία δὲν ἐπανεκτέθη πλέον τὴν προηγουμένην ἀκμὴν.

Ὁ Πλούταρχος περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος.

“Ὅταν ἔφασεν ἡ εἰδήσις τοῦ θανάτου του εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ἐπεκράτησε παντοῦ γενικὴ κατῆφεια καὶ πένθος... Ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν, εἰσέβαλαν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐβλαπταν τὴν χώραν. Ἀφοῦ ἔκαυσαν τὸ σῶμα του καὶ συνέλεξαν τὰ λείψανα εἰς μίαν ὑδρίαν, ἤρχισαν νὰ προχωροῦν ὅχι ὅπως συνήθως ὅπως τύχῃ ὁ καθείς, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐσχημάτισαν πομπὴν ἐπινίκειον μαζί καὶ ἐπικήδειον. Καὶ τοὺς ἐβλεπες νὰ φοροῦν στεφάνια καὶ μαζὶ νὰ δακρύουν. Τὴν ὑδρίαν, ἡ ὁποία μόλις ἐφαίνετο ἀπὸ τὰς ταινίας καὶ τοὺς στεφάνους, τὴν ἐβάσταζεν ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Πολύβιος (ὁ κατόπιν περίφημος ἱστορικός, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο μόλις 22 ἐτῶν) καὶ γύρω του ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς. Οἱ στρατιῶται, ὀπλισμένοι καὶ μὲ στολισμένους ἵππους, ἠκολούθουν οὔτε κατηφεῖς, ὅπως ἔπρεπεν εἰς τόσο μεγάλο πένθος, οὔτε χαρούμενοι, ὅπως ἔπρεπε διὰ τὴν νίκην των. Ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀπ' ὅπου διήρχοντο, ἔτρεχαν εἰς προὔπαντησιν ὥσάν νὰ ἐγύριζεν ἀπὸ ἐκστρατείας, ἔψαυαν τὴν ὑδρίαν καὶ τὴν συνώδευαν εἰς τὴν Μεγαλοπούλιν. Ὅταν δὲ ἀνემίχθησαν μὲ αὐτοὺς οἱ γεροντότεροι, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ, ἐξεχύθη θρῆνος ἀπὸ ὅλον τὸ στρατόπεδον εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἐπόθει τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως ἔφερεν τὴν στέρησίν του, διότι ἐνόμιζεν ὅτι μαζί του ἔχασε καὶ τὴν πρῶτην θέσιν εἰς τὴν Ἀχαΐαν.

(Πλούταρχος. Βίος Φιλοποίμενος κεφ. ΚΑ').

Ἡ Ἑλλὰς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος καὶ μετ' ὀλίγον θὰ ὑποκύψῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

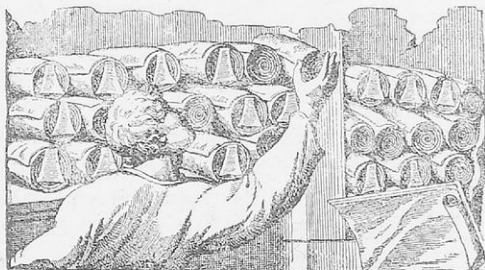
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ρωμαίους (323—31 π.Χ.) ὀνομάζουσιν ἑλληνιστικούς ἢ ἀλεξανδρινούς χρόνους.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τοῦ

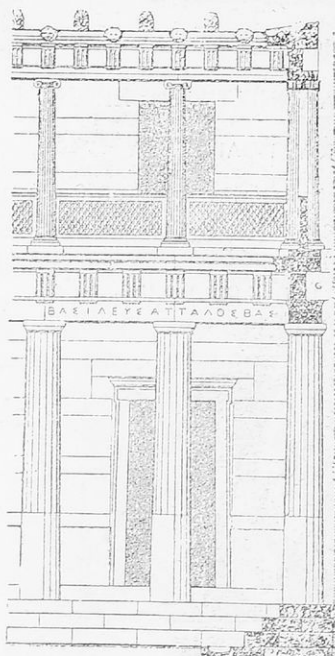
Βιβλιοθήκη

Τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἦσαν κύλινδροι ἀπὸ πάπυρον ἢ περγαμηνήν, τοὺς ὁποίους ἐτύλισσαν καὶ ἔθεταν εἰς ἰδιαιτέρας θήκας. Ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον τοῦ κυλίνδρου κρέμεται μία μικρὰ πινακίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραφαν τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα ὁ βιβλιοθηκάριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.

ἀρχαίου ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως διαφέρει ἀπ' ἐκεῖνον εἰς πολλά. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπεσεν ὁ φραγμὸς, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, καὶ Μ. Ἀσία, Αἴγυπτος, Συρία, Μεσοποταμία μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἀνοίγονται εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Οἱ Ἕλληνες μεταφέρουν εἰς τὰς χώρας αὐτάς τὸν πολιτισμόν των. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀφυπνίζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωὴν.

Ἀλλὰ συγχρόνως οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον περιφρονήσει ἕως

τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἔθιμα, αἱ περὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀνα-

Τμήμα ἀπὸ τὴν στοὰν τοῦ Ἀττάλου εἰς Ἀθήνας
(ἀναπαράστασις)

Οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ἐκόσμησαν μὲ οἰκοδομήματα καὶ γλυπτικά ἔργα τὰς Ἀθήνας. Ὀνομαστὴ ἦτο ἡ στοὰ τοῦ Ἀττάλου, ἡ ὁποία εἶχε μῆκος 116 μ. καὶ ἦτο διώροφος ὅπως πολλαὶ στοαὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηράν. Οἱ κυριώτεροι λιμένες, ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας, εἶναι ἡ Ρόδος, ἡ ὁποία ἐκληρονόμησε τὸν Πειραιᾶ. Οἱ λιμένες τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρήκμασαν καὶ μόνον ἡ Κόρινθος διατηρεῖ ἀξιόλογον κίνησιν, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δρόμων.

μειγνύονται μὲ τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐκέρδισεν εἰς ἑκτασιν, ἀλλ' ἔχασεν εἰς γνησιότητα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ Μεσόγειος ἀποτελεῖ μίαν οἰκονομικὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν συναλλαγὴν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἀκμάζει πολὺ ἡ γεωργία. Ἡ γῆ καλλιεργεῖται μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, μεταχειρίζονται ἀρδευτικὰ ἔργα καὶ λιπάσματα καὶ παράγουν ἄφθονα δημητριακά. Ἐπίσης εὐδοκιμοῦν ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία. Ἐκ παραλλήλου προσδεύουν ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ βιομηχανία.

Προπάντων ἀκμάζει τὸ ἐμπόριον. Ἡ συγκοινωνία

Εἰς τὴν ξηρὰν ἢ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀσία ἔχουν πολλοὺς καὶ καλοὺς δρόμους.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς εἶναι ἡ δημιουργία μεγαλοπόλεων. Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Σελεύκεια ἔχουν

Ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης (ἀναπαράστασις)
μαρμαρινον ἄγαλμα—Παρίσιοι, Λούβρον

Ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἔργα τῆς τέχνης τῶν ἑλληνιστῶν χρόνων. Ἡ θεὰ παρουσιάζεται μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, ἡ ὁποία ἔχει ἀφθόνους καὶ κομψὰς πτυχώσεις, καὶ εἰς στάσιν ἐξαιρετικῶς ἐπιδεικτικὴν. Τὸ περίφημον ἄγαλμα τὸ εἶχε στήσει ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἰς τὴν πρύμνην ἐνὸς πλοίου, διὰ νὰ διασαλπίσῃ τὴν νίκην τοῦ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου εἰς ναυμαχίαν παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου.

περισσότερον ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους. Ἔχουν δρόμους μεγάλους καὶ εὐθεῖς καὶ οἰκίας πολυωρόφους μὲ ὑδραυλικὴν ἐγκατάστασιν, ὑπονόμους καὶ λουτρά καὶ εἶναι ἐπιπλωμένοι μὲ πολυτέλειαν ἄγνωστον ἕως τότε. Ὁ κόσμος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πόλεων καὶ

δι' αὐτὸ συγκεντρώνεται εἰς αὐτάς. Ἡ ἀστυφιλία, ὅπως λέγουν, ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὕπαιθρος χώρα ἐρημώνεται, ἐνῶ γιγαντώνονται αἱ πόλεις.

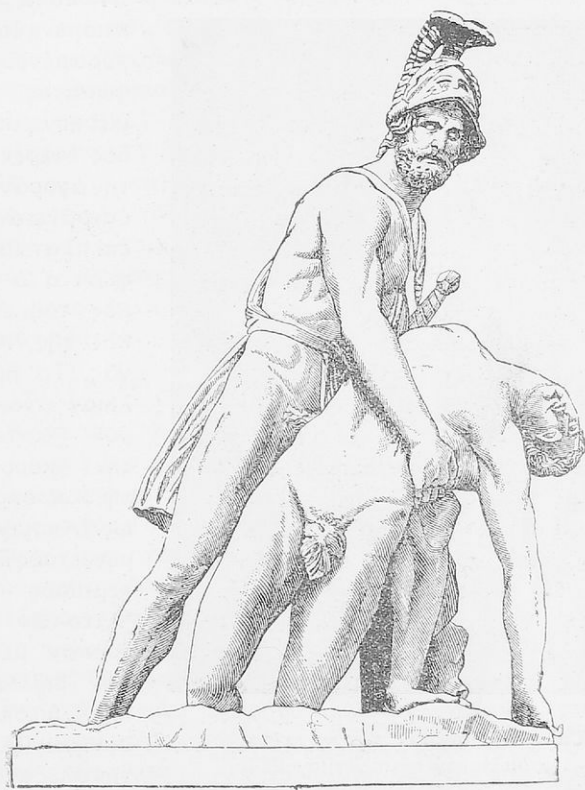
ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αἱ Ἀθῆναι μένουν πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἐστία τῆς λεπτοτέρας τέχνης. Ἐπίσης ἄλλα κέντρα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναδεικνύουν σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας καὶ γενικῶς δύνатаι νὰ λεχθῇ, ὅτι τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν πατρίδα ἔχει τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν δημιουργηθῇ κέντρα, τὰ ὁποῖα ὑπερτεροῦν πολὺ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα. Τὰ σημαντικώτερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Πέργαμος καὶ ἡ Ἀντιόχεια.

Ἡ πρωτεύουσα τῶν Λαγιδῶν, ἡ Ἀλεξάνδρεια, εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἐστία τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Δύο μεγάλοι λεωφόροι τερνόμενοι καθέτως τὴν χωρίζουν εἰς 4 συνοικίας. Ἐχει ἓνα πολεμικὸν καὶ ἓνα ἐμπορικὸν λιμένα. Ἐπὶ τῆς νησίδος Φάροϋ, ἡ ὁποία συνδέεται διὰ βραχίονος μὲ τὴν παραλίαν, ἔκτισαν μαρμάρινον πύργον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καίει φῶς ὁρατὸν εἰς ἀπόστασιν 60 χιλιομ. Εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Ἰθαγενῶν ὑψοῦται τὸ Σεράπειον, ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὸν Σέραπιν, τὸν θεὸν τῶν νεκρῶν. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν συνοικίαν εἶναι τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα μὲ τοὺς τεραστίους δημοσίους κήπους, ὁ ἱππόδρομος, τὸ γυμνάσιον καὶ τὸ μουσεῖον.

Τὸ μουσεῖον εἶναι πλατὺ μαρμάρινον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον οἱ Πτολεμαῖοι ἱδρυσαν διὰ τὴν θεραπείαν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦτο ἡ περίφημος ἀλεξανδρινὴ βιβλιοθήκη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Πτολεμαῖοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ συγκεντρώσουν τὰ βιβλία ὅλου τοῦ κόσμου, ἑλληνικὰ καὶ ξένα. Ὁ ἐκ παπύρου χάρτης παρεῖχε καλὸν ὕλικόν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέκτησε τὴν

πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην, ἡ ὁποία περιεῖχε περὶ τὰς 700 χιλ. τόμους. Τὸ μουσεῖον περιλαμβάνει πρὸς τούτοις

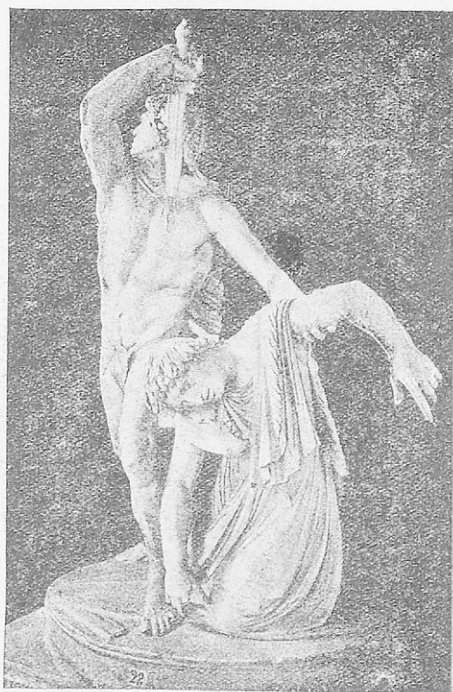

Μενέλαος καὶ Πάτροκλος
μαρμάρινον σύμπλεγμα—Φλωρεντία

Παριστάνεται ὁ Μενέλαος σώζων τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου καὶ στρέφον μετ' ἀγωνίαν τὸ βλέμμα εἰς τοὺς ἐχθρούς. Τὸ σύμπλεγμα εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης καὶ προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τῆς Ρόδου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται καὶ ἄλλα ὀνομαστά συμπλέγματα, ὅπως ὁ Λαοκόων.

βοτανικὸν καὶ ζωολογικὸν κήπον, ἀστεροσκοπεῖον, ἀνατομεῖον καὶ αἰθούσας συγκεντρώσεων καὶ διαλέξεων.

Ἡ Πέργαμος ἦτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς κομψοτέρας πόλεις τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.

Γαλάτης φονεύων τὴν γυναῖκα του
μαρμάρινον σύμπλεγμα—Ρώμη

Ἀντίγραφον χαλκίνου συμπλέγματος, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔστησεν ὁ Ἀτταλος Α' εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Περγάμου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τῶν Γαλατῶν. Παριστάνεται γαλάτης, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὴν γυναῖκα του διὰ τὸ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κρατεῖ ἀκόμη τὸ σῶμα τῆς εἰς τὴν μίαν χεῖρα, ἐνῶ μὲ τὴν ἄλλην βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του.

Ἡ πόλις ἦτο κτισμένη ἐπὶ ὠχυρωμένου ὑψώματος καὶ μία κεντρικὴ ὁδὸς ἔφερεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὑπεράνω αὐτῆς ἐπὶ πλατείας ὑψώνετο ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον κατεῖχε τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως. Ἀπομιμούμενοι τοὺς Πτολεμαίους οἱ Ἀτταλίδαι ἵδρυσαν μεγάλην βιβλιοθήκην, ἡ ὁποία συνηγωνίζετο τὴν ἀλεξανδρινήν, καὶ ἀνεκάλυψαν νέον εἶδος χάρτου, τὴν λεγομένην περγαμηνήν, τὴν ὁποίαν κατεσκεύα-

ζον ἀπὸ λεπτὰ δέρματα προβάτων.

Ἡ Ἀντιόχεια, ἡ μεγαλοῦπολις τῆς Συρίας, δὲν εἶναι

κυρίως τόπος συναντήσεως σοφῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κέντρον κατ' ἐξοχὴν πολυτελείας καὶ διασκεδάσεως. Μὲ τὰς πλατείας λεωφόρους, τὰς δενδροστοιχίας, τὰς σκιερὰς στοὰς καὶ τὰ μαγευτικὰ τῆς περιχώρα, εἶναι τόπος διαμονῆς περὶζήτητος. Ἡ Συρία εἶναι ἀπὸ τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἐδέχθησαν βαθύτερον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ διετήρησαν αὐτὴν μακρότερον. Οἱ Σύροι μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων σοφῶν εἰς τὴν γλῶσσαν των καὶ βραδύτερον τὰ μετέδωσαν εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ εἰς τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κατὰ τοὺς ἀλ ξ α ν δ ρ ι ν ο ὺ ς χρόνους ἔγινε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ποσοῦ ἡ παραγωγή βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, διότι καὶ τὸ ἀνα

Ἀποθνήσκων Γαλάτης
μαρμάρινον ἄγαλμα Ρώμῃ, Μουσεῖον
Καπιτωλίου

Ὁ ἀποθνήσκων Γαλάτης, τοῦ ὁποῦ τοῦ δίδομεν ἐδῶ τὴν κεφαλὴν εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα τῆς περγαμηνῆς τέχνης. Ὁ Γαλάτης θανασίμως πληγωμένος ἔπεσεν ἐπάνω εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ καὶ με κρεμασμένην κεφαλὴν περιμένει τὸν θάνατον. Ὁ καλλιτέχνης παριστάνει μὲ δύναμιν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βαρβάρου πολεμιστοῦ. Ἡ ὄψις τοῦ φανερώνει ζωηρὰ τὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν.

γνωστικὸν κοινὸν εἶναι πολυπληθέστερον καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ἐτελειοποιήθη. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς τοῦ 3ου καὶ 2ου π.Χ. αἰῶνος δὲν ἔχουν οὔτε τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποίαν γράφουν, εἶναι ἄττικὴ τροποποιημένη ὀλίγον συμφώνως μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἀφροδίτη τῆς Μήλου

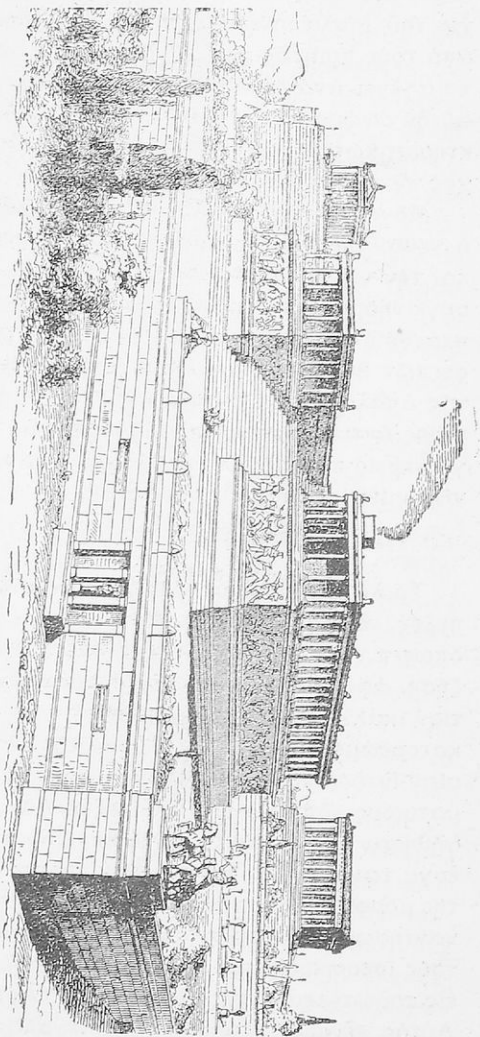
μαρμάρινον ἀγαλμα—Παρίσιοι, Λοῦβρον
Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότη-
τος. Εὐρέθη τὸ 1820 εἰς τὴν Μῆλον. Ὁ τε-
χνίτης εἶναι ἀγνωστος. Πολλοὶ παραδέχον-
ται ὅτι εἶναι ἴσως ἔργον τοῦ Σκόπα. Ἄλλοι
λέγουσι ὅτι εἶναι ἀντίγραφον ἔργου τοῦ τέ-
λους τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Πῶς παρι-
στάνετο ἡ θεὰ καὶ τί ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας
δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρίσῃ. Ἡ ἐπεξεργα-
σία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἐξαιρετος, τὸ πρό-
σωπον τῆς θεᾶς ἔχει ἀμίμητον χάριν καὶ
συγχρόνως θεϊκὸν μεγαλεῖον.

ἀπὸ τὴν ὁποῖαν
προήλθεν ἡ νεωτέ-
ρα ἑλληνικὴ. Εἰς
τὴν γλῶσσαν αὐ-
τὴν γράφουν ὅχι
μόνον οἱ Ἕλληνες
ἀδιακρίτως φυλῆς
καὶ διαλέκτου, ἀλ-
λὰ καὶ οἱ λόγιοι
ὅλων τῶν λαῶν
ἀπὸ τῆς Σικελίας
μέχρι τοῦ Περσι-
κοῦ κόλπου. Αἱ ἐ-
πιγραφαὶ τῶν ποι-
κιλωνύμων λαῶν
συντάσσονται εἰς
τὴν ἑλληνικὴν καὶ
τὰ νομίσματά των
φέρουν ἑλληνικὰς
ἐπιγραφάς. Εἰς τὰς
Ἀθήνας οἱ ποιη-
ταὶ **Μένανδρος**
(342—292) καὶ **Φι-
λήμων** (361—
262) εἰς τὰς κωμω-
δίας των σατιρί-
ζουν ἐλαττώματα
καὶ ἀδυναμίας τῶν
ἀνθρώπων, τὸν φι-
λάργυρον πατέρα,
τὸν ἄσωτον υἱόν,
τὸν πονηρόν δοῦ-
λον κτλ., διότι δὲν
ἔχουν τὴν ἐλευθε-
ρίαν νὰ σατιρίζουν
πολιτικὰ πρόσωπα.
Τοιοῦτοτρόπως ἐ-
δημιουργήθη ἡ λε-

γομένη ν έ α κ ω μ ω δ ί α, ή όποία έχρησίμευσεν ώς πρό-
τυπον είς τούς νεωτέρους κωμικούς από του Πλαύτου μέ-
χρι του Μολιέρου. Είς την 'Αλεξάνδρειαν έκαλλιεργήθη
από τούς ποιητάς της αύλης είδος λογίας ποιήσεως, ή ό-
ποία έχει ανάγκην σχολίων δια νά έννοηθῇ. Τήν τάσιν
αύτην ώνώμασαν ά λ ε ξ α ν δ ρ ι ν ι σ μ ό ν και ό χα ρ α-
κτηριστικώτερος αντιπρόσωπος αύτης εΐναι ό **Καλλίμα-
χος**, ό ποιητής των ύμνων.

Μόνον ή νοσταλγία της φύσεως, την όποιαν ήσθάνθη
ή γενεά των χρόνων αύτων ή ζώσα είς την πολυτέλειαν
και την τύβρην των πόλεων, έγέννησε γνησίαν ποιητικήν
συγκίνησιν. Κατά τούς έλληνιστικούς δηλαδή χρόνους άνε-
πτύχθη ή λεγομένη **βουκολική ποίησις**, ή όποία περιγρά-
φει των βίον των ποιμένων και των άγροτών και ψάλλει
τάς απολαύσεις της άπλης ζωής είς την έξοχήν. Ό τελειό-
τερος αντιπρόσωπος του είδους αύτου εΐναι ό **Θεόκριτος**,
γεννηθείς περί τό 300 π.Χ. είς τάς Συρακούσας ή είς την
νήσον Κω, ό όποίος είς τά Ειδύλλιά του έχει πραγματικήν
έμπνευσιν και άνύψωσε τό μικρόν αύτό είδος είς μεγάλην
ποίησιν.

Τό λογοτεχνικόν είδος, τό όποϊον προεξέχει, εΐναι ό
πεζός λόγος. 'Αλλά πολλοί κλάδοι του παρακμάζουν,
όπως π.χ. ή ρ η τ ο ρ ι κ ή, ή όποία δέν ήτο δυνατόν νά
ζήσῃ, άφου εξέπνευσεν ή δημοκρατική έλευθερία. Τουναν-
τίον καλλιεργεΐται ευρύτατα ή ί σ τ ο ρ ί α. Τά μεγάλα
κατορθώματα του 'Αλεξάνδρου έδωσαν άφορμήν είς πλου-
σίαν ιστοριογραφίαν. Μερικοί από τούς άνωτάτους άξιω-
ματικούς, όπως ό Πτολεμαΐος ό Λάγου, ό Νέαρχος, διη-
γήθησαν την έκστρατείαν ή έπεισόδιά της. 'Αλλ' από τά
 έργα των, τά όποϊα δέν διεκρίνοντο δια την τελειότητα
της μορφής, άποσπάσματα μόνον διεσώθησαν. Διά νά συ-
ναντήσωμεν ιστοριογράφον δυνάμενον νά συγκριθῇ μέ
τούς ιστορικούς του 5ου αΐωνος, πρέπει νά κατέλθωμεν
είς τούς τελευταίους χρόνους της 'Αχαΐκής συμπολιτείας.
Αύτός εΐναι ό **Πολύβιος** ό Μεγαλοπολίτης (205 125), ό
όποίος ζήσας κατά τούς χρόνους της ύποταγής της 'Ελ-
λάδος είς τούς Ρωμαίους, συνέγραψε γενικήν ιστορίαν

‘Ο μέγας βωμός του Διός (ἀναπαράστασις)

Τὸν περιήφηνον βωμὸν κατεσκεύασεν ὁ Εὐμένης Β' περὶ τὸ 180 π. Χ. Ἐκτίσθη ἐπὶ πλάτειας καὶ ἦτο ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα ἀνοικτὸν εἰς τὸ μέσον τῆς ἑμπροστίας πλευρᾶς, ὅπου ἦτο ἡ εἰσοδος. Εἶχε μῆκος 36,40 καὶ πλάτος 34,20 μ. Ἐστηρίζετο εἰς βάθρον ἢ κρητίδαμα, τὸ ὅποιον ἐκοσμεῖτο εἰς ὅλας τὰς πλευρὰς ἀπὸ ἀναγλύφους παραστάσεις, δηλαδὴ ἀπὸ μίαν μακρὰν ζωφόρον. Ἡ ζωφόρος παρίστανε τὴν γιγαντομαχίαν. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ κρητίδαμα ὤρυστο στοὰ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἡ ὁποία περιέβαλλεν ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς τὸν βωμὸν. Μεγάλη κλίμαξ ἔφερεν εἰς τὸν βωμὸν.

των χρόνων του, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ διὰ νὰ νοθεύσῃ αὐτοὺς ἐκθέτων τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα διέπραξαν.

Ἄλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν εἶναι κυρίως περίοδος παραγωγῆς πρωτοτύπων ἔργων, ὅσον περισυλλογῆς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους. Τὰ γράμματα ἀπέθανον κατ' οὐσίαν καὶ τὴν θέσιν των ἔλαβεν ἡ γραμματικὴ. Οἱ λόγιοι δηλαδὴ τῆς ἐποχῆς, οἱ λεγόμενοι **γραμματικοί**, περισυλλέγουν, ἀντιγράφουν, σχολιάζουν τὰ ἔργα τῶν παλαιοτέρων συγγραφέων. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἰδίως χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων προσδεύει ἡ ἐργασία αὐτῇ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔζησαν οἱ ἐξοχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀνομαστότερος εἶναι ὁ **Ἀρίσταρχος**, καὶ ἔγιναν ἀξιόλογα ἀντίγραφα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Οἱ σοφοὶ τῆς Περγάμου ἐμελέτησαν ἰδίως τοὺς ρήτορας.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ—ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Οἱ χρόνοι μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον σημειώνουν νέαν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Προεξέχουν τώρα τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, δηλαδὴ τί ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι εὐτυχής. Ἡ φιλοσοφία δηλαδὴ γίνεται πρακτικὴ εἴτε ἠθικὴ. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ὁ 3ον αἰὼν ἔδωκε δύο ἀπαντήσεις. Ἡ μία ἀπ' αὐτὰς εἶναι, ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει μικράν ἀξίαν καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ζητήσῃ δηλαδὴ τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ μόνον καὶ νὰ μὴ τὴν ἐξαρτήσῃ ἀπὸ ἐπίγεια ἀγαθὰ, ἀπὸ πλοῦτον, δόξαν, ἀπολαύσεις. Ἡ τάσις αὕτη διδάσκει αὐστηρὰν ἐγκράτειαν. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος διδασκαλία τοῦ **Ζήνωνος** (270), ἡ ὁποία ὠνομάσθη στωικὴ φιλοσοφία. Ἀντιθέτως ὁ **Ἐπίκουρος** (341—270) ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὕρισκει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν. Ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ τὰς χυδαίας ἢ ἀπλῶς τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, ὅπως ἐνόμισαν πολλοί, ἀλλὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ

πνεύματος, τὴν φιλίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθήκον. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐπικοῦρειος φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἔχει ἑλληνικώτερον χαρακτήρα, ἐνῶ ἡ στωικὴ] προδίδει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν.

Τὸ παιδί μετὰ τὴν χῆνα

μαρμάρινον ἀντίγραφον-Ρώμη, Βατικανόν.

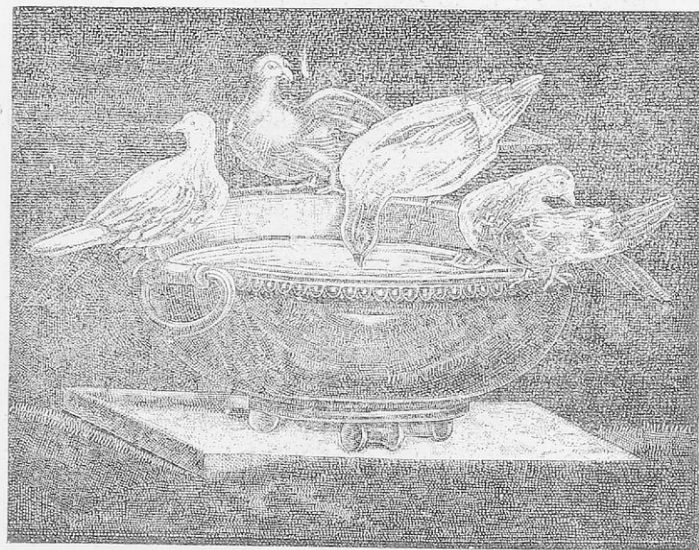
Εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους συνήθιζαν νὰ παριστάνουν ἀστεῖα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ ἀνωτέρω παριστάνει μὲ πολλὴν χάριν ἕνα παιδάκι ποῦ παλαίει μετὰ μιᾷ χῆνα. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ ἔχει μεγάλην φυσικότητα καὶ τὸ σοβαρὸν ὄφρος, μετὰ τὸ ὅποιον προσπαθεῖ νὰ δαμάσῃ τὴν χῆνα, προκαλεῖ τὴν εὐθυμίαν.

Η ΤΕΧΝΗ

Ἡ σημαντικωτέρα ὁμῶς παραγωγὴ τῶν ἑλληνιστικῶν

Οἱ χρόνοι τῶν διαδόχων εἶναι ἰδίως χρόνοι τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ κατακτήσεις ἐπλάτυναν τὸν γεωγραφικὸν καὶ πνευματικὸν ὀρίζοντα. Αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἐπλουτίσθησαν σημαντικῶς καὶ συγχρόνως ἐπροόδευσαν ἡ ἀστρονομία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ζωολογία, τὰ μαθηματικά, ἡ φιλολογία κτλ. Τὰ μαθηματικά ἀνέπτυξαν ὁ **Εὐκλείδης** (306—283) καὶ ὁ μαθητὴς του **Ἀρχιμήδης** (287-212). Τὴν ἀστρονομίαν ὁ **Ἱπάρχος** καὶ βραδύτερον ὁ **Πτολεμαῖος**. Τὴν γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησεν ὁ **Ἑρατοσθένης** (276-196).

χρόνων εἶναι εἰς τὴν τέχνην. Ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ παραγωγικότης τῶν ἐλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἐξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ ἡ ἐλληνιστικὴ τέχνη δὲν εἶναι παρακμὴ οὔτε μίμησις, ἀλλὰ νέα μορφή τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Ἐστία τῆς ἐλληνιστικῆς τέχνης εἶναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἐργαστήρια,

Ψηφιδωτὸν με περιστερὰς
Ρώμη, Καπιτώλιον

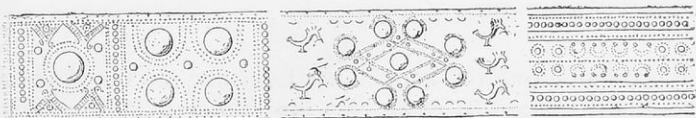
Ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ ὀνομάζουσι χρωματιστὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας κατεσκεύαζον με μικρὰ χρωματιστὰ πετράδια (ψήφους), τὰ ὁποία ἐκολλοῦσαν εἰς πηκτὸν μείγμα ἀσβέστου καὶ ἄμμου. Ἡ τέχνη αὕτη εἶναι πολὺ παλαιά, ἀλλ' ἐτελειοποιήθη καὶ διεδόθη πολὺ κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους.

καὶ οἱ καλλιτέχναι οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς προέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἰθαγενὴς τέχνη.

Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου αἰῶνος εἶχον παραστήσει τὴν ἥρεμον ἰσχὺν καὶ τὴν σεμνὴν αὐτοπεποίθησιν, ὁ Πραξιτέ-
Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῆ Ἔκδ. Δ' 12

λης τὴν συναισθηματικὴν ἀνησυχίαν, ὁ Σκόπας τὸ πάθος. Οἱ τεχνῖται τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν ἰσχυρὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὸν φυσικὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν. Πρότυπον τοιοῦτου ἔργου εἶναι ὁ περίφημος Λαοκρόων, ὁ θνήσκων Γαλάτης κτλ. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης. Τὴν πρώτην θέσιν ἔχει πάντοτε ἡ γλυπτικὴ, ἀλλὰ κατασκευάζονται καὶ ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά, ὅχι ὁμῶς πάντοτε καλαιοθητικά, πρὸς στολισμὸν τῆς ἔδρας τῶν βασιλέων. Ἐπίσης ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα γλυπτικὰ ἔργα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὅπου ὁ Ἄτταλος ἵδρυσε σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἀπ' αὐτὰ ἀνευρέθη ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός. Τὸ γλυπτικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὸν βωμόν, παριστάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα γλυπτικὰ συμπλέγματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης εἶναι ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τοῦ λεγομένου τάφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Β' ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ—ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους, δηλαδὴ τὸν 3ον καὶ 2ον π. Χ. αἰῶνα, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν πολὺ ἐξηντλημέναι. Ἀλλὰ καὶ τὰ κράτη τῶν Διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου δὲν εἶχον μεγάλην δύναμιν, διότι ἦσαν ἰδρυμένα εἰς ξένας χώρας. Γενικῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιάν τους ἀκμὴν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐμφανίζονται οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουν νέαν περίοδον τῆς ἱστορίας. Ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἓνας μικρὸς λαὸς τῆς Ἰταλίας, κατάρθωσαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ προκόψουν γρήγορα. Ἐνίκησαν τὸ ἓνα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰ κράτη τῶν χρόνων αὐτῶν, ἵδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐκυβέρνησαν αὐτὴν πολὺ καλὰ, ἔθεσαν σοφοὺς νόμους, ἔλαβον τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἐξήπλωσαν ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς αὐτοκρατορίας των. Κυρίως ἦτο πολὺ μεγάλη ἡ ἐπίδρασις των εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβον τὸν πρῶτον πολιτισμὸν καὶ γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐδιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

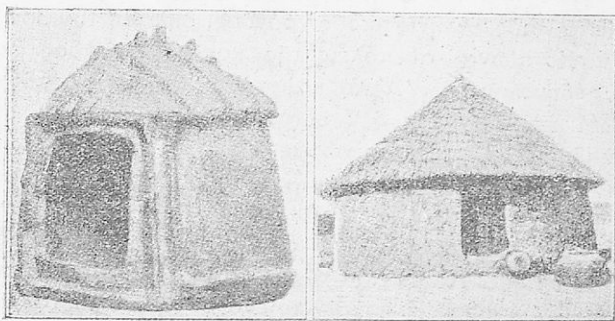
Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὁ δεύτερος μετὰ τοὺς Ἕλληνας μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουν σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἡ ΙΤΑΛΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Ἰταλία εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερσονήσους, αἱ ὅποιαί

προβάλλουν ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἡ θέσις τῆς ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκή. Πρὸς βορρᾶν συνώρευε μὲ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, μὲ τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς ἐπλησίαζε πολὺ τὴν Ἀφρικὴν, ἐνῶ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης τὴν ἔφερεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἄλλην Ἀνατολήν. Ἡ Ἰταλία δηλαδὴ εἶχε κεντρικὴν θέσιν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἦτο προωρισμένη νὰ παίξῃ σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Ἰταλία εἶναι χώρα ὀρεινὴ ὅπως ἡ Ἑλλάς. Μία με-

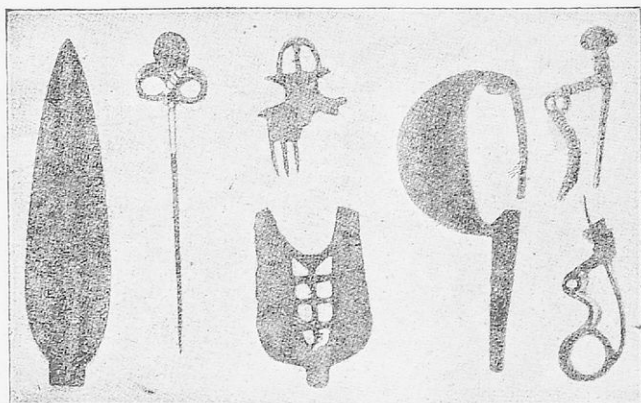
Κατοικία

Ἀριστερὰ μία ὕδρια νεκρική, ἡ ὁποία ἔχει σχῆμα οἰκίας τῶν παλαιωτάτων κατοίκων τῆς Ἰταλίας. Δεξιὰ μιὰ καλύβη τῶν σημερινῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι φανερὰ ἡ ὁμοιότης τῆς κατοικίας τῶν Λυγούρων μὲ τὰς καλύβας τῶν μαύρων.

γάλη ὀροσειρά, τὰ Ἀ π έ ν ν ι ν α, ἡ ὁποία διατρέχει τὴν χερσόνησον ἀπὸ βορρᾶ ἕως τὸ νοτιώτατον ἄκρον, τὴν χωρίζει εἰς δύο ἄνισα μέρη. Ἡ ἀνατολικὴ παραλία εἶναι πολὺ στενὴ. Ἐκεῖ τὰ ὄρη χαμηλώνουν ἀποτόμως καὶ ἀφί-νουν μόνον στενὰς κοιλάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ὀρμητικῶν ποταμῶν, οἱ ὅποιοι καταβαίνουν ἀπὸ τὰ Ἀπέν νινα καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιάς εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει ἀρκετὰ μεγάλας καὶ εὐφόρους πεδιάδας, ὅπως τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν βόρειον

Ἰταλίαν εἶναι ἡ σημαντικωτέρα τῶν ἰταλικῶν πεδιάδων, ἢ πεδιάς τοῦ Πάδου. Τὴν χώραν διατρέχουν ἄρκετὰ μεγάλοι ποταμοί, ὁ Τίβερις εἰς τὸ Λάτιον, ὁ Ἀρνος εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ἐνῶ ὁ Πάδος μὲ τοὺς παραποτάμους τοῦ πλημμυρεῖ κυριολεκτικῶς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

Ἐπίσης τὸ κλίμα τῆς Ἰταλίας εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκύ, ἐνῶ τὸ θέρος ἦτο ξηρὸν καὶ θερμόν. Ἀλλ' ἡ θερμο-

Ὅρειχάλκινα ἀντικείμενα

Εὐρέθησαν εἰς τὰ Τεραμάρε. Ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ: αἰχμή δόρατος, καρφίτσα μαλλίων, κομμάτι ἀπὸ χτένι καὶ ξυράφι, παραμάνες.

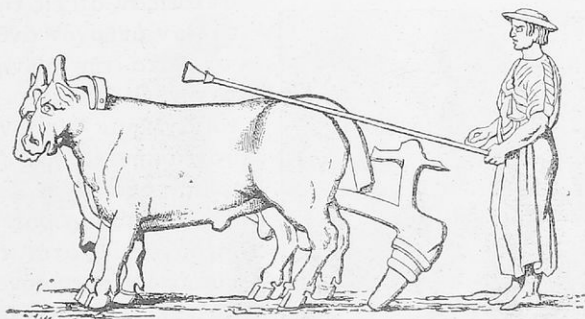
κрасία ἐμετριάζετο ἀπὸ τὸν δροσερὸν ἄνεμον τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους.

Ἡ Ἰταλία διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ πεδιάδες τῆς παρῆγον ἄφθονον σῖτον, κριθὴν καὶ ἄλλα δημητριακά, εἰς τοὺς λόφους ἤκμαζεν ἡ ἄμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Ἀπεννίνων ἡ ἐλαία. Ἡ Ἰταλία εἶχεν ὀνομαστοὺς οἶνους καὶ ἔλαια. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ εἰς τὰ ὄρεινὰ διαμερίσματα ἤκμαζεν ἡ κτηνοτροφία.

Ἡ μεγάλη ὅμως διαφορὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παραλίας.

Ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτος εἰς τὰ πλοῖα, διότι τὰ Ἀπέννινα κατέρχονται ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν σχηματίζουν κόλπους καὶ ὄρμους. Μόνον ἡ νότιος Ἰταλία ἔχει ἕνα μεγάλον κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὴν δυτικὴν ὁμως ἀκτὴν ὑπῆρχον λιμένες καὶ ἡ παραλία ἦτο περισσότερον φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

Ἐπίσης ἡ Ἰταλία δὲν στεφανώνεται ὥπως ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ συμπλέγματα νήσων. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχουν τρεῖς μεγάλοι νῆσοι, ἡ Σικελία, ὄνο-

Τυρρηνὸς γεωργὸς

μαστὴ διὰ τὴν εὐφορίαν της, ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσική. Ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς ἡ Σικελία εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι ἔκειτο εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην, ἐξουσίαζε τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὸ Τυρρηνικόν μὲ τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ μὲ τὴν εὐφορίαν της ἦτο ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἰταλίας.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἰταλία ἦτο κυρίως μόνον ἡ χερσόνησος. Σύνορά της πρὸς βορρᾶν ἦτο ὁ μικρὸς πεταμὸς Ρουβίκων, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Τὴν Ἰταλίαν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐχώριζον εἰς τρία μέρη, εἰς τὴν Ἄνω, τὴν Μέσην καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν.

Εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν ἦτο ἡ Τυρρηνία, εἰς τὴν Μέσην ἡ Ρώμη καὶ εἰς τὴν Κάτω αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγομεν βόρειον Ἰταλίαν, δηλαδὴ τὴν χώραν μεταξύ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν Ἀλπεων, οἱ ἀρχαῖοι τὴν ὠνόμαζον Ἐν τε ὄθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, διότι ἐκεῖ κατοικοῦσαν οἱ Γαλάται, ἕνας λαός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν σημερινὴν Γαλλίαν.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τὰς ἡμέρας μας,

Τυρρηνὸς πολεμιστὴς

ἀγαλιάτιον ἀπὸ ὀρείχαλκον τοῦ 500 π.Χ. περίπου. Λονδίνον, Βρετανικὸν Μουσεῖον.

ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχον ἄνθρωποι κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχὴν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν, ἡ ὁποία, καθὼς ἤξεύρομεν, ἔζη εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Κατεσκεύαζον καλύβας στρογγυλὰς ἢ κωνικάς, ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ἔθαιπτον τοὺς νεκροὺς των. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὀνομάζονται **Λίγυρες**, ὅπως οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος Πελασγοί.

Ἀπὸ τὸ 2000 π.Χ. ἀρχίζει ἡ κάθοδος τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅταν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, δηλαδὴ οἱ Ἀ-

χαιοί, ἔλαβον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν, συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, κατέβησαν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεν-

τρικὰς Ἕλπεις εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἦσαν ἀρκετὰ πολιτισμένοι. Εἶχον ἐξημερώσει τὸν σκύλον, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον, τὸν ἵππον καὶ ἄλλα κατοικίδια, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἐξήπλωσαν τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀπὸ τὴν βόρειον Ἰταλίαν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

Ἀργότερα, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1000 π.Χ. περίπου, νέοι ἐπι-

Τυρρηνικὸς βωμὸς

παράστασις ἐπὶ ἀγγείου—Παρίσιοι, Λουβρον

Εἰς τὸ μέσον ὁ βωμὸς μὲ τὴν φλόγα, ἀριστερὰ ὁ ἱερεὺς μὲ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας, πλησίον ὁ μικρὸς ὑπηρέτης, ὀπίσω τὸ πρὸς θυσίαν ζῶον, δεξιὰ ὁ αὐλητής.

δρομεῖς, καὶ αὐτοὶ Ἰνδοευρωπαῖοι, κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ νέοι λαοὶ ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ σιδήρου, ἦσαν καλύτερον ὀπλισμένοι καὶ ἴσως ἰσχυρότεροι σωματικῶς. Κατέλαβον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ ἐξήπλωθησαν πρὸς νότον μὲ διάφορα ὀνόματα, Ὁ μ β ρ ο ι, Σ α μ ν ῖ τ α ι, Λ ο υ κ α ν ο ῖ, Β ρ ο ὔ τ τ ι ο ι κτλ.

Ὅλους αὐτοὺς τοὺς Ἰνδοευρωπαϊκοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι εἰς δύο ἐποχὰς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὀνομάζουν μὲ κοινὸν ὄνομα **Ἰταλιῶτας**. Ἄλλ' ἢ Ἰταλία ἐδέχθη τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ δύο ἄλλους λαοὺς, τοὺς Τυρρηνοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας.

ΟΙ ΤΥΡΡΗΝΟΙ

Οἱ Τυρρηνοὶ ἢ, ὅπως ὠνόμαζον αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι, Ἑτροῦσκοι, εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄρ-
νου βορειοδυτικῶς τῆς Ρώμης καὶ ἡ χώρα ἀπὸ τότε ὠνο-
μάσθη Τυρρηνία (σημ. Τοσκάννα). Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ
πράγματα περὶ τῆς καταγωγῆς, τοῦ χρόνου τῆς ἐγκατα-
στάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἰδιορ-

ρhythμοῦ αὐτοῦ λαοῦ. Σήμερον παραδέχονται ὅτι ἦσαν Αἰ-
γαῖοι, ὅτι ἔξων τὸν 13ον—12ον αἰῶνα εἰς τὰς νήσους καὶ
τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ φύ-
γουν ἀπ' ἐκεῖ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δωρικῆς μετνα-
στεύσεως (1200 1000). Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐγνώρισαν
τοὺς Τυρρηνοὺς ὡς τολμηροὺς πειρατὰς.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἵδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκτεταμένον
ἀλλ' ἐφήμερον κράτος. Περί τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐκυ-
ρίευσαν τὸ Λάτιον καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τὰς ἐλληνικὰς
ἀποικίας Κύμην καὶ Νεάπολιν. Ἐξουσίασαν τὴν θάλασ-
σαν ἢ ὅποια ἀπὸ τὸ ὄνομά των ὠνομάσθη Τυρρηνική, καὶ

ἀργότερα κατέλαβον ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡ ἀκμὴ των ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺ. Εἰς διάστημα δύο αἰώνων (500-300 π.Χ.) τὸ κράτος των διελύθη. Τὸ 524 Ἕλληνες καὶ Λατίνοι συνεννοήθησαν καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὸ Λάτιον, ἐνῶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου ἐγκατεστάθησαν διάφοροι γαλατικαὶ φυλαί. Τοιοῦτο-τρόπως οἱ Τυρρηνοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν μικρὰν των πατρίδα, τὴν Τυρρηνίαν.

Οἱ Τυρρηνοὶ εἶχον μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ προπάντων εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐφερον εἰς αὐτοὺς πολλὰ στοιχεῖα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Πρῶτοι ἐδίδαξαν τοὺς ἰθαγενεῖς λαοὺς νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰς οἰκοδομὰς τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ ξύλου, ἀπεξήρναν ἐλὴ, ἔκοψαν δάση, ἐκάνονισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ κατάρθωσαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπί

Τυρρηνικὸς καθρέπτης

σης ἐπροόδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὡραιότατα ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομφοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλὰ ιδιόρρυθμος καὶ σκοτεινὴ, ἦτο ἡ θρησκεία των. Τοὺς θεοὺς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ἐλάτρευσαν πολὺ τοὺς νεκρούς, διὰ τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζον μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουσαν αὐτοὺς μὲ τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζον μὲ πλῆθος ἀντικειμένων.

Αἱ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

Πολὺ μεγαλυτέρα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐγκατάστασις των Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν

καὶ Σικελίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας ἦσαν ὁ Τάρας, ἡ Σύβαρις καὶ ὁ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, τὸ Ρήγιον εἰς τὴν Καλαυρίαν καὶ ἡ Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἦσαν αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινόυς, ἡ Κατάνη. Βραδύτερον ἡ Κύμη ἵδρυσεν τὴν Νεάπολιν καὶ δι' αὐτῆς μετέδωκε τὸ ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀργότερα αἱ ἀποικίαι ἵδρυσαν νέας πόλεις

Τυρρηνικὴ σαρκοφάγος
περὶ τὸ 500 π.Χ. — Παρίσιον, Λοῦβρον

Σαρκοφάγους ὀνομάζουσιν τάφους ἀπὸ μάρμαρον, πέτραν κτλ. εἰς τοὺς ὁποίους ἔθετον τοὺς νεκρούς, ὅταν δὲν ἤθελον νὰ τοὺς καύσουν. Ἡ ἀνωτέρω σαρκοφάγος εἶναι ἀπὸ ἄργιλον καὶ ἐπάνω εἰκονίζονται οἱ δύο σύζυγοι καθήμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης των.

καὶ τοιοῦτοτρόπως ὅλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐσκεπάσθη ἀπὸ ἐλληνικὰς ἀποικίας.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐλληνικῶν ἀποικίων εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγάλη. Οἱ Ἕλληνες μετέφεραν ἀπὸ τὴν πατρίδα των τοὺς νόμους, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἐορτάς καὶ πανηγύρεις, τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὐθυμον ζωὴν, ἡ ὁποία διέκρινε τὴν ἐλληνικὴν φυλὴν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ αἱ χῶραι, τὰς ὁποίας εἶχον κατοικήσει, μετεμορφώθησαν

διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι δι-
καίως ὠνόμαζον τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν
Μεγάλην Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν ἐλληνικῶν
ἀποικιῶν. Οἱ λόγοι, οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξασθέ-
νησιν τῶν Ἑλλήνων, γενικῶς ἦσαν αἱ πολιτικαὶ φιλονεικίαι.
Ἐφθείραν μὲ τὸν καιρὸν τὴν δύναμιν τῶν ἀποικιῶν καὶ τὰς
ἔκαμαν εὐκόλον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους.

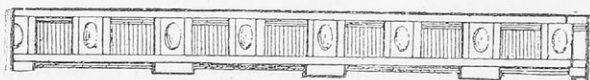
ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ

Τὸ σημαντικώτερον ὅμως πρόσωπον ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς
τοὺς λαοὺς ἐπρόκειτο νὰ διαδραματίσουν οἱ κάτοικοι τῆς
μικρᾶς χώρας τοῦ

Λατίου, οἱ **Λατῖνοι**. Οἱ Λατῖνοι προήλθον
ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν
τῶν διαφόρων λαῶν,
οἱ ὅποιοι κατὰ και-
ροὺς εἶχον ἐγκατα-
σταθῇ εἰς τὴν Ἰταλί-
αν. Ἐπεκράτησεν ὅ-
μως τὸ ἰνδοευρωπαϊ-
κὸν στοιχεῖον καὶ τοι-
ουτοτρόπως διεμορ-
φώθη μία ἀπὸ τὰς ἰ-
σχυροτάτας φυλάς, οἱ
Λατῖνοι.

Εἰς τὸ Λάτιον πολὺ ἑνωρὶς ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικι-
σμοί, ἡ "Ἀλβανὸν ὄρος, τὸ Τούσκουλον, τὸ
Λαβίνιον, τὸ Τίβουρον κτλ. Αἱ μικραὶ αὐταὶ
κῶμαι εἶχον συνδεθῇ μὲ ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀμφικτιο-
νίας, διότι ὅλοι ἐλάτρευον τὸ κοινὸν ἱερόν τοῦ Διὸς εἰς
τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους. Μὲ τὸν και-
ρὸν, ὅμως ἡ ἀμφικτιονία ἔγινε πολιτικὴ ὀργάνωσις. Ἀργό-
τερα οἱ Λατῖνοι ἐξεπολιτίσθησαν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν
Τυρρηγῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλ-
λους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἔμελλε νὰ
ἀναπτυχθῇ ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐξουσι-
άσῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ—ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

ΟΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

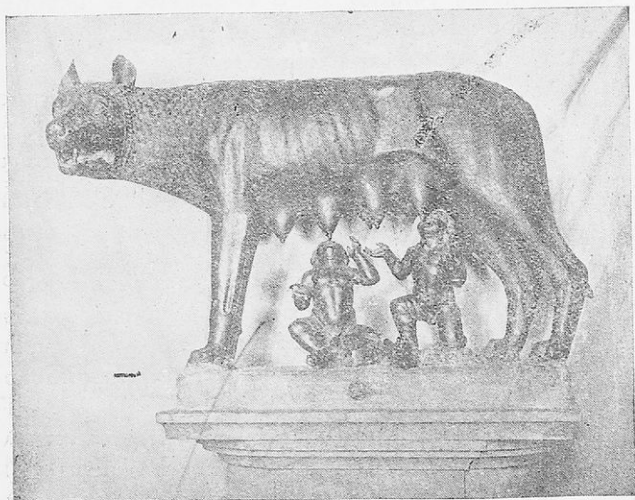
Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον λησμονήσει τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν των καὶ διηγοῦντο διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης καὶ τὰς συνηθείας των.

Διηγῆθησαν λοιπὸν ὅτι οἱ παλαιότεροι Ρωμαῖοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Τροίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἥρως τῆς Τροίας Αἰνείας μὲ πολλοὺς συντρόφους τοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκυρίευσεν μέρος τοῦ Λατίου καὶ ἔγινε βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς Τρῶας λοιπὸν λέγεται ὅτι κατὰγονται οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ υἱὸς τοῦ Αἰνείου Ἀσκάνιος ἢ Ἰούλος ἔκτισε μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανοῦ τὴν Ἀλβαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπόγονοί του.

Ἀπόγονος τοῦ Αἰνείου ἦτο ὁ Ρωμύλος. Οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον ὅτι, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος μὲ τὸν ἀδελφόν του Ρῶμον, ὁ θεῖος των ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἔρριπεν εἰς τὸν Τίβεριν ἐντὸς καλαθίου, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶχον πλημμυρήσει, παρέσυραν τὸ καλάθι καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Ἐκεῖ μία λύκαινα ἐθήλασε τὰ δύο δίδυμα καὶ τὰ ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπ' ἐκεῖ τὰ ἔλαβεν ἕνας βοσκός, ὁ ὁποῖος τὰ υἱοθέτησεν. Ὅταν ἐμεγάλωσαν οἱ δύο ἀδελφοί, ἐφόνευσαν τὸν ἄγριον θεῖον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἰδικὴν των πόλιν.

Τοιουτοτρόπως ἐκτίσθη ἡ Ρώμη. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ἔγινε τὸ 753 π. Χ.

Ἡ Ρώμη ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς κατοίκους. Διὰ τοῦτο ὁ Ρωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄσυλον καὶ τοιουτοτρόπως κατέφυγον εἰς αὐτὴν πολλοὶ τυχοδιώκται καὶ κακοῦργοι. Δὲν ὑπῆρχον ὅμως γυναῖκες. Ὁ Ρωμύλος τότε ἔκαμε μεγάλην πανήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθον αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια τῶν Σαβίνων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν γειτονικὸς

Ἡ Λύκαινα

Ρώμη, Μουσεῖον Καπιτωλίου

Ἡ λύκαινα εἶναι ἀπὸ ὀρεῖχαλκον καὶ κατεσκευάσθη ἀπὸ ἑλλήνα ἢ τυρρηνὸν τεχνίτην τὸν βον ἢ τὸ πολὺ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Οἱ δίδυμοι, οἱ ὁποῖοι θηλάζουν, παριστάνουν τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον, ἀλλὰ προσετέθησαν ἀργότερα. Πιθανώτατα ἡ λύκαινα ἦτο τὸ ἱερὸν ζῷον, τὸ ὁποῖον οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρησαν ὡς γενάρχην τῶν

λαός. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐορτῆς οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων. Ἀλλὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς πόλεμον. Αἱ Σαβῖναι ὅμως ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ τοὺς ἐσυμβίβασαν καὶ ἀπὸ τότε ἀπεφάσισαν νὰ βασιλεύῃ μὲ τὴν σειράν ἕνας ρωμαῖος καὶ ἕνας σαβῖνος.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν ὁ **Νουμᾶς Πομπίλιος**,

σαβίνος, Τύλλος Ὑστίλιος, ρωμαῖος, καὶ Ἄγκος Μάρκιος, σαβίνος, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ παράδοσις ἀποδίδει πολλὰς κατακτήσεις καὶ σημαντικὰς πολιτικὰς πράξεις. Ὁ Νουμᾶς κυρίως ἐφημίσθη ὡς εἰρηνικὸς καὶ συνετὸς βασιλεὺς. Μετ' αὐτοὺς τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν βασιλεῖς καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Σέρβιος Τύλλιος καὶ ὁ Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος. Εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἀπέδωσαν πολλὰ ἔργα εἰρηνικὰ καὶ πολεμικά.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς ἐκυβέρνησε κατὰ τὴν παράδοσιν τυραννικῶς. Ἰδίως κατεδίωξε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τέλος ἐξηγέρθησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ τὸ 509 π. Χ. Ἀπὸ τότε ἔληξεν ἡ βασιλεία.

ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Ὅλα αὐτὰ εἶναι μῦθοι, τοὺς ὁποίους ἔπλασαν οἱ Ρωμαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους των. Ἄλλ' εἰς τὸ βάθος τῶν μύθων κρύπτεται συνήθως ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποῖαν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διευκρινίσωμεν.

Ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς θέσιν σπουδαιοτάτην. Ἑπτὰ λόφοι ἐκ φύσεως ὄχυροὶ ἀπετέλουν ἓνα ἰσχυρὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προστατεύεται ἀπὸ φυσικὰ ὄχυράματα, τὸν Τίβεριν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον ὄρη. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἐκτίσθη ἡ Ρώμη τὸ 753 π. Χ. Φαίνεται ὅμως ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς εἶχον κατοικηθῇ πολὺ ἐνωρίτερα.

Ἀργότερα, περὶ τὸ 600 π. Χ., οἱ Τυρρηνοὶ κατέκτησαν, καθὼς εἶδομεν, τὸ Λάτιον καὶ ἔφεραν εἰς αὐτὸ τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν των. Αὐτοὶ συνήνωσαν τὰς κώμας τῶν λόφων εἰς μίαν πόλιν καὶ κατεσκεύασαν μὲ ὀγκώδεις λίθους τεῖχος τετράγωνον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἄλλα σημαντικὰ ἔργα. Ἀπεξήρναν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἑλκυστικὰ κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπονόμους. Μεταξὺ τῶν λόφων Καπιτωλίνου καὶ Παλατίνου ἐγκατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀγορὰν (Forum Romanum). Αὐτὸ σημαίνει ἡ παράδοσις, ὅτι τυρρηνοὶ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ρώμην.

Σύμφωνα λοιπόν με αὐτὰ ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς χρόνους παλαιότερους τοῦ 753 π.Χ., ἡ δὲ λεγομένη εἰς τοὺς μύθους κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου εἶναι ἴσως συνένωσις τῶν μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν, ἓνα εἶδος σ υ ν ο ι κ ι σ μ ο ὦ, ὅπως εἶχε κάμει ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς τάξεις 1) τοὺς πατρικίους 2) τοὺς πελάτας καὶ 3) τοὺς πληβείους.

Πατρίκιοι ἦσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰς μεγάλας ρωμαϊκὰς οἰκογενείας. Εἰς τὴν Ρώμην ὅλοι, ὅσοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα, ἦσαν μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἡ ὁποία δὲν περιελάμβανε μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ἡ οἰκογένεια αὕτῃ ὀνομάζεται γένος καὶ τὰ μέλη Πατρίκιοι, διότι κατάγονται ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. Ὅλα τὰ μέλη ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ ὁποῖος ἦτο θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής, ὁ ἀρχηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Πελάται, δηλαδὴ ὑπήκοοι, ἦσαν ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου, τῶν Λιγούρων, τοὺς ὁποίους ὑπέταξαν οἱ κατακτηταὶ Λατῖνοι καὶ τοὺς ἔκαμαν δουλοπαροίκους. Ἦσαν δηλαδὴ ὅπως οἱ εἰλωτες τῆς Σπάρτης. Ἀργότερα οἱ πελάται ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεχωνεύθησαν με τοὺς πατρικίους.

Πληβεῖοι ἦσαν νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν κατέστρεφον μίαν γειτονικὴν πόλιν, ὑπεχρέωνον τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Ρώμην ἦλθον πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ πολλοὶ τυχοδιῶκται. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι ἀπετέλεσαν ἐντελῶς ἰδιαιτέρον λαόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε κανένα δεσμόν με τοὺς πατρικίους καὶ πελάτας καὶ ὠνομάσθη Πληβεῖοι ἢ πληθηθες. Οἱ πληβεῖοι Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῆ. Ἔκδ. Δ' 13

δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ νυμφεύωνται μὲ γυναῖκας ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο ὅπως εἰς ὅλας τὰς παλαιὰς πολιτείας ἡ πατρικὴ βασιλεία. Ὅπως εἰς τὸ γένος ὁ πατήρ, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἀρχηγὸς εἰς τὸν πόλεμον. Τὴν δύναμιν ὁμως αὐτὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν περιώριζον δύο σώματα, ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύγκλητος.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο συνάθροισις ὅλων τῶν πατρικίων μετὰ τῶν πελατῶν. Ἐπειδὴ συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμήματα, φράτρας ὅπως ἔλεγον, ἡ πρώτη αὐτῇ ἐκκλησία ὠνομάζετο φρατρικὴ. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὠμοίαζε τὴν ὁμηρικὴν. Δὲν ἀπεφάσιζεν, ἀλλ' ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς «ναί» ἢ «ὄχι». Ἡ ἐκκλησία ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου.

Ἡ σύγκλητος εἶχεν 100 καὶ ἀργότερα 300 μέλη. Τὴν ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γενῶν καὶ ὠμοίαζε μὲ τὸν Ἀρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Γερουσίαν τῆς Σπάρτης, δηλαδὴ ἦτο τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Ἡ σύγκλητος ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ προπάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παραδόσεων τῆς πόλεως.

Ἡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 509

Τὸ 509 π.Χ. ἐγίνε σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πατρικιοὶ ἐξεθρόνισαν τὸν τελευταῖον βασιλέα Ταρκύνιον, κατήγγησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Τὸ πολίτευμα λοιπὸν ἐγίνεν ἀριστοκρατικόν. Συνέβη δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅ,τι εἶχε συμβῇ πολὺ ἐνωρίτερα εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου οἱ εὐγενεῖς ἐξεδίωξαν τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι.

Τὴν περίοδον ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν δημοκρατίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

ΤΟ ΝΕΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῶν πατρικίων, οἱ ὅποιοι κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, διότι ἐκινδύνευον ἡ δύναμις καὶ τὰ προνόμια τῶν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ταρκυνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμασαν *δημοκρατία*. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἦτο κυβέρνησις ὀλιγαρχική, διότι ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ πατρίκιοι. Ἡ δημοκρατία διήρκεσε πεντακόσια χρόνια (509—31 π. Χ.).

Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν δημοκρατίαν ἀνώτατοι ἄρχοντες εἶναι δύο ὕπατοι, οἱ ὅποιοι ἔλαβον ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἦσαν ἀνώτατοι ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, πρόεδροι τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἀνώτατοι δικασταί. Ἐπίσης διετήρησαν ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως, τὴν περιπόρφυρον τήβεννον, τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τοὺς δώδεκα ραβδούχους. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων διέφερεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Ἡ ἐξουσία διεμοιράσθη εἰς δύο καὶ ἑνστάσις τοῦ ἑνὸς ἡδύνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου. Ἐκτὸς τούτου ἐξελέγοντο μόνον δι' ἑν ἔτος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἦτο ἰσόβιος.

Εἰς στιγμὰς ὅμως κρισίμους οἱ Ρωμαῖοι ἐξέλεγον ἓνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ δικτάτωρ. Τὸν δικτάτωρα ἐξέλεγον οἱ ὕπατοι καὶ ἡ ἀρχὴ του διήρκει μόνον ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ ποτὲ περισσότερον ἀπὸ ἑξ μηνάς.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνησε τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ δικαίως θεωρεῖται ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ μεγαλείου.

ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΒΕΙΟΙ

Τὸ νέον πολίτευμα ὠφέλησε κυρίως τοὺς πατρικίους, οἱ ὅποιοι κατῴρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ ὅλον τὸν πλοῦτον εἰς χεῖρας των. Οἱ πληβεῖοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα, δὲν ἠδύναντο νὰ γίνουν οὔτε ὑπατοὶ οὔτε συγκλητικοί. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχον θέσιν μειονεκτικὴν καὶ εἰς τὰς δίκας ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων.

Κυρίως ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίθεσις οἰκονομικῇ μετὰ τῶν δύο τάξεων. Οἱ πληβεῖοι ἦσαν μικροκτηματῖαι γεωργοὶ καὶ ἔνεκα τῶν μακρῶν πολέμων παρημέλησαν τὰ κτήματά των. Ἐκτὸς τούτου ἦλθον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δανεισθοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν τὰς οἰκογενεῖας των. Ἀλλὰ οἱ νόμοι τοῦ δανεισμοῦ τότε ἦσαν σκληρότατοι. Ὁ δανειστὴς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλήσῃ τὸ κτήμα τοῦ χρεώστου καὶ τὸν ἴδιον νὰ κάμῃ δοῦλον. Ἡ θέσις τῶν πληβείων τοιοῦτοτρόπως ἐγένεν ἐλεεινὴ, πολλοὶ κατήντησαν δοῦλοι καὶ σχεδὸν ὅλοι ἔζων βίον ἄθλιον. Ἡ σκληρότης τῶν πλουσίων δανειστῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς πληβεῖους ἦτο παροιμιώδης. Ἴδου πῶς περιγράφει τὴν θέσιν ἑνὸς πτωχοῦ πληβεῖου ὁ ἱστορικὸς Λίβιος:

Παρουσιάσθη κάποιος γέρων εἰς τὴν ἀγορὰν φέρων καταφανῆ τὰ σημεῖα ἀπὸ τὰ μαρτύριά του. Τὰ ἐνδύματά του ἦσαν ρυπαρότατα, τὸ πρόσωπόν του ὠχρὸν καὶ ἀδύνατον. Ἡ μεγάλη του γενειὰ καὶ ἡ μακρὰ κόμη προσέδιδαν εἰς αὐτὸν ὄψιν ἀγρίου. Ἀλλ' ὅλοι τὸν ἀνεγνώριζαν. Ἦτο ἐκατόνταρχος καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος διὰ τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει κατὰ τὸν πόλεμον διὰ τὸ θάρρος του. Ὁ ἴδιος ἐδείκνυεν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὰ τραύματα, δείγματα τῆς ἀνδρείας του... Τὸν ἠρώτησαν διὰ τί φορεῖ αὐτὰ τὰ ράκη καὶ πῶς κατήντησεν εἰς αὐτὴν τὴν τρομερὰν δυστυχίαν. Ὑπηρέτει, εἶπεν, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαβίνων, ὁπότε οἱ ἐπιδρομεῖς ἤρπασαν τὴν ἐσοδείαν του, τοῦ ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἔπιπλα καὶ ἀπήγαγον τὰ ποίμνιά του. Διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους, ἐδανείσθη. Ἀλλὰ τὸ χρέος μετὰ τοὺς τόκους ἐμεγάλωσε, τοῦ σφῆρεσαν τὸν ἀγρόν, τὸν ὅποιον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πάππον του, καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἀργότερα ἔκαμαν δοῦλον καὶ τὸν ἴδιον, ὁ δὲ δανειστὴς δὲν ἦτο κύριός του, ἀλλὰ δεσμοφύλαξ, ἀληθὴς δήμιος. Ἐδείξε τότε τὴν ράχιν του αὐλακωμένην καὶ πληγωμένην ἀπὸ τὸ μαρτύριον.

Διὰ τοῦτο οἱ πληβεῖοι ἀνέλαβον ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα κατὰ τῶν πατρικίων, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 200 περίπου ἔτη.

(500-300) καὶ κατέληξεν εἰς πλήρη νίκην τῶν πληβείων, διότι ἦσαν περισσότεροι καὶ ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ.

Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Ἡ αὐθαιρεσία καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν πατρικίων ἐγέννησαν πολλὰς πικρίας εἰς τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τὸ 493 π. Χ. ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἑνα νικηφόρον πόλεμον, ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπαιτήσεις των. Ἀπεσύρθησαν εἰς ἕνα λόφον βορείως τῆς πόλεως, εἰς τὸ λεγόμενον Ἰερὸν ὄρος, καὶ ἠπείλησαν ὅτι θὰ κτίσουν ἰδικήν των πόλιν διὰ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Αὐτὸ ὀνομάζεται **ἀποχώρησις** 493 **τῶν πληβείων**. Οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν πολὺ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἐλευθέρωσαν ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶχον γίνει δοῦλοι καὶ τοὺς ἀπήλλαξαν ἀπὸ τὰ χρέη.

Οἱ πληβεῖοι ἐζήτησαν τότε νὰ διορισθοῦν δύο ἰδιαίτεροι ἄρχοντες, διὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ὠνομάσθησαν **Δήμαρχοι**. Ἡ δύναμις τῶν δημάρχων ἦτο πολὺ μεγάλη. Εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Αὐτὸ ἦτο τὸ περίφημον **δικαίωμα** τοῦ **Veto**, τὸ ὅποιον σημαίνει ἀπαγορεύω. Ἐπροστάτευσον μὲ ὅλα τὰ μέσα τοὺς πληβεῖους κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Ἐκτὸς τούτων τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερὸν καί, ἐὰν κανεὶς ἐπείραζε τὸν δήμαρχον, κατεδικάζετο εἰς θάνατον. Οἱ δήμαρχοι ἦσαν 2, κατόπιν ἔγιναν 5 καὶ τελευταῖον 10, ἐξελέγοντο μόνον ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πληβείων καὶ ἡ ἀρχή των διήρκει ἓν ἔτος.

Ἀργότερα οἱ Ρωμαῖοι ἔπλασαν ἕνα μῦθον. Διηγήθησαν δηλαδή ὅτι οἱ πατρίκιοι ἔστειλαν εἰς τοὺς πληβεῖους τὸν **Μενήνιον Ἀγρίππαν**, ὁ ὅποιος τοὺς διηγήθη τὸν μῦθον τοῦ στομάχου καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Ὅτι δηλ. τὰ μέλη ἐβαρύνθησαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὸν στόμαχον καὶ ἐστασίασαν, ἀλλὰ, προτοῦ πάθῃ ὁ στόμαχος, ἤρχισαν νὰ ἀδυνατίζουν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Μὲ τὸν μῦθον ἤθελε

νά δείξη ὅτι πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι εἶναι ἀπαραίτητοι ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον καὶ ὅτι ἀπὸ τὰς φιλονεικίας κινδυνεύουν νὰ πάθουν περισσότερον οἱ πληβεῖοι. Οἱ πληβεῖοι ὁμως ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν, ὅχι τόσον διότι ἐπείσθησαν ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ Ἀγρίππα, ὅσον διότι ἔγιναν δεκτὰ ὅσα ἐζήτησαν.

Η ΕΞΙΣΩΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Οἱ πληβεῖοι ἔχοντες τώρα ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλήρη ἰσότητα κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν.

Πρῶτον ἐζήτησαν γραπτοὺς νόμους, διότι οἱ πατρίκιοι ἐδίκαζον σύμφωνα μὲ τὰ ἄγραφα ἔθιμα, τὰ ὅποια ἐρμηνευον πάντοτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τάξεώς των. Τὸ 450 π.Χ. λοιπὸν ἔγιναν οἱ παλαιότεροι γραπτοὶ νόμοι τῆς Ρώμης, ἡ **Δωδεκάδελτος**. Ὠνομάσθησαν τοιουτοτρόπως, διότι ἐχαράχθησαν ἐπάνω εἰς δώδεκα χαλκᾶς πλάκας, δέλτους ὅπως ἔλεγον.

Τὸ 445 οἱ πληβεῖοι ἐπέτυχον νὰ καταργηθῇ ὁ νόμος, ὁ ὅποιος ἀπηγόρευε τοὺς γάμους μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων. Ἀπὸ τότε οἱ πληβεῖοι ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς οἰκογενεῖας τῶν πατρικίων καὶ καμμία πλέον κοινωνικὴ διαφορά δὲν ἐχώριζε τὰς δύο τάξεις.

Οἱ πατρίκιοι ὁμως ἐφάνησαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν πληβείων ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑπάτους νὰ εἶναι πληβεῖος. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε μακρὸς καὶ ἐχρειάσθη αἰὼν ὀλόκληρος, διὰ νὰ ἐπιτύχουν οἱ πληβεῖοι τὴν πολιτικὴν ἰσότητα. Τέλος ὁμως οἱ πατρίκιοι ὑπεχώρησαν καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς πληβεῖους τὸ δικαίωμα τῆς ὑπατείας.

Τὴν τελειωτικὴν νίκην ἐκέρδισαν οἱ πληβεῖοι τὸ 300 π.Χ. ὅτε ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται **Μέγιστοι ἀρχιερεῖς**. Τοιουτοτρόπως ἀπέκτησαν καὶ θρησκευτικὴν ἰσότητα μὲ τοὺς πατρικίους. Ἀπὸ τότε ἠνωμένοι πλέον προχωροῦν εἰς τὰς μεγάλας κατακτήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Μετὰ μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περίπου τρεῖς αἰῶνας (μέχρι τοῦ 272), οἱ Ρωμαῖοι κατάρθωσαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ὅλην τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον.

Οἱ πρῶτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἦσαν ἴσως οἱ δυσκολώτεροι, διότι ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις εὕρισκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἦσαν πολεμικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν πρῶτον μὲ τοὺς γείτονας των. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ Λατῖνοι, ἔπειτα οἱ Σαβῖνοι, οἱ Αἴκουοι, οἱ Οὐόλσκοι, καὶ εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Ρώμην εὕρισκετο ἡ τυρρηνικὴ πόλις Βήιοι.

Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου διεξάγουν πόλεμον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμειξε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Μὲ τοὺς πολέμους π.χ. πρὸς τοὺς Αἰκούους συνέδεσαν τὸν μῦθον τοῦ **Κιγκιννάτου**, ὅτι δηλαδὴ διωρίσθη δικτάτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καί, ἀφοῦ ἐνίκησεν τοὺς ἐχθρούς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του. Ὁ ὑπερήφανος πατρίκιος **Κορίολανὸς** ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους, ὠδήγησε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς Οὐόλσκους. Περί τῆς πώλεως τῶν Βηίων διηγήθησαν ὅτι ἐχρειάσθη νὰ τὴν πολιορκήσουν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ 10 ἔτη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες τὴν Τροίαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐδοξάσθη ἰδίως ὁ **Φούριος Κάμιλλος**.

Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατάρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν (396).

ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ (390)

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ γίνουιν κύριοι τῆς Τυρρηνίας. Ἀλλὰ βλέψεις ἐπ' αὐτῆς εἶχον οἱ Γαλάται, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἶδομεν, ὠνόμαζον ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν.

Τὸ 390 οἱ Γαλάται ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν Κλούσιον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικουρίαν, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὸν Ἀλλίαν, παραπόταμον τοῦ Τιβέρεως. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγαλόσωμοι Γαλάται μὲ τὰς κραυγὰς τῶν διέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὀλίγοι μόνον Ρωμαῖοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν χωρὶς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι εἶχον σκορπισθῆ εἰς τὰ περίχωρα. Οἱ συγκλητικοὶ ὁμῶς καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν οἱ ἄπειροι εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην Γαλάται δὲν κατάρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας. Μόλα ταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ ὅποιοι μόνον τοιοῦτοτρόπως ἐπείσθησαν νὰ φύγουν.

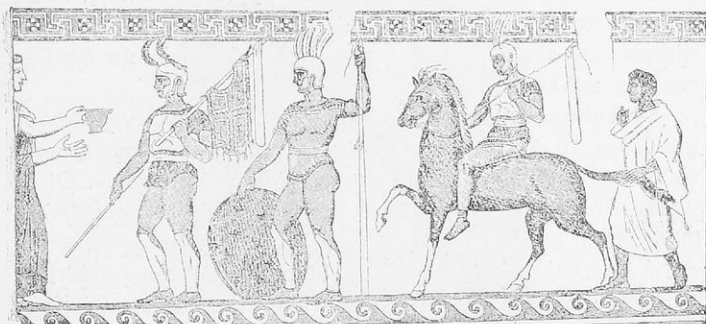
Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ρώμης ἐξηγέρθησαν οἱ Οὐόλσκοι, οἱ Αἴκουοι καὶ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τούτους ἠκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἐξέγερσις τῶν λατινικῶν πόλεων (340). Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατάρθωσαν πάλιν νὰ ἐπιβληθοῦν. Ὑπέταξαν ὀριστικῶς τὰς πόλεις τοῦ Λατίου (338) καὶ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ πόλεις τῆς συνῆψαν φιλικούς δεσμοὺς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

ΟΙ ΣΑΜΝΙΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (343—290)

Μετ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμικώτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν.

Οἱ Σαμνῖται ἦσαν τραχεῖς ὄρεινοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀποκρήνους, πλαγίᾳς τῶν Ἀπεννίνων νοτιοανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξύ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας.

Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο κυρίως ἡ πλουσία πεδιάς τῆς Καμπανίας. Ρωμαῖοι καὶ Σαμνῖται ἐπάλαισαν περισσότερον ἀπὸ ἡμισυν αἰῶνα. Ἀριθμοῦν τρεῖς Σαμνιτικοὺς πολέμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ τύχη ἥλλαξεν ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Σαμνιτῶν. Τὸ 321 ὁ

Σαμνῖται ἐπιστρέφουν ἀπὸ τὸν πόλεμον
τοιχογραφία Παιστοῦ—Νεάπολις

Οἱ Σαμνῖται πολεμισταὶ διακρίνονται ἀπὸ τὰ μεγάλα πτερὰ, τὰ ὁποῖα φέρουν εἰς τὴν περικεφαλαίαν των, αἱ ἀσπίδες των εἶναι σχετικῶς μικραὶ καὶ στρωγγυλαί. Παριστάνονται ἐπιστρέφοντες ἀπὸ ἐπιτυχῆ πόλεμον.

Ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέστη μεγάλην ἥτταν εἰς τὰ λεγόμενα Κ α υ δ ι α ν ᾱ σ τ ε ν ᾱ, μεταξύ Καπύης καὶ Βενεβέντου, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ ζυγόν, δηλαδή κάτω ἀπὸ ὀριζόντιον ἀκόντιον, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ἄκρα ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἄλλων καθέτων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου τοὺς Σαμνίτας ὑπεστήριξαν διάφοροι λαοὶ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας, Τυρρηνοί, Ὀμβροί, Ἑρνίκοι, Σαβῖνοι, Λουκανοὶ καὶ Γαλάται, καὶ ὁ ἀγὼν ἔλαβε χαρακτῆρα ἐθνικῆς ἐξεγέρ

σεως τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Ἡ Ρώμη περιήλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ὁμως ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ ἀντοχή τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ κατὰ τῶν μεμονωμένων ἐνεργούντων ἀντιπάλων καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐκτείνεται τώρα ἀπὸ τὸν Ρουβίκωνα μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιλαμβάνει δηλαδὴ τὰ 3)4 τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου.

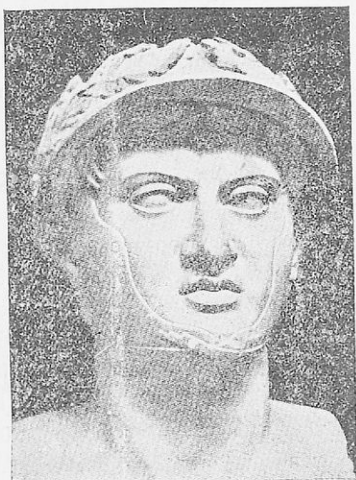
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας εἶχον, καθὼς γνωρίζομεν, περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ἰδίως τὸν 6ον καὶ 5ον αἰῶνα. Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικίων, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους.

Οἱ ἄποικοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διεξάγουν μακροὺς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀποκλείσει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀγῶνες αὗτοί ἔφθειραν τὰς δυνάμεις τῶν ἀποίκων. Ἀλλ' ἰδίως τοὺς ἀποίκους ἔβλαψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ὀφείλονται εἰς ἀντίθεσιν οἰκονομικῶν συμφερόντων, ἀντίθεσιν φυλετικὴν καὶ διαφορὰν πολιτευμάτων. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν **Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος** (406—367), ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπικίνδυνον ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐγίνε τότε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβεν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὴν νήσον Ἐλβαν καὶ ἵδρυσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς τὸν Ἀ γ κ ὠ ν α καὶ τὸν Ἀ δ ρ ῖ α ν. Ὁ υἱὸς τοῦ **Διονύσιος ὁ νεώτερος** (367—344) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσπάθειάς τοῦ πατρός. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Τάραντος. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ **Τάρας** διεξάγει σπουδαιότατον ἐμπόριον, ἔχει στόλον καὶ χρήματα καὶ εἶναι ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα 50 χιλ...

πεζούς καὶ 3 χιλ. ἵππεις. Οἱ Ταραντῖνοι ἔβλεπον τὴν διαρκὴ ἐξάπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲ ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἰταλικὸν πόλεμον ἐβοήθησαν μὲ χρήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303 ἐκ φόβου μήπως ἐξεγείρῃ ἐναντίον της τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἑλλάδος συγκατένευσε νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην, μὲ

Ὁ Πύρρος

μαρμάρινον ἄγαλμα—Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον

τοὺς Ταραντῖνους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουν πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Βρουττίας Λακινίου, δηλαδὴ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν. Ἄλλ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαούς, κατῆλθον εἰς τὰ σύνορα τῆς Μ. Ἑλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροί, ἡ Κρότων καὶ τὸ Ρήγιον ἐδέχθησαν ρωμαϊκὰς φρουράς. Ἡ μοιραία σύγκρουσις μετὰ τῶν δύο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ (281—275)

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ρῆξιν ἔδωκε τυχαῖον ἐπεισόδιον. Δέκα ρωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303.

καθορισθὲν ὄριον καὶ ἔπλεον πρὸς ἀνατολάς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων προσέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ καὶ συνέλαβεν ἓν. Οἱ Ταραντῖνοι ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους, προσεκάλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

Ὁ Πύρρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ 20 χιλ. στρατόν, 3 χιλ. ἵππεῖς καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φορὰν ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν εὐρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἱππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωσαν τὸν τρόπον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔχασε 4 χιλ. στρατιώτας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν τάξει εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ὁλη ἡ νότιος Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς τὸν Πύρρον, ὁ ὅποῖος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν πόλεως ὀχυρᾶς.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 279 ἐπανάλαβε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ Ἀσκουλον τῆς Ἀπουλίας ἐδόθη ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπωλείας (3500, ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι ἔχασαν 6 χιλ.), ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Τάραντα.

Ὁ Πύρρος περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἐδέχθη λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν τῶν Συρακουσίων ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀπεχώρησεν εὐσχήμως ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἔμεινεν ἀρκετὰ ἔτη, εἶχεν ἐπιτυχίας, ἀλλὰ δὲν κατάρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του ἐκινδύνευον. Παρὰ τὸ Βενεβέντον (275) τοῦ Σαμνίου ἔδωκε τὴν τελευταίαν μάχην καὶ ἡττή-
 272 θεὶς εἶδε τὰ ὄνειρά του νὰ ματαιώνωνται ὀριστικῶς.

Ἀφοῦ ἄφησε φρουρὰν εἰς τὸν Τάραντα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς Μίλων παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα (272).

Ἡ ὑποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης ἐπὶ ὅλοκλήρου τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου. Ἡ Ἰταλία ἐντὸς ὀλίγου ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης ἀποβαίνει κράτος ἰσχυρὸν καὶ λαμβάνει θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων

δυνάμεων τῆς Μεσογείου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Καρχηδόνος.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἡ Ἰταλία ἠνώθη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης, δὲν διωργανώθη ὅμως εἰς κράτος ἐνιαῖον ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Ἡ Ρώμη ἔμεινε κυρίαρχος πόλις καὶ ἡ λοιπὴ χώρα ὡς ὑποτελὴς εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἡ σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων πρὸς τὴν Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ δι' ὅλους. Εἰς μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ

ρωμαίου πολίτου, εἰς ἄλλους μόνον τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσουν κτήματα εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ νυμφεύωνται Ρωμαίας, εἰς ἄλλους τέλος διώρισε ρωμαίους διοικητάς. Τὴν ποικιλίαν αὐτὴν ἐδημιούργησε σκοπίμως, διὰ νὰ διατηρῇ ἀντίθεσιν καὶ ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν, ὥστε νὰ καταστῇ ἀδύνατος πᾶσα μεταξὺ των συνεννόησις.

ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΟΔΟΙ

Τὰ πολιτικώτατα αὐτὰ μέτρα συνεπλήρωσεν ἡ σύγκλητος μὲ τὰς ἀποικίας καὶ τὰς στρατιωτικὰς ὁδοὺς.

Εἰς στρατιωτικὰς θέσεις τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὑπέταξαν, οἱ Ρωμαῖοι ἐγκατέστησαν παλαιοὺς στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν κλῆρον γῆς. Οἱ ἄποικοι ὠχύρωνον τὴν θέσιν, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ προπάντων ἐπετήρουν τοὺς ὑπηκόους. Εἰς τὰς ἀποικίας αὐτὰς ὀφείλεται ἡ σωτηρία τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τὸν Πύρρον καὶ ἀργότερα πρὸς τὸν Ἀννίβαν, οἱ ὁποῖοι ματαίως ἐπεχείρησαν νὰ ἐξεγείρουν τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης.

Ἡ σημασία τῶν ἀποικιῶν ἠυξήθη περισσότερον μὲ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ὁδοὺς. Τὸ σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοποιίας ἦτο ἐξάαιρετον. Αἱ ὁδοὶ ἐκτίζοντο μὲ μεγάλους λίθους καὶ ἄσβεστον καὶ κατόπιν ἐστρώννοντο, ἦσαν πλατεῖαι καὶ στερεώταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται ἴχνη τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν, εἰς τὰ ὁποῖα θαυμάζομεν τὴν στερεότητα τῆς κατασκευῆς. Αἱ ὁδοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ στρατὸς ἦτο δυνατόν νὰ διατρέξῃ ὁλόκληρον τὴν Ἰταλίαν ἐντὸς 10 ἡμερῶν, ἐβόηθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα καὶ κατέπνιγε τὰς στάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ο ΡΩΜΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀνεδείχθη ὁ ἀνώτερος τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἐνίκησε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τοὺς στρατοὺς ὅλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἄφησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ τὴν μεσαίαν τάξιν, ἀπὸ τοὺς μικροκτηματίας γεωργοὺς τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὀποίους ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν εἶχε σκληραγωγῆσει καὶ εἶχε κάμει ρωμαλέους. "Ὅλοι οἱ ρωμαῖοι πολῖται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60ου ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν, μέχρι τοῦ 45ου ὡς τακτικοὶ στρατιῶται καὶ ἀπὸ τοῦ 46ου ὡς ἔφεδροι. Ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ προλεταριοί, δηλαδή ὅσοι δὲν εἶχον διό-

Λεγιονάριος

λου περιουσίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν καλὸν στρατιώτην, ἂν δὲν εἶχεν ἀγρὸν ἢ οἰκίαν νὰ ὑπερασπίσῃ¹. Ὡστε ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν στρατὸν δὲν ἐσήμαινεν εὖνοιαν τῆς πολιτείας ἀλλὰ κοινωνικὴν ταπείνότητα.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται

Ρωμαῖος ἱππεὺς
ἐπιτύμβιος στήλη

Τοξότης τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ

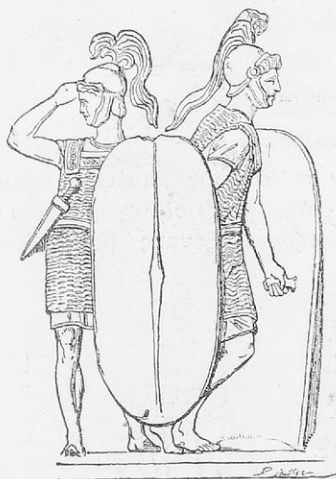
ἐκαλοῦντο εἰς τὰ ὅπλα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν, καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὰς ἐργασίας των, μόλις ἐτελείωνεν ἡ ἐκστρατεία.

Η ΛΕΓΕΩΝ

Ὁ Ρωμαϊκὸς στρατὸς εἶχεν ἰδιαιτέραν παράταξιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν λεγεῶνα. Ἡ λεγεὼν ἀποτελεῖτο

1. Προλετάριος ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν proles=τέκνον, ὅσοι δηλαδὴ εἰς τὸ βιβλίον τῶν τιμητῶν, εἰς τὸ μητρώον ἀρρένων ὅπως θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, ἦσαν γραμμένοι ὡς ἀποροὶ, ὡς ἔχοντες δηλαδὴ μόνον τέκνα.

ἀπὸ 4200 πεζούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς γραμμάς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὥριμον ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαίμαχοι. Ἐκάστη γραμμὴ ἦτο

Ρωμαῖοι στρατιῶται μετὰ τὴν
μακρὰν ἀσπίδα (scutum)

Ἐκατόνταρχος

ἀνάγλυφον ἐπὶ ἐπιτύμβιου

Ὁ ἑκατόνταρχος φορεῖ χιτῶνα μετὰ ἀλλοῖα ἐλάσματα καὶ παράσημα. Εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ ράβδον ἀπὸ κλῆμα, ἡ ὁποία ἦτο ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

διηρημένη εἰς 10 τμήματα, τὰς λεγομένας σπεῖρας, ἑκάστη δὲ σπεῖρα εἰς 2 λόχους. Τοιουτοτρόπως ἡ λεγεὼν εἶχε 30 σπεῖρας καὶ 60 λόχους. Αἱ γραμμαὶ τῆς λεγεῶνος δὲν ἐσχημάτιζον συνέχειαν, ἀλλὰ αἱ σπεῖραι ἄφιναν μεταξύ των κενὸν ὅσον ἡ ἑκτασίς μιᾶς σπεῖρας.

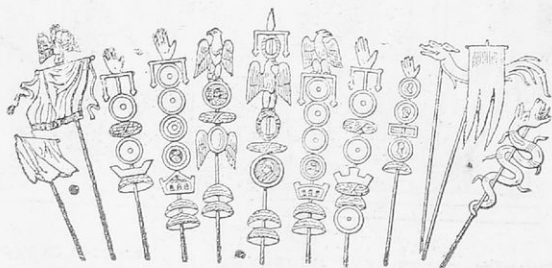
Ἐκτὸς τῶν πεζῶν ἡ λεγεὼν εἶχε 300 ἵππεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν διηρημένοι εἰς 10 ἵλας ἀνὰ 30 ἄνδρας. Ἡ λεγεὼν Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῆ Ἐκδ. Δ' 14

ἀπετελεῖτο ἀπὸ ρωμαίους πολίτας. Πολὺ ἐνωρὶς ὅμως οἱ
Ρωμαῖοι ἐστρατολόγησαν τοὺς κατοίκους τῶν ἰταλικῶν

Ὑποδήματα

πόλεων καὶ ἐσχημάτισαν ἀπ' αὐτοὺς ἰδιαίτερα σώματα
πεζῶν καὶ κυρίως ἱππέων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι σὺ μ-
μ' α χ ο ι. Ἐπίσης μετεχειρίζοντο ξένους μισθοφόρους,

Σημαῖαι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ

ὥπλισμένους ἐλαφρῶς μὲ τόξα καὶ μὲ σφενδόνας, οἱ
ὅποιοι ὠνομάζοντο ἐπίκουροι.

Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ περίφη-

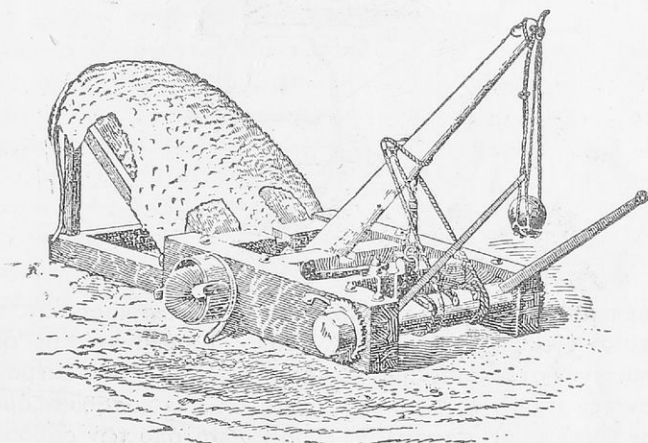

Περικεφαλαῖαι

μοι χιλιάρχοι καὶ ἑκατόνταρχοι, ἄνθρωποι μὲ
μεγάλην στρατιωτικὴν πεῖραν, τολμηροὶ καὶ ἀποφασιστι-
κοὶ εἰς τοὺς πολέμους. Εἰς αὐτοὺς χρεωστεῖ κατὰ μέγα
μέρος τὴν δόξαν τοῦ ὁ ρωμαϊκοῦ στρατός. Ἀρχηγὸς
δὲ τοῦ στρατοῦ ἦτο συνήθως ὁ ὕπατος.

ΟΠΛΑ—ΜΗΧΑΝΑΙ

Οἱ ρωμαῖοι στρατιῶται εἶχον ἐπιθετικὰ ὅπλα τὸ ξί-
φος, τὸ δόρυ καὶ τὸ ἀκόντιον, τὸ ἐθνικὸν ὄπλον

Ὀναγρος (ἀναπαράστασις)

Πολεμικὴ μηχανή, ἡ ὁποία ἐκσφενδονίζει μεγάλους λίθους
πολλάκις ἀπὸ ἀπόστασιν 500 μ.

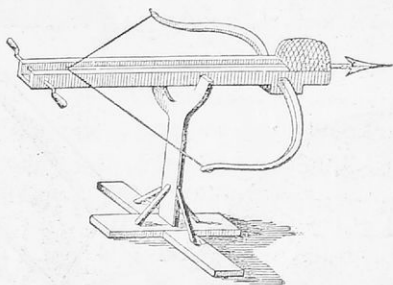
τῶν Ρωμαίων, τὸ ὁποῖον ἔφερον οἱ ἄνδρες τῶν δύο πρῶ-
των γραμμῶν. Ἀμυντικὰ ἦσαν ἡ περικεφαλία, ὁ
θώραξ, ἡ ἀσπίς καὶ αἱ κνημίδες.

Οἱ Ρωμαῖοι διεκρίθησαν πολὺ εἰς τὰς πολιορκίας. Διὰ
τοῦτο ἐδημιουργήθη πλῆθος μηχανῶν, οἱ ξύλινοι
πύργοι, οἱ ὁποῖοι ἔφθανον εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους
καὶ ἐχρησίμευον νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ
τὰς ἐπάλξεις, ἡ ὄναγρος, ὁ καταπέλτης, ὁ
κριὸς κλπ. Ἐπίσης οἱ Ρωμαῖοι δταν ἐστρατοπέδευον
εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζον στρατόπεδον,
τὸ ὁποῖον ἦτο πραγματικὸν φρούριον.

Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔκαμνε προπάντων ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους στρατοὺς ἡ σιδηρὰ πειθαρχία.

Ἡ παραβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς. Εἰς τὰς ἐλαφράς ἀπειθείας ἐπέβαλλον τὸν ραβδισμόν ἢ ἐξέθετον τοὺς στρατιώτας ἐπὶ πολλὰς ὥρας μὲ σίδηρα εἰς τοὺς πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα

Σχορπιὸς (ἀναπαράστασις)
ρίπτει βέλη

ἀπέπεμπον τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς πατρίδας των, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικώτατον καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν σημερινὴν στρατιωτικὴν καθαίρεσιν. Συνηθέστατα ἐπέβαλλον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ὁ καταδικαζόμενος ἐδέετο εἰς πάσσαλον, ἐρραβδίζετο ὑπὸ τῶν ραβδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο μὲ πέλεκυν. Εἰς ὁμαδικὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον οἱ Ῥωμαῖοι τὸν δεκάτισμόν. Ὁ στρατηγὸς δηλαδὴ ἐκλήρωνεν ἐκ τοῦ στασιάζοντος σώματος ἀνὰ ἓνα μεταξὺ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ὁ Λίβιος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μανλίου Τουρκοάτου (340), τὸ ὁποῖον ἔγινε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ὁ υἱὸς τοῦ Τουρκοάτου ἐμονομάχησε μὲ ἓνα ἐχθρὸν παρὰ τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τοῦ πατρὸς του, ὁ ὁποῖος ἦτο ὕπατος, καὶ γεμᾶτος ἀπὸ χαρὰν διὰ τὴν νίκην ἔσπευσεν εἰς τὸν πατέρα. «Διὰ νὰ ἀποδείξω ὅτι εἶμαι γνήσιος υἱὸς σου, εἶπε, σοῦ φέρω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἱππέως, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσα». Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ ὕπατος γυρίζει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸν υἱὸν του καὶ χωρὶς νὰ βραδύνῃ διατάσσει τοὺς σαλπικτάς νὰ σαλπίσουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. «Τίτε Μάνλιε, εἶπεν εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ χωρὶς σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν προγονικὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρὰ τὰς διαταγὰς

μου καί, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἡ Ρώμη ὀφείλει τὴν δύναμίν της. Ἐμπρός, ραβδούχε, δέσε τον εἰς τὸν πάσαλον». Καὶ διέταξε νὰ τὸν φονεύσουν.

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἔδιδον πλουσίας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς καλοὺς στρατιώτας, ὅπλα πολύτιμα, παράσημα, στεφάνους, χρηματικὰς δωρεὰς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα τιμὴ διὰ τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ προπάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ θ ρ ί α μ β ο ς.

Ἐν τῇ πομπῇ τοῦ ἄρχοντος ἡ ὁποία ἐξεκίνηται ἀπὸ τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως. Προηγούμενοι οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί, ἡκολούθει ἡ μουσικὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἡ αἰχμαλῶν μετὰ τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμαλῶται καὶ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ζῶα. Κατόπιν ἤρχετο ὁ στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου θρόνου ἐν σχήματι ἀμάξης, ἡ ὁποία ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἐφόρει πορφυρὰν ἐσθῆτα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον δάφνης. Τὴν πομπὴν ἔκλειον οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἑμβατήρια.

Ἡ συνοδεία παρήλαυνεν ἀργὰ διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὅπου αἱ οἰκίαι ἦσαν καταστόλιστοι, ὁ λαὸς ἐπευφήμει τοὺς νικητὰς καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν μετέχοντες τρόπον τινὰ εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν παρέμενον ἀνοικτοί. Κατόπιν ἡ πομπὴ ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αἰχμαλῶτων. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἐπηκολούθει συμπόσιον τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ λαὸς ἐπανηγύριζε.

Σημαιοφόρος

ἀνάγλυφον ἐπὶ ἐπιτύμβιου
στήλης—Βόννη Γερμανίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ δεύτερος μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ διαφέρουν πολὺ ἀπ' ἐ-

Τύποι Ρωμαίων
Ρώμη, Βατικανόν

Ἀνδρόγυνον ρωμαϊκὸν (Πορκία καὶ Κάτων). Τὰ χαρακτηριστικά εἶναι ἔντονα, ὅχι ὅμως τόσον λεπτὰ ὅσον εἰς τοὺς Ἕλληνας.

κείνους. Εἶχον ἀνάστημα μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὐρωστον καὶ ρωμαλέον. Ἐκαλλιέργουν μὲ ἀφοσίωσιν τοὺς ἀγρούς των, περιεφρόνουν τοὺς κόπους καὶ ὄνειρόν των ἥτο νὰ καλυτερεύσουν τὸ κτήμα των. Ἠγάπων τὰς φιλονικίας καὶ δὲν ἐκουράζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, ὅταν ἐγνώριζον ὅτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των.

Οἱ ρωμαῖοι χωρικοὶ ἦσαν ἄνθρωποι συντηρητικοί, ἐδυσπίστουν εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ πολὺ δυσκόλως ἤλλασσον τὰς παλαιὰς τῶν συνηθείας. Εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ἐστεροῦντο φαντασίας, ἤρκοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν τῶν καὶ ἐθεώρουν ὥς περιττὴν πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἶχον ὅμως οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἦσαν λαὸς πειθαρχικός, ὑπήκουον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γενῶν, εἰς τοὺς ἄρχοντας, εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἄριστοι στρατιῶται, κατάλληλοι ὅχι μόνον δι' ἥρωικὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἐργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίσης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ διοικητικὴ ἱκανότης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυβέρνησαν καλῶς τοὺς οἴκους τῶν, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν καὶ βραδύτερον κατῴρθωσαν νὰ ὀργανώσουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὸ ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον ἐξαιρετον.

ΤΑ ΗΘΗ

Ὁ βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγροὺς τῶν, ἀνεπαύοντο ὀλίγον τὴν μεσημβρίαν, ἐξηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέχρις ἐσπέρας, ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διαταράσσετο ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἢ ὅταν ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ βιομηχανία εὐρίσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ὁ Ρωμαῖος κατεσκεύαζε μόνος του ὅσα ἐχρειάζετο διὰ τὴν οἰκίαν του. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ἐμπόριον. Ὅταν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγίνετο μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις, ὁ Ρωμαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη νομίσματα καὶ ἔκαμνε τὰς συναλλαγὰς του μὲ ζῶα, μὲ βοῦς ἢ μὲ πρόβατα.

Παροιμιώδης ἦτο ἡ ἀπλότης τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἡ οἰκία τῶν εἶχεν ἓν μόνον δωμάτιον, τὸ ὅποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, διὰ τὰ γεύματα, διὰ τὸν ὕπνον, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ μαγεῖρευμα,

Τὸ δεῖπνον ἦτο λιτότατον. Ὀλίγος ἄρτος, χόρτα, ὕσπρια καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ συνήθη φαγητὰ τῶν Ῥωμαίων, κρέας καὶ οἶνον μόνον κατὰ τὰς θυσίας ἔτρωγον. Τὸ ἔνδυμα ἐπίσης ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Συνίστατο κυρίως ἀπὸ ἑνα χιτῶνα, τὸν ὅποιον ἔσφιγγον εἰς τὴν μέσσην καὶ σπανίως ἐφόρουν ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἱμάτιον.

ΑΙ ΠΡΟΓΟΝΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

Ἄλλ' ὁ Ῥωμαῖος μὲ ὅλην τὴν ἀπλότητά του ἐκοσμεῖτο ἀπὸ ἐξόχους ἀρετάς, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς

Θυσία Ῥωμαϊκὴ

ἀνάγλυφον—Παρίσιοι, Λοῦβρον

Πανηγυρικὴ θυσία, εἰς τὴν ὅποιαν ἔσφαζον χοῖρον, κριὸν καὶ ταῦρον

ἄνωτέρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

Ἀναφέρουν πολλὰ παραδείγματα ὑπακοῆς εἰς τὸν πατέρα. Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ὑπεχώρει κάθε ἄλλο συναίσθημα καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον. Ὁ Βροῦτος διέταξεν ὁ ἴδιος νὰ φονεύσουν τοὺς υἱοὺς του, διότι ἐσκέφθησαν νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν βασιλείαν. Ὁ Μάνλιος Τουρκοῦτος κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν υἱὸν του, διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ἐχομεν ἐπίσης ἑξοχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας καὶ ἀδιαφορίας διὰ τιμὰς καὶ θέσεις. Ὁ Κούριος Δεντάτος ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ξυλίνου πινα-

κίου, ὅταν ἦλθαν οἱ Σαμνῖται διὰ νὰ τὸν δελεάσουν μὲ δῶρα. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾷ νὰ ἐξουσιάζῃ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸν χρυσὸν παρὰ νὰ τὸν ἔχῃ ὁ ἴδιος. Τέλος ὁ Κι γ κ ι ν ν ᾱ τ ο ς ἐνῶ ἐκαλλιέργει τὸν μικρόν του ἀγρόν, ἔλαβε τὴν εἶδησιν ὅτι ἐξελέγη δικτάτωρ, καὶ ἀφοῦ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, μετὰ 16 ἡμέρας ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἄροτρόν του.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν θρησκευτικώτατοι. Δὲν ὑπῆρχε δημοσία ἢ ἰδιωτικὴ πρᾶξις, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ἤρχιζον μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν. Προτοῦ συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ σύγκλητος, οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεοὺς καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν προέβαινον εἰς καμμίαν ἐπίσημον πρᾶξιν χωρὶς νὰ ζητήσουν τὴν γνώμην τῶν θεῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον οἱ Ρωμαῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ κανονίζουν ὅλα, τὰ εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα γεγονότα, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὸν θάνατον, τὰ γεύματα κτλ.

Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία εἶχε μεγάλην ἐξέλιξιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς παρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ὄταν οἱ Τυρρηνοὶ ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον, ἔδωκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας τῶν εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κυρίως ὅμως ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς. Ὄταν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώρισαν τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν ὠραιότητά των καὶ ἀσυναισθήτως ἐταῦτισαν τοὺς παλαιοὺς θεοὺς τῶν μὲ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ὄταν τέλος οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολήν, εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐλατρεύθησαν καὶ οἱ θεοὶ τῆς Φρυγίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κτλ.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

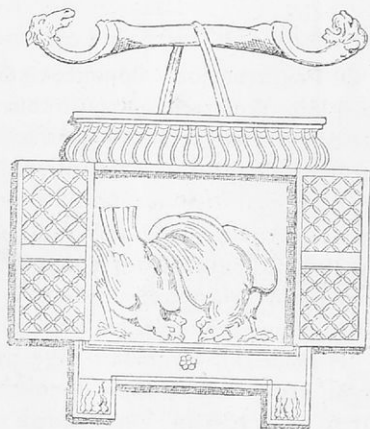
Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς θεοὺς τῶν χαρακτηριστικὰ καὶ ἰδιαιτέραν φυσιογνωμίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς ἰδικούς των, οὔτε διηγῆθησαν δι' αὐτοὺς μύθους καὶ τερπνάς περιπετείας. Εἰς τοὺς παλαιοτέρους καιροὺς οἱ θεοὶ

τῶν Ρωμαίων εἶναι ὄντα ἄμ ο ρ φ α καὶ ἄ κ α θ ὀ ρ ι σ τ ῆ α. Περὶ τῶν θεῶν τῶν οἱ Ρωμαῖοι τίποτε δὲν γνωρίζουν. Πολλάκις ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομά των. Διὰ τοῦτο δὲν κατασκευάζουν οὔτε ἀγάλματα οὔτε ναοὺς, ἀλλὰ φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ κατοικοῦν εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα, εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἐστίας, καὶ τοὺς παριστάνουν μὲ λίθους, ξύλα, χόρτα κτλ.

Οἰωνοσκόπος

Εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ
τὴν μαντικὴν ράβδον

Κλαῦβος τῶν ἱερῶν ὀρνίθων
ἀνάγλυφον

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἄπειρον πλῆθος θεῶν. «Εὐκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσης ἕνα θεὸν παρὰ ἕνα ἄνθρωπον», ἔλεγεν ἕνας Ρωμαῖος ἀστευρόμενος. Ἡ θύρα ἔχει τὸν ἰδιαίτερον θεὸν τῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας ἔχουν τοὺς ἰδικοὺς τῶν θεοῦς. Ἄλλος θεὸς κάμνει τὰ παιδιὰ νὰ ὀμιλοῦν, ἄλλος τὰ μανθάνει νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλος νὰ ἐπιστρέφουν. Ὁ γεωργὸς καλλιεργεῖ τὸν ἀγρόν, λιπαίνει ἢ θερίζει ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰδιαιτέρων θεῶν.

Εἰς τὴν Ρώμην διακρίνομεν δύο εἶδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Τὴν πρώτην ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, τὴν ἄλλην οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας.

Μεταξύ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον ὡς θεούς, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο ἱερεὺς τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καθημερινῶς προσέφερε σπονδάς. Αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι διατηροῦν εἰδώλια ἀπὸ κηρὸν τῶν προγόνων καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἐορτὰς δοῦλοι περιάγουσιν αὐτά. Ἄλλοι ἐφέστιοι θεοὶ ἦσαν ὁ Ἰανὸς, ὁ θεὸς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, καὶ ἡ Ἑστία, θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός.

Οἱ ἀγροί, μὲ τοὺς ὁποίους τόσον ἦτο συνδεδεμένη, ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ἡ ζωὴ τῶν Ρωμαίων, εἶχον ἕκαστος τὸν θεόν του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγροτικοὶ θεοί. Οἱ ἀγρόται ὅμως ἐλάτρευον εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολλοὺς θεούς, οἱ ὅποιοι ἐπροστάτευον τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θερισμόν, τὴν ἄμπελον, τὰ δάση κτλ. καὶ ἔκαμνον εἰς αὐτοὺς διαφόρους ἐορτὰς.

Οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας ἦσαν ὁ Ἰανὸς, ἡ Ἑστία ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης.

Ὁ Ἰανὸς ἦτο ὁ θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ παριστάνετο μὲ δύο μορφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔβλεπεν ἔξω καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. Ὁ ναὸς του ἦτο εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἔμενε κλειστὸς ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου.

Ἡ Ἑστία ἦτο ἡ θεὰ τοῦ ἱεροῦ πυρός τῆς πολιτείας, τὸ ὅποιον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ. Ὁ Ζεὺς ἦτο ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θυέλλης καὶ ἐλατρεύετο πολὺ. Ὁ ναὸς του ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ὁ Ἄρης τέλος ἦτο ὁ θεὸς τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ὁ πατὴρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Οἱ κυριώτεροι τύποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἦσαν αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν. Ἡ προσευχή, αἱ σπονδαὶ καὶ αἱ θυσίαι δὲν διέφερον κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς.

Αἱ λῖττανεῖαι ἐγίνοντο εἰς ὠρισμένας ἡμέρας. Εἰς αὐτάς παρευρίσκοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ μεγάλοι ἱερατικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ θεοί, τῶν ὁποίων τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς ἀμάξας καὶ παρηκολούθουν τὴν πομπήν. Εἰς τὰς ἐστιάσεις προετοιμαζον διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συνήθη γεύματα, καὶ ἐτοποθέτουν εἰς αὐτάς

Ἑστιάς

τὰ σύμβολα ἢ τὰς προτομάς τῶν θεῶν καὶ προσέφερον φαγητὰ ἀπὸ θυσίαν ἢ δεῖπνα, τὰ ὅποια ἐγίνοντο συγχρόνως εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας συνηθίζετο εἰς κρισμίους περιστάσεις καὶ εἶχε χαρακτῆρα γενικῆς ἰκεσίας. Διὰ τὴν γνῶσιν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν οἰωνοσκοπίαν. Ἰδιαίτεροι ἱερεῖς, οἱ λεγόμενοι οἰωνοσκόποι, παρετήρουν τὸν οὐρανόν, τὴν πτῆσιν καὶ τὴν φωνὴν τῶν πτηνῶν ἢ τὰς ἀστραπάς. Πολλάκις συνεβουλευόντο τὰς ἱερὰς ὁρνιθίας, τὰς ὁποίας ἔτρεφον εἰς ἰδι-

αίτερον κλωβόν. Ἐρριπτον τροφήν εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὄρεξιν, μετὰ τὴν ὁποίαν ἔτρωγον αὐτήν, ἐμαντεύοντο.

Οἱ σημαντικώτεροι ἱερεῖς τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἱ Σάλιοι, ἱερεῖς τοῦ Ἀρεως κυρίως, οἱ ὁποῖοι ἐφύλαττον τὰς 12 ἱερὰς ἀσπίδας. Αἱ Ἑστιάδες ἦσαν ἱερεῖαι τῆς θεᾶς Ἑστίας καὶ εἶχον ἔργον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ τὴν τήρησιν τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ ὁποῖον νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν εἰς τὸν ναόν.

Μετὰ τὸν καιρὸν ἐδημιουργήθησαν καὶ διάφοροι ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ ὁποῖοι ἔργον εἶχον νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπάτους περὶ τῶν θρησκευτικῶν τύπων. Σημαντικώτεροι ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ **ποντίφικες** καὶ οἱ **οἰωνοσκόποι**. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ποντιφίκων, **μέγιστος ἀρχιερεὺς** ὀνομαζόμενος, μετὰ τὸν καιρὸν ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς θρησκείας καὶ τὸ ἀξίωμά του ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τὰ ἀξιοσεβαστότερα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἀπὸ τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζουν αἱ μεγάλοι κατακτήσεις (300—133 π.Χ.), ἡ Ρώμη διέρχεται μακρὰν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα διαμορφώνεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, ὁ ὁποῖος ἔζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ πολίτευμά των δ η μ ο κ ρ α τ ί α ν. Θεωρητικῶς κυρίαρχος ἦτο ὁ λαός, κατ' οὐσίαν ὁμως τὴν κυβέρνησιν εἶχον μόνον οἱ πλούσιοι. Διὰ τοῦτο τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης δύναται νὰ ὀνομασθῇ **ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία**.

Αἱ ἐξουσίαι τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἦσαν 1) αἱ ἐκ κ λ η σ ί α ι 2) οἱ ἄ ρ χ ο ν τ ε ς καὶ 3) ἡ σ ύ γ κ λ η τ ο ς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν, καθὼς γνωρίζομεν, μὲ τὸν καιρὸν τρεῖς ἐκκλησίαι 1) φ ρ α τ ρ ι κ ῆ ἐ κ κ λ η σ ί α 2) λ ο χ ῖ τ ι ς καὶ 3) φ υ λ ε τ ι κ ῆ.

Ἡ **φρατρικὴ** ἐκκλησία ἦτο εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους ἡ συνάθροισις τῶν πατρικίων, ὑφίστατο μόνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν.

Ἡ **λοχίτις** ἐκκλησία ἦτο, ὅπως εἴπομεν, ἡ συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ρωμαίους πολίτας, πατρικίους καὶ πληβείους, διηρημένους εἰς 193 λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐψήφίζον ὄχι κατὰ κεφαλὰς, ἀλλὰ κατὰ λόχους, δηλαδὴ ἕκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ἡ γνώμη του ἀντεπροσώπευε μίαν ψήφον. Ἡ λοχίτις ἐκκλησία ἐξέλεγε τοὺς

άνωτέρους ἄρχοντας, ὑπάτους, τιμητάς, πραιτώρας καὶ συνήρχετο εἰς τὸ πεδίο τοῦ Ἀρεως μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

Ἡ **φυλετική**, ἡ ὁποία κατ' ἀρχάς ἦτο συνάθροισις τῶν πληβείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων, μετὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν τάξεων ἔγινε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν Ρωμαίων, οἱ ὅποιοι συνήρχοντο κατὰ φυλάς. Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιρεθῇ εἰς φυλάς ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 ἀστικὰς φυλάς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὴν ὑπαιθρον τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλάς. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐψήφίζον κατὰ φυλάς. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν ἀγοράν, ἐξέλεγε τοὺς κατωτέρους ἄρχοντας καὶ ἐψήφισε τοὺς νόμους.

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ

Αἱ ἐκκλησίαι εἶχον κυρίως τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἄρχοντες εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν. Ἐνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μετὸν καιρὸν πληθος ἀρχόντων.

Οἱ **ὑπατοὶ** ἦσαν δύο καὶ εἶχον κατ' ἀρχάς ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ παρ' ὅλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μετὸν καιρὸν, οἱ ὑπατοὶ διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ προήδρευον τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπον τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διενήργουν τὴν στρατολογίαν καὶ εἶχον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

Οἱ **τιμηταὶ** εἶχον μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἦσαν 2 καὶ ἐξελέγοντο κατὰ πενταετίαν διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον.

1) Ἐκαμμον τὴν τίμησιν τῶν πολιτῶν, κατέτασσον δηλαδὴ αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰς φυλάς, τὰς τάξεις καὶ τοὺς λόχους. 2) Συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν, ὠρίζον δηλαδὴ ποῖοι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐχρημάτισαν ἄρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ

ποῖοι δι' ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπ' αὐτήν. 3) Συνέτασσον εἰς τοὺς πόλιν τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἠθῶν. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἀσυμβίβαστον συμπεριφορὰν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπέβαλλον τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφοβοῦντο πολὺ τοὺς τιμητὰς καὶ ἦτο παροιμιώδης ἡ ἀσθηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ **πραῖτωρες** ἦσαν δικασταί, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς πραιτωρ, ὁ ὁποῖος ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ τῶν ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἐλέγετο ἀστυδίκης. Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὠρίσθη νέος πραιτωρ, ὁ λεγόμενος ξενοδίκης. Ὅταν ὅμως αἱ ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ δὲν ἐπῆρκουν διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραιτωρες καὶ διοικηταὶ στρατιῶν. Ἀργότερα ἐστέλλοντο ὡς διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πραιτωρες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ἠϋξάνετο.

Οἱ **ταμίαι** ἐπίσης ἦσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Δύο ἕμενον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφύλαττον τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄλλοι παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραιτωρας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ **ἀγορανόμοι** ἐπέβλεπον τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνων τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ **δήμαρχοι**, οἱ ὅποιοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10, εἶχον πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἡ ὁποία συνίστατο κυρίως εἰς τὸ veto ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατῶρων καὶ τῶν τιμητῶν ἤργει τὸ veto τῶν δημάρχων.

Ὁ **δικτάτωρ**, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο ἑκτακτος ἄρχων, ἐκλεγόμενος εἰς μεγάλους ἐξωτερικοὺς ἢ ἐσωτερικοὺς κινδύνους τῆς πολιτείας. Ἀπὸ τὸ τέλος ὅμως τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξέλεγον

πλέον δικτάτωρας, ἀλλ' ἀνέθετον εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατωρικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατῶρων οἱ ἄρχοντες ἦσαν ἐν νι α ὕ σ ι ο ι, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἦσαν ὑπεύθυνοι, δηλαδὴ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς τῶν ἔδιδον λόγον. Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶχον ἰδιαίτερα διακριτικὰ σημεῖα. Τοὺς ὑπάτους ἠκολούθουν 12 ρ α β δ ο ὕ χ ο ι, τοὺς πραίτωρας 6.

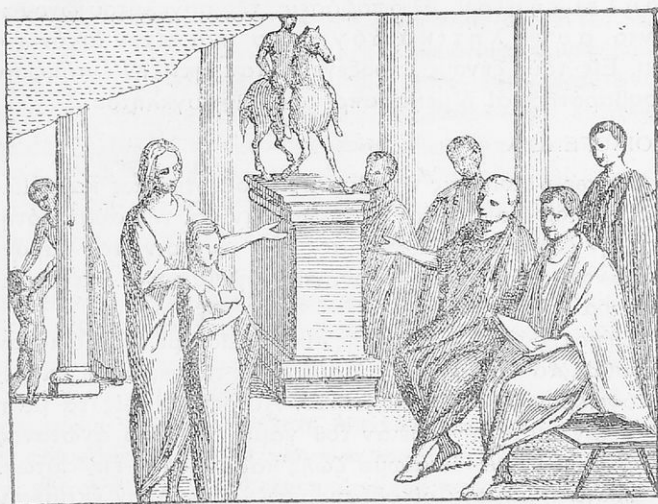
Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ηὐξήθη πολὺ, οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν νέους ἄρχοντας, ἀναπληρωτὰς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτῶρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον ἀνθυπάτους καὶ ἀντιπραίτωρας.

Ἡ ἐξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι ἀντεπροσώπευε τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἦτο συγχρόνως στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητὴς, δηλαδὴ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἐπόπτης τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφρόντιζε διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων.

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

Ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον σταθερότητα πολλὰκις ἔσωσε τὴν Ρώμην εἰς κρισιμώτατας στιγμὰς. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζον οἱ τιμηταὶ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαινον τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ χρηματίσαντες ἀνώτεροι ἄρχοντες ἢ δήμαρχοι. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Ὄριζε τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐψήφιζε τὰ ἔξοδα καὶ ἐν γένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχον τιμηταί. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς τελετάς, τὰς ὁποίας ὑπεδείκνυον οἱ ἱερεῖς, ἐπέβλεπε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβευτάς, διεπραγματεύετο μὲ ξένα κράτη, ἐπρότεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν κτλ.

Ἡ σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἰδιαίτερον οἶκον, τὸ

Σκηνή από την ζωή των παιδιών
Τοιχογραφία Πομπηίας

Ἡ πρώτη παρίστανει πιθανώτατα μίαν μητέρα, ἡ ὅποια ὁδηγεῖ τὴν κόρην της εἰς τὸ σχολεῖον Ἡ μικρὰ στέκεται μὲ δειλίαν καὶ σεμνότητα. Ἡ δευτέρα παρίστανει σχολεῖον. Ἐνας μαθητὴς τιμωρεῖται μὲ ραβδισμούς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι κάθονται φοβισμένοι καὶ σιωπηλοί.

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῆ. Ἔκδ. Δ' 15

βουλευτήριον. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὠνομάζοντο συγκλητικὰ δόγματα καὶ εἶχον ἰσχὺν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπροξένει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἡ σοβαρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ὅπως ἡ διοίκησις τῆς Ρώμης, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος διακρίνεται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐστηρότητα. Τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, τὴν κηδείαν κλπ. κανονίζει αὐστηρὰ ἐθιμοτυπία.

Ὁ πατὴρ εἶναι ἄρχων τῆς οἰκογενείας μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, τὰ ἄλλα μέλη, ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ ὑπηρεταὶ ὀφείλουν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς δίδει εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὴν ἄδειαν τοῦ γάμου, εἶναι ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἔχει δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῶν.

Ἀλλὰ ἡ ρωμαία οἰκοδέσποινα ἔχει μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβολήν. Αὐτὴ διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, συμμερίζεται ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρός καὶ χαίρει μεγάλον σεβασμόν.

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

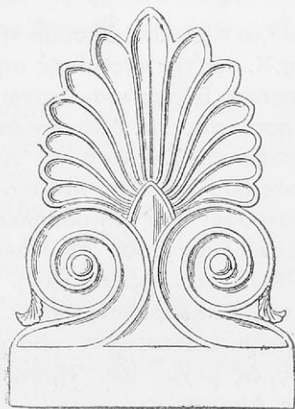
Ἡ γέννησις τέκνου ἦτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο ὅταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἐξώθυρα τῆς οἰκίας ἐκοσμεῖτο μὲ ἄνθη. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ ἀγόρια ἐγίνετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαρμοῦ, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη ἐορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδον τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον τρία ὀνόματα, τὸ κύριον, τὸ ὄνομα τοῦ γένους καὶ τὸ ἐπώνυμον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ ρήτορος Κικέρωνος, ἦτο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων. Τὰ κοράσια ὠνομάζοντο συνήθως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γένους, π.χ. Τυλλία ὠνομάζετο ἡ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν ἔδωκαν χαρακτηριστὴρα πρακτικόν. Ἀπέβλεπον τὰ τέκνα τῶν νὰ γίνουν

καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολῖται καὶ καλοὶ ἄρχοντες. Τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ἦσαν μικρὰ καὶ συνοικιακὰ, συνετήρουν συνήθως δοῦλοι ἐγγράμματοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἐπέβαλλον εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀποστήθισιν γνωμικῶν καὶ νόμων.

Ἀπὸ τὸ 13ον ἔτος τὰ παιδιά ἐφοίτων εἰς τὸν γρ α μ μ α τ ι κ ὄ ν, ὁ ὅποιος ἀνεγίνωσε καὶ ἡρμήνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν δωδεκάδελτον. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀγωγή τῶν παίδων εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ 2ου π.χ. αἰῶνος παρέμεινε στοιχειώδης καὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἤρχισαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ἰδρύθησαν ρ η τ ο ρ ι κ α ῖ σ χ ο λ α ῖ, ὅπου οἱ νέοι ἠσκούντο εἰς τὴν ρητορείαν. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. Ἐθεώρουν περιττὸν ὅτι δὲν τοὺς ὠφέλει πρακτικῶς καὶ δὲν εἶχον ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας ὅπως οἱ Ἕλληνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

Ἡ ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας ἡ Ρώμη ἔγινε μεγάλη δύναμις καὶ ἤρχισε νὰ ἔχῃ βλέψεις εἰς τὴν θάλασσαν. Αὐτὸ τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν πλησιέστερον γείτονα τῆς, τὴν Καρχηδόνα. Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωσεν ἡ Σικελία, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς φυσικὴν προέκτασιν τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, ἐνῶ διὰ τοὺς Καρχηδονίους ἦτο σπουδαία βᾶσις τοῦ ἀποικιακοῦ των κράτους. Ὁ Πύρρος εἶχε διακρίνει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ μεγαλόνησος διὰ τοὺς δύο λαοὺς, καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ἔφευγεν ἀπ' αὐτὴν, εἶπε: Τὶ ὥ ρ α ῖ ο ν π ε δ ῖ ο ν ἄ γ ὠ ν ὠ ν ἄ φ ῖ ν ο μ ε ν εἰς τοὺς Ρωμαιοὺς καὶ Καρχηδονίους! Αἱ ἀντίζηλοι πόλεις ἐπάλαισαν πράγματι περισσότερο ἀπὸ ἓνα αἰῶνα (264-146) καὶ ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται Κ α ρ χ η δ ο ν ι κ ο ῖ πόλεμοι.

Ἡ ΚΑΡΧΗΔΩΝ

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο φοινικικὴ ἀποικία τῆς Τύρου καὶ ἰδρύθη περὶ τὸ 800 π.Χ. εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Εἶχε θέσιν ἐξαιρετόν. Εὕρισκετο ἐπάνω εἰς λόφον εἰς τὸ κέντρον μιᾶς χερσονήσου καὶ ἀπὸ τὸν ἀσφαλῆ της λιμένα ἐξουσίαζε τὸ μεταξὺ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στενόν, τὸ ὅποῖον ἐνώνει τὰς δύο μεγάλας λεκάνας τῆς Μεσογείου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μητροπόλεως Τύρου ἡ Καρχηδὼν ἐξουσίασεν ὅλους τοὺς φοινικικοὺς σταθμοὺς εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῶν Βαλεαρίδων νήσων. Τέλος ἐσχημάτισεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐκτεταμένον κράτος, ἀφοῦ ὑπέταξε τὰς ἰθαγενεῖς φυλάς μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἐδημιούργησαν ἰσχυρὸν πολεμικὸν στόλον καὶ ἐκόσμησαν τὴν πόλιν τῶν μὲ ὠραιότατα οἰκοδομήματα. Δικαίως ἔλεγον ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἰσχυροτέρα ναυτικὴ δύναμις τῶν χρόνων τῆς. Τὸ κράτος ἐκυβέρνην οἱ πλούσιοι ἔμποροι, οἱ ὅποιοι ἐκράτουν τὸν λαὸν μακρὰν τῆς διοικήσεως καὶ τὸν ἐπετήρουν αὐστηρῶς. Τὴν ἐξουσίαν εἶχε κυρίως τὸ συμβούλιον τῶν 100, δηλαδή ἡ **σύγκλητος** τῆς Καρχηδόνος.

Νόμισμα Καρχηδόνος

χάλκινον, 4ος αἰών, τέχνη ἑλληνικὴ

1, Κεφαλὴ τῆς θεᾶς τῆς γεωργίας 2. Ἄλογο νομισματικόν, λεπτὸ καὶ εὐκίνητο, ποῦ θυμίζει τοὺς ἀραβικοὺς ἵππους τῆς ἐποχῆς μας.

Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν εἶχον ἔθνικὸν στρατόν, ἀλλὰ ξένον μισθοφορικόν. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν καρχηδόνιοι. Ἐστηρίζοντο ὅμως εἰς τὸ πολυπληθὲς ναυτικὸν τῶν, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ τελειότερα πλοῖα τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ πεντήρεις.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (264-241)

Ἄφορμῃ καὶ κύριον θέατρον τοῦ πρώτου πολέμου ἦτο ἡ Σικελία. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὰς λεπτομερείας **264** του, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐπάλαισαν μετ' ἑκάστη 23 ἔτη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περιώρισαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου. Ἦτο φανερόν ὅμως ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐτελείωνεν, ἐφόσον οἱ Καρχηδόνιοι ἐξουσίαζον τὴν θάλασσαν. Οἱ Ῥωμαῖοι λοι-

πὸν κατεσκεύασαν στόλον ἀπὸ 130 πλοῖα καὶ ὁ ὑπάτος Γάϊος Δουίλιος ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Ρωμαῖοι ἔλαβον θάρρος καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν ὑπάτον **Ρήγουλον**. Ἀλλὰ τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Καρχηδόνος διωγάνωσεν ὁ ἐξόριστος σπαρτιάτης **Ξάνθιππος** καὶ οἱ ἰθαγενεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐλπίσει οἱ Ρωμαῖοι, δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ Ρήγουλος ἐνίκηθη καὶ ἔπεσεν αἰχμάλωτος (255).

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν τῶν Ρωμαίων ὁ πόλεμος πάλιν περιορίσθη εἰς τὴν Σικελίαν. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον στείλει τὸν δραστήριον στρατηγὸν **Ἀμίλιαν Βάρκιαν**, ὁ ὁποῖος ἀντέταξε ζωηρὰν ἀντίστασιν. Τέλος ὅμως οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύασαν νέον στόλον καὶ εἰς τὰς
 241 δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας κατέστρεψαν τὸν Καρχηδονικὸν στόλον (241). Οἱ Καρχηδόνιοι κουρασμένοι ἐζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς πέριξ νήσους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241).
 ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ

Ἡ εἰρήνη διήρκεσεν 22 ἔτη (241—218) καὶ ἦτο μόνον

προσωρινή ἀνακωχή. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς συνέβησαν μερικὰ ἀξιοσημεῖωτα γεγονότα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐστασίασαν οἱ μισθοφόροι καὶ οἱ ἰθαγενεῖς. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεξε τότε ἡ Καρχηδών, καὶ ἐκυρίευσαν δύο ἄλλας νήσους, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικὴν.

Ὁ ὀνομαστός καὶ γνωστός στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς μερίδος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ κάμῃ τὸ πολίτευμα τῆς Καρχηδόνης δημοκρατικόν, νὰ καταρτίσῃ ἐθνικὸν στρατὸν ὅπως καὶ ἡ Ρώμη καὶ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ρωμαίους. Ἡ κυβέρνησις διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ὁ Ἀμίλκας ἐκυρίευσεν τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἱδρυσεν ἀληθινὸν κράτος. Τὸ ἔργον τοῦ ἐσυνέχισεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος ἦτο προωρισμένος νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην δόξαν.

Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ εἶχον σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἑντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (225—218), ἐκαθάρισαν τὴν Ἀδριατικὴν ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς πειρατὰς καὶ ἔκαμαν συμμάχους τὰς ἐλληνικὰς πόλεις Ἀπολλωνίαν, Ἐπίδαμνον καὶ Κέρκυραν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνησύχησε πολὺ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ἤρχισαν αἱ πρῶται προστριβαὶ μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ρώμης.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218—201)

Ἡ ἀφορμὴ διὰ νέον πόλεμον μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρχηδόνης δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Ἀννίβας ἀφοῦ κατέκτησε τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰβηρος, ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Ζάκανθαν, ἡ ὁποία ἦτο σύμμαχος τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ προστατεύσουν τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἀπέκρουσε τὴν ρωμαϊκὴν ἀνάμειξιν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν (216). 218 Ὁ πόλεμος τότε ἐκηρύχθη τὸ 218. Ὁ δεῦτερος καρχηδονικὸς πόλεμος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους καὶ δραματικωτέρους τῆς ἱστορίας.

Ο ΑΝΝΙΒΑΣ

Ἡρώς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου εἶναι ὁ Ἀννίβας. Ἐγεννήθη τὸ 247 καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐνέπνευσεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς πολὺ μικρὰν ἡλικίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὥς ἀξιωματικὸς μέχρι τοῦ 221, ὁπότε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρατηγός.

Ἀννίβας

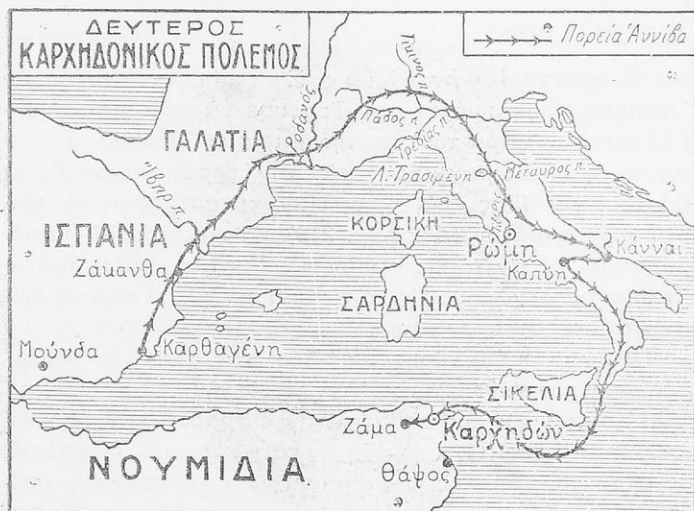
μαρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

Ἡ ἀνωτέρω προτομή ὑποθέτουν ὅτι παριστάνει τὸν Ἀννίβαν. Τὸ πρόσωπον, τριγυρισμένον ἀπὸ κοντὴν γενειάδα, εἶναι ἐκφραστικόν.

Ἡ φύσις εἶχε προικῆσαι τὸν Ἀννίβαν μὲ ἐξαιρετικὰ προτερήματα. Ἦτο τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψυχραίμος εἰς τοὺς κινδύνους καὶ διὰ τοῦτο ἐκέρδισε τὴν λατρείαν καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀκαταπόνητος εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὴν ἀϋπνίαν καὶ εἰς τὰς στερήσεις συνεμερίζετο ὅλας τὰς περιπετείας τῶν στρατιωτῶν του καὶ πρῶτος ἔδιδε τὸ παράδειγμα τῆς αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς

ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἐγοήτευε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἔσυρεν ὅπου ἤθελεν.

Ἄλλ' ὁ Ἀννίβας εἶχε κυρίως τὰ προσόντα μεγάλου στρατηγοῦ. Ἦξευρε νὰ παρασύρῃ τὸν ἐχθρὸν ὅπου ἤθελεν, ἐλάμβανε καὶ ἐξετέλει μὲ ταχύτητα καταπληκτικὴν τὰς πλέον τολμηρὰς ἀποφάσεις, ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του καὶ εἰς τὰς δυσμενεῖας τῆς τύχης συνήθιζε νὰ ὑπομένῃ. Ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους πολεμιστὰς

τῆς ἀρχαιότητος συγκεντρώνων τὴν πονηρίαν τοῦ Φιλίππου καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγίστους στρατηγοὺς ὅλων τῶν χρόνων.

Ἡ ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

Ὁ Ἀννίβας ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 218 ἐπέρασε τὸν Ἰβήρα, τὰ Πυρηναῖα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν μὲ ἀξιόλογον στρατὸν ἀπὸ 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 9 χιλ. ἵππεις. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στράτευμα, διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς προχώματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ διασποῦν τὰς τάξεις του καὶ τέλος διὰ νὰ θραύουν μὲ

τὸν ὄγκον τοῦ σώματός των τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν διάβασιν. Κατόπιν ὁ Ἀννίβας ἐπέρασε τὸν Ροδανὸν καὶ τὸν Ὀκτώβριον εὐρίσκετο εἰς τὰ ὄροπέδια τῶν Ἀλπεων. Ἀπὸ τὸν σημερινὸν μικρὸν ἅγιον Βερνάρδον, καθὼς ὑποθέτουν, ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατόπιν ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπέστη ὅμως τρομερὰς ἀπώλειας καὶ ἔμειναν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ. ἵππεῖς καὶ 20 ἐλέφαντες.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ

Ὁ ὕπατος Κορνήλιος Σκιπίων ἐνόμιζε τὸν Ἀννίβαν ἐξηντλημένον καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἀλλ' ἠττήθη παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου Τίκινον. Εἰς δευτέραν μάχην εἰς τὸν παραπόταμον Τρεβίαν ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τελείαν καταστροφὴν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν (Δεκέμβρ. 218). Αἱ νῖκαι αὗται περιέβαλαν μὲ δόξαν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀννίβα, ὅλη ἡ ἄνω Ἰταλία προσεχώρησε εἰς αὐτὸν καὶ 20 χιλ. Γαλάται ἐνίσχυσαν τὸ στρατὸν του.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν μὲ δύο νέας στρατιάς νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν μέσσην Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὁ καρχηδόνιος στρατηλάτης ἐπέρασε τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ ἄλλα σημεῖα καὶ εὐρέθη εἰς τὰ νῶτα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ ὕπατος Φλαμινίος παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς λίμνης Τρασιμένης καὶ τῶν παρακειμένων λοφίσκων καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφονεύθησαν χωρὶς νὰ προφθάσουν νὰ παραταχθοῦν εἰς μάχην.

ΦΑΒΙΟΣ

Ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ρώμην ἦτο ἀνοικτός. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας δὲν ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ βαδίσῃ ἐναντίον αὐτῆς, ὅπως πρὸ 70 περίπου ἐτῶν καὶ ὁ Πύρρος. Ἦθελε πρῶτον νὰ ἀπογυμνώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοὺς συμμάχους της. Ἐπέρασε λοιπὸν τὸ ὄρεινόν Σάμνιον καὶ κατέβη εἰς τὴν Καμπανίαν διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Καπύην, σπουδαιοτά-

την θέσιν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ῥώμην ἐγίνοντο σοβαραὶ προετοιμασίαι. Ἐστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώρισαν δικτάτωρα τὸν **Φάβιον**, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε νέαν τακτικὴν. Ἀπέφευγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ παρηκολούθει τὸν ἐχθρὸν προσπαθὼν νὰ τὸν ἐξαντλήσῃ μὲ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς. Διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν ὠνομάσθη ὁ Φάβιος **μ ε λ λ η τ ή ς**.

KANNAI (216)

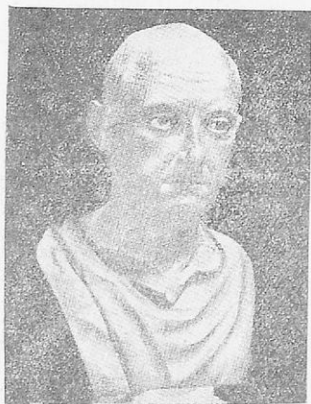
Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτωρος δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ προπάντων εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ὑπέφερον ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδόνιων. Διὰ τοῦτο τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ἔπαυσαν τὸν δικτάτωρα καὶ διώρισαν πάλιν δύο ὑπάτους, τὸν **Αἰμίλιον Παῦλον** καὶ τὸν **Τερέντιον Βάρρωνα**, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσαν τὴν διοίκησιν τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ.

Οἱ ὑπατοὶ ὠδήγησαν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν καταστροφὴν. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἔγινε τὴν 2 Αὐγούστου 216 εἰς τὴν ἀμώδῃ πεδιάδᾳ τῆς Ἀπουλίας πλησίον τῆς πόλεως **Κ ά ν ν α ι**. Ἡ μάχη αὕτῃ εἶναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν πτερύγων καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀννίβα. Ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας καὶ ἠρραίωσε τὸ κέντρον, ἐνῶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον κάμει τὸ ἀντίθετον. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς περιεκυκλώθη καὶ ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἠχμαλωτίσθη καὶ μόλις 15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Βάρρωνα. Ὁ Αἰμ. Παῦλος καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας παρεδόθησαν, ἡ Καπύη ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἔκλεισε συμμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ αἱ Συρακοῦσαι συνετάχθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Ὁ Ἀννίβας διεχείμασεν εἰς τὴν Καπύην.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Παρ' ὅλας ὁμως τὰς ἐπιτυχίας του ὁ Ἀννίβας δὲν κατάρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὰς πόλεις τῆς μέσης Ἰταλίας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι ἀντιθέτως δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἐδιπλασίασαν τὰς προσπάθειάς των καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ ὀρμητήριον τοῦ Ἀννίβα, τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννί-

Σκιπίων Ἀφρικανὸς
χαλκίνη προτομή 2ου αἰῶνος
Νεάπολις.

Ἐπίσης ὑποθέτουν ὅτι ἡ προτομή αὕτῃ παριστάνει τὸν νικητὴν τοῦ Ἀννίβα. Ὁ περίφημος στρατηγὸς εἰκονίζεται γέρον ἤδη. Αἱ γραμμαὶ τοῦ προσώπου εἶναι λεπταί, τὸ βλέμμα βαθύ, ἡ φυσιογνωμία στοχαστική, ἀλλὰ συγχρόνως ψυχρά.

βας πρὸς ἀντιπερισπασμὸν ἔκαμε τότε τὴν περίφημον πορείαν κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἐπλησίασε μέχρις ἑνὸς μιλίου (Hannibal ante portas). Ἀλλ' ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἀπέτυχε καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην, τὴν ὁποίαν ἐτιμώρησαν σκληρότατα.

Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Ρωμαῖοι εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Κατάρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὰς Συρακούσας παρὰ τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τῶν κατοίκων καὶ τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ περιφήμου μαθηματικοῦ

Ἀρχιμήδους, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς ἐφευρέσεις του ἔκαie τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα καὶ ἐμα-
ταίωνε τὰ σχέδια τῶν πο-

λιορκητῶν (212). Τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἠμπόδισαν μὲ πλοιάρια νὰ στείλῃ βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν.

Ἀλλ' ἡ κρίσις τοῦ μεγάλου πολέμου ἤρchiσε νὰ φαίνεται κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ νεαρὸς στρατηγὸς Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων, υἱὸς τοῦ Σκιπίωνος ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἡτταν του εἰς τὸν Τρεβίαν εἶχε μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατάρθωσε τὸ 209 νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσάν των Καρχηδονίων Καρθαγένην καὶ ν' ἀποκτήσῃ φήμην μεγάλην. Τὴν Ἰσπανίαν τότε ἐκυ

βέρνα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ φέρῃ ἐπικουρίαν εἰς τὸν ἀδελφόν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς δυνάμεις ἐναντίον του καὶ εἰς τὸν μικρὸν ποταμὸν Μ έ τ α υ ρ ο ν, νοτίως τοῦ Ρουβίκωνος, κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν στρατὸν του (207). Ὁ ἴδιος ὁ Ἀσδρούβας ἐφονεύθη. Ὁ Ἀννίβας περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἡ κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἄφησαν εἰς τὴν τύχην του τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. Ἀφοῦ τέλος δὲν κατῴρθωσε νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, ἦλθεν εἰς δυσκολωτάτην θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Βρουττίαν.

Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΖΑΜΑΝ ΜΑΧΗ-Η ΕΙΡΗΝΗ

Οἱ Ρωμαῖοι παρακινούμενοι τότε ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα, τὸν νικητὴν τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγινεν ὕπατος εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὁ Σκιπίων. Τὸ 204 ἀπεβιβάσθη βορείως τῆς Καρχηδόνης πλησίον τῆς πόλεως Ὑτίκης καὶ ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας Μ α σ σ α ν ά σ η ν.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Ἀννίβαν. Ἡ κρίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς Ζάμας εἰς τὴν κεντρικὴν Τύνιδα (σημ. Naragara) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπαθαν τὴν καταστροφὴν, ὥστε ὁ Ἀννίβας τοὺς συνεβούλευσε νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του.

Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲ ὄρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωσαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον ἐκτὸς 10 πλοίων, παρεχώρησαν ὅλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὁ Μασσανάσης ἀνεγνωρίσθη ἀνεξάρτητος βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἀνέλαβον νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἐτῶν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 10 χιλ. τάλαντα (50 ἑκατ. χρυσῶν δραχμῶν) καὶ δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν Ἀ φ ρ ι κ α ν ό ς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ἡ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ

Ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο ἀκόμη πόλεμος ἐθνικὸς διὰ τὴν Ρώμην, δηλαδὴ ἀγὼν διὰ τὴν ὑπαρξίν της. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἀπὸ τότε ζητοῦν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πολιτικὴν τῶν γειτονικῶν κρατῶν κατὰ τὸ συμφέρον των. Ἐπειδὴ δὲ παρετήρησαν τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς των, ἀποκτοῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ προσαρτήσουν τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως δίδεται ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ρωμαίων, εἰς τὸν ρωμαϊκὸν ἱμπεριαλισμόν, ὅπως λέγουσιν, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ὑποτάσσει ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας.

ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Ρώμη ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἀνατολὴ παρουσιάζει τὴν ἐξῆς εἰκόνα.

Ἡ **Μακεδονία**, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύουν οἱ Ἀντιγονίδαι, εἶναι κράτος ἄρκετὰ ἰσχυρόν. Ὁ βασιλεὺς **Φίλιππος Ε'** (220—179) ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του, προσπαθεῖ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ ἱλλυρικὰ παράλια καὶ νὰ ἱδρῇ ἰσχυρὰν μοναρχίαν. Ἡ **Συρία**, τὴν ὁποίαν κυβερνοῦν οἱ Σελευκίδαι, εἶναι κράτος πολὺ ἐκτεταμένον. Ὁ **Ἀντίοχος Γ' ὁ μέγας** (222—187), σύγχρονος τοῦ Φιλίππου, κατῶρ-

ἔθωσε νὰ καταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ δύναμιν καὶ ἔθεωρεῖτο ὁ ἰσχυρότερος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ **Αἴγυπτος**, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευον οἱ Πτολεμαῖοι, εὐρίσκετο εἰς παρακμὴν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνην τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα, μισητὴν εἰς τοὺς Ἰθαγενεῖς, καὶ οἱ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἐξήντηλσαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους.

Τὸ **βασιλεῖον τῆς Περγᾶμου** ἦτο μικρόν, ἀλλὰ συγ-

Φίλιππος Ε΄
ἀπὸ ἓνα νόμισμα

κεντρωμένον καὶ καλῶς ὀργανωμένον. Σπουδαία ναυτικὴ δύναμις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ **Δημοκρατία τῆς Ρόδου**, ἡ ὁποία εἶχε γίνει σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ **Ἑλλάς** κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εὐρίσκετο εἰς τελείαν ἀναρχίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλική, ἐξηντλήθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν δύναμιν σοβαράν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (200—197)

Διηρημένη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐξηντημένη ἡ Ἀνατολή δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ῥωμαίους, οἱ ὁποῖοι προσβάλλουν πρῶτον τὴν Μακεδονίαν.

‘Ο Φίλιππος Ε’ καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ’ εἶχον συνεννοηθῆ νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. ‘Ο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἄλλ’ αἱ δύο μικρασιατικαὶ δυνάμεις, Πέργαμος καὶ Ρόδος, ἐζήτησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον Ε’ ἀπήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. ‘Ο Φίλιππος ἡρνήθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ’ αὐτοῦ (200).

Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν μὲ ὀλίγην ὄρεξιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ μόλις πρὸ ἑνὸς ἔτους εἶχον κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. ‘Ο στρατὸς τῶν ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἡπείρου δὲν κατάρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὴν παραλίαν, ὅπου περιώρισεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 198 ὁ νεαρὸς ὕπατος **Φλαμινῖνος** ἐπανελάβε τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀφίου ποταμοῦ (Ἀλβανία) καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ προσεῖλκυσε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν Κυνόσκεφαλα τῆς Θεσσαλίας, μεταξύ Λαρίσης καὶ Φαρσάλου. Ἐκεῖ αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσε πολὺ τὸ ἱππικὸν τῶν Αἰτωλῶν. ‘Ο Φίλιππος ὑπεχρεώθη
197 νὰ ἐκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς ὀχυράς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φλαμινῖνος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον (196), ὅπου ἐτελοῦντο τὰ Ἱσθμια. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Δι’ αὐτοῦ τοῦ μέσου οἱ Ρωμαῖοι κατάρθωσαν μὲ τὴν γνωστὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα νὰ

χωρίσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀναρίθμητα μικρὰ κρατίδια καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίκανον δι' ἄμυναν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192—190)

Ὁ Ἀντίοχος Γ' ἐφάνη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Φιλίππου καὶ ἠθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του. Κατέλαβε τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196

Ἀντίοχος Γ'

μαρμαρινὴ προτομή—Παρίσιοι, Λοῦβρον

ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Θράκης. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον δυσареσθηθῇ κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι δὲν ὠφελήθησαν ὅσον ἤλπιζον ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν Ἀντίοχον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας ἤρχισε τότε νὰ κάμνῃ προετοιμασίας, διὰ νὰ προσβάλλῃ τοὺς Ρωμαίους. Εἰς τὰ σχέδιά του τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Τὸ 192 ὁ Ἀντίοχος ἀπεβίβασε 10 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι τότε ἐκύρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Τοιου-
Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία Ἑλλην. καὶ Ρωμαϊκῆ. Ἔκδ. Δ' 16

τοτρόπως ἡ Ρώμη ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος διεξήγαγεν ἀδεξίως τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἠκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀννίβα.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν νὰ σχηματίσουν ἰσχυράν συμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολίτειαν, τὸν Εὐμένη τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος των. Τοιουτοτρόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἔχανε διὰ παντὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ Ἀντίοχος ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοὶ ἐζήτησαν ἀνακωχήν.

Οἱ Ρωμαῖοι διεβίβασαν ἰσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λεὺκιον Σκιπίωνα, εἰς τὸν ὁποῖον
 190 εἶχον δώσει ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιτύλου πλησίον τῆς Σμύρνης. Ὁ Ἀντίοχος ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν. Ἐξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10 πλοίων καὶ ἐπλήρωσεν ἀποζημίωσιν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τούτοις ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας κατέφυγε τότε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατεδίωξαν καὶ ἐκεῖ τὸν καρχηδόνιον στρατηλάτην, ὁ ὁποῖος κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἔπιε δηλητήριον καὶ ἐτερμάτισε τὸν βίον.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ (171—168)

Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἀπέβαινε πανίσχυρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἔγινε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ ὅλων τῶν πόλεων καὶ οἱ φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας ἦσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν τελευταίαν δύναμιν, ἣ ὁποία ἀπέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Πράγματι ὁ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἡττης εἰργάζετο δραστηρίως διὰ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεὶς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ἐνέτεινε τὰς προπαρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος καὶ ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του **Περσεύς**, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐτοιμάζετο μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαυον νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς Ρώμης. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ ἡ Πέργαμος ἦσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης. Ὁ Εὐμένης μάλιστα τῆς Περγάμου κατήγγειλεν εἰς τὴν Ρώμην (172) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσέως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον (171).

Κατ' ἀρχὰς ὁ Περσεὺς εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως προσεπάθησεν ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τέλος ἡ σύγκλητος ἔστειλε τὸν ὑπατον **Παῦλον Αἰμίλιον**, δραστήριον καὶ ὀργανωτικὸν στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος ἀπώθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἔδωκεν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Πύδνης (21 Ἰανουαρίου 168). Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξεμηνίσθη, ὁ Περσεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ἡ λεία ἦτο τὸσον μεγάλη, ὥστε οἱ Ρωμαῖοι δι' ἄρκετὸν χρόνον ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους φόρους. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον ἀπὸ ὅσους 168 εἶχεν ἴδει ἡ Ρώμη ἕως τότε.

Ὁ θρίαμβος διήρκεσε 3 ἡμέρας ἡ πρώτη μόνις ἐξήρκεσε διὰ τὴν παρέλασιν τῶν ἀνδριάντων καὶ πινάκων ζωγραφικῆς, οἱ ὁποῖοι ἐφέροντο ἐπὶ 200 ἄμαξων. Τὴν ἐπομένην παρήλασαν ἐπὶ πλήθους ἄμαξων τὰ ὠραιότερα καὶ πλουσιώτερα μακεδονικὰ ὅπλα..... κατόπιν 3 χιλ. ἄνθρωποι ἔφεραν ἀργυρὰ νομίσματα ἐντὸς 750 δοχείων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. Ἄλλοι ἐβάσταζαν κρατῆρας ἀργυροῦς, ποτήρια καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη.... Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπροπορεύοντο 100 βόες προωρισμένοι πρὸς θυσίαν, ἤκο-

λούθουν 77 δοχεία πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, οἱ βασιλόπαιδες καὶ ὁ Περσεύς ἐνδεδυμένοις καστανόχρουν ἱμάτιον καὶ φορῶν τὰ μακεδονικὰ πέδιλα.... Κατόπιν ἤρχοντο 400 χρυσοὶ στέφανοι σταλέντες εἰς τὸν Αἰμίλιον ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαίνετο ὁ θριαμβευτὴς ἐπιβαίνων ἐπὶ μεγάλω προπεστάτου ἄρματος. Τὴν πομπὴν ἔκλειεν ὁ στρατὸς μετὰ κλάδους δάφνης εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλων ἄσματα ἔθνικα καὶ νικητηρίους παιᾶνας πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ (Πλουτ. βίος Παύλου Αἰμιλίου).

Ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲ ἰδιαίτεραν διοίκησιν. Ἡ Ἥπειρος, ἡ ὁποία εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη πρωτοφανῆ καταστροφὴν, 70 πόλεις ἐξηφανίσθησαν καὶ 150 χιλ. ἄνθρωποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἀλλ' ἦλθε καὶ τῶν συμμάχων ἡ σειρά. Κατὰ τὸν πόλεμον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἶχεν ἀκουσθῆ φωνὴ ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο οἱ πρόων σύμμαχοι ἐθεωρήθησαν ὑποπτοί. Ἡ Ρώμη ἀπήτησε τότε ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας ὡς ὁμήρους 1000 ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ὑπέδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς μερίδος Κ α λ λ ι κ ρ ά τ η ς. Οἱ Ρωμαῖοι μετέφεραν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς ἐσκόρπισαν εἰς διαφόρους πόλεις. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ ἱστορικὸς Π ο λ ὕ β ι ο ς, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἐκ Μεγαλοπόλεως τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ ταπεινώσουν τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (148) ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ (146)

Εἰς τὸ διάστημα 22 ἐτῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης οἱ Ρωμαῖοι ἐκανόνισαν ὀριστικῶς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπελείποντο δύο κέντρα ἀντιστάσεως, ἡ Μακεδονία, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ἔνδοξον παρελθόν, καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ὅπου τελευταίως εἶχεν ἀφυπνισθῆ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Τὸ ἔτος 150 μετὰ 17 ἐτῶν ἐξορίαν ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζῶντες Ἀχαιοὶ διαπνεόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ ἐξόριστοι κατάρθωσαν νὰ μεταστρέψουν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Τὴν

ἀρχὴν κατέλαβον ὁ **Δημόκριτος**, ὁ **Κριτόλαος** καὶ ὁ **Δάιος**, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ρωμαίων μέχρι ἐσχάτων. Ἡ στιγμή ἦτο κατάλληλος, διότι ἡ Ρώμη εἶχε περιπλακῇ εἰς τὸν τρίτον καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ διεξῆγε σκληρὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμήν οἱ Ἕλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν.

Τὸ 149 εἰς τὴν Μακεδονίαν κάποιος **Ἀνδρίσκος**, ὁ ὅποιος ἔλεγεν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Περσέως καὶ ἐπωνομάζετο Φίλιππος, ἐξήγειρε τὸν μακεδονικὸν λαὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ τὸ 148 ὁ ὑπατος **Καικίλιος Μέτελλος** συνέτριψε τὰς ὀλίγας δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ τὸν ἴδιον συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας ἐκανονίσθη ὀριστικῶς. Μετὰ τῆς Ἡπείρου, Θεσ-
148 λίας καὶ Νοτίου Ἰλλυρίας ἀπετέλεσε ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα **Μακεδονία**.

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέπραξαν μὲ τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ ὁποία ἐζήτηε νὰ ἀποσπασθῇ, καὶ ἀπήτησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδή τὴν διάλυσιν τῆς συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἥρωισμὸν τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν **Σκάρφειαν** τῆς Λοκρίδος καὶ ἔγινε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 146 ὁ ὑπατος **Μόμμιος** κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἐλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν **Λευκόπετραν** πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δάιος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζῇ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του καὶ ἠὺτοκτόνησε. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος διέβη
146 τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου μετέβαλεν εἰς ἑρείπια. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν ὀριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἡ Ἑλλάς προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἔτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου **Ἀτ-**

ταλος Γ' καὶ ἄφησε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον αὐτὸ καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη Ἀσία, περιελάμβανε τὸ ἥμισυ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ (146)

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Καρχηδὼν ἐξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ δυσареστήσῃ τοὺς Ρωμαίους. Ἀλλ' ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως ἀνησύχει τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Ὁ κακὸς daίμων τῆς Καρχηδόνας ἦτο ὁ γείτων βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσης. Ὁ ἡμιβάρβαρος ἀλλὰ πονηρὸς αὐτὸς Ἀφρικανὸς διαρκῶς ἀφῆρει χώρας τῆς Καρχηδόνας, ἡ ὁποία, πιστὴ εἰς τὴν συνθήκην, κατέφευγε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδικαίωνον τὸν Μασσανάσιν. Τὸ 153 εἶχε μεταβῇ ὡς διαιτητὴς ὁ Κάτων, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψε φανατικώτερος ἀπὸ πρὶν καὶ εἰς ὅλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν σύγκλητον ἐτελείωνε μὲ τὴν φράσιν: πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδὼν.

Ὅταν ὅμως τὸ 150 ὁ Μασσανάσης ἀφῆρεσε νέα ἐδάφη, ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἐξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ἔλαβον τὰ ὅπλα. Ἡ σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβίβάσθη εἰς τὴν Ὑτίκην. Ἐντρομοὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ παράσχουν πᾶσαν ἱκανοποίησιν. Ἐδωσαν ὁμήρους καὶ παρέδωκαν τὰ ὅπλα καὶ τὰς μηχανὰς τῶν. Τότε ὁ ὕπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρεῖας προτάσεις τῆς συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν τῶν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 15 χιλμ. μακρὰν τῆς θαλάσσης (149). Οἱ Καρχηδόνιοι ἐξαγριωθέντες ἀπὸ τὴν δολίαν αὐτὴν συμπεριφορὰν παρεσκευάσθησαν εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἡγωνίσθησαν ἥρωικῶς ἐπὶ τρία ἔτη (149—146). Ἀλλὰ τὸ 147 οἱ Ρωμαῖοι ἔ-

στειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν **Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν**, υἱὸν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἀγὼν ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ 146 εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς ὁδοὺς, ἡ ὁποία διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια, ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρό-
 πολιν **Βύρσαν**. Ὁ Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος 146
 διηύθυνε τὸν ἀγῶνα παρεδόθη μὲ 50 χιλ. μαχητάς, οἱ ὁποῖοι ὑπερήσπιζον τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγον εἰς ἓνα ναὸν καὶ εὗρηκαν οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

Ἡ διαταγὴ τῆς συγκλήτου ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νέας πόλεως. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ καὶ ὁ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικαν-
 νὸς ὁ νεώτερος.

Αἱ κατακτήσεις εἰς τὴν Δύσιν

Οἱ Ρωμαῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ ἡ κακὴ διοίκησις ἐπροκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος φοβερὰν ἐξέγερσιν εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἡ ὁποία διήρκεσεν 21 ἔτη. Τέλος τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνας. Ἡ Ἰσπανία ὑπετάχθη ὁριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ 133 καὶ ἀπέβη ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ 198—180 εἶχον ἤδη ὑποτάξει τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσαν μὲ ἀποικίας καὶ ὁδοὺς. Τὸ 125 ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐδημιούργησαν ἰδίαν ἐπαρχίαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Ναρβωνίτιδα**.

Τοιοιουτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Μεσογείου καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἀπὸ τότε ὠνόμαζον τὴν Μεσόγειον ἡ θάλασσαν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α' ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε' αἰὼν	
499-493	> Ἰωνικὴ ἐπανάστασις
490	> Μάχη ἐν Μαραθῶνι
480	> Θερμοπύλαι Σαλαμίς
479	> Πλαταιαὶ Μυκάλη· Ἱμέρα
477	> Ἰδρυσις Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας· Ἀριστείδης
465	> Νίκη τοῦ Κίμωνος εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα
449-429	> Κυβέρνησις Περικλέους
431-404	> Πελοποννησιακὸς πόλεμος
425	> Σφακτηρία
421	> Νικίειος εἰρήνη
415-413	> Ἐκστρατεία Σικελίας· Ἀλκιβιάδης
405	> Ὁ Δυσάνδρος νικᾷ εἰς Αἰγὸς ποταμοῦς
404	> Ἀλωσις τῶν Ἀθηνῶν
404-403	> Οἱ τριάκοντα τύραννοι
400	> Κάθοδος τῶν μυρίων
Δ' αἰὼν	
399	> Θάνατος Σωκράτους
395	> Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος
396-391	> Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς Ἀσίαν
387	> Ἀνταλκίδειος εἰρήνη
379	> Ὁ Πελοπίδας ἐλευθερώνει τὰς Θήβας
371	> Νίκη τῶν Θηβαίων εἰς τὰ Λεωνίτρα
362	> Μάχη Μαντινείας· θάνατος Ἐπαμεινώνδα
360	> Ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας
352	> Ἐπέμβασις Φιλίππου εἰς τὸν α' ἱερὸν πόλεμον
339	> β' ἱερὸς πόλεμος ὁ Φίλιππος κυριεύει τὴν Ἑλλάτειαν
338	> Μάχη Χαιρωνείας
336	> Δολοφονία Φιλίππου—ὁ Ἀλέξανδρος βασιλεὺς
335	> Καταστροφὴ Θηβῶν
334	> Ἐκστρατεία Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν—Μάχη
333	> Γρανικοῦ
332	> Μάχη Ἴσσοῦ
331	> Καταστροφὴ Τύρου—Ὑποταγὴ Αἰγύπτου
330-327	> Μάχη Γαυγαμήλων—Κατάλυσις Περσικοῦ κράτους
327-325	> Ὑποταγὴ τῆς Ἀνω Ἀσίας
327-325	> Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας
323	> Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου
322	> Ἐξέγερσις Ἑλλήνων—Μάχη Κρανῶνος—θάνατος Δη·
321-301	> μοσθένους
301	> Πόλεμος τῶν Διαδόχων
281	> Μάχη Ἰψοῦ—Διαίρεσις κράτους Μ. Ἀλεξάνδρου
280-277	> Ἰδρυσις κράτους Περγᾶμου
245	> Ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα
	> Μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀγίδος εἰς τὴν Σπάρτην

Δ' αἰὼν	
227	> Μεταρρυθμίσεις τοῦ Κλεομένου
222	> Μάχη Σελλασίας
183	> Θάνατος τοῦ Φιλοποίμενος
148	> Ὑποταγή Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους
146	> Ὑποταγή τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους

Β' ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Περὶ τὸ 1700 π.Χ.	Κάθοδος α' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (ὁρεῖχολκος)
1000	> Κάθοδος β' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος)
950	> Ἀφίξεις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν
753	> Κτίσις τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν παράδοσιν
753-509	> Περίοδος βασιλείας ἐν Ῥώμῃ
509	> Ἐξῶσις βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν
493	> Δημοσρχία
450	> Δωδεκάδελτος
390	> Οἱ Γαλάται κυριεύουν τὴν Ῥώμην
338	> Ἡ Ῥώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον
300	> Ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων
272	> Ἡ Ῥώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν
264-241	> Α' Καρχηδονικὸς πόλεμος
241-218	> Ἀνακωχή μεταξὺ Ῥώμης—Καρχηδόνος
237-221	> Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουν τὴν Ἰσπανίαν
218-201	> Β' Καρχηδονικὸς πόλεμος
202	> Μάχη παρὰ τὴν Ζάμαν
201	> Εἰρήνη Ῥώμης καὶ Καρχηδόνος
200-197	> Πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' Μακεδονίας
192-190	> Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας
171-168	> Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως
149-146	> Γ' Καρχηδονικὸς πόλεμος
148	> Ὑποταγή τῆς Μακεδονίας
146	> Ὑποταγή τῆς Ἑλλάδος—Καταστροφή τῆς Καρχηδόνος

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ε' αἰὼν (500-400)	Μηδικοὶ πόλεμοι 'Ακμὴ ἀθηναϊκοῦ κράτους Περικλῆς 'Εναρξίς τοῦ Πελοποννησια- κοῦ πολέμου 404.—Πτώσις τῶν Ἀθηνῶν	493.—Ἰδρυσις τῆς δημοκρατίας 'Ηγεμονία τῆς Ῥώμης ἐπὶ Λατίου 405.—Πολιορκία Βηίων—ἀρ- χή παρακμῆς τῶν Τυρρη- νῶν
Δ' αἰὼν (400-300)	399.—Θάνατος Σωκράτους 371.—Μάχη εἰς τὰ Δεῦκτρα 338.—Μάχη τῆς Χαιρωνείας 'Ηγεμονία τοῦ Φιλίππου Κατακτήσεις Μ. Ἀλεξάνδρου	390.—Ἀλωσις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν 338.—Ὑποταγή τῶν Λατίνων Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαμνι- τῶν καὶ Τυρρηνῶν
Γ' αἰὼν (300-200)	323.—Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου 146.—Ὑποταγή τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους	146.—Καταστροφή τῆς Καρ- χηδόνος

ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Πτολεμαῖος	Α'	ὁ Σωτήρ	323—283	
»	Β'	ὁ Φιλάδελφος	285—247	
»	Γ'	ὁ Εὐεργέτης	247—222	
»	Δ'	ὁ Φιλοπάτωρ	222—205	
»	Ε'	ὁ Ἐπιφανής	205—181	
»	ΣΤ'	ὁ Φιλομήτωρ	181—146	
»	Ζ'	ὁ Εὐπάτωρ	146	
»	Η'	ὁ Εὐεργέτης	Β' 146—117	
»	Θ'	συμβαλεὺς	121—119	
»	Ι'	ὁ Σωτήρ	Β' 117—107 καὶ 88—81	
»	ΙΑ'	ὁ Ἀλέξανδρος	Α' 107—88	
»	ΙΒ'	ὁ Ἀλέξανδρος	Β' 81—80	
»	ΙΓ'	ὁ Αὐλητής	80—52	
»	ΙΔ'		52—47	
»	ΙΕ'	ὁ Παῖς	47—44	
		Κλεοπάτρα	47—30	
»	ΙΣΤ'	ὁ Καισαρίων	42—30	

ΟΙ ΑΤΤΑΛΙΔΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Εὐμένης	Α'	263—241
*Ατταλος	Α'	241—197
Εὐμένης	Β'	197—159
*Ατταλος	Β'	159—138
*Ατταλος	Γ'	138—133

ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΣ

Σέλευκος	Α'		331—281	
*Αντίοχος	Α'	ὁ Σωτήρ	281—261	
*Αντίοχος	Β'	ὁ Θεός	261—246	
Σέλευκος	Β'	ὁ Καλλίνικος	246—226	
Σέλευκος	Γ'	ὁ Κεραννός	226—213	
*Αντίοχος	Γ'	ὁ Μέγας	223—187	
Σέλευκος	Δ'	ὁ Φιλοπάτωρ	187—175	
*Αντίοχος	Δ'	ὁ Ἐπιφανής	175—164	
*Αντίοχος	Ε'	ὁ Εὐπάτωρ	164—162	
Δημήτριος	Α'	ὁ Σωτήρ	162—150	
*Αλέξανδρος	Α'	ὁ Βάλας	150—146	
Δημήτριος	Β'	ὁ Νικάτωρ	146—138 καὶ 130—125	
*Αντίοχος	Ζ'	ὁ Εὐεργέτης	138—130	
Σεύλευκος	Ε'	ὁ Νικάτωρ	125—124	
*Αντίοχος	Η'	ὁ Ἐπιφανής	121	
Σέλευκος	ΣΤ'	ὁ Ἐπιφανής	95—93	
Δημήτριος	Γ'	ὁ Εὐκαίρος	93—88	
*Αντίοχος	ΙΓ'	ὁ Εὐσεβής	69—65	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΑ, ΣΤΑΘΜΑ, ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. ΜΕΤΡΑ

α) <i>Μήκος</i>		Ἰππικόν = 4 στάδια
Δάκτυλος = 0,0193 μ.		Δόλιχος = 7 ἢ 12 >
Παλαιστή = 4 δάκτυλ. = 0,0771 μ.		δ) <i>Ἐπιφανείας</i>
Σπιθαμή = 12 > = 0,2302 μ.		Ποὺς τετράγωνος = 0,830 τετρ. μ.
Ποὺς = 16 > = 0,3083 μ.		Πλέθρον > = 87,50 > μ.
Πήχυς = 1 1/2 πόδες = 0,4624 μ.		ε) <i>Χωρητικότητα</i>
Βῆμα = 2 1/2 > = 0,771 μ.		1) <i>Υγρὰ</i>
Ὀργυιὰ = 4 πήχεις = 1,85 μ.		Κοτύλη = 0,27 λίτρ.
β) <i>Πορείας</i>		Χοῦς = 12 κοτύλαι = 3,28 >
Ποὺς = 0,30 μ.		Μετρητής = 144 > = 39,39 >
Πλέθρον = 100 πόδες = 30,83 μ.		2) <i>Σηρὰ</i>
Στάδιον = 6 πλ. ἢ 600 πόδ. = 184,98 μ.		Κοτύλη = 0,27 λίτρ.
Παρασάγγης = (περσικ.) = 30 στάδ.		Χοῖνις = 4 κοτύλαι = 1,10 >
γ) <i>Ἐπὶ ἀγώνων</i>		Ἐκτεὺς = 32 > = 8,75 >
Διάυλος = 2 στάδια		Μέδιμος = 199 > = 52,53 >

2. ΣΤΑΘΜΑ

Ὀβολὸς = 0,728 γραμ.	Μνᾱ = 100 δραχ. = 436,60
Δραχμή = 6 ὀβολοὶ = 4,366 >	Τάλαντον = 60 μναὶ = 26,196,20

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Αἱ ὀνομασίαι τῶν ἐλληνικῶν σταθμῶν καὶ νομισμάτων εἶναι αἱ ἴδιαι ἢ ἀκριβέστερον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μετεχειρίσθησαν τὰ ὀνόματα τῶν σταθμῶν, διὰ νὰ δηλώσουν καὶ τὰ νομίσματα, διότι δι' αὐτοὺς τὸ νόμισμα ἦτο βάρος πολυτίμου μετάλλου ἐγγυημένον μὲ τὸ σῆμα τῆς πολιτείας (νόμισμα, ἐπίσημον ἀργύριον). Τὰ νομίσματα τῶν ἀρχαίων ἦσαν κυρίως ἀπὸ ἀργυρον. Ὁ χρυσὸς ἐπὶ μακρὸν ἦτο ἐμπόρευμα, τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ ὥριζετο εἰς νομίσματα ἀργυρᾶ. Χρυσὰ νομίσματα ἔκοπτον οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦσαν ἀγνωστα. Ἡ μονὰς τοῦ χρυσοῦ νομίσματος ἐλέγετο σ τ α τ ῆ ρ (ἀντὶ δραχμῆ) καὶ ἦτο τὸ διπλάσιον τῆς δραχμῆς εἰς βάρος. Διὰ τοῦτο ἔλεγον σ τ α τ ῆ ρ δαρεικός, σ τ α τ ῆ ρ φ ι λ ι π π ι κ ό ς, κτλ. Οἱ ὀνομαστοὶ Κ υ ς ι κ η ν ο ῖ στατήρες ἦσαν μείγμα ἀργύρου καὶ χρυσοῦ.

Ἀπὸ τοῦ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίζοντο τὰ ἐξῆς νομίσματα :

Ὀβολὸς βάρος = 0,16 φρ.	Τετράδραχμ. = 4δραχ. = 3,93 φρ.
Δραχμή = 6 ὀβολοὶ = 0,98 >	Μνᾱ = 100 > = 98,20 >
Δίδραχμον = 2 δραχμαὶ = 1,96 >	Τάλαντον = 60 μναὶ = 5,894,00 >

4. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες μετεχειρίσθησαν διάφορα ἀριθμητικὰ συστήματα. Τὸ παλαιότερον σύστημα ἦτο τὸ λεγόμενον ἀκρωνυμικόν, δηλ. ὁ ἀριθμὸς ἐσημειοῦτο διὰ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς λέξεως, ἡ ὁποία ἐσήμαινε τὸν ἀριθμόν. Οὕτω π.χ. Π(έ ν τ ε)=5. Δ(έ κ α)=10 κτλ.

Τὸ μᾶλλον ἐν χρήσει σύστημα ἦτο ἡ διὰ τῶν γραμμάτων παράστασις τῶν ἀριθμῶν ὡς ἑξῆς :

α' = 1	κ' = 20	σ' = 200	α = 1000
β' = 2	λ' = 30	τ' = 300	β = 2000
γ' = 3	μ' = 40	υ' = 400	γ = 3000
δ' = 4	ν' = 50	φ' = 500	δ = 9000
ε' = 5	ξ' = 60	χ' = 600	α = 10000
ς' = 6	ο' = 70	ψ' = 700	β = 20000
ζ' = 7	π' = 80	ω' = 800	γ = 30000
η' = 8	ι' = 90	ϖ' = 900	δ = 40000
θ' = 9	ρ' = 100		
ι' = 10	ρα' = 101		
ια' = 11	ρι' = 110		
ιβ' = 12	ρκ' = 120		

5. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

Τὸ ἡμερολόγιον ἢ μηνολόγιον τῶν ἀρχαίων ἐχρησίμευε μᾶλλον διὰ τὰ κανονίζῃ τὰς ἐορτάς. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀναθέσει τὴν φροντίδα αὐτὴν εἰς ἰδιαιτερον ὑπάλληλον, τὸν ἡρομνήμονα.

Μόλις ἐπὶ Ἀλεξάνδρου οἱ Ἑλληνες παρέλαβον τὴν βαβυλωνιακὴν διαίρεσιν τῆς ἡμέρας (νυχθήμερον) εἰς 24 ὥρας. Προηγουμένως εἶχον ἄλλας, ὀλίγους ἀκαθορίστους διαιρέσεις τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς εἰς μέρη (μοίρας).

Οὕτω ἡ Νύξ διαιρεῖται εἰς τρεῖς μοίρας 1) Ἑσπερος, ἐσπέρα, νύξ πρώτη, περὶ λύχνων ἀφάς, περὶ πρῶτον ὕπνον, 2) ἀμολγὸς (Ὀμηρος), νυκτὸς μεσοῦσης, μεσονύκτιον, 3) ἡὼς (Ὀμηρος), ἔως, ὁρθρος ἀμφιλύκη. Εἰς τὸ στρατόπεδον ἡ νύξ διαιρεῖται εἰς τρεῖς φυλακάς, περὶ τὴν πρῶτην φυλακὴν κτλ.

Ἡ ἡμέρα ἐπίσης διαιρεῖται εἰς τρία μέρη : 1) Πρῶτῆς ἡμέρας, 2) Μέσον ἡμαρ (Ὀμηρος), μεσημβρία, 3) δεῖλη, ὁψέτης ἡμέρας, βουλυτός.

Οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο τοὺς σεληνιακοὺς μῆνας μὲ 30 ἡμέρας (πλήρεις) καὶ 29 (κοίλους), οἱ ὅποιοι διεδέχοντο ἀλλήλους. Ὁ μὴν διηρεῖτο εἰς τρεῖς δεκάδας, μὴνὸς ἵσταμένον, μεσοῦντος, φθίνοντος.

Τὸ ἔτος (ἐνιαυτός) διαιρεῖται εἰς 12 μῆνας καὶ ἀρχίζει κατὰ διάφορον ἐποχὴν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις. Ἡ συνήθης ὁμως ἀρχὴ τοῦ ἔτους εἶναι ἡ νομηνία μετὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον (μετὰ τὰς θε-

ρινάς τροπάς). Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ σεληνιακοὶ μῆνες δὲν εἶναι σταθεροί, διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἀρχαίων μηνῶν μὲ τοὺς ἰδικούς μας. Ἐπίσης ἡ ὀνομασία τῶν μηνῶν δὲν εἶναι ἡ ἰδία εἰς ὅλας τὰς πόλεις. Ἰδοὺ τὰ ὀνόματα τῶν ἀθηναϊκῶν μηνῶν :

Θερινοὶ

Ἑκατομβαιῶν (15 Ἰουν.-15 Ἰουλ.)
Μεταγεινιῶν (15 Ἰουλ.-15 Αὐγ.)
Βοηδρομιῶν (15 Αὐγ.-15 Σεπτ.)

Φθινοπωρινοὶ

Πυανεσιῶν (15 Σεπτ.-15 Ὀκτωβρ.)
Μαιμακτηριῶν (15 Ὀκτ. 15 Νοεμ.)
Ποσειδεῶν (15 Νοεμ.-15 Δεκεμ.)

Χειμερινοὶ

Γαμηλιῶν (15 Δεκεμ.-15 Ἰανουαρ.)
Ἀνθεστηριῶν (15 Ἰαν.-15 Φεβρ.)
Ἐλαφηβολιῶν (15 Φεβρ.-15 Μαρτ.)

Ἁρρινοὶ

Μουνιχιῶν (15 Μαρτ.-15 Ἀπριλ.)
Θαργηλιῶν (15 Ἀπριλ.-15 Μαΐου)
Σκιροφοριῶν (15 Μαΐου.-15 Ἰουν.)

Οἱ ἀρχαίοι διὰ νὰ τακτοποιήσουν τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους (354 ἡμέραι) πρὸς τὸ ἡλιακὸν (365 ἡμ.), κατέφυγαν εἰς τὴν προσθήκην τῶν λεγομένων ἐ μ β ο λ ῖ μ ω ν μ η ν ῶ ν. Εἰς τὸν κύκλον 8 ἔτων καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸ βον, δον καὶ δον ἔτος ὀκταετοῦς κύκλου προσθέτουν ἓνα ἐμβόλιμον μῆνα ἐκ 38 ἡμερῶν. Ἡ προσθήκη ἐγένετο μετὰ τὸν μῆνα Ποσειδεῶνα καὶ ὁ ἐμβόλιμος ὠνομάζετο Π ο σ ε ι δ ε ὦ ν δ ε ῦ τ ε ρ ο ς.

Εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον κοινὴν χρονολογίαν. Τὸ ἔτος λαμβάνει τὴν ὀνομασίαν ἐκ τοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ ἱερέως τῆς πόλεως. Οἱ Ἀθηναῖοι ὀνομάζουν τὸ ἔτος ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πρώτου ἐφόρου, οἱ Ἀργεῖοι ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἱερείας τῆς Ἥρας. Ὁ Θουκυδίδης θέλων νὰ ὁρίσῃ ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Πλαταιῶν γράφει : «ἐπὶ Χρυσίδος ἐν Ἀργεὶ τότε πεντήκοντα δυοῖν δέοντα ἔτη ἱερωμένης καὶ Αἰνησίου ἐφόρου ἐν Σπάρτῃ καὶ Πυθοδώρου ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ἄρχοντος Ἀθηναίοις κλπ».

Πολὺ βραδύτερον μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον (300 π.Χ.) ἐγίνετο χρῆσις ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς κατ' Ὀ λ υ μ π ι á δ α ς χρονολογίας. Ἐκάστη Ὀλυμπιάς ἀποτελεῖ κύκλον 4 ἔτων. Ὅθεν ὁ καθορισμὸς τοῦ ἔτους γίνεται διὰ δύο ἀριθμῶν. π.χ. Ὀλυμπ. 72,3, τὸ ὁποῖον σημαίνει τρίτον ἔτος 72ας Ὀλυμπιάδος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑποτιθεμένη ἀρχὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων εἶναι κατὰ τὴν ἰδικὴν μας χρονολογίαν τὸ ἔτος 776 π.Χ., μετατρέπομεν ὡς ἔξης τὴν κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίαν εἰς χριστιανικὴν: Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη π.χ. ἐγίνετο 72,3 φθινόπωρον :

$$71 \times 4 = 284 \quad 284 + 2 = 286 \quad 776 - 286 = 490 \text{ π. Χ.}$$

Ἐὰν τὸ γεγονὸς συνέβῃ τὸ φθινόπωρον ἢ τὸν χειμῶνα, προσθέτομεν εἰς τὸ γινόμενον τῶν Ὀλυμπιάδων τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἔτους ἡλαττωμένον κατὰ ἓν ὅπως εἰς τὸ παράδειγμα. Ἐὰν ὅμως συνέβῃ τὸ ἔαρ ἢ τὸ θέρος, προσθέτομεν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ὀλόκληρον.

Διὰ χρονολογίας μετὰ Χριστὸν ἀφαιροῦμεν τὸ 776 ἀπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἔτων. Ὁ Αὐγούστου π.χ. ἀπέθανεν Ὀλυμπ. 198,2 τὴν 19 Αὐγούστου.

$$197 \times 4 = 788 \quad 788 + 2 = 790 \quad 790 - 776 = 14 \text{ μ. Χ.}$$

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

1. Ὁ μέγας βασιλεὺς	σελ. 4
2. Ὀπλῖται τῶν μηδικῶν πολέμων	> 7
3. Χάρτης περσικῶν πολέμων	> 8
4. Ἀθηναῖος ἱππεὺς	> 9
5. Ὁ Μιλτιάδης	> 10
6. Ὁ τάφος τοῦ Μαραθῶνος	> 12
7. Πολεμικὸν πλοῖον	> 13
8. Ἀθηναϊκὴ τριήρης	> 14
9. Θερμοπύλαι	> 15
10. Ναυμαχία Σαλαμῖνος	> 20
11. Ἀστρακὸν ὀστρακισμοῦ	> 26
12. Τάμακρά τείχη	> 37
13. Ὁ Περικλῆς	> 38
14. Χυτήριον ὀρειχάλκου	> 40
15. Σιδηρουργεῖον	> 41
16. Ὑποδηματοποιεῖον	> 41
17. Ἐργαστήριον ἀγγείων	> 42
18. Ἐνδυμασίαι γυναικῶν	> 44
19. Ἀθηναϊκὸν σχολεῖον	> 46
20. Τὴν ἐπομένην τοῦ γάμου	> 47
21. Τὸ δῶρον	> 48
22. Ἡ ζωὴ εἰς τὰς παλαιστρας	> 49
23. Εἰς τὸν τάφον	> 50
24. Ἡ γησώ, ἐπιτύμβιον	> 51
25. Κοῦρος	> 55
26. Κόρη	> 55
27. Ὁ δορυφόρος	> 56
28. Ὁ δισκοβόλος	> 56
29. Ἡ κεφαλὴ τῆς Λημνίας Ἀθηνᾶς	> 57
30. Ὁ Ζεὺς τῆς Ὀλυμπίας (νόμισμα).	> 58
31. Ποσειδῶν, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις	> 59
32. Κίονες (δωρικὸς-ἰωνικὸς κορινθιακὸς)	> 60
33. Ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν	> 62
34. Ὁ Παρθενῶν	> 63
35. Μελανόμορφος οἶνοχόη	> 64
36. Κορινθιακὴ πυξίς	> 64
37. Μελανόμορφος ἀμφορεὺς	> 65
38. Ἐρυθρόμορφος στάμνος	> 66
39. Σαπφώ καὶ Ἀλκαῖος	> 69
40. Σοφοκλῆς	> 71
41. Εὐριπίδης	> 71
42. Νόμισμα Ἀθηνῶν	> 77
43. Ἀρχίδαμος	> 78
44. Νόμισμα Μυτιλήνης	> 82
45. Νόμισμα Ἀμφιπόλεως	> 84
46. Νόμισμα Συρακουσῶν	> 85
47. Λατρεῖα τοῦ Ἑρμοῦ	> 86
48. Ἐπιτύμβιον ναύτου	> 92
49. Πελτασταὶ	> 98
50. Βοιωτοὶ ὀπλῖται	> 100
51. Εἰδῶλια τῆς Τανάγρας	> 102
52. Μακεδῶν ἱππεὺς (νόμισμα)	> 106
53. Μακεδῶν ὀπλίτης	> 107
54. Δημοσθένης	> 111
55. Ἡ Μακεδονία ἐπὶ Φιλίππου	> 112

56. Ὁ λένων τῆς Χαιρωνείας	σελ. 115
57. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος	> 117
58. Ἑλλησποντος	> 119
59. Πύλαι Κιλικίας καὶ Συρίας	> 120
60. Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ	> 121
61. Ἑκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	> 123
62. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπὶ νομίσματος	> 128
63. Ἡ θόλος τῆς Ἐπιδαύρου	> 132
64. Εἰρήνη Κηφισοδότου	> 133
65. Ἀπόλλων σαυροκτόνος	> 133
66. Κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ	> 135
67. Κεφαλὴ Μελεάγρου	> 135
68. Ἀποξυόμενος	> 137
69. Κεφαλὴ Νιόβης	> 138
70. Ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων	> 140
71. Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε	> 140
72. Πλάτων	> 141
73. Ἀριστοτέλης	> 141
74. Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (νόμισμα)	> 145
75. Διαίρεσις τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	> 147
76. Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη	> 149
77. Θεὰ Ἀντιόχεια	> 153
78. Ἀττάλος Α'	> 154
79. Νόμισμα Αἰτωλικῆς συμπολιτείας	> 159
80. Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως	> 161
81. Βιβλιοθήκη	> 165
82. Τμῆμα ἀπὸ τὴν στοάν τοῦ Ἀττάλου	> 166
83. Ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης	> 167
84. Μενέλαος καὶ Πάτροκλος	> 169
85. Γαλάτης φονεὺν τὴν γυναῖκα του	> 170
86. Ἀποθνήσκων Γαλάτης	> 171
87. Ἀφροδίτη τῆς Μήλου	> 172
88. Ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς	> 174
89. Τὸ παιδί μετὰ τὴν χῆνα	> 176
90. Ψηφιδωτὸν μετὰ περιστερὰς	> 177
91. Κατοικίαι	> 180
92. Ἡ ἀρχαία Ἰταλία	> 181
93. Ὀρειχάλκινα ἀντικείμενα	> 182
94. Τυρρηνὸς γεωργὸς	> 183
95. Τυρρηνὸς πολεμιστὴς	> 184
96. Τυρρηνικὸς βωμὸς	> 185
97. Ἡ Δυτικὴ Μεσόγειος ἀπὸ 800-600 π. Χ.	> 186
98. Τυρρηνικὸς καθρέπτης	> 187
99. Τυρρηνικὴ σαρκοφάγος	> 188
100. Τὸ Λάτιον	> 189
101. Ἡ λύκαινα	> 191
102. Σαμνῖται πολεμισταὶ	> 201
103. Ὁ Πύρρος	> 203
104. Οἱ Ρωμαῖκοὶ δρόμοι	> 205
105. Λεγιονάριος	> 207
106. Ρωμαῖος ἱππεὺς	> 208
107. Τοξότης τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ	> 208
108. Ρωμαῖοι στρατιῶται	> 209

109.	Ἑκατόνταρχος	σελ. 209
110.	ὑποδήματα	» 210
111.	Σημαῖαι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ	» 210
112.	Περικεφαλαῖαι	» 210
113.	Ὀναγρος	» 211
114.	Σκορπιὸς	» 212
115.	Σημαιοφόρος	» 213
116.	Τύποι Ῥωμαίων	» 214
117.	Θυσία Ῥωμαϊκῇ	» 216
118.	Οἰωνοσκόπος	» 218
119.	Κλωβὸς ἱερῶν ὀρνίθων	» 218
120.	Ἑστιάς	» 220
121.	Σκηναὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν παιδιῶν	» 225
122.	Νόμισμα Καρχηδόνας	» 229
123.	Πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος	» 230
124.	Ἀννίβας	» 232
125.	Δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος	» 233
126.	Σκιπίων Ἀφρικανὸς	» 236
127.	Φίλιππος Ε' (νόμισμα)	» 239
128.	Ἀντίοχος Γ'	» 241
129.	Χάρτης Ἑλλάδος	» 80-81

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	Μηδικὸς πόλεμος
» Β'	Δημιουργία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους
» Γ'	Κοινωνία καὶ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων
» Δ'	Ὁ βίος τῶν Ἀθηναίων
» Ε'	Ἀκμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ
» ΣΤ'	Πελοποννησιακὸς πόλεμος
» Ζ'	Ἡ Ἑλλάς μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον
» Η'	Ἡ ἐπικράτησις τῶν Μακεδόνων
» Θ'	Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος
» Ι'	Αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα τὸν 4ον αἰῶνα
» ΙΑ'	Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου
» ΙΒ'	Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους
» ΙΓ'	Ὁ πολιτισμὸς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων
» ΙΔ'	Ἀρχαία Ἰταλία· Χώρα καὶ κάτοικοι
» ΙΕ'	Ἀρχαιοτάτη ἱστορία τῆς Ῥώμης—οἱ βασιλεῖς
» ΙΣΤ'	Ἡ πάλῃ τῶν τάξεων
» ΙΖ'	Κατάκτησις τῆς Ἰταλίας
» ΙΗ'	Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς
» ΙΘ'	Ἡθὴ καὶ θρησκεία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ
» Κ'	Ἡ πολιτεία καὶ ἡ οἰκογένεια
» ΚΑ'	Ἡ πάλῃ Ῥώμης καὶ Καρχηδόνας
» ΚΒ'	Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις

ΙΣΤΟΡΙΑΙ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ — Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

Τάξις θ'.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ

μέχρι τοῦ 146 π. Χ.

1935

ΕΚΔΟΤΗΣ · Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ — ΑΘΗΝΑΙ

52 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 52

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ 'Εν Ἀθήναις τῇ 17/29 Αὐγούστου 1932
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἀριθ. Ἐγκριτικῆς { 45411
ἀποφάσεως { 15408

ΥΠΟΥΡΓΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΙΣ

*Περὶ ἐγκρίσεως διδασκτικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν
μαθητῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.*

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Κ.Α.Π.

Ἐχοντες ὑπ ὄψει τὸ ἄρθρον 3 τοῦ νόμου 5045 καὶ τὴν ἀπό-
φασιν τῆς οἰκείας κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν διδασκτικῶν βιβλίων τῆς
Μέσης ἐκπαιδεύσεως, τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 508
πρακτικὸν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου, ἀπο-
φασίζομεν, ὅπως ἐγκριθῇ ὡς διδασκτικὸν βιβλίον πρὸς χρῆσιν τῶν
μαθητῶν τῆς Β' τάξεως τῶν Γυμνασίων τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον
«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ» βιβλίον τῶν
Χ. Θεοδωρίδου καὶ Α. Λαζάρου, διὰ μίαν πενταετίαν ἀρχο-
μένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1932—33 ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅπως
οἱ συγγραφεῖς συμμορφωθῶν κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου
τούτου πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ Ὑπουργὸς
Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 36.50

Βιβλιοσίημον	Δρ. 9.60	{	70687 21-9-35
Ἀναγκαστ. Δάνεια »	2.90		
	12.50		

ΥΠΟΥΡΓ. ΑΠΟΦ. {

Τὰ διδασκτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδό-
σεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15% τῆς
ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης τιμῆς ἄνευ βι-
βλιοσίημου πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυ-
δρομικῶν τελῶν. (Ἄρθρον 6 Διατάγματος «Περὶ τοῦ τρόπου τῆς δια-
τιμῆσεως διδασκτικῶν βιβλίων καὶ χορηγίας ἀδείας κυκλοφορίας
αὐτῶν». 14)21-10-1932).

ατι γάρ γε νῆς, βόλι Τερκιάς, τόπι Ἀγγλῶν.
μεγα πειλαγὸ βάρι τὸ καλιφάνι,
οὐ δὲ φέροντε τὰ λυα στίδια πὸ τι.

ατι γάρ γε νῆς, βόλι Τερκιάς, τόπι Ἀγγλῶν.
οὐς ἴβρο τῇ καλῇ καὶ τῇ γλυκῇ τῆς βρα
μεγα πειλαγὸ βάρι τὸ καλιφάνι.
μεγα τ' αὐτὸ βάρι περιφάνι.
μεγα ἄφραττα τὰ λυα στίδια πὸ τι
οὐ αὐτοὶ δὲ γυροῦν τὰ αὐτοὶ γυροῦν

τι, βάλτε νῆς, βόλι Τερκιάς, τόπι Ἀγγλῶν,

καλῇ νῆς, βόλι Τερκιάς, τόπι Ἀγγλῶν.
μεγα πειλαγὸ βάρι τὸ καλιφάνι.
οὐ φέροντε τὰ λυα στίδια πὸ τι.

o la mente del Gallo il pronsul dell'Impero.
Non, gran man balle la caracina. In

... καλῇ νῆς, βόλι Τερκιάς, τόπι Ἀγγλῶν.
... καλῇ νῆς, βόλι Τερκιάς, τόπι Ἀγγλῶν.